

सिंघी जैन ग्रन्थ माला

*****[ग्रन्थांक २५]*****

श्रीमहेश्वरसूरिकृताः

ज्ञानपञ्चमीकथाः

[प्राकृतभाषानिबद्धाः]

SINGHI JAIN SERIES

*****[NUMBER 25]*****

NĀṆAPANCHAMĪKAHAO

OF

MAHES'VARASŪRI

कलकत्ता निवासी
साधुचरित-श्रेष्ठिवर्य श्रीमद् डालचन्दजी सिंघी पुण्यस्मृतिनिमित्त
प्रतिष्ठापित एवं प्रकाशित

सिंघी जैन ग्रन्थमाला

[जैन आगमिक, दार्शनिक, साहित्यिक, ऐतिहासिक, वैज्ञानिक, कथात्मक—इत्यादि विविधविषयगुम्फित;
प्राकृत, संस्कृत, अपभ्रंश, प्राचीनगूर्जर-राजस्थानी आदि नानाभाषानिवद्ध; सार्वजनीन पुरातन
घाट्याय तथा नूतनसंशोधनात्मक साहित्य प्रकाशिनी सर्वश्रेष्ठ जैन ग्रन्थावलि.]

प्रतिष्ठाता

श्रीमद्-डालचन्दजी-सिंघीसत्पुत्र

स्व० दानशील-साहित्यरसिक-संस्कृतिप्रिय

श्री बहादुर सिंह जी सिंघी

प्रधान सम्पादक तथा संचालक

आचार्य जिनविजय मुनि

(सम्मान्य नियामक—भारतीय विद्या भवन, बंबई)

सर्वेष्टेय संरक्षक

श्री राजेन्द्र सिंह जी सिंघी

तथा

श्री नरेन्द्र सिंह जी सिंघी

*

प्रकाशनकर्ता

सिंघी जैनशास्त्र शिक्षापीठ

भारतीय विद्या भवन

५५ बम्बई ५५

प्रकाशक—श्रीमन्महोदय ह. देवे, एम.ए. एडवोकेट, बी. ऑनर्स रजिस्ट्रार, भारतीय विद्या भवन, चौपाटीगेंड; मुंबई ७.

मुद्रक—राजपट्टे केम्प देवेगे, निर्मलमगर प्रेस, २६-२८, कोल्डभाट स्ट्रीट, काल्यादेवी; मुंबई २.

श्रीमहेश्वरसूरिविरचित

[प्राकृतभाषामय]

नाणपंचमीकहाओ

[ज्ञानपञ्चमीकथाः]

[विस्तृत गुजराती प्रस्तावना पाठभेद परिशिष्टादि विविधवस्तुसमन्वित]

*

संपादक

अध्यापक डॉ. अमृतलाल सवचंद गोपाणी

एम्. ए., पीएच्. डी.

प्राध्यापक-अर्द्धमागधी शिक्षाविभाग

(भारतीयविद्या भवनद्वारा संचालित - मेघजी मथुरादास आर्ट्स कॉलेज, अन्धेरी)

प्रकाशनकर्ता

सिंधी जैन शास्त्र शिक्षा पीठ

भारतीय विद्या भवन

बंबई

विक्रमाब्द २००५]

प्रथमावृत्ति, पंचशत प्रति

[१९४९ ख्रिस्ताब्द]

ग्रन्थांक २५]

ॐ

[मूल्य रू. ७-४-०]

॥ सिंधीजैनग्रन्थमालासंस्थापकप्रशस्तिः ॥

अस्मि ब्रह्माभिधे देवो सुप्रसिद्धा मनोरमा । सुमिदायाद् इत्याख्या पुरी वसवशास्त्रिणी ॥	१
बह्वो निवसन्त्यत्र जना ऊकेशवंशजाः । धनाढ्या नृपसन्मान्धा धर्मकर्मपरायणाः ॥	२
श्रीहालचन्द्र इत्यासीत् तेष्वेको बहुभागवान् । साधुवत् सच्चरित्रो यः सिंधीकुलप्रभाकरः ॥	३
दातव्यं पुराणतो यश्च कर्तुं व्यापारविस्तृतिम् । कलिकानामद्वापुयां धनधर्मायैतिश्रयः ॥	४
कुमाग्रोयस्त्वदुर्ध्वं सद्गुण्या च सुनिष्ठया । उपार्ज्यं विपुलां लक्ष्मीं कोट्यविपोऽजनिष्ट सः ॥	५
तस्य बहुकुमारानि सन्तानाकुलमण्डना । अभूत् पतिव्रता पत्नी श्रीलक्ष्मीभाग्यभूषणा ॥	६
श्रीब्रह्मादुरसिदास्यो गुणवैभवंतयस्योः । अभवत् सुकृती दानी धर्मप्रियश्च धीनिधिः ॥	७
प्राप्ता पुण्यवता तेन पत्नी तिलकमुन्दरी । यस्याः सौभाग्यचन्द्रेण भासितं तत्कुलाश्वरम् ॥	८
श्रीमान् राजेन्द्रमिहोऽन्य ज्येष्ठपुत्रः सुमिक्षितः । यः सर्वकार्यदक्षत्वात् दक्षिणबाहुवत् पितुः ॥	९
नरेन्द्रमिह इत्याख्यस्तेजस्वी मध्यमः सुतः । सूनुरंरिन्द्रमिहश्च कतिष्ठः सौख्यदर्शनः ॥	१०
सन्ति त्रयोऽपि सप्तपुत्रा आत्मभक्तिपरायणाः । विनीताः सरला भक्त्याः पितुर्मांगोलुगामिनः ॥	११
सन्त्येऽपि बहवस्तन्याभवन् स्त्रियादिवान्ववाः । धर्मजनेः समृद्धः सन् स राजेव व्यराजत ॥	१२

अन्यच्च —

सरस्वत्यां सदासक्तो भूया लक्ष्मीप्रियोऽप्ययम् । वज्राप्यासीत् मदाचारी तच्चित्रं विदुषां खलु ॥	१३
नार्हकारो न दुर्माचो न विलासो न दुर्ध्वयः । दृष्टः कदापि तद्गोद्रे सतां तद् विस्तारानन्दम् ॥	१४
भक्तो गुणजनानां स विनीतः सज्जनान् प्रति । दम्पुजनेऽनुरक्तोऽभूत् प्रीतः पोष्यगणेष्वपि ॥	१५
देव-कालस्त्रितिज्ञोऽसौ विद्या-विज्ञानपूजकः । इतिहासादि-साहित्य-संस्कृति-सकलाप्रियः ॥	१६
समुत्थं समाजस्य धर्मस्योत्कर्षहेतवे । प्रचाराय च शिक्षाया दत्तं तेन धनं धनम् ॥	१७
गत्वा समा-समित्यादौ भूयाऽप्यश्रपदान्वितः । दत्त्वा दानं यथायोग्यं प्रोत्साहिताश्च कर्मजाः ॥	१८
पुंयं धनेन देहेन ज्ञानेन शुभनिष्ठया । अकरोत् स यथाशक्ति सत्कर्मणि सदाशयः ॥	१९
अथान्यदा प्रसङ्गेन स्वपितुः स्मृतिहेतवे । कर्तुं किञ्चिद् विमिश्रितं स कार्यं मनस्यचिन्तयत् ॥	२०
पूज्यः पिता सर्ववर्त्मन् सन्त्यग-ज्ञानरविः स्वयम् । तस्मात् तज्ज्ञानवृद्धये यत्कर्तव्यं नयाऽप्ययम् ॥	२१
विचार्यैवं स्वयं चित्ते पुनः प्राप्य सुसन्मतिम् । श्रद्धास्पदस्वमित्राणां विदुषां चापि तादृशाम् ॥	२२
जैनज्ञानप्रसागर्थं स्थाने शा न्ति नि के त्र ने । सिंधीमदाक्षिर्न जैन ज्ञान पीठं सर्वोष्ठिपत् ॥	२३
श्रीजिनविजयः प्राज्ञो सुमिनाज्ञा च विश्रुतः । स्वीकर्तुं प्रार्थितस्तेन तस्याधिष्ठायकं पदम् ॥	२४
तस्य मौजन्त्य-सौहार्द-स्वयैवादायादिसद्वर्णः । वशीभूय मुदा येन स्वीकृतं तत्पदं वरम् ॥	२५
कवीन्द्रेण रथान्द्रेण स्वीयपावनपाणिना । रत्न-नीगाढ-चन्द्राब्दे तत्प्रतिष्ठा व्यधीयत् ॥	२६
प्रारब्धं सुनिता चापि कार्यं तदुपयोगिकम् । पाठनं ज्ञानलिप्सुनां ग्रन्थानां प्रयत्नं तथा ॥	२७
तस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंधीकुलकेतुना । स्वपितृश्रेयसे त्रिषा प्रारब्धा ग्रन्थमालिका ॥	२८
उदात्तचरिता तेन धर्मशीलेन दानिना । व्ययितं पुष्कलं द्रव्यं तत्तत्कार्यमुत्तिष्ठये ॥	२९
छात्रानां वृत्तिदानेन नैकेषां विदुषां तथा । ज्ञानाभ्यासाय लिप्यामसाद्व्ययं स प्रदत्तवान् ॥	३०
जलवाय्यादिकानां तु प्रातिपद्यदसौ मुनिः । कार्यं त्रिवार्षिकं तत्र समाप्यान्यत्र चान्वितः ॥	३१
तत्रापि स्वतनं सर्वं साहाय्यं तेन यच्छता । ग्रन्थमालाप्रकाशाय सहोन्मादः प्रदर्शितः ॥	३२
नन्द-लिख्येष्ट-चन्द्राब्दे जाता पुनः सुयोजना । ग्रन्थावल्याः स्मरणाय विस्ताराय च नूतना ॥	३३
ततः सुखयगमनान् सिंधीवंदनमस्तवा । भा वि द्या भ व ना येयं ग्रन्थमाला ममर्षिता ॥	३४
आर्त्तान्तस्य मनोधान्ताऽपूर्वा ग्रन्थप्रकाशने । तदर्थं व्ययितं तेन उक्षाववि हि रूप्यकम् ॥	३५
तुर्दशमासं विधेयं ! दौर्भाग्याद्यामग्रन्थानाम् । स्मरणेनवाय कान्ठेन स्वर्गं स सुकृती ययौ ॥	३६
इतिहर्ष-सुख-नेत्राब्दे सति आकादमण्डके । कलिकानामद्वापुयां स प्राप्तवान् परमां गतिम् ॥	३७
मित्रमर्षिभ्यः सप्तपुत्रैः श्रेयसे विदुषाम्भ्यः । तस्यैव प्रसिद्धः स्मृत्यं प्रकाश्यतेऽधुना पुनः ॥	३८
इयं ग्रन्थवलिः श्रेष्ठा श्रेष्ठा प्रकाशनां प्रथा । नृणां भूयैव सतां सिंधीकुलकीर्तिप्रकाशिका ॥	३९
विहङ्गवद्व्याघ्रादां सर्वदानन्ददा मदा । चिरं नन्दविवेकं लोके श्रीसिंधी ग्रन्थपट्टनिः ॥	४०

॥ सिंघीजैनग्रन्थमालासम्पादकप्रशस्तिः ॥

स्वस्ति श्रीमैदपाटख्यो देशो भारतविश्रुतः । रूपाहेलीति सञ्ज्ञात्री पुरिका तत्र सुस्थिता ॥	१
सदाचार-विचाराभ्यां प्राचीनचृपतेः समः । श्रीमच्चतुरसिंहोऽत्र राठोडान्वयभूमिपः ॥	२
तत्र श्रीवृद्धिसिंहोऽभूद् राजपुत्रः प्रसिद्धिभाक् । क्षात्रधर्मधनो यश्च परमारकुलाग्रणीः ॥	३
मुञ्ज-भोजमुखा भूपा जाता यस्मिन् महाकुले । किं वर्ण्यते कुलीनत्वं तत्कुलजातजन्मनः ॥	४
पत्नी राजकुमारीति तस्याभूद् गुणसंहिता । चातुर्य-रूप-लावण्य-सुवाक्-सौजन्यभूषिता ॥	५
क्षत्रियाणीप्रभापूर्णा शौर्योद्दीप्तमुखाकृतिम् । यां दृष्ट्वैव जनो मेने राजन्यकुलजा स्त्रियम् ॥	६
पुत्रः किसनसिंहाख्यो जातस्तयोरतिप्रियः । रणमल्ल इति चान्यद् यज्ञाम जननीकृतम् ॥	७
श्रीदेवीहंसनामाऽत्र राजपूज्यो यतीश्वरः । ज्योतिर्भैषज्यविद्यानां पारगामी जनप्रियः ॥	८
आगतो मरुदेशाद् यो भ्रमन् जनपदान् बहून् । जातः श्रीवृद्धिसिंहस्य प्रीति-श्रद्धास्पदं परम् ॥	९
तेनाथाप्रतिमप्रेम्णा स तत्पुत्रुः स्वसन्निधौ । रक्षितः, शिक्षितः सम्यक्, कृतो जैनमतानुगः ॥	१०
द्वौर्भाग्यात् तच्छिशोर्बाढ्ये गुरु-तातौ दिवंगतौ । विमूढः स्वगृहात् सोऽथ यहच्छया विनिर्गतः ॥	११
तथा च—	
आन्त्वा नैकेषु देशेषु सेवित्वा च बहून् नरान् । दीक्षितो मुण्डितो भूत्वा ज्ञातो जैनमुनिस्ततः ॥	१२
ज्ञातान्यनेकशस्त्राणि नानाधर्ममतानि च । मध्यस्थवृत्तिना तेन तत्त्वातत्त्वगवेषिणा ॥	१३
अधीता विविधा भाषा भारतीया युरोपजाः । अनेका लिपयोऽप्येवं प्रत्न-नूतनकालिकाः ॥	१४
येन प्रकाशिता नैके ग्रन्था विद्वत्प्रशंसिताः । लिखिता बहवो लेखा ऐतिह्यतथ्यगुम्फिताः ॥	१५
स बहुभिः सुविद्वद्भिस्तन्मण्डलैश्च सङ्कृतः । जिनविजयनाम्नाऽसौ ख्यातोऽभवद् मनीषिषु ॥	१६
यस्य तां विश्रुतिं ज्ञात्वा श्रीमद्गान्धीमहात्मना । आहूतः सादरं पुण्यपत्तनात् स्वयमन्यदा ॥	१७
पुरे चाहम्मदाबादे राष्ट्रीयशिक्षणालयः । विद्यापीठ इति ख्यात्या प्रतिष्ठितो यदाऽभवत् ॥	१८
आचार्यत्वेन तत्रोच्चैर्नियुक्तः स महात्मना । रस-मुनि-निर्धीन्द्रदे पुरा तद्वा ख्यमन्दिरे ॥	१९
वर्षाणामष्टकं यावत् सम्भूष्य तत् पदं ततः । गत्वा जर्मनराष्ट्रे स तत्संस्कृतिमधीतवान् ॥	२०
तत आगत्य सल्लभो राष्ट्रकार्ये च सक्रियम् । कारावासोऽपि सम्प्राप्तो येन स्वराज्यपर्वणि ॥	२१
क्रमात् ततो विनिर्मुक्तः स्थितः शान्तिनिकेतने । विश्ववन्द्यकवीन्द्रश्रीरवीन्द्रनाथभूषिते ॥	२२
सिंघीपदयुतं जैनज्ञानपीठं तदाश्रितम् । स्थापितं तत्र सिंघीश्रीडालचन्दस्य सूनुना ॥	२३
श्रीबहादुरसिंहेन दानवीरेण धीमता । स्मृत्यर्थं निजतातस्य जैनज्ञानप्रसारकम् ॥	२४
प्रतिष्ठितश्च तस्यासौ पदेऽधिष्ठातृसञ्ज्ञके । अध्यापयन् वरान् शिष्यान् ग्रन्थयन् जैनवाक्यम् ॥	२५
तस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंघीकुलकेतुना । स्वपितृश्रेयसे ह्येषा प्रारब्धा ग्रन्थमालिका ॥	२६
अथैवं विगतं यस्य वर्षाणामष्टकं पुनः । ग्रन्थमालाविकासार्थिप्रवृत्तिषु प्रयस्यतः ॥	२७
बाण-रत्न-नवेन्द्रदे मुंबाईनगरीस्थितः । मुंशीति विरुदख्यातः कन्हैयालालधीसखः ॥	२८
प्रवृत्तो भारतीयानां विद्यानां पीठनिर्मितौ । कर्मनिष्ठस्य तस्याभूत् प्रयत्नः सफलोऽचिरात् ॥	२९
विदुषां श्रीमतां योगात् संस्था जाता प्रतिष्ठिता । भारतीयपदोपेत विद्याभवनसञ्ज्ञया ॥	३०
आहूतः सहकार्यार्थं स मुनिस्तेन सुहृदा । ततः प्रभृति तत्रापि सहयोगं प्रदत्तवान् ॥	३१
तद्भवनेऽन्यदा तस्य सेवाऽधिका ह्यपेक्षिता । स्वीकृता नम्रभावेन साऽप्याचार्यपदाश्रिता ॥	३२
नन्द-निर्धय-चन्द्राब्दे वैक्रमे विहिता पुनः । एतद्ग्रन्थावलीस्थैर्यैकत्वेन नव्ययोजना ॥	३३
परामर्शात् ततस्तस्य श्रीसिंघीकुलभास्वता । भाविद्याभवनायेयं ग्रन्थमाला समर्पिता ॥	३४
प्रदत्ता दशसाहस्री पुनस्तस्योपदेशतः । स्वपितृस्मृतिमन्दिरकरणाय सुकीर्तिना ॥	३५
देवादलपे गते काले सिंघीवर्यो दिवंगतः । यस्तस्य ज्ञानसेवायां साहाय्यमकरोत् महत् ॥	३६
पितृकार्यप्रगल्भं यत्नशीलैस्तदात्मजैः । राजेन्द्रसिंहमुख्यैश्च सत्कृतं तद्वचस्ततः ॥	३७
पुण्यश्लोकपितुर्नाम्ना ग्रन्थागारकृते पुनः । बन्धुज्येष्ठो गुणश्रेष्ठो ह्यर्द्धलक्षं प्रदत्तवान् ॥	३८
ग्रन्थमालाप्रसिद्धयर्थं पितृवत् तस्य कांक्षितम् । श्रीसिंघीबन्धुभिः सर्वं तद्गिराऽनुविधीयते ॥	३९
विद्वज्जनकृताह्लादा सच्चिदानन्ददा सदा । चिरं नन्दत्वयं लोके जिनविजयभारती ॥	४०

सिंधी जैन ग्रन्थमाला

ॐ अद्यावधि मुद्रितग्रन्थनामावलि ॐ

१ मेघदूताचार्यविरचितप्रयन्यचिन्तामणि मूलग्रन्थ.	१३ यशोविरचयेपाध्यायविरचित ज्ञानविन्दुप्रकरण.
२ पुरातनप्रयन्यसंग्रह. (बहुविध ऐतिह्यतय्य पत्तिसूत्रं)	१४ हर्षदेवाचार्यविरचित बृहत्कथाकोश.
३ राजशेखरविरचित प्रयन्यकोश.	१५ जैनमुक्तचरिते संग्रह-प्रथम भाग.
४ जितप्रभविरचित विविधतीर्थकल्प.	१६ हर्षदेवविरचित धूर्ताख्यान.
५ मेघविजयोपाध्यायविरचित देवानन्दमहाकाव्य.	१७ दुर्गादेवविरचित रिपुसमुच्चय.
६ यशोविरचयेपाध्यायविरचित जैनतर्कमाया.	१८ मेघविजयोपाध्यायविरचित दिग्विजयमहाकाव्य.
७ हेमचन्द्राचार्यविरचित प्रमाणमीमांसा.	१९ कवि बच्छुड रहमानविरचित सन्देशरसक.
८ महाकलहचरितविरचित अकलहग्रन्थचयी.	२० महाकवि महेन्द्रविरचित शतकत्रयादि-सुभापितसंग्रह.
९ ग्रन्थचिन्तामणि-हिन्दी भाषान्तर.	२१ ज्ञानाचार्यविरचित न्यायावतारवार्तिकवृत्ति.
१० प्रभावचरितविरचित प्रभावचरित.	२२ कवि बर्हिहरविरचित पद्मसिरीचरित. (अग्रप्रश्न)
11 Life of Hemachandracharya:
By Dr. G. Bühler.	२३ महेन्द्रविरचित नाणपंचमीकहा.
१२ सिद्धिचन्द्रोपाध्यायविरचित भावचन्द्रगणितचरित.	

ॐ संग्रति मुद्र्यमाणग्रन्थनामावलि ॐ

१ खरतरगच्छपुत्रविरचित.	११ जयगह्वरनाम विमलेशास्त्र.
२ कुमारभास्करविरचितसंग्रह.	१२ कोजदहविरचित कौञ्जवटीक्या (ग्रन्थ).
३ विविधगच्छायनश्रवणसंग्रह.	१३ गुणचन्द्रविरचित मंत्राश्मचन्द्रवैश्वग्रन्थ.
४ जैनमुक्तचरिताति संग्रह, भाग २.	१४ नयचन्द्रविरचित हम्मोरमहाकाव्य.
५ विक्रान्तमहासेनादि विजयवैश्वसंग्रह.	१५ मद्रगह्वरमहिता.
६ उपशेखरविरचित कुवलयनामकाव्य.	१६ महेन्द्रविरचित वनेदासुन्दरीक्या.
७ उदयप्रभविरचित वमानन्दप्रमहाकाव्य	१७ जितदासविरचित (ग्रन्थ).
८ कीर्तिकौमुदी आदि अनेक प्रकाशनादि संग्रह.	१८ लक्ष्मणविरचित पद्मचरित (अग्रप्रश्न).
९ जितेश्वरविरचित कथाकोषप्रकरण.	१९ सिद्धिचन्द्रविरचित काव्यप्रकाशग्रन्थ.
१० महासुति गुणराजविरचित जेहूचरित (ग्रन्थ).	२० जयसिंहविरचित वनेदेवनाम.

ॐ मुद्रणार्थ निर्धारित एवं सज्जीकृतग्रन्थनामावलि ॐ

- १ भावचन्द्रगणितविरचित विवेकविलासटीका. २ पुरातन रास-भासादिसंग्रह. ३ प्रकृति काव्य प्रकाश. ४ सिद्धिचन्द्रोपाध्यायविरचित वासवदत्तटीका. ५ देवचन्द्रविरचित मूलहृदयप्रकरणवृत्ति. ६ रत्नप्रभाचार्यविरचित उपदेशमाला टीका. ७ यशोविरचयेपाध्यायविरचित अनेकान्तव्यवस्था. ८ जितेश्वराचार्यविरचित प्रमाणसूत्र. ९ महासिरीचरित. १० वनप्रभ-चार्यविरचित आदरयककाव्यकोष. ११ राजशेखरविरचित. १२ उपशेखरविरचितग्रन्थ. १३ वर्दमाचार्यविरचित गणरत्नकोशटीका. १४ प्रतिशालेनविरचित सेमनीभाष्यकाव्य. १५ जैमिनीविरचित पञ्चांगवृत्ति (इयच्छ इयच्छ ३ वाक्यवशेषवृत्ति). १६ शीतल-चार्यविरचित महापुराणचरित (ग्रन्थ महाग्रन्थ). १७ वर्दमहचरित (ग्रन्थ). १८ जैमिनीविरचित (अग्रप्रश्न-महाग्रन्थ). १९ उपदेशमालाटीका (वर्दमाचार्यविरचित). २० निर्वाणचरितटीका कथा (सं. कथा ग्रन्थ). २१ सनक-चार्यविरचित (संग्रह काव्यग्रन्थ). २२ राजवल्लभ पण्डितविरचित सौम्यचरित. २३ प्रमोदनामिकविरचित वनप्रभविरचित. २४ मोमेदेवविरचित जितेश्वरमुक्तग्रन्थटीका. २५ सनकमुक्तविरचित वृत्तरत्नवृत्ति. २६ पाण्डित्यदर्शन. २७ पुरातन ग्रन्थसंग्रह-हिन्दी भाषान्तर. २८ सुवतभावचरित काव्यकोष. २९ सुवतसुन्दरी चरित (ग्रन्थ कथा) इत्यादि, इत्यादि.

सौभाग्यवती श्री कस्तूरीने

स्नेहार्द्रभावे समर्पण

अ. स. गोपाणी

ગ્રન્થાનુક્રમણિકા

સ્વ૦ બાબૂ શ્રી વહાદુરસિંહજી સિંધી અને સિંધી જૈન ગ્રન્થમાલા

પૃષ્ઠ.

ॐ સરણાઙ્ગલિ ॐ

§ ૩-§ ૯

પ્રાસ્તાવિક વક્તવ્ય - ગ્રન્થમાલાસંપાદક લિખિત

§ ૧૦-§ ૧૫

સંપાદકીય પ્રસ્તાવના

૧-૪૪

(૧) જ્ઞાનપંચમી માહાત્મ્યદર્શક કથાસાહિત્ય

૧-૭

(૨) મહેશ્વરસૂરિઓ

૭-૧૦

(૩) 'નાળપંચમી' અને 'ભવિસ્સદત્તકહા'

૧૦-૧૨

(૪) ભવિષ્યદત્ત આખ્યાનનો સારાંશ

૧૨-૧૭

(૫) 'ભવિસ્સદત્ત કહા'નો સારાંશ

૧૭-૨૧

(૬) વિશેષનામોનું સામ્ય

૨૧

(૭) વિશેષનામો વચ્ચે મેદ

૨૨

(૮) વધારાનાં વિશેષ નામો

૨૨

(૯) સ્થલનાં નામો

૨૩

(૧૦) પ્રસંગો

૨૩-૨૪

(૧૧) 'નાળપંચમી કહા' અને તદ્ગત સુભાષિતો

૨૪-૩૫

(૧૨) પ્રાકૃતભાષા અને સંઘ વિપેના મહેશ્વરસૂરિના મન્તવ્યો

૩૫-૪૦

(૧૩) ગ્રંથસંપાદનમાં ઉપયોગમાં લીધેલી પ્રતિબોનો પરિચય

૪૦-૪૨

(૧૪) પાઠાંતરો

૪૨

(૧૫) પ્રાકૃતભાષામાં લખાયેલ જૈન કથા સાહિત્યનો ટૂંક પરિચય

૪૨-૪૪

(૧૬) છંદ, ભાષા અને કવિત્વ

૪૪

(૧૭) આભાર દર્શન

૪૪

નાળપંચમી કહા

૧-૭૬

(૧) જયસેણ કહા

૨-૨૦

(૨) નંદ કહા

૨૦-૨૪

(૩) મહા કહા

૨૫-૨૯

(૪) વીર કહા

૨૯-૩૪

(૫) કમલા કહા

૩૪-૩૯

(૬) ગુણાણુરાગ કહા

૩૯-૪૪

(૭) વિમલ કહા

૪૪-૪૮

(૮) ધરણ કહા

૪૯-૫૩

(૯) દેવી કહા

૫૩-૫૮

(૧૦) ભવિસ્સયત્ત કહા

૫૮-૭૬

ગ્રંથગત સુભાષિતોની પાદસૂચી

૭૭-૮૦

ગ્રંથગત વિશેષનામોની સૂચી

૮૧-૮૪

ગ્રંથગત આવશ્યક શબ્દોની સૂચી

૮૫-૮૭

स्व० बाबू श्री बहादुर सिंहजी सिंघी

अने

सिंघी जैन ग्रन्थमाला

—[स्मरणाञ्जलि]—

मारा अनन्य आदर्शपोषक, कार्यसाहायक, उत्साहप्रेरक अने सहृदय स्नेहास्पद बाबू श्री बहादुर सिंहजी सिंघी, जेम्हे मारी विशिष्ट प्रेरणाधी, पोताना खर्गवासी साधुचरित पिता श्री डालचंदजी सिंघीना पुण्य-स्मरण निमित्त, आ 'सिंघी जैन ग्रन्थमाला' नी क्रीतिकारिणी स्थापना करीने, एना निमित्ते दरवर्षे हजारो रुपिया खर्च करवानी आदर्श उदारता प्रकट करी हत्ती; अने जेमनी आवी असाधारण ज्ञानभक्ति साथे अनन्य आर्थिक उदारवृत्ति जोईने में पण, मारा जीवननो विशिष्ट शक्तिशाली अने बहु ज मूल्यवान् अवशेष उत्तरकाल, एग्रन्थमालाना ज विकास अने प्रकाशने माटे सर्वात्मनाए समर्पित करी दीधो; तथा जेमणे आग्रन्थमालानुं विगत १३-१४ वर्षांमां आवुं सुंदर, समृद्ध अने सर्वादरणीय कार्यफल निष्पन्न थएलुं जोईने भविष्यमां आना कार्यने वधावे प्रगतिमान् अने वधावे विस्तीर्ण रूपमां जोवानी पोताना जीवननी एकमात्र परम अभिलाषा सेवी हत्ती; अने तदनुसार, मारी प्रेरणा अने योजनाने अनुसरीने, प्रस्तुत ग्रंथमालानी कार्यव्यवस्था 'भारतीय विद्याभवन' ने समर्पित करी, आना भावी अंगे निश्चित थया हता; ते पुण्यवान्, साहित्यारसिक, उदारमनस्क, अमृताभिलाषी, अभिनन्दीय आत्मा हवे आ संसारमां विद्यमान नथी. सन् १९४४ ना जुलाई मासनी ७ मी तारीखे ५९ वर्षनी उमरे ए महान् आत्मा आ लोकमांथी प्रस्थान करी गयो. तेमना एवा भव्य, आदरणीय, स्पृहणीय अने श्लाघनीय जीवनने पोतानी किंचित् स्नेहात्मक 'स्मरणाञ्जलि' समर्पित करवा निमित्ते, तेमनो संक्षिप्त जीवन-परिचय अहि आपवामां आवे छे.

सिंघीजीना जीवन साथेना मारा खास खास स्मरणोनुं विस्तृत आलेखन में हिंदीमां कयुं छे अने ते खास करीने सिंघीजीना ज 'स्मारक ग्रंथ' तरीके प्रगट करवामां आवेला 'भारतीय विद्या' नामक पत्रिकाना त्रीजा भागनी अनुपूर्तिरूपे प्रसिद्ध करवामां आव्युं छे. सिंघीजी विषे विशेष जाणवानी इच्छावाळा वाचकोने ए 'स्मारक ग्रंथ' जोवानी भलामण छे.

*

बाबू श्री बहादुर सिंहजीनो जन्म बंगालना मुर्शिदाबाद जिल्लामां आवेला अजीमगंज नामक स्थानमां, संवत् १९४१ मां थयो हतो. तेओ बाबू डालचंदजी सिंघीना एकमात्र पुत्र हता. तेमनी माता श्रीमती मधुकुमारी अजीमगंजना ज वैद कुटुंबना बाबू जयचंदजीनी पुत्री थती हत्ती. श्री मधुकुमारीनी एक ब्हेन जगतसेठने त्यां परणावेली हत्ती अने बीजी ब्हेन सुप्रसिद्ध नाहार कुटुंबमां परणावेली हत्ती. कलकत्ताना स्व० सुप्रसिद्ध जैन स्कॉलर अने आगेधान व्यक्ति बाबू पूरणचंदजी नाहार, बाबू बहादुर सिंहजी सिंघीना मासीआई भाई थता हता. सिंघीजीनो विवाह, बालचर-जीआगंजना सुप्रसिद्ध धनाढ्य जैन गृहस्थ लक्ष्मीपत सिंहजीनी पौत्री अने छत्रपत सिंहजीनी पुत्री श्रीमती तिलकसुंदरी साथे संवत् १९५४ मां थयो हतो. ए रीते श्री बहादुर सिंहजी सिंघीनो कौटुंबिक संबंध बंगालना खास प्रसिद्ध जैन कुटुंबो साथे गाढ रीते संकळाएलो हतो.

*

बाबू श्री बहादुर सिंहजीना पिता बाबू डालचंदजी सिंघी बंगालना जैन महाजनोमां एक बहु ज प्रसिद्ध अने सच्चरित पुरुष थई गया. तेओ पोताना एकीला जात पुरुषार्थ अने उद्योगशी, एक बहु ज साधारण स्थितिना व्यापारीनी कोटिमांथी म्होटा करोडाधिपतिनी स्थितिये पहुँच्या हता अने साराय बंगालमां एक सुप्रतिष्ठित अने प्रामाणिक व्यापारी तरीके तेमणे विशिष्ट ख्याति प्राप्त करी हत्ती. एक वखते तेओ, बंगालनो सौधी मुख्य व्यापार जे जूटनो गणाय छे तेना, सौधी म्होटा व्यापारी थई गया हता. तेमना पुरुषार्थशी, तेमनी व्यापारी पेढी जे हरिसिंह निहालचंदना नामे चालती हत्ती तें बंगालमां जूटनो व्यापार करनारी देशी तथा विदेशी पेढीयोमां सौधी म्होटी पेढी-गणाती थई हत्ती.

बाबू डालचंदजी सिंघीनो जन्म संवत् १९२१ मां थयो हतो, अने १९३५ मां तेमनुं श्री मधुकुमारी साथे लग्न थयुं. १४-१५ वर्षनी उमरमां डालचंदजीए पोताना पितानी दुकाननो कारभार, जे ते वखते बहु ज साधारण रूपमां चालतो हतो, ते हाथमां लीधो. तेओ अजीमगंज छोडी कलकत्ते आव्या अने त्यां पोतानी होशियारी अने खंत वटे ए कारभारने धीमे धीमे खूब ज वधार्यो अने अंत तेने एक सौधी म्होटी 'फर्म'ना रूपमां स्थापित कयों. कलकत्तामां ज्यारे 'जूट सेलर्न एसोलिएशन'नी स्थापना थई त्यारे बाबू डालचंदजी सिंघीने तेना सौधी पहला प्रेसीडेन्ट बनाववामां आव्या हता. जूटना व्यापारमां आवी रीते सौधी म्होडुं स्थान मेळवीने पछी तेमणे पोतानुं रुख्य बीजा बीजा उद्योगो तरफ पग दोरुं. एक तर-

ફ તેમણે મધ્યપ્રાંતોમાં આવેલા કોરીયા સ્ટેટમાં કોલસાની ટ્રાણોના ઉદ્યોગનો પાયો નાંખ્યો અને વીર્જી તરફ દક્ષિણના શક્તિ અને અકલતરનાં રાજ્યોમાં આવેલી ચૂનાના પથ્થરોની ટ્રાણોના, તેમ જ વેલગામ, સાવંતવાદી, ઇચલકરંજી જેવા સ્થાનોમાં આવેલી 'બોક્સાઈટ' ની ટ્રાણોના વિકાસની શોધ કરવા પાછળ પોતાનું લક્ષ્ય પરોવ્યું. કોલસાના ઉદ્યોગ અર્થે તેમણે 'મેસર્સ હાલચંદ વહાદુરસિંહ' એ નામથી નવી પેઢીની સ્થાપના કરી જે આજે હિંદુસ્થાનમાં એક અગ્રગણ્ય પેઢી ગણાય છે. એ ઉપરાંત તેમણે બંગાળના ચોવીસ પરગણા, રંગપુર, પૂર્ણિયા અને માલદહા વિગેરે જિલ્લાઓમાં, મ્હોટી જમીનદારી પણ ખરીદ કરી અને એ રીતે બંગાળના નામાંકિત જમીનદારોમાં પણ તેમણે પોતાનું ધ્યાન સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું. વાવૂ હાલચંદજીની આવી સુપ્રતિષ્ઠા કેવળ વ્યાપારિક ક્ષેત્રમાં જ મર્યાદિત નહોતી. તેઓ પોતાની ઉદારતા અને ધાર્મિકતા માટે પણ એટલા જ સુપ્રસિદ્ધ હતા—તેમની પરોપકારશક્તિ પણ તેટલી જ પ્રશંસનીય હતી. પરંતુ, પરોપકારસુલભ પ્રસિદ્ધિથી તેઓ પ્રાયઃ દૂર રહેતા હતા. ઘણા ભાગે તેઓ ગુપ્તરીતે જ અર્થજનોને પોતાની ઉદારતાનો લાભ આપતા. તેમણે પોતાના જીવનમાં લાંબો દાન કર્યું હશે પણ તેની પ્રસિદ્ધિ કે નોંધ તેમણે માગ્યે જ કરવા ઇચ્છી હશે. તેમના સુપુત્ર વાવૂ શ્રી વહાદુર સિંહજીએ પ્રસંગોપાત્ત ચર્ચા કરતાં જણાવ્યું હતું, કે તેઓ જે કાંઈ દાન આદિ કરતા, તેની સ્મરણ તેમને પોતાને (પુત્રને) પણ માગ્યે જ થતી. આથી તેમના જાહેર દાનો અંગેની માત્ર નીચેના ૨-૪ પ્રસંગોની જ માહિતી મળી શકી હતી.

સન ૧૯૨૬ માં 'ચિત્રંજન' સેવા સદન માટે કલકત્તામાં ફાલો કરવામાં આવ્યો ત્યારે એક વાર સુદ મહાત્માજી એમના મક્કાને ગયા હતા અને તે વખતે તેમણે વગર માગ્યે જ મહાત્માજીને એ કાર્ય માટે ૧૦૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા હતા.

૧૯૧૭ માં કલકત્તામાં 'ગવર્નમેંટ હાઇસ્'ના મેદાનમાં, લૉર્ડ કાર્માઈક્લના આશ્રય નીચે રેડક્રૉસ માટે એક મેલાવડો ધર્યો હતો તેમાં તેમણે ૨૧૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા હતા. તેમ જ પ્રથમ મહાયુદ્ધ વખતે તેમણે ૩,૦૦,૦૦૦ રૂપિયાના 'વૉર બૉન્ડ્સ' ખરીદ કરીને એ પ્રસંગે સરકારને ફાલ્લામાં મદદ કરી હતી. પોતાની દેહી અવસ્થામાં તેમણે પોતાના નિકટ કુટુંબીજનો—કે જેમની આર્થિક સ્થિતિ વધુ જ સાધારણ પ્રકારની હતી તેમને—રૂપિયા ૧૨ લાખ વહેંચી આપવાની વ્યવસ્થા કરી હતી જેનો અમલ તેમના સુપુત્ર વાવૂ વહાદુર સિંહજીએ કર્યો હતો.

વાવૂ હાલચંદજીનું ગૃહસ્થ જીવન વધુ જ આદર્શરૂપ હતું. તેમના ધર્મપત્ની શ્રીમતી મન્નુકુમારી એક આદર્શ અને ધર્મપરાયણ પત્ની હતા. પતિ-પત્ની વંને સદાચાર, સુવિચાર અને સુસંસ્કારની મૂર્તિ જેવા હતા. હાલચંદજીનું જીવન વધુ જ સાદું અને સાધુત્વ ભરેલું હતું. વ્યવહાર અને વ્યાપાર-વંનેમાં તેઓ અત્યંત પ્રામાણિક અને નીતિપૂર્વક વર્તનારા હતા. સ્વભાવે તેઓ સ્વજ શાન્ત અને નિરભિમાની હતા. જ્ઞાનમાર્ગે ઉપર તેમની ડુંબી શ્રદ્ધા હતી. તત્ત્વજ્ઞાનવિષયક પુસ્તકોનું વાંચન અને શ્રવણ તેમને અત્યંત પ્રિય હતું. કિન્ન નગર કૉલેજના એક અધ્યાત્મલક્ષી બંગાળી પ્રોફેસર નામે વાવૂ વ્રજલાલ અધિકારી—જેઓ યોગવિષયક પ્રક્રિયાના અચ્છા અભ્યાસી અને તત્ત્વચિંતક હતા—તેમના સહવાસથી વાવૂ હાલચંદજીને પણ યોગની પ્રક્રિયા તરફ ધ્યાન દેવાનું થઈ ગઈ હતી અને તેથી તેમણે તેમની પાસેથી એ વિષયની કેટલીક ટૂંકા પ્રક્રિયાઓનો ડુંડો અભ્યાસ પણ કર્યો હતો. શારીરિક સ્વાસ્થ્ય અને માનસિક પાવિત્ર્યનો જૈનાર્થી વિકાસ થાય એવી, કેટલીક વ્યાવહારિક જીવનને અત્યંત ઉપયોગી, યૌગિક પ્રક્રિયાઓનો તેમણે પોતાના પત્ની તેમ જ પુત્ર, પુત્રી આદિને પણ અભ્યાસ કરવાની પ્રેરણા કરી હતી.

જૈન ધર્મના વિશુદ્ધ તત્ત્વોના પ્રચાર અને સર્વોપયોગી જૈન સંહિતના પ્રસાર માટે પણ તેમને ધ્યાન રાખી રહેતી હતી અને પંડિતપ્રવર શ્રી સુલ્લાલજીના પરિચયમાં આવ્યા પછી, એ કાર્ય માટે કાંઈક વિશેષ સક્રિય પ્રયત્ન કરવાની તેમની સારી ઉત્કંઠા જાગી હતી. કલકત્તામાં ૨-૪ લાખના સ્તરે આ કાર્ય કરનાર કોઈ સાહિત્યિક કે શૈક્ષણિક કેન્દ્ર સ્થાપિત કરવાની યોજના તેઓ વિચારી રહ્યા હતા, એ દરમિયાન સન્ ૧૯૨૭ (વિ. સં. ૧૯૮૪) માં કલકત્તામાં તેમનો સર્ગવાસ થયો.

✽

વાવૂ હાલચંદજી સિંહી, પોતાના સમયના બંગાળનિવાસી જૈન સમાજમાં એક અત્યંત પ્રતિષ્ઠિત વ્યાપારી, ધર્મદર્શી ઉદ્યોગપતિ, મ્હોટા જમીનદાર, ઉદારચિત્ત સદગૃહસ્થ અને સાધુચરિત સત્યુદય હતા. તેઓ પોતાની એ સર્વ સંપત્તિ અને શુભ-વત્તાનો સમગ્ર વારસો પોતાના એક માત્ર પુત્ર વાવૂ વહાદુર સિંહજીને સોંપતા ગયા, જેમણે પોતાના એ પુણ્યશ્લોક પિતાની સ્થૂળ સંપત્તિ અને સૂક્ષ્મ સત્કૌર્તિ-વંનેને ઘણી સુંદર રીતે વધારીને પિતા કરતાંય સઘાઈ શ્રેષ્ઠતા મેળવવાની વિશિષ્ટ પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી.

વાવૂ શ્રી વહાદુર સિંહજીમાં પોતાના પિતાની વ્યાપારિક કુશળતા, વ્યાવહારિક નિપુણતા અને સાંસ્કારિક સન્નિષ્ઠા તો સંપૂર્ણ અંશે વારસાગતરૂપે ઉતરેલી હતી જ, પરંતુ તે ઉપરાંત તેમનામાં બૌદ્ધિક વિશદતા, કલાત્મક રસિકતા અને વિવિધ વિષયગ્રાહિણી પ્રાજ્ઞલ પ્રતિભાનો પણ સ્વ પ્રકારનો સન્નિવેશ થયો હતો અને તેથી તેઓ એક અસાધારણ વ્યક્તિત્વ ધરાવનાર મહાનુભાવોની યોજનામાં સ્થાન પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા મેળવી શક્યા હતા.

તેઓ પોતાના પિતાના એકમાત્ર પુત્ર હોવાથી તેમને પિતાના વિશાળ કારભારમાં નાનપણથી જ લક્ષ્ય આપવાની ફરજ પડી હતી અને તેથી તેઓ હાઈસ્કૂલનો અભ્યાસ પૂરો કરવા ત્રિવાય કૉલેજનો વિશેષ અભ્યાસ કરવાનો અવસર મેળવી શક્યા ન હતા. જતાં-તેમની જ્ઞાનરશ્મિ વધુ જ સીધી હોવાથી, તેમણે પોતાની નેલે જ, વિવિધ પ્રકારના સાહિત્યના વાંચનને અભ્યાસ

જેવું જ વધાર્યો હતો અને તેથી તેઓ-ઇંગ્રેજી ઉપરાંત, બંગાલી, હિંદી, ગુજરાતી ભાષાઓ પણ જૂવ સરસ જાણતા હતા અને એ ભાષાઓમાં લખાણ વિવિધ પુસ્તકોના વાચનમાં સતત નિમગ્ન રહેતા હતા.

નાનપણથી જ તેમને પ્રાચીન વસ્તુઓના સંગ્રહનો ભારે શોખ લાગી ગયો હતો અને તેથી તેઓ જૂના સિક્કાઓ, ચિત્રો, મૂર્તિઓ અને તેવી વીજી વીજી વીજોનો સંગ્રહ કરવાના અત્યંત રસિક થઈ ગયા હતા. ક્ષત્રેરાતનો પણ તે સાથે તેમનો શોખ જૂવ વધ્યો હતો અને તેથી તેઓ એ વિષયમાં પણ જૂવ જ નિષ્ણાત થઈ ગયા હતા. એના પરિણામે તેમણે પોતાની પાસે સિક્કાઓ, ચિત્રો, હસ્તલિખિત વહુમૂલ્ય પુસ્તકો વિગેરેનો એ અમૂલ્ય સંગ્રહ ભેગો કર્યો હતો તે આજે હિંદુસ્થાનના ગણ્યાગાંઠ્યા એવા સંગ્રહોમાં એક મહત્ત્વનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરે તેવો છે. તેમનો પ્રાચીન સિક્કાઓનો સંગ્રહ તો એટલો વધો વિશિષ્ટ પ્રકારનો છે કે જેથી આખી ડુનિયામાં તેનું ત્રીજું કે ચોથું સ્થાન આવે તેમ છે. તેઓ એ વિષયમાં એટલા નિપુણ થઈ ગયા હતા કે મ્હોટા મ્હોટા મ્યુઝિયમોના વ્યુરેટરો પણ વારંવાર તેમની સલાહ અને અભિપ્રાય મેલવવા અર્થે તેમની પાસે આવતા જતા.

તેઓ પોતાના એવા ઉચ્ચ સાંસ્કૃતિક શોખને લઈને દેશ-વિદેશની આવી સાંસ્કારિક પ્રવૃત્તિયો માટે કાર્ય કરતી અનેક સંસ્થાઓના સદસ્ય વિગેરે બન્યા હતા. દાખલા તરીકે-રૉયલ એશિયાટિક સોસાયટી ઑફ બેંગાલ, અમેરિકન ઝ્યોગ્રાફિકલ સોસાયટી ન્યુયૉર્ક, બંગીય સાહિત્યપરિષદ્ કલકત્તા, ન્યુમિસેટિક સોસાયટી ઑફ ઇન્ડિયા વિગેરે અનેક પ્રસિદ્ધ સંસ્થાઓના તેઓ ઉત્સાહી સભાસદ હતા.

સાહિત્ય અને શિક્ષણ વિષયક પ્રવૃત્તિ કરનારી જૈન તેમ જ જૈનેતર અનેક સંસ્થાઓને તેમણે મુક્ત મને દાન આપી એ વિષયોના પ્રસારમાં પોતાની ઉત્કટ અભિરુચિનો ઉત્તમ પરિચય આપ્યો હતો. તેમણે આવી રીતે કેટ-કેટલી સંસ્થાઓને આર્થિક સહાયતા આપી હતી તેની સંપૂર્ણ યાદી મઠી શકી નથી. તેમનો સ્વભાવ આવાં કાર્યોમાં પોતાના પિતાના જેવો જ પ્રાયઃ મૌન ધારણ કરવાનો હતો અને એ માટે પોતાની પ્રસિદ્ધિ કરવાની તેઓ આકાંક્ષા નહોતા રાખતા. તેમની સાથે કોઈ કાંઈ વચ્ચે પ્રસંગોચિત વાર્તાલાપ થતાં આવી વાતની જે આડકતરી માહિતી મઠી શકી તેના આધારે તેમની પાસેથી આર્થિક સહાયતા મેલવનારી કેટલીક સંસ્થાઓનાં નામો વિગેરે આ પ્રમાણે જાણી શકાયાં છે:-

હિંદુ એકેડેમી, દોલતપુર (બંગાલ), રૂ. ૧૫૦૦૦)

કલકત્તા-મુશિદાવાદના જૈન મંદિરો, ૧૧૦૦૦)

તરક્ષી-ઉર્દૂ બંગાલા, ૫૦૦૦)

જૈનધર્મ પ્રચારક સભા, માનભૂમ, ૫૦૦૦)

હિંદી સાહિત્ય પરિષદ્ ભવન (ઇલાહાબાદ), ૧૨૫૦૦)

જૈન ભવન, કલકત્તા, ૧૫૦૦૦)

વિશુદ્ધાનંદ સરસ્વતી મારવાડી હૉસ્પિટલ, કલકત્તા, ૧૦૦૦૦)

જૈન પુસ્તક પ્રચારક મંડલ, આગરા, ૭૫૦૦)

એક મેટર્નિટી હોમ, કલકત્તા, ૨૫૦૦)

જૈન મંદિર, આગરા, ૩૫૦૦)

બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી, ૨૫૦૦)

જૈન હાઈસ્કૂલ, અંબાલા, ૨૧૦૦)

જીયાગંજ હાઈસ્કૂલ, ૫૦૦૦)

જૈન ગુરુકુલ, પાલીતાણા, ૧૧૦૦૦)

જીયાગંજ લંડન મિશન હૉસ્પિટલ, ૬૦૦૦)

જૈન પ્રાકૃત કોશ માટે, ૨૫૦૦)

એ ઉપરાંત હજાર-હજાર પાંચસો-પાંચસોની નાની રકમો તો તેમણે સેંકડોની સંખ્યામાં આપી છે જેનો સરવાલો દોઢ લાખ જેટલો થવા જાય.

✽

સાહિત્ય અને શિક્ષણની પ્રગતિ માટે સિંધીજીનો જેટલો ઉત્સાહ અને ઉદ્યોગ હતો તેટલો જ સામાજિક પ્રગતિ માટે પણ તે હતો. અનેકવાર તેમણે આવી સામાજિક સભાઓ વિગેરેમાં પ્રમુખ તરીકે ભાગ લઈને પોતાનો એ વિષેનો આંતરિક ઉત્સાહ અને સહકારભાવ પ્રદર્શિત કર્યો હતો. જૈન ક્ષેતાંબર કૉન્ફરન્સના સન્ ૧૯૨૬ માં મુંબઈમાં ભરાયેલા ચાસ અધિવેશનનાં તેઓ પ્રમુખ બન્યા હતા. ઉદયપુર રાજ્યમાં આવેલા કેસરીયાજી તીર્થના વહીવટના વિષયમાં સ્ટેટ સાથે જે ક્ષયડો ડમો થયો હતો તેમાં તેમણે સૌથી વધારે તન, મન અને ધનનો ભોગ આપ્યો હતો. આ રીતે તેઓ જૈન સમાજના હિતની પ્રવૃત્તિયોમાં યથાયોગ્ય સંપૂર્ણ સહયોગ આપતા હતા પરંતુ તે સાથે તેઓ સામાજિક મૂઢતા અને સાંપ્રદાયિક કટ્ટરતાના પણ પૂર્ણ વિરોધી હતા. વીજા વીજા ધનવાનો કે અંગેવાનો ગણાતા રૂઢીમત્ત જૈનોની માફક, તેઓ સંકીર્ણ મનોવૃત્તિ કે અન્ધશ્રદ્ધા-પોષક વિકૃત્ત ભક્તિથી સર્વથા પર હતા. આચાર, વિચાર કે વ્યવહારમાં તેઓ વહુ જ ઉદાર અને વિવેકશીલ હતા.

તેમનું ગૃહસ્થ તરીકેનું જીવન પણ વહુ જ સાદું અને સાંત્વિક હતું. બંગાલના જે જાતના નવાઈ ગણાતા વાતાવરણમાં તેઓ જન્મ્યા હતા અને ઉછર્યા હતા તે વાતાવરણની તેમના જીવન ઉપર કશી જ સરાવ અસર થઈ ન હતી અને તેઓ લગભગ એ વાતાવરણથી તદ્દન અલિપ્ત જેવા હતા. આટલા મ્હોટા શ્રીમાન્ હોવા છતાં, શ્રીમંતાઈના ચોટા વિલાસ કે મિથ્યા આટંચરથી તેઓ સદા દૂર રહેતા હતા. દુર્વ્યય અને દુર્વ્યસન પ્રત્યે તેમનો ભારે તિરસ્કાર હતો. તેમની સ્થિતિના ધનવાનો જ્યારે પોતાના મોજ-શોખ, આનન્દ-પ્રમોદ, વિલાસ-પ્રવાસ, સમારંભ-મહોત્સવ ઇલાદિમાં લાખો રૂપિયા ઉડાવતા હોય છે ત્યારે સિંધીજી તેનાથી તદ્દન વિમુક્ત રહેતા હતા. તેમને શોખ માત્ર સારા વાચનનો અને કલામય વસ્તુઓ જોવા-સંગ્રહવાનો હતો. જ્યારે જુઓ

ત્યારે, તેઓ પોતાની ગાદી ઉપર બેઠા બેઠા-સાહિત્ય, ઇતિહાસ, સ્થાપત્ય, ચિત્ર, વિજ્ઞાન, ભૂગોલ કે ભૂગર્ભવિદ્યાને લગતાં સામયિકો કે પુસ્તકો વાંચતા જ સદા દેખાતા હતા. પોતાના એવા વિશિષ્ટ વાચનના શોખને લાંબે તેઓ ઇંગ્રેજી, બંગાળી, હિંદી, ગુજરાતી આદિમાં પ્રકટ થતા ઉચ્ચ કોટિના, ઉચ્ચ વિષયોને લગતા વિવિધ પ્રકારનાં સામયિક પત્રો અને જર્નલ્સ આદિ નિયમિત મંગાવતા રહેતા હતા. આર્ટ, આર્કિટેક્ચર, એપીગ્રાફી, ન્યુમિસેટિક, જ્યોગ્રાફી, આઇકોનોગ્રાફી, હિસ્ટરી અને માઇનિંગ આદિ વિષયોના પુસ્તકોની તેમણે પોતાની પાસે એક સારી સરખી લાઇબ્રેરી જ બનાવી લીધી હતી.

તેઓ સ્વભાવે એકાન્તપ્રિય અને અલ્પભાષી હતા. નકાની વાતો કરવા તરફ કે ગપ્પા સપ્પા મારવા તરફ તેમને વહુ જ અભાવ હતો. પોતાના વ્યાવસાયિક વ્યવહારની કે વિદ્યાલય કાર્યભારની વાતોમાં પણ તેઓ વહુ જ મિતભાષી હતા. પરંતુ જ્યારે તેમના પ્રિય વિષયોની—જેવા કે સ્થાપત્ય, ઇતિહાસ, ચિત્ર, શિલ્પ આદિની—ચર્ચા જો નીકળી હોય તો તેમાં તેઓ એટલા નિમગ્ન થઈ જતા કે કલાકોના કલાકો વહી જતા તો પણ તેઓ તેથી થાકતા નહીં કે કંટાળતા નહીં.

તેમની શુદ્ધિ અત્યંત તીક્ષ્ણ હતી. કોઈ પણ વસ્તુને સમજવામાં કે તેનો મને પકડવામાં તેમને કશી વાર ન લાગતી. વિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાનની ગંભીર વાતો પણ તેઓ સારી પેઠે સમજી શકતા હતા અને તેમનું મનન કરી તેમને પચાવી શકતા હતા. તર્ક અને દર્શનમાં તેઓ મોટા મોટા કાયદાશાસ્ત્રીઓને પણ આંટી દેતા. તેમ જ ગમે તેવો ચાલાક માણસ પણ તેમને પોતાની ચાલાકીથી ચક્રિત કે મુગ્ધ બનાવી શકે તેમ ન હતું.

પોતાના સિદ્ધાન્ત કે વિચારમાં તેઓ સર્વ જ મક્કમ રહેવાની પ્રકૃતિના હતા. એક વાર વિચાર નક્કી કર્યા પછી અને કોઈ કાર્યનો સ્વીકાર કર્યા પછી તેમાંથી ચલિત થવાનું તેઓ વિલુક્ત પસંદ કરતા નહીં.

વ્યવહારમાં તેઓ વહુ જ પ્રામાણિક રહેવાની વૃત્તિવાળા હતા. વીંજા વીંજા ધનવાનોની માફક વ્યાપારમાં ડગા ફટકા કે સાત્ત-ઝૂટ કરીને ધન મેલવવાની તૃષ્ણા તેમને યત્કિંચિત્ પણ થતી ન હતી. તેમની આવી વ્યાવહારિક પ્રામાણિકતાને લક્ષીને ઇંગ્લેન્ડની મર્કેન્ડાઇલ બેંકની હાયરેક્ટરોની બોર્ડ પોતાની કલકત્તાની શાખાની બોર્ડમાં, એક હાયરેક્ટર થવા માટે તેમને સ્થાવર વિનંતિ કરી હતી કે જે માન એ પહેલાં કોઈ પણ હિંદુસ્થાની વ્યાપારીને મળ્યું નહોતું.

પ્રતિભા અને પ્રામાણિકતા સાથે તેમનામાં યોજનાશક્તિ પણ ઘણી ઉચ્ચ પ્રકારની હતી. તેમણે પોતાની જ સ્વતંત્ર શુદ્ધિ અને કુશળતા દ્વારા એક તરફ પોતાની ઘણી મોટી જમીનદારીની અને વીંજા તરફ કોલીયરી વિગેરે માઇનિંગના ઉદ્યોગની જે સુવ્યવસ્થા અને સુઘટના કરી હતી તે જોઈને તે તે વિષયના જ્ઞાતાઓ ચક્રિત થતા હતા. પોતાના ઘરના નાનામાં નાના કામથી તે છેક કોલીયરી જેવા મોટા કારખાના સુધીમાં—કેં ય્યાં હજારો માણસો કામ કરતા હોય—વહુ જ નિયમિત, વ્યવસ્થિત અને સુયોજિત રીતે કામ ચાલ્યાં કરે તેવી તેમની સદા વ્યવસ્થા રહેતી હતી. છેક દરવાનથી લઈ પોતાના સમોવઢીયા જેવા સમર્થ પુત્રો સુધીમાં એક સરખું ઉચ્ચ પ્રકારનું શિલ્પ-પાલન અને શિષ્ટ-આચરણ તેમને લાંબાં દેખાતું હતું.

સિંધીજીમાં આવી સમર્થ યોજકશક્તિ હોવા છતાં—અને તેમની પાસે સંપૂર્ણ પ્રકારની સાધનસંપત્તિ હોવા છતાં—તેઓ ધમાલવાળા જીવનથી દૂર રહેતા હતા અને પોતાના નામની જાહેરાતને માટે કે લોકોમાં મોટા માણસ ગણાવાની ત્રાસ તેઓ તેવી કશી પ્રયત્ન કરતા ન હતા. રાવવહાદુર, રાજાવહાદુર કે સર-નાઈટ વિગેરેના સરકારી ખિતાબો ધારણ કરવાની કે કાઉન્સીલોમાં જઈ ઓનરેબલ મેમ્બર બનવાની તેમને ક્યારેય ઇચ્છા થઈ ન હતી. એવા ત્રાસ આક્રમ્યવાળી પ્રયત્નમાં પૈસાનો દુર્વ્યય કરવા કરતાં તેઓ સદા સાહિત્યોપયોગી અને શિક્ષણોપયોગી કાર્યોમાં પોતાના ધનનો સદુપયોગ કરતા હતા. ભારતવર્ષની પ્રાચીન કલા અને તેને લગતી પ્રાચીન વસ્તુઓ તરફ તેમનો ઉત્કટ અનુરાગ હતો અને તેથી તે માટે તેમણે લાગ્યો રૂપિયા સ્વર્ચ્યા હતા.

✽

સિંધીજી સાથેનો મારો પ્રત્યક્ષ પરિચય સન્ ૧૯૩૦ માં શરૂ થયો હતો. તેમની ઇચ્છા પોતાના સદ્ગત પુણ્ય-શ્લોક પિતાના સ્મારકમાં જૈન સાહિત્યનો પ્રસાર અને પ્રકાશ થાય તેવા કોઈ વિશિષ્ટ સંસ્થા સ્થાપન કરવાનો હતો. મારા જીવનના સુવર્ણકાળીન સહકારી, સહચારી અને સન્નિધિ પંડિતપ્રવર શ્રી મુશ્લેલજી, જેઓ વાઙ્મય શ્રી ડાહ્યાવંદનાના વિશેષ શ્રદ્ધામાજન હોઈ શ્રી વહાદુર સિંહજી પણ જેમની ઉપર તેટલો જ વિશિષ્ટ સદ્ગત ધરાવતા હતા, તેમના પરમર્થ અને પ્રત્તાવથી, તેમણે મને એ કાર્યનો યોજના અને વ્યવસ્થા હાથમાં લેવાની વિનંતિ કરી અને મેં પણ પોતાને અમીષ્ટતમ પ્રયત્નિના આદર્શને અનુરૂપ ઉત્તમ કોટિના સાધનની પ્રાપ્તિ થતી જોઈ તેનો સહર્ષ અને સોજાસ સ્વીકાર કર્યો.

સન્ ૧૯૩૧ ના પ્રારંભ દિવસે, વિશ્વવંદ્ય કર્ત્રીન્દ્ર શ્રી રવીન્દ્રનાથ ટાગોરના વિમુક્તિવિહારસમા વિશ્વવિદ્યાત શાન્તિનિકેતનના વિશ્વ ભારતી-વિદ્યા મંદનમાં 'સિંધી જૈન જ્ઞાનપીઠ' ની સ્થાપના કરી અને ત્યાં જૈન સાહિત્યના અધ્યયન-અભ્યાસ અને સંયોધન-સંપાદન આદિનું કાર્ય ચાલુ કર્યું. આ વિષેની કેટલાંક પ્રાથમિક હકીકત, આ ગ્રંથમાલાના ચોથી પ્રથમ પ્રકટ થયેલા 'પ્રવંચન્ધિસ્તામણિ' નામના ગ્રંથની પ્રસ્તાવનામાં મેં આપેલો છે, તેથી તેની અહીં પુનરાવર્તન કરવાની જરૂર નથી.

સિંધીજીએ મારી પ્રેરણાથી, 'સિંધી જૈન જ્ઞાનપીઠ' ની સ્થાપના સાથે, જૈન સાહિત્યના ઉત્તમોત્તમ ગ્રન્થરત્નોને આધુનિક શાસ્ત્રીય પદ્ધતિયે સુંદર રીતે સંશોધિત-સંપાદિત કરી-કરાવી પ્રકટ કરવા માટે અને તેમ કરી જૈન સાહિત્યની સાર્વજનિક પ્રતિષ્ઠા સ્થાપિત કરવા માટે, આ 'સિંધી જૈન ગ્રન્થમાલા' પ્રકટ કરવાની વિશિષ્ટ યોજનાનો પળ સ્વીકાર કર્યો અને એ માટે આવશ્યક અને અપેક્ષિત અર્થવ્યય કરવાનો ઉદાર ઉત્સાહ પ્રદર્શિત કર્યો.

પ્રારંભમાં, શાન્તિનિકેતનને લક્ષીને એક ૩ વર્ષનો કાર્યક્રમ ઘડી કાઢવામાં આવ્યો અને તે પ્રમાણે ત્યાં કામનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો. પરંતુ એ ૩ વર્ષના અનુભવના અંતે શાન્તિનિકેતન મને મારા પોતાના કાર્ય અને સ્વાસ્થ્યની દૃષ્ટિયે વરાઘર અનુકૂળ ન લાગવાથી, અનિચ્છાએ મારે એ સ્થાન છોડવું પડ્યું અને અમદાવાદમાં, ગુજરાત વિદ્યાપીઠના સામિપ્યમાં 'અને કાન્ત વિહાર' વનાવી ત્યાં આ કાર્યની પ્રવૃત્તિ ચાલુ રાખી. આ ગ્રન્થમાલામાં પ્રકટ થયેલા ગ્રન્થોની ઉત્તમ પ્રશંસા, પ્રસિદ્ધિ અને પ્રતિષ્ઠા થયેલી જોઈને સિંધીજીનો ઉત્સાહ ખૂબ વધ્યો અને તેમણે એ અંગે જેટલો સ્વર્ચ થાય તેટલો સ્વર્ચ કરવાની અને જેમ વને તેમ વધારે સંખ્યામાં ગ્રન્થો પ્રકટ થયેલા જોવાની પોતાની ઉદાર મનોવૃત્તિ મારી આગલ વારંવાર પ્રકટ કરી. હું પણ તેમના એવા અપૂર્વ ઉત્સાહથી પ્રેરાઈ યથાશક્તિ આ કાર્યને વધારે ને વધારે વેગ આપવા માટે પ્રયત્નવાન રહેતો.

✽

સન ૧૯૩૮ ના જુલાઈમાં, મારા પરમ સુહૃદ્ શ્રીયુત કન્હૈયાલાલ માળેકલાલ મુંશીનો - જેઓ તે વખતે મુંબઈની કૉંગ્રેસ ગવર્નમેંટના ગૃહમંત્રીના ઉચ્ચ પદ પર અધિષ્ઠિત હતા - અકસ્માત્ એક પત્ર મને મળ્યો જેમાં એમણે સૂચવ્યું હતું કે 'સેઠ મુંગલાલ ગોએનકાએ બે લાખ રૂપિયાની એક ઉદાર રકમ એમને સુપ્રત કરી છે જેનો ઉપયોગ ભારતીય વિદ્યાઓના કોઈ વિકાસાત્મક કાર્ય માટે કરવાનો છે અને તે માટે વિચાર-વિનિમય કરવા તેમ જ તદુપયોગી યોજના ઘડી કાઢવા અંગે મારી જરૂર હોવાથી મારે તરત મુંબઈ આવવું વિગેરે'. તદનુસાર હું તરત મુંબઈ આવ્યો અને અમે વહેંચ સાથે વેસી એ યોજનાની રૂપરેખા તૈયાર કરી; અને તે અનુસાર, સંવત ૧૯૫૫ ની કાર્તિક સુદી પૂર્ણિમાના દિવસે શ્રી મુંશીજીના નિવાસસ્થાને 'ભારતીય વિદ્યા ભવન' ની, એક મ્હોટા સમારંભ સાથે સ્થાપના કરવામાં આવી.

ભવનના વિકાસ માટે શ્રીમુંશીજીનો અથાગ ઉદ્યોગ, અલંબ ઉત્સાહ અને ઉદાર આત્મભોગ જોઈ, મને પણ એમના કાર્યમાં યથાયોગ્ય સહકાર આપવાની પૂર્ણ ઉત્કંઠા થઈ અને હું તેની આંતરિક વ્યવસ્થામાં પ્રમુખપણે ભાગ લેવા લાગ્યો. ભવનની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં સાહિત્ય પ્રકાશન સંબંધી જે એક વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિ સ્વીકારવામાં આવી હતી તે મારી આ ગ્રંથમાલાના કાર્ય-સાથે એક પ્રકારે પરસ્પર સહાયક સ્વરૂપની જ પ્રવૃત્તિ હોવાથી, મને એ પૂર્વ-અંગીકૃત કાર્યમાં વાઘક ન થતાં ઊલટી સાધક જ જણાઈ અને તેથી મેં એમાં યથાશક્તિ પોતાની વિશિષ્ટ સેવા આપવાનો નિર્ણય કર્યો. સિંધીજીને એ વધી વસ્તુસ્થિતિની જાણ કરવામાં આવતાં તેઓ પણ ભવનના કાર્યમાં રસ ધરાવતા થયા અને એના સંસ્થાપક-સદસ્ય બની એના કાર્ય માટે પોતાની પૂર્ણ સહાનુભૂતિ પ્રકટ કરી.

જેમ મેં ઉપર જણાવ્યું છે તેમ, ગ્રંથમાલાના વિકાસ માટે સિંધીજીનો ઉત્સાહ અત્યંત પ્રશંસનીય હતો અને તેથી હું પણ મારા સ્વાસ્થ્ય વિગેરેની કશી દરકાર રાખ્યા વગર, એ કાર્યની પ્રગતિ માટે સતત પ્રયત્ન કર્યા કરતો હતો. પરંતુ ગ્રન્થ-માલાની વ્યવસ્થાનો સર્વ ભાર, મારા એકલાના પંડ ઉપર જ આશ્રિત થઈને રહેલો હોવાથી, મારું શરીર જ્યારે એ વ્યવસ્થા કરતું અટકી જાય, ત્યારે એની સ્થિતિ થાય તેનો વિચાર પણ મને વારંવાર થયાં કરતો હતો. બીજી ઘાતુ સિંધીજીની પણ ઉત્તરાવસ્થા હોઈ તેઓ વારંવાર અસ્વસ્થ થવા લાગ્યા હતા અને તેઓ પણ જીવનની અસ્થિરતાનો આભાસ અનુભવવા લાગ્યા હતા. એટલે ગ્રન્થમાલાના ભાવી વિષે કોઈ સ્થિર અને સુનિશ્ચિત યોજના ઘડી કાઢવાની કલ્પના હું કર્યા કરતો હતો.

ભવનની સ્થાપના થયાં પછી ૩-૪ વર્ષમાં જ એનાં કાર્યની વિદ્વાનોમાં સારી પેઠે પ્રસિદ્ધિ અને પ્રતિષ્ઠા જામવા લાગી હતી અને વિવિધ વિષયના અધ્યયન-અધ્યાપન અને સાહિત્યના સંશોધન-સંપાદનનું કાર્ય સારી પેઠે આગલ વધવા લાગ્યું હતું, એ જોઈ સુહૃદ્ શ્રીમુંશીજીની સ્વાસ્થ આકાંક્ષા થઈ કે સિંધી જૈન ગ્રન્થમાલાની કાર્યવ્યવસ્થાનો સંબંધ પણ જો ભવન સાથે જોડી દેવામાં આવે તો તેથી પરસ્પર વંનેના કાર્યમાં સુંદર અભિવૃદ્ધિ થવા ઉપરાંત ગ્રન્થમાલાને સ્થાયી સ્થાન મળશે અને ભવનને વિશિષ્ટ પ્રતિષ્ઠાની પ્રાપ્તિ થશે; અને એ રીતે ભવનમાં જૈન શાસ્ત્રોના અધ્યયનનું અને જૈન સાહિત્યના પ્રકાશનનું એક અદ્વિતીય કેન્દ્ર બની રહેશે. શ્રીમુંશીજીની એ શુભાકાંક્ષા, ગ્રન્થમાલા વિષેની મારી ભાવી ચિંતાની યોગ્ય નિવારક લાગી અને તેથી હું તે વિષેની યોજનાનો વિચાર કરવા લાગ્યો. યથાવસર સિંધીજીને મેં શ્રીમુંશીજીની આકાંક્ષા અને મારી યોજના સૂચિત કરી. તેઓ ભા. વિ. મ. ના સ્થાપક-સદસ્ય હતા જ અને તદુપરાન્ત શ્રીમુંશીજીના સ્વાસ્થ ક્ષેત્રાસ્પદ મિત્ર પણ હતા; તેથી તેમને પણ એ યોજના વધાવી લેવા લાયક લાગી. પण्डितप्रवर श्रीमुखलालजी જેઓ આ ગ્રન્થમાલાના પ્રારંભથી જ અંતરંગ હિત-ચિંતક અને સક્રિય સહાયક રહ્યા છે તેમની સાથે પણ એ યોજના સંબંધે મેં ઉચિત પરामर्श કર્યો અને સંવત્ ૨૦૦૩ ના વૈશાખ સુદમાં (મે સન ૧૯૪૩) સિંધીજી કાર્યપ્રવંતે મુંબઈ અવિભાજ્ય ત્યારે, પરસ્પર નિર્ણીત વિચાર વિનિમય કરી, આ ગ્રન્થમાલાની પ્રકાશનસંબંધી સર્વ વ્યવસ્થા ભવનને સ્વાધીન કરવામાં આવી. સિંધીજીએ, એ ઉપરાન્ત, તે અવસરે મારી પ્રેરણાથી ભવનને

बीजा १० हजार दण्डियांनी उदार रत्न पग कपी जेता वडे नवतमां तेमना नामनी एक हॉल बंधावधानां आवे जने तेनां प्राचीन-वस्तुको तेन क विद्र विगरेतो संग्रह राखवानां आवे.

नवतमी प्रबंध समिति ए सिंघीजीला आ विद्रिष्ट जने उदार दाता प्रतिबोध रूपे नवतमां प्रचलित 'जैन शास्त्र-विज्ञान विभाग'ने स्थापि रूपे 'सिंधी जैनशास्त्र शिक्षापीठ' ना नामे प्रचलित राखवानो संविदेश निर्णय कयो.

✽

ग्रन्थमाला जतक अने परियाज्ज सिंघीजी, शरंभयी क एनी एवं प्रकाशो व्यवस्थानो मार मारा तगर मुक्ती तेजो तो प्रकाश एवमो क आकांक्षा राखवा हवा के ग्रन्थमाला जैन वधारें ग्रन्थो प्रकट पाव जने जैन तेमना वधारें प्रसार थाव. तेमना जैनतमी एक मात्र ए क परम-कमिठाया हवी के आ ग्रन्थमाला-भाग जेवना बने तेवना मांग सार जने महारना ग्रन्थो कानी जखी प्रकाशित थाव जने जैन साहित्यतो मूळ प्रसार पाव. ए की जेवना खर्च-थाव तेवलो ते बहु क उत्साहयो करवा उत्पन्न हवा. नवतमे ग्रन्थमाला समर्पण करी वखते तेमने मने कथुं के- 'असार सुवी तो वरेमां संरेसा ३-४ ग्रंथो प्रकट यवा अख्या डे परंतु तो आद प्रकाशित करी यवो तो, दरमाहिने वखे ग्रंथो पग प्रकाशित यवा जोई हुं वखते तेम नही, ज्यां सुवी आरनी जने मागे जौवनी डे लां सुवी, जेवना साहित्य प्रकट करवा-आवधानी आनी इच्छा होय ते प्रमाणेनी आद व्यवस्था करे. मांग तरावनी पैमानो संशोध आवने कराव नही जगाव'. जैन साहित्यता उदार माटे आनी उत्कृष्ट आकांक्षा अने आनी उदार विनम्रता वगवतार दानी जने विनम्र पुरय, नै-मांग जैनतमां बीजा जोई नही जोयो. पोतानी हयावी दरम्यान तेमने मांग इच्छा ग्रन्थमाला खाने लगभग ४५,००० पीगो लाग्न दण्डिया खर्च करी हवो; परंतु ए १५ वर्षेता गावा दरम्यान तेमने एकवार पग मने एम नही पूछुं के की रत्न, क्या ग्रन्थ माटे, वधारें कने करवानां कानी डे के क्या ग्रन्थता संसादन माटे जने हुं आवधानां आवुं डे. ज्यारे ज्यारे हुं प्रेम इत्यादिना बीज तेमनां उतर मोक्कजे खारे खार, तेजो ते मात्र जोईने क अक्षिप्ततां ते रत्न तुल्यवानां योग साथे-मोक्कजे देता. हुं तेमने जोई बीजनी विद्र समजाववा इच्छतो, तो पग तेजो ते विरे उत्साह होना बतावता अने एताथी विरुद्ध ग्रन्थमालाणी साइज, अइज, प्रीटींग, बाईडिंग, हेडींग आदिनी कवतमां तेजो मूळ शींगड-उपी विचार करता रहेता अने ते की विचारथी वकी पग करता. तेमनी आनी अद्वैत ज्ञाननिष्ठा अने ज्ञानमलिये क मने तेमना वेदप्राप्तमां वद कयो अने तेथी हुं अक्षिप्तता आ आनी ज्ञानेसापता करवा समर्थ कयो.

उक्त पीठे नवतमे ग्रन्थमाला समर्पित करी वाद, सिंघीजीनी उदार-जनावेजी उत्कृष्ट आकांक्षाने अनुच्छाने मने प्रस्तुत आद माटे वधारें उत्साह ययो अने जो के मागे आगरेक स्थिति; ए अर्थता कविरत श्रमनी प्रतिदिन वधारें ने वधारें कडनयी कींग यती रहीं डे, छां नै एता कथने वधारें वेगवत अने वधारें विनम्र बताववनी दृष्टिये केंद्रकीक विद्रिष्ट योजना करवा मांकी, अने संसादनता कार्यमां वधारें सहायता मळते-माटे केंद्रकीक विद्यालोला नियमित सहायता पग व्यवस्था करवा मांकी. अनेक नाता-मोटा ग्रन्थो एक साथे प्रेसमां छापवा अख्या अने बीजा देवा अनेक नवा नवा ग्रन्थो छपावा-माटे तैवार करवा मांका. जेवना ग्रन्थो असार सुवीमां इच्छा प्रकट यवा हवा तेवना क बीजा ग्रन्थो एक साथे प्रेसमां छापवा यव यवा अने तेथी पग वमनी संख्याता ग्रन्थो प्रेम कीपी अदिता तमां तैवार यवा अख्या.

ए फरें बीजा क समय दरम्यान, एप्रिल सप्टेंबर १९४३ मां, नवत माटे कच्छताना एक विद्र दण्डिया प्रोफेसरनी म्हेडी लाईनेरी खपिद करवा, हुं लां गयो. सिंघीजी हाता क ए प्रोफेसर साथे कच्छावट करवानां आनी हवी अने मागे प्रेम-पायी ए आनी लाईनेरी, जेनी डिप्ट क. ५० हजार केंद्रकी सागवानां आनी हवी, सिंघीजीए पोतानी तरावनी क नवतमे नेट करवती अतिमहतीय सतीकृति दर्शवी हवी. परंतु ते प्रोफेसर साथे ए लाईनेरी कींगतो योग्य मोडो न ययो अने तेथी सिंघीजीए, कच्छताना सुप्रसिद्ध खपिदारी जैन सद्गुरुय बहु पूज्यवंशी तहसनी म्हेडी लाईनेरी लई देवा विरे पोतानी सग्रह आपी जने ते कींग पीठे क योग्य पीठे एनी व्यवस्था करवाहुं माटे जोई.

कच्छतानां अने आवाय बंगाळमां ए वर्ष दरम्यान अल-हुर्निसुतो नयंकर काव कव वतीं रहीं हवो. सिंघीजीए पोतानी वतन अतीसंग, सुविधावद तेम क बीजा अनेक सुवे गरबोले मरुत अने मध्यमविहनें अल नृत्तमां प्रतिमय हवागे मग दान्य विहीनें करवती म्हेडी अने उदार व्यवस्था करी हवी, जेता जिनिये तेमने ए वर्षमां लगभग ग्रन्थमाला दग लाग्न दण्डिया खर्च कते मांकी कथवा हवा. बंगाळता वतनयोमां अने जनीतदयोमां आने म्हेडी उदार कर्षिक भोग ए जिनिये अन्य जोईये आन्यो होय तेम जागवमां नही आवुं.

अक्टोबर-नवेंबर मासमां तेमनी विद्रिष्ट वगवता मांकी अने ते बीरे बीरे वधारें ने वधारें विद्रिष्ट यती गी. जान्युआरी १९४४ ना शरंभमां हुं तेमने मद्रवा करी कच्छता गयो. ता. ६ ठी जान्युआरीमां मंध्याए तेमनी वडे वेगीने ३ कच्छा सुवी ग्रन्थमाला, लाईनेरी, जैन इतिहासता आलेखन आदि कीनी मूळ उत्साहपूर्वक दानी कींते की

પરંતુ તેમને પોતાના જીવનની અલ્પતાનો આભાસ જાણે થઈ રહ્યો હોય તેમ, વચ્ચે વચ્ચે તેઓ તેવા ઉદ્ગારો પળ કાઢ્યા કરતા હતા. ૫-૭ દિવસ રહીને હું મુંવઈ આવવા નીકળ્યો ત્યારે છેલ્લી મુલાકાત વચ્ચે તેઓ વહુ જ ભાવભરેલે હૃદયે મને વિદાય આપતા ચોલ્યા કે - 'કોણ જાણે હવે આપણે ફરી મલીશું કે નહિં?' હું એમના એ દુઃખદ વાવચને વહુ જ દયા-એલા હૃદયે સાંભળતો અને ઉદ્વેગ પામતો, એમનાથી સદાના માટે છૂટો પડ્યો. તે પછી તેમની સાથે મુલાકાત થવાનો પ્રસંગ જ ન આવ્યો. ૫-૬ મહિના તેમની તવિયત સારી-નરસી રહ્યા કરી અને આખરે સન્ ૧૯૪૪ ના જુલાઈની ૭ મી તારીખે તેઓ પોતાના વિનશ્વર દેહને છોડી પરલોકમાં ચાલ્યા ગયા. મારી સાહિત્યોપાસનાનો મહાન્ સહાયક, મારી અલ્પસ્વરૂપ સેવાનો મહાન્ પરિપોષક અને મારી કર્તવ્ય નિષ્ઠાનો મહાન્ પ્રેરક, સહૃદય સુપુરુષ, આ અસાર સંસારમાં મને શૂન્ય હૃદય બનાવી પોતે મહાશૂન્યમાં વિલીન થઈ ગયો.

સિંધીજીનું જો કે આ રીતે નાશવંત સ્થૂળ શરીર સંસારમાંથી વિહ્વલ થયું છે, પરંતુ તેમણે સ્થાપેલી આ ગ્રન્થમાળા દ્વારા તેમનું યશઃશરીર સંકલ્પે વર્ષો સુધી આ સંસારમાં વિદ્યમાન રહી તેમની કીર્તિ અને સ્મૃતિની પ્રશસ્તિનો પ્રભાવક પરિચય ભાવી પ્રજાને સતત આપ્યા કરશે.

※

સિંધીજીના સુપુત્રોનાં સત્કાર્યો

સિંધીજીના સ્વર્ગવાસથી જૈન સાહિત્ય અને જૈન સંસ્કૃતિના મહાન્ પોષક નરરત્નની જે મ્હોટી ઓટ પડી છે તે તો સહજભાવે પૂરાય તેમ નથી. પરંતુ મને એ જોઈને હૃદયમાં ઝંચી આશા અને આશ્વાસક આલ્હાદ થાય છે કે તેમના સુપુત્રો - શ્રી રાજેન્દ્ર સિંહજી, શ્રી નરેન્દ્ર સિંહજી અને શ્રી વીરેન્દ્ર સિંહજી પોતાના પિતાના સુયોગ્ય સન્તાનો હોઈ પિતાની પ્રતિષ્ઠા અને પ્રસિદ્ધિના કાર્યમાં અનુરૂપ ભાગ ભજવી રહ્યા છે અને પિતાની ભાવના અને પ્રવૃત્તિને ઉદારભાવે પોષી રહ્યા છે.

સિંધીજીના સ્વર્ગવાસ પછી એ વંધુઓએ પોતાના પિતાના દાન-પુણ્ય નિમિત્ત અર્જીમગંજ વિગેરે સ્થાનોમાં લગભગ ૫૦-૬૦ હજાર રૂપિયા ચર્ચ કર્યા હતા. તે પછી થોડા જ સમયમાં, સિંધીજીના વૃદ્ધમાતાનો પણ સ્વર્ગવાસ થઈ ગયો અને તેથી પોતાના એ પરમ પૂજનીયા દાદીમાના પુણ્યાર્થે પણ એ વંધુઓએ ૭૦-૭૫ હજાર રૂપિયાનો વ્યય કર્યો. 'સિંધી જૈન ગ્રન્થમાળા' નો સઘલો ભાર પણ એ સિંધી વંધુઓએ, પિતાજીએ નિર્ધારેલ વિચાર પ્રમાણે, પૂર્ણ ઉત્સાહથી ઉપાડી લીધો છે, અને તે ઉપરાન્ત કલકત્તાના ઇન્ડીયન રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યૂટને બંગાલીમાં જૈન સાહિત્ય પ્રકટ કરવા માટે સિંધીજીના સ્મારકરૂપે ૫૦૦૦ રૂપિયાની પ્રારંભિક મદદ આપી છે.

સિંધીજીના જ્યેષ્ઠ ચિરંજીવ વાવૂ શ્રી રાજેન્દ્ર સિંહજીયે, મારી ઇચ્છા અને પ્રેરણાના પ્રેમને વશ થઈ, પોતાના પુણ્યશ્લોક પિતાની અજ્ઞાત ઇચ્છાને પૂર્ણ કરવા માટે, ૫૦ હજાર રૂપિયાની નાદર રકમ ભારતીય વિદ્યાભવનને દાન કરી, અને તેના વડે કલકત્તાની ઉચ્ચ નાદાર લાઈબ્રેરી ખરીદ કરીને ભવનને એક અમૂલ્ય સાહિત્યિક નિધિરૂપે ભેટ કરી છે. ભવનની એ અમૂલ્ય લાઈબ્રેરી 'વાવૂ શ્રી વહાદુર સિંહજી સિંધી લાઈબ્રેરી' ના નામે સદા ઓઢાલાશે અને સિંધીજીના પુણ્યાર્થે એ એક મ્હોટી જ્ઞાનપરવ વનશે. વાવૂ શ્રી નરેન્દ્ર સિંહજીયે, બંગાળની સરાક જાતિના સામાજિક અને ધાર્મિક ઉત્થાન નિમિત્તે પોતાના પિતાએ જે પ્રવૃત્તિ ચાલુ કરી હતી, તેને અપનાવી લીધી છે અને તેના સંચાલનનો ભાર પ્રમુખપણે પોતે ઉપાડી લીધો છે. સન ૧૯૪૪ નવેંબર માસના કલકત્તામાં દિગંબર સમાજ તરફથી ડાહ્યાવાળા 'વીરશાસન જયન્તી મહોત્સવ'ના પ્રસંગે તેના ફાલ્ગામાં એમણે ૫૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા હતા તેમ જ કલકત્તામાં જૈન શ્વેતાંબર સમુદાય તરફથી વાંધવા ધારેલા "જૈન ભવન" માટે ૩૧૦૦૦ રૂપિયા દાન કરી પોતાની ઉદારતાની શુભ શરૂઆત કરી છે. ભવિષ્યમાં 'સિંધી જૈન ગ્રન્થમાળા' નો સર્વ આર્થિક ભાર આ વચ્ચે વંધુઓએ ઉત્સાહ પૂર્વક સ્વીકારી લેવાની પોતાની પ્રશંસનીય મનો-ભાવના પ્રકટ કરીને, પોતાના પિતાના એ પરમ પુનિત યશોમન્દિરને ઉત્તરોત્તર ઊજત સ્વરૂપ આપવાનો શુભ સંકલ્પ કર્યો છે. તથાસ્તુ.

ભારતીય વિદ્યા ભવન, મુંબઈ }
ડીસેંબર, ૧૯૪૮

- જિન વિજય મુનિ

પ્રાસ્તાવિક વક્તવ્ય

[જૈન પ્રાકૃત વાલ્ક્યની સંક્ષિપ્ત રૂપરેખા]

સિંધી જૈન ગ્રન્થમાલાના ૨૫ મા મણિતરીકે, મહેશ્વરસૂરિરચિત 'નાળપંચમી કહાઓ' (જ્ઞાનપંચમી કથાઓ)
નામનો જે આ વિશિષ્ટ પ્રાકૃત કથાગ્રન્થ વિદ્વાનોના કરકમલમાં ઉપસ્થિત થાય છે, તે પ્રાકૃત ભાષા અને જૈન કથાસાહિત્ય-વંદેના અભ્યાસની દૃષ્ટિપૂર્ણ ઉપયોગી કહી શકાય તેવો છે.

૧ શ્રમણ મગવાન્ શ્રીમહાવીરના નિર્વાણ કાલથી લઈ, વિક્રમના ૧૮ મા સૈકાના અન્ત સુધીના, ૨૩૦૦-૨૪૦૦ વર્ષ જેટલા વ્યતીત થયેલા દીર્ઘ સમય દરમિયાન, જૈન આચાર્યો અને વિદ્વાનોએ પ્રાકૃત ભાષામાં જે ત્રિપુલ વાલ્ક્ય નિર્માણ કર્યું છે, તે કાલવિભાગની દૃષ્ટિએ મુખ્યપણે બે ભાગમાં વહેંચી શકાય તેવું છે-એક પ્રાચીન કાલીન અને અન્ય ઉત્તર કાલીન. લગભગ વિક્રમના દશમા સૈકાના અંત સુધીમાં રચાણુલ સાહિત્યની ગણના પ્રાચીનકાલીન વિભાગમાં કરવા જેવી છે, અને તે પછીના સમયમાં રચાણુલ સાહિત્યની ગણના ઉત્તરકાલીન વિભાગમાં કરવા જેવી છે.

૨ જિનેશ્વરીય 'કથાકોશપ્રકરણ'ની પ્રસ્તાવનામાં, મેં કેટલાક વિસ્તાર સાથે, એ વતાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, કે જિનેશ્વર સૂરિના ગુરુ વર્દમાનાચાર્યના ક્રિયોદ્ધાર સમયથી, શ્વેતાંવર જૈન સંપ્રદાયના યતિ-મુનિવર્ગમાં એક નવીન યુગનો-નૂતન સંગઠનની પ્રવૃત્તિનો-પ્રારંભ થયો હતો. એ પ્રવૃત્તિના કેન્દ્રસ્થાને તો ચૈત્યવાસ વિરુદ્ધ વસતિવાસ વિષેની વિચારણા મુખ્ય હતી, પરંતુ જેમ જેમ એ વિચારણાએ શ્વેતાંવર યતિ-મુનિ વર્ગમાં વ્યાપક વાદ-વિવાદનું સ્વરૂપ ધારણ કરવા માંડ્યું, તેમ તેમ સંપ્રદાયના ધાર્મિક તેમ જ સામાજિક એવા અનેક વિધિ-વિધાનો અને ક્રિયા-કર્મોના પ્રશ્નો પણ તેમાં ઉપસ્થિત થતા ગયા. એના પરિણામે સંપ્રદાયમાં પરાપૂર્વથી ચાલતા આવેલા ત્યાગી વર્ગના ગણ-ગચ્છોમાં અને તે સાથે ગૃહસ્થ વર્ગના જ્ઞાતિ-કુલોમાં પણ, નવા-જૂના વિચારોનો સંઘર્ષ થવા લાગ્યો અને તેના લીધે સમાજની સામૂહિક ગતિનો પ્રવાહ એક જુદા-નવા જ માર્ગે વહવા લાગ્યો.

૩ ત્યાગી વર્ગમાં ઉપસ્થિત થયેલા કેટલાક ક્રિયાકાણ્ડવિષયક વિચાર-મેદોના લીધે નવા નવા ગણો-ગચ્છોનો પ્રાદુર્ભાવ થયો; અને એ ગણ-ગચ્છનાયકોએ પોત-પોતાના ગણની પ્રતિષ્ઠા તેમ જ અનુયાયિઓની સંખ્યા વધારવાની દૃષ્ટિએ, મિત્ર મિત્ર સ્થલોમાં સવિરોધ પરિભ્રમણ કરવા માંડ્યું. તેમણે પોતાના ઉચ્ચ ચારિત્ર્ય, ઉત્તમ પાણ્ડિત્ય અને જ્યોતિ-વિદ્યાદિ સમ્બદ્ધ ચમત્કારિક પ્રભાવદર્શક શક્તિસામર્થ્યના બલે, રાજ્યાધિકારી વર્ગ તેમ જ ધનિક વર્ગને પોતાના તરફ આકર્ષી, સ્થલે સ્થલે પોતાના પક્ષનાં ચૈત્યો, ઉપાશ્રયો વિગેરે ધર્મસ્થાનોની સ્થાપના કરાવા માંડી. આવુંક બાલવયસ્ક ગૃહસ્થપુત્રોને, સાંસારિક વિટંબનાઓના ભયાવહ સ્વરૂપો ઉપદેશી, તેમનામાં સંસારથી વિરક્ત થવાની ભાવના જાગૃત કરીને તેમને પોતાના શિષ્યો બનાવવા માંડ્યા. આવી રીતે વધતી જતી શિષ્યસંખ્યાને, કાર્યક્ષમ અને જ્ઞાનસમૃદ્ધ બનાવવા માટે, આગમ, ન્યાય, સાહિત્ય, વ્યાકરણ આદિ વિષયોના વિશિષ્ટ જ્ઞાતા વિદ્વાનોનો સંયોગ અને સહકાર મેલવવાની તેમણે વ્યવસ્થા કરવા-કરાવવાના પ્રયત્નો પ્રારંભ્યા. યોગ્ય સ્થાનોમાં, સાસ્ર સ્વાસ્થ્યાય પીઠો સ્થાપવામાં આવી, અને ત્યાં વિશિષ્ટ વિષયોના જ્ઞાતા અને યોગ્ય ઉપાધ્યાયો નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા. અધ્યાપકો અને અધ્યયનાર્થીઓને આવશ્યક તેમ જ ઉપયોગી એવા વિવિધ વિષયોના શાસ્ત્રોના-સંગ્રહવાળા જ્ઞાનમંડારો સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા.

૪ જે સમયને અનુલક્ષીને આ વિધાન કરવામાં આવે છે તે સમયમાં-અર્થાત્ વિક્રમના ૧૧ મા અને ૧૨ મા સૈકામાં, શ્વેતાંવર જૈન સંપ્રદાયમાં, આ પ્રકારની નૂતન જાગૃતિ અને પ્રવૃત્તિનો વિશિષ્ટ વેગ ઉત્પન્ન થયો. પ્રાદેશિક વિભાગની દૃષ્ટિએ જોતાં, મુખ્ય કરીને આ પ્રવૃત્તિના પ્રચારકેન્દ્રો ગુજરાતનાં અળહિલપુર, સંભાત અને અરુચ; રાજસ્થાનનાં મિન્નમાલ, જાવાલિપુર, નાગપુર, અજયમેર, ચિત્રકૂટ અને આવાટપુર; તેમ જ માલવાનાં ડંડેન, ગ્વાલિયર અને ધારા આદિ નગરો હતાં. તે સમયમાં ગુજરાતમાં ચાલુક્યો, માલવામાં પરમારો અને રાજસ્થાનમાં ગુહિલોતો તેમ જ ચાહમાનો મુખ્ય રાજ્યકર્તાઓ હતા. એ રાજ્યકર્તાઓનો જૈન ધર્મ અને જૈન સમાજ તરફ વહુ જ સહાનુભૂતિ અને સમાદર ભરેલો વ્યવહાર હોવાથી, જૈન ત્યાગિયો અને જૈન ગૃહસ્થોને પોતપોતાના વ્યવહાર અને વ્યવસાય કાર્યમાં, પોતાના કરવા માટે ઘણી સરજતા અને સફલતા મળવાની પરિસ્થિતિ નિર્મિત થઈ હતી. તે સમયનો જૈન ગૃહસ્થવર્ગ હજારો મળ ધાન્ય અને કૃષિકર્મમાં જેમ અગ્રસ્થાન ધરાવતો હતો તેમ રાજ્યકારભારમાં પણ વહુ જ અગ્રભાગ ભજવતો ત્રણ લાખ રૂપિયા સુધી સુધેરેક અધિકારસ્થાનો પર જૈનોની વિશિષ્ટ સંખ્યા, અધિકારિરૂપે સત્તા ભોગવતી હતી. ભોગ એ નિમિત્તે અન્ય કોઈએ આપ્યાં મહામાલ્યાનાં પદો પણ શોભાવતા અને રાષ્ટ્રસંરક્ષણનાં મહાદંડનાયકનાં જેવાં પદો

અક્ટોબર-નવેમ્બર માસનાં તેમની તોફાન ઉપદેશોએ, એ ક્ષાત્રવંશીય વણિકવર્ગમાં પ્રજામુખ અને પ્રાણિરક્ષાનાં જાન્યુઆરી ૧૯૪૪ ના પ્રારંભમાં હું તેમને મળવા પડ્યાં અધિકારિયોના હાથે રાજ્યની ડહાપટ અને પ્રજાની પ્રગતિ સ્થિર-વેલીને ૩ કલાક સુધી ગ્રન્થમાલા, લાઈબ્રેરી, જૈન ઇતિહાસના બ.

૫ દેશમાં તેમ જ રાજ્યમાં, જૈન ગૃહસ્થ વર્ગની આ રીતે આર્થિક અને સામાજિક વસ્તુ દૃષ્ટિએ, સુસ્થિતિ હોવાથી જૈન ત્યાગી વર્ગનો પણ સર્વસાધારણ પ્રજામાં સારો પ્રભાવ હતો અને જૈનેતર સગાજ પણ તેને આદર અને ઉચ્ચભાવથી સત્કારતો. રાજદરવારમાં પણ જૈન આચાર્યો અને વિદ્વાનોના ત્યાગી જીવનની અને તે સાથે વિદ્યોપાસનાની પણ સારી પ્રતિષ્ઠા મનાતી અને તેથી અનેક રાજવંશી જનો પણ ઇમના ભક્ત અને ઉપાસક થવામાં પોતાનું કલ્યાણ સમજતા.

૬ જનસમૂહમાં જૈન યતિવર્ગ તરફ આ રીતે સદ્ભાવ અને સન્માનની લાગણી વધવાથી, એ યતિવર્ગને પણ પોતાની આંતરિક શક્તિને વિશેષભાવે વધારવાની અને વ્યક્તિત્વને વિકસાવવાની ભાવના ચલવતી થવા લાગી. 'વિદ્વાન્ સર્વંત્ર પૂજ્યતે' એ ઉક્તિની સત્યતા સમજાતાં, તેમણે પોતાની વિદ્યાવિષયક સમૃદ્ધિ વધારવા તરફ સવિશેષ લક્ષ્ય આપવા માંડ્યું. જૈન સિદ્ધાન્તોના અધ્યયન—અધ્યાપન ઉપરાંત, અન્ય દાર્શનિક સાહિત્યનું; તેમ જ વ્યાકરણ, કાવ્ય, અલંકાર, છન્દઃશાસ્ત્ર અને જ્યોતિઃશાસ્ત્ર આદિ સાર્વજનિક સાહિત્યનું પણ; વિશેષભાવે તેમણે આકલન કરવા માંડ્યું અને તત્ત્વદ્વિપયોના નવા નવા ગ્રન્થો પણ રચવા માંડ્યા. અને એ રીતે જૈન વિદ્વાનોની વિદ્યાસમૃદ્ધિ વધવા લાગી. એ વિદ્વાન્ યતિવર્ગનું મુખ્ય કર્તવ્ય ધર્મોપદેશ આપવાનું હોવાથી, એ કાર્યમાં વિશિષ્ટ સાહાયક થાય તેવા પ્રકારના સાહિત્યની—અર્થાત્ કથાત્મક ગ્રન્થોની—રચના તરફ પણ તેમનું સવિશેષ લક્ષ્ય રહેવાનું.

૭ ઇમ તો જૈન વાચકમાં, ધર્મકથાનુયોગ નામે એક સાહિત્યિક વિભાગ, ભગવાન્ મહાવીરના પ્રવચનોના એક અંગ તરીકે, છેક પ્રાચીન કાલથી જ ચાલ્યો આવે છે અને તેના આધાર અને અનુસન્ધાનરૂપે અનેક પૂર્વાચાર્યો દ્વારા સમયે સમયે, નાના મોટા ઇવા અનેક ધર્મકથાવિષયક સ્વતંત્ર ગ્રન્થોની કેટલીયે રચનાઓ થતી રહી છે; પરંતુ જે સમયને અનુલક્ષીને, આ વર્ણન કરાવામાં આવે છે તે સમયમાં, આ પ્રકારના ધર્મકથાવિષયક સાહિત્યની સૃષ્ટિ ઘણા જ વિશાળ અને વિવિધ પ્રમાણમાં થવા લાગી હતી. વિક્રમના દશમા સૈકા પૂર્વેના જૈન કથાગ્રન્થોની સંખ્યા, જ્યારે માત્ર હાથની આંગળીની રેખાથી ગણી શકાય તેટલી નાની હતી ત્યારે આ પછીના ૨-૩ સૈકામાં ઇટલે કે વિ. સં. ૧૦૫૦ થી લઈ વિ. સં. ૧૩૫૦ વચ્ચેના ૩૦૦ વર્ષોમાં એ સંખ્યા વધીને સેંકડોની સંખ્યાથી ગણી શકાય તેટલી મોટી થઈ.

૮ પૂર્વકાલીન વસુદેવહિંદી, તરંગવતી, પડમચરિય, હરિવંસચરિય, સમરાહચક્રહા, કુવલયમાલાકહા, ચંડપદ્મ-મહાપુરિસચરિય, ણેમિણાહચરિય વિગેરે કેટલાંક મુખ્ય ચરિત્રગ્રન્થો તેમ જ ઉપદેશમાલા, ઉપદેશપદ, ધર્મોપદેશમાલા આદિ થોડાક કથાસંગ્રહાત્મક ગ્રન્થોમાંનાં કથાસૂત્રોના આધારે, એ સમયમાં વિદ્વાનોએ ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના અનેક સ્વતંત્ર ચરિત્રગ્રન્થો તેમ જ કથાગ્રન્થોની ઘણા વિશાળ પ્રમાણમાં રચનાઓ કરવાનો પ્રયત્ન પ્રયાસ આદર્યો હતો.

૯ એ નૂતન રચનાઓમાં, ઋષભાદિ ૨૪ તીર્થંકરોના હજારો ગ્રંથાગ્ર પ્રમાણવાળાં જુદાં જુદાં અનેક નવાં ચરિત્રો; ભરત, સનત્કુમાર, બ્રહ્મદત્ત, રામ, કૃષ્ણ, પાંડવ, નલ વિગેરે ચક્રવર્તિ કે તેમના જેવા પ્રસિદ્ધિવાળા રાજાઓનાં વિવિધ જાતિનાં આલ્મ્યાનો; તે ઉપરાંત અન્યાન્ય અનેક સાધુ અને સાધ્વી જનોના, રાજા ઓ અને રાણીઓના, બ્રાહ્મણો અને શ્રમણોના, સેઠો અને સેઠાણીઓના, ધનિકો અને દુરિદ્રોના, ચૌરો અને જુગારિયોના, ધૂર્તો અને ગણિકાઓના, ધર્મશીલ અને અધર્મિયોના, પુણ્યવાન્ અને પાપાત્માઓના—ઇત્યાદિ નાના પ્રકારના મનુષ્યોના જીવનને ઉદ્દેશીને લખાણના અનેકા-નેક કથાગ્રન્થોનો સમાવેશ થાય છે. જૈન વિદ્વાનોમાં જાણે એ સમયમાં કથાસાહિત્યની રચના કરવામાં પરસ્પર મોટી સ્પર્ધા થઈ રહી હતી. અમુક ગચ્છવાળા, અમુક વિદ્વાને, અમુક નામનો કથાગ્રંથ વનાવ્યો છે, એ જાણી—વાંચીને બીજા ગચ્છવાળા વિદ્વાનો પણ, એ જ પ્રકારના બીજા કથાગ્રન્થો રચવા ઉત્સુક થતા. આ રીતે ચન્દ્રગચ્છ, નાગેન્દ્રગચ્છ, રાજગચ્છ, ચૈત્રગચ્છ, પૂર્ણતલ્લગચ્છ, વૃદ્ધગચ્છ, ધર્મવોપગચ્છ, હર્ષપુરીયગચ્છ આદિ ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છો, કે જે એ વે સૈકાઓમાં વિશેષ પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હતા અને પ્રભાવશાલી થયા હતા, તે દરેક ગચ્છમાંના વિશિષ્ટ વિદ્વાનોએ, આ પ્રકારના ચરિત્રો અને કથાગ્રન્થોના પ્રણયનમાટે પ્રાણવાન્ પ્રયત્ન કર્યો હતો. ઋષભાદિ તીર્થંકરો, ભરતાદિ ચક્રવર્તિયો, રામ કૃષ્ણાદિ અર્ધચક્રિયો આદિ શલાકાપુરુષ તરીકે ગણાતી કેટલીક વ્યક્તિઓના ચરિત્રપ્રસંગોને અવલંબીને તો, વચ્ચે ત્રણ ત્રણ વિદ્વાનો દ્વારા, એક જ પેઢી દરમ્યાન, વચ્ચે ત્રણ ત્રણ ચરિત્રોની રચનાઓ સમ—સમયમાં નિર્મિત થઈ.

૧૦ આ રીતે પુરાણ-પ્રસિદ્ધ વ્યક્તિઓનાં ચરિત્રો સિવાય, જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્તો, આચારો અને વિચારોના પ્રચારને ઉદ્દેશીને નાના—મોટા અનેક કથાગ્રન્થોની સૃષ્ટિ થઈ. એ કથાગ્રન્થોમાં, જૈન સિદ્ધાન્ત પ્રતિપાદિત જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રસ્વરૂપ મોક્ષમાર્ગના એ ત્રણ મૂલ તત્ત્વો; અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, મહત્ત્વ અને અપરિગ્રહ સ્વરૂપ પાંચ સાધર્મ્યોમ મતો; દાન, શીલ, તપ અને ભાવ ઇમ ચતુર્વિધ આચરણીય ધર્મો—ઇત્યાદિ વિષયોના સ્વરૂપ અને ગુણવર્ણનને ઉદ્દેશીને અનેક સ્ત્રી—પુરુષોની નાના પ્રકારની જીવનઘટનાઓ આલેખતી કથાઓની સંકલના થઈ છે. એ વધી કથાઓની સંખ્યા હજારોની ગણતરીથી ગણાય તેટલી વિશાળ છે. એ ગ્રંથોમાં કેટલાક તો ઇવા સંગ્રહગ્રન્થો પણ છે જેમાં સો, વસો, ત્રણસો, કે તેથી ય વધારે પાંચસો—પાંચસો જેટલી કથાઓ એકત્ર ગ્રંથિત કરવામાં આવેલી છે. આ સંક્ષિપ્ત નિર્દેશ ઉપરથી વાચકને કલ્પના આવી શકશે કે જૈન કથાસાહિત્ય કેટલું વિશાળ અને વૈવિધ્યવાળું છે,

[નાળપંચમી કહા અને મહેશ્વર સૂરિ]

૧૧ એ જાતના વિશાળ જૈન કથાસાહિત્યમાંનો મહેશ્વરસૂરિ નામના આચાર્યે વનાવેલો પ્રસ્તુત “નાળપંચમી કહા” પણ એક સુંદર કથાગ્રંથ છે. એમાં જૈન પ્રક્રિયા પ્રમાણે જ્ઞાનનું સાહાત્મ્ય વતાવવા તેમ જ જ્ઞાનનું આરાધન કરવાના ફળનું વર્ણન કરવાની દૃષ્ટિએ, ભવિષ્યદત્તાદિની દશ કથાઓ કહેવામાં આવી છે. સરસ અને સુલલિત પ્રાકૃત ગાથાઓમાં રચાણુ આ ઉપયોગી ગ્રંથ, પ્રાધ્યાપક ડૉ॰ અમૃતલાલ સ. ગોપાળી દ્વારા સુસંપાદિત થઈ પ્રથમ જ વાર પ્રસિદ્ધિ પામે છે.

૧૨ આ ગ્રંથના રચયિતા મહેશ્વર સૂરિ અને તેમનો સમય; ગ્રંથનો ઉદ્દિષ્ટ વિષય અને ગ્રંથગત કથાપરિચય; આ વિષયના અન્ય કથાગ્રંથો અને તેમની સાથે આની તુલના; તેમ જ આ ગ્રંથની વિશિષ્ટ વર્ણનશૈલી, ભાષામધુરતા, સુભાષિતોક્તિ આદિ વિષયક ગ્રંથના બહિરંગ અને અન્તરંગ વિવેચન સાથે સમ્બન્ધ ધરાવતા વિવિધ વિષયોનું ઝહાપોહ કરતું જે વિસ્તૃત વર્ણન, પ્રાધ્યાપક ગોપાળીએ પોતાની પ્રસ્તાવનામાં આપ્યું છે તેથી વિજ્ઞ વાચકોને ગ્રંથનું સંપૂર્ણ હાર્દ વહુ જ સારી રીતે અવગત થઈ શકે તેમ છે.

૧૩ ગ્રંથકાર મહેશ્વર સૂરિના સમ્બન્ધમાં, વિદ્વાન્ સંપાદકે જે ઝહાપોહ કર્યો છે, તે પરથી જણાય છે કે, પ્રસ્તુત ગ્રંથના અન્તે ગ્રંથકારે પોતાને માત્ર સજ્જન ઉપાધ્યાયના શિષ્ય તરીકેના સૂચવેલા ઉલ્લેખ સિવાય વીજી કશી હકીકત તેમના વિષયમાં જાણવામાં આવતી નથી. એ સમયના વીજા વીજા અનેક કથાકારોએ જેમ પોતાના ગ્રંથોમાં, સ્વકીય ગચ્છ, ગુરુ, સમય, સ્થાન આદિના વિષયમાં થોડો-વળો ઉલ્લેખ કરેલો મઠી આવે છે, તેવો કશો વિશેષ ઉલ્લેખ, આ મહેશ્વર સૂરિએ, પોતાની પ્રસ્તુત કૃતિમાં કરેલો નથી. તેથી એમના સમય અને સ્થાન આદિના વિષયમાં કશી વિશેષ કલ્પના કરવી શક્ય નથી. પરંતુ પાટળના સંવત્તીના મંદારમાં, એક તાદપત્રીય.પુસ્તિકા છે, જે વિ. સં. ૧૧૯૧ માં, સિદ્ધરાજ જયસિંહના સમયમાં ધવલકક્ક (આધુનિક ધોલકા) માં લખાણી છે, તેમાં એક ૬૪૩ ગાથાની ‘પુપ્ફવૃદ્ધ’ નામે પ્રાકૃત ગાથાવદ્ધ કથા લખેલી છે, જે એ જ મહેશ્વર સૂરિની કૃતિ હોય એમ લાગે છે. એ કથાના પ્રારંભમાં કથાકારે ઉપોદ્ઘાતરૂપે જે ૩-૪ ગાથાઓ લખી છે તેમાં નીચે પ્રમાણેની પંક્તિઓ મઠી આવે છે.

નમિઝુણ અમયસૂરિ ભત્તીય સુયગુરું જુગપહાણં ।

સેયંવરકુલતિલયં તવલચ્છી-સર્સ્સઈ-નિલયં ॥

સજ્જન ગુરુસ્સ સીસો.....પુપ્ફવૃદ્ધયં કહં કહઈ ॥

આ પંક્તિઓમાં ઉપલબ્ધ થતી ૨ જી ગાથાનો પાઠ સંહિત છે કારણ કે પુસ્તિકાનું પ્રથમ પત્ર જમણી વાજૂએ તૃતી ગણું હોવાથી તેટલા અક્ષરો જતા રહ્યા છે. એ જતા રહેલા પાઠમાં કથાકારનો નામનિર્દેશ હોવાનો સંભવ છે. કારણ કે ગાથાના પ્રથમ પાદમાં ‘સજ્જન ગુરુના શિષ્ય’ એ શબ્દો મળે છે અને છેલ્લા પાદમાં ‘પુપ્ફવૃત્તીની કથા કહે છે’ એ વાક્ય મળે છે; એટલે જતા રહેલા વીજા-વીજા પાદમાં કથાકારનો નામનિર્દેશ હોવાની સંભાવના છે. તે સજ્જનગુરુના શિષ્ય છે એમ તો ઉપલબ્ધ વાક્ય સ્પષ્ટપણે જણાવે છે જ, એટલે એ અનુમાન કરવામાં અસંગતિ નથી દેખાતી કે એના કર્તા પણ એ મહેશ્વર સૂરિ જ હશે. અને જો એ સંભાવના બરાબર હોય તો મહેશ્વર સૂરિના પ્રગુરુનો નામનિર્દેશ પણ એ પુપ્ફવૃત્તીકથામાંથી વધારાનો મઠી આવે છે. એ પ્રગુરુનું નામ અમયસૂરિ એવું આપવામાં આવ્યું છે અને તેમને શ્વેતાંવરકુલતિલક અને યુગપ્રધાનના વિશેષણથી ઉલ્લેખવામાં આવ્યા છે. પરંતુ આ અમયસૂરિ કોણ અને ક્યારે થઈ ગયા તે પ્રશ્ન પણ પાછો વિચારવાનો રહે છે જ. કારણ કે અમયસૂરિ કે અમયદેવ નામના પણ અનેક પ્રસિદ્ધ આચાર્યો થઈ ગયા છે તેથી કયા અમયસૂરિના શિષ્ય સજ્જનગુરુ કે સજ્જન ઉપાધ્યાય હતા તેનો પુરાવો ન મેળવી શકાય ત્યાં સુધી મહેશ્વર સૂરિનો નિશ્ચિત સમય ન જાણી શકાય.

૧૪ પ્રસ્તુત ‘નાળપંચમી કહા’ની જૂનામાં જૂની ઉપલબ્ધ પ્રતિ જે જેસલમેરમાં છે તેની લખ્યા સાલ ૧૧૦૯ જણાવવામાં આવી છે. પરંતુ મારી તપાસ દરમ્યાન મને જણાયું હતું કે તે મિતિ કોઈપણ પાછળથી તે ઉપર લખેલી હતી. મૂળ આત્મા ગ્રંથની લિપિ કરતાં એ પંક્તિના અક્ષરો તદ્દન જુદી જાતના-એટલેકે મૂળ પ્રતિલિપિ કરનાર લહિયાના હસ્તાક્ષરો કરતાં તદ્દન અન્ય કોઈ ન્યક્તિના લખેલા અને પાછળના સમયના છે. એ પ્રતિના આશ્ચર્ય પૃથ્વી ફોટો કૉપી જે મારી પાસે છે તેની પ્રતિકૃતિ આ સાથે આપવામાં આવી છે, તે પરથી વાચકો એ વસ્તુ પ્રત્યક્ષરૂપે જોઈ શકશે. શા હેતુસર કોઈએ આ પંક્તિ લખી હશે તેની કલ્પના થતી નથી. મૂળ પ્રતિ જૂની છે એમાં તો શંકા નથી જ. ૧૧૦૯ માં નહીં લખાઈ હોય, તો પણ એની લિપિ આદિ જોતાં એ જ સંકામાં એ લખાણી છે એમ માનવામાં તો કશી જ ઝાંતિ નથી જણાતી.

૧૫ મહેશ્વર સૂરિએ આ કથાઓનું સૂચક વસ્તુ કોઈ પ્રાચીન ગ્રંથમાંથી લીધું છે કે તેમનું સ્વતંત્ર કલ્પિત છે તે વતાવનાર કોઈ વિશિષ્ટ પ્રમાણ જાણવામાં નથી આવ્યું. એમાંના છેલ્લા ભવિષ્યદત્તાલ્યાન સિવાય વીજાં આલ્યાનો પ્રાયઃ તેમનાં જ કલ્પિત હોવાનો વિશેષ સંભવ લાગે છે. ‘ભવિષ્યદત્તાલ્યાન’ ઉપર ધનપાલ ત્રિનેરે વીજા વિદ્વાનોએ પણ રચનાઓ કરેલી છે તેથી કદાચ એ આલ્યાનની કથા જૂની પણ હોય. પ્રારંભના ઉપોદ્ઘાતાત્મક ભાગમાં, ૩૦ મી

ગાથામાં, એ પોતે એમ સૂચવે છે કે ‘પંચમી’ ના તપના પ્રભાવથી સૌભાગ્યપ્રાપ્તિ, સુકુલજન્મ, વ્યાધિમુક્તિ, પ્રિયસંયોગ, બન્ધમોચન આદિ જે જે સુખો પ્રાણિયોને, જે જે રીતે મળ્યાં છે તે હું પોતાની બુદ્ધિના વૈભવ અનુસાર અહિં કહીશ. એ પરથી એમ જો કલ્પના કરવામાં આવે કે એ કથાઓની વસ્તુકલ્પના પ્રાયઃ મહેશ્વર સૂરિની પોતાની જ કલ્પિત કરેલી હશે, તો તે અસંભવિત નહિ લેખાય.

૧૬ મહેશ્વર સૂરિએ પ્રસ્તુત ગ્રન્થની રચના કરવામાં જે એક વિલક્ષણ પદ્ધતિ સ્વીકારી છે તે પણ ધ્યાન લેંચે તેવી જાયત છે. આજો ગ્રન્થ ૨૦૦૦ ગાથાઓમાં પૂર્ણ કરવાનો તેમણે પ્રથમ સંકલ્પ કર્યો હતો અને તેમાં ૧૦ જુદી જુદી કથાઓ ગુંથવાની યોજના ઘડી કાઢી હતી. એમાંની પહેલી અને છેલી એ બે કથાઓ વચ્ચે ૫૦૦-૫૦૦ ગાથામાં આલેખવાની અને વાકીની ૮ કથાઓ વચ્ચે ૧૨૫-૧૨૫ ગાથાઓમાં ગ્રથિત કરવાની પરિમાણવદ્ધતા એમણે મનમાં નિશ્ચિત કરી હતી. સ્તુતિયો અને તત્ત્વવિષયના તો એવા કેટલાક પ્રાચીન ગ્રન્થો ભારતીય સાહિત્યમાં મળી આવે છે જેમાંના જુદા જુદા વિષયના અનેક પ્રકરણો ૫, ૮, ૧૬, ૨૦, ૨૪, ૩૨, ૫૦ કે ૧૦૦ જેટલા નિયત અને સમાન સંખ્યક શ્લોકો કે પદ્યોમાં રચવામાં આવેલાં હોય છે; પરંતુ કથાગ્રન્થોમાં એકસરખાં નિયત સંખ્યાવાળાં પદ્યોમાં જુદી જુદી વસ્તુઘટનાવાળી કથાઓની રચના કરવાની આવી કલ્પના તો આ ગ્રન્થમાં જ જોવા મળે છે.

૧૭ મહેશ્વર સૂરિની આ કૃતિના અધ્યયનથી જણાય છે, કે તે એક બહુ જ સરસ પ્રતિભાશાલી અને માપાપ્રભુસ્વચાન્ન કવિ છે. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત બન્ને ભાષાઓના તે નિષ્ણાત વિદ્વાન્ છે. જો કે એમના સમયમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત બન્ને ભાષાઓમાં સાહિત્યિક રચનાઓ થતી હતી, પરંતુ જૈન સિવાયના અન્ય વિદ્વાનો-જેઓ મુખ્ય કરીને બ્રાહ્મણવર્ગના હતા અને જેમની સંખ્યા ઘણી મ્હોટી હતી તેઓ-મ્હોટા ભાગે સંસ્કૃત ભાષાના જ વિશેષ અનુરાગી હતા અને તેથી સંસ્કૃતમાં થયેલી રચનાઓને જ પ્રાયઃ તેઓ આદરની દૃષ્ટિએ દેખતા. પ્રાકૃત ભાષા તરફ તેમની ઉપેક્ષા અને અનાદર આવના જ વિશેષ રહેતી હતી. યથી જે વિદ્વાનોને, પોતાની રચનાઓની વિદ્વદ્ગર્ભમાં પ્રતિષ્ઠા અને ય્યાતિ થતી જોવાની ઇચ્છા રહેતી, તેઓ પોતાની વિશિષ્ટ રચનાઓ પ્રાયઃ સંસ્કૃતમાં જ વિશેષભાવે કરવા પ્રવૃત્ત થતા. જેમ આધુનિક ભારતીય વિદ્વાનોના મનમાં, ઇંગ્રેજી ભાષાની જે વધારે મહત્તા દેખાય છે અને ઇંગ્રેજીમાં લખાતા પુસ્તકોની જે વધારે પ્રતિષ્ઠા અંકાય છે તેમ જ પોતાની ભારતીય ભાષા તરફ જે ઉપેક્ષા કે લઘુતાવૃત્તિ દૃષ્ટિગોચર થાય છે, તેમ એ સમયમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષા વિષે બ્રાહ્મણાદિ વિદ્વદ્ગજનોની મનોવૃત્તિ પ્રવર્તતી હતી.

૧૮ બ્રાહ્મણોને જેમ પ્રાકૃત તરફ ઉપેક્ષાબુદ્ધિ કે અભ્યાસરહિત રહેતી હતી તેમ જૈનોને સંસ્કૃત તરફ તેવા પ્રકારનો કોઈ અનાદરભાવ તો હતો જ નહિ; પરંતુ સંસ્કૃત એ એક માત્ર વિશિષ્ટ પ્રકારના રુદિપ્રિય અને જાતિગર્વિષ્ઠ વર્ગની પ્રિય ભાષા મનાતી હતી અને તેના સાહિત્યનો ઉપભોક્તા પ્રજાનો માત્ર અમુક જ સ્વલ્પ વર્ગ દેખાતો હતો, તેથી જનસમક્ષને ધર્મોપદેશદ્વારા સન્માર્ગમાં પ્રવર્તાવવાની આકાંક્ષાવાળા જૈન શ્રમણવર્ગને, તેના માટે વિશેષ આદરભાવ ન હતો. કારણ કે જનપદની જીવંત ભાષા તો પ્રાકૃત હતી અને તે પ્રાકૃત દ્વારા જ બહુજનવર્ગ પોતાનો સર્વ જીવનગ્યવહાર ચલાવતો હતો. એ જનવર્ગ જે ભાષાને સમજી શકે તે જ ભાષામાં જૈન શ્રમણો સર્વત્ર પોતાનો ધર્મોપદેશ કરવાનું પરમ કર્તવ્ય માનતા અને યથી જૈનો સદૈવ તત્કાલીન દેશભાષા પ્રાકૃતને પ્રાધાન્ય આપતા.

૧૯ જૈન ધર્મોપદેશકોની એ ચિરાગત પરિપાટીને અનુસરવાની દૃષ્ટિએ જ, મહેશ્વર સૂરિ પણ, પોતાના પ્રસ્તુત કથ-ગ્રન્થની રચના પ્રાકૃતમાં કરવાનું જણાવે છે. તે કહે છે કે ‘સંસ્કૃતમાં કરેલી કવિતાનો અર્થ અલ્પબુદ્ધિવાળા સમજી શકતા નથી તેથી વધા જનોને સુખેથી જૈનો વોધ થાય એ હેતુથી આ રચના પ્રાકૃતમાં કરવામાં આવે છે’ (ગાથા ૩). વળી તે કહે છે કે ‘જેને પરનો ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિ હોય તેણે તો તે જ ભાષાનો વ્યવહાર કરવો જોઈએ જેનાથી ઘાલ આદિ સર્વ જનોને વોધ થાય’ (ગાથા ૫). પરંતુ એ સાથે મહેશ્વર સૂરિને પ્રાકૃત ભાષાની કવિતાની હૃદયંગમતાની પણ ઇટલી જ વિશિષ્ટ અનુભૂતિ છે અને તેથી તે ઉદ્ઘોષપૂર્વક કહે છે કે-‘ગૂઢાર્થ તેમ જ દેશી શબ્દોથી રહિત અને સુલલિત પદોથી ગ્રથિત એવું રમ્ય પ્રાકૃત કાવ્ય કોના હૃદયને નહિં ગમે તેમ છે ?’ (ગાથા ૪). મહેશ્વર સૂરિનું આ કથન જેમ પ્રકટરૂપે પ્રાકૃત કાવ્યની હૃદયંગમતાનું સૂચન કરે છે તેમ અપ્રકટરૂપે તેમની પોતાની કવિતાની ગુણવત્તાનું પણ સૂચન કરે છે; અને એ સૂચનની પ્રતીતિ વિશ્વ વાચકને પ્રસ્તુત ગ્રન્થની એવી અનેક ગાથાઓના પાઠથી થઈ શકશે જેમાં મહેશ્વર સૂરિની સુંદર સદુક્તિયો, લલિત પદપંક્તિયો અને વેધક ભાવભંગિયો ભરેલી છે. ગ્રન્થ સંપાદક પ્રાધ્યાપક ગોપાળીયે પોતાની પ્રસ્તાવનામાં ગ્રન્થમાંની એવી કેટલીક સરસ, સુમધુર, કાવ્યમય અને હૃદયંગમ ઉક્તિયોનો પરિચય આપવાનો ઉચિત પ્રયત્ન કર્યો છે, તેથી એ વિષે વિશેષ ઉલ્લેખ કરવાની આવશ્યકતા નથી રહેતી.

[જૈન વિદ્વાનોને સંસ્કૃત ભાષાના ઉપયોગની આસેલી આવશ્યકતા]

૨૦ એ તો હવે નિર્વિવાદ રીતે સિદ્ધ થઈ ગયું છે કે પ્રાકૃત ભાષાના મંદારને સમૃદ્ધ કરવાનો સર્વશ્રેય જૈન શ્રમણોને છે. અને જૈનોનો એ ભાષા તરફ ડઠકટ અનુરાગ હોય તે પણ સ્વાભાવિક જ છે. કારણ કે જેમ બ્રાહ્મણોને નન સંસ્કૃત એ દેવગિરા છે તેમ જૈનોને મન પ્રાકૃત એ દેવવાણી છે. શ્રમણમગવાન્ જ્ઞાતપુત્ર નાવીરે પોતાનો સમગ્ર ધર્મોપદેશ પોતાની દેશ્ય ભાષા-જનપદીય ભાષા (પ્રાકૃત) માં જ આપ્યો અને તેથી પ્રવચનોને તેમની દિષ્ટ

સન્તતિયે દેશભાષા (પ્રાકૃત) માં જ પ્રથિત કર્યાં હતાં. એટલે એ પુરાતન જૈન સમુદાયની આદરબુદ્ધિ પ્રાકૃત તરફ સવિશેષ હોય તે સ્વાભાવિક છે; અને તેથી જ પ્રાચીન સમયના મોટા ભાગના જૈન આચાર્યો, પોતાની શાસ્ત્રરચના પ્રાકૃત ભાષામાં જ કરવા પ્રયત્નશીલ થયા હતાં. પરંતુ, કાલપરિવર્તન થતાં, ગુપ્તોના સામ્રાજ્ય સમય દરમ્યાન, ભારતવર્ષમાં સંસ્કૃતનું પ્રભુત્વ અને વ્યાપકત્વ સૂઝ જ વધ્યું અને ભારતના દક્ષિણપથ અને ઉત્તરપથ એમ બન્ને પ્રદેશોમાં તે એક સરખી સુપ્રતિષ્ઠિત સમગ્ર સ્તંભ વ્યાપી રાષ્ટ્રભાષા બની. ગુપ્ત રાજાઓના સંસ્કૃતિપ્રેમે અને ઔદાર્યભાવે, બ્રાહ્મણવર્ગને પોતાના અધ્યયન-અધ્યાપનાત્મક શિક્ષણકાર્યમાં, અત્યંત ઉત્સાહ પ્રદાન કર્યું અને તેથી તેમણે ધર્મશાસ્ત્ર, પુરાણ, દર્શન, વ્યાકરણ, કાવ્ય, નાટક, જ્યોતિષ, વૈદ્યક વિગેરે સર્વ વિષયોના સૈકંડો નવા નવા ગ્રંથોની રચના કરીને સંસ્કૃત ભાષાના મંડારને અત્યંત સમૃદ્ધ બનાવ્યો. આ રીતે રાષ્ટ્રમાં સંસ્કૃતની પ્રભુતા અને સાર્વજનીનતાનો પ્રભાવ વધતો જોઈ, જૈન વિદ્વાનોને પણ એનો સમાદર કરવો અત્યાવશ્યક લાગ્યો અને એમણે પણ પ્રાકૃતની સાથે સંસ્કૃતમાં ય પોતાનું સાહિત્ય નિર્માણ કરવાનો ઉપક્રમ આરંભ્યો.

૨૧ શ્વેતાંવર જૈન સંપ્રદાયમાં એ ઉપક્રમનો આરંભ કરનાર, ઘણું કરીને, સૌથી પ્રથમ ડમાસ્વાતિ આચાર્ય થયા, જેમણે જૈન પ્રવચનના સર્વ તત્ત્વો, સિદ્ધાન્તો અને પારિભાષિક પદાર્થોને સંસ્કૃતની સૂત્રાત્મક શૈલીમાં પ્રથિત કરી, સ્વોપજ્ઞ ભાષ્ય સાથેના ‘અર્હત્પ્રવચનૈકદેશ્યતસ્વાર્થાધિગમ’ નામના, સૂત્રગ્રંથની સુંદર રચના કરી. સાંપ્રદાયિક પ્રવાદ તો એવો છે કે તેમણે સર્વ મઠીને નાના મોટા ૫૦૦ પ્રકરણોની રચના કરી હતી; પરંતુ વર્તમાનમાં તો તેમની અન્ય એક જ ‘પ્રશમરતિ પ્રકરણ’ નામની ઉત્તમ કૃતિ ઉપલબ્ધ થાય છે જે સંસ્કૃત આર્યા છન્દોની વનેલી છે.

૨૨ ડમાસ્વાતિ પછી વીજા આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકર થયા જેમણે પ્રાકૃતમાં ગાથાબદ્ધ ‘સન્મતિતર્ક’ નામના પ્રૌઢતમ જૈન દાર્શનિક ગ્રંથની રચના કરવા સાથે, જૈન ન્યાયની પરિભાષા સ્થિર કરવા માટે ‘ન્યાયાવતાર’ નામના એક સંક્ષિપ્ત પ્રકરણ ગ્રંથની, તેમ જ ભિન્ન ભિન્ન દાર્શનિક વિષયોની ચર્ચા કરનારી પ્રૌઢ ભાવભંગી ભરેલી કેટલીક ‘દ્વાત્રિંશિકા’ નામક કૃતિયોની સંસ્કૃતમાં ઉત્કૃષ્ટ રચના કરી. જૈન ઐતિહાસિક અનુશ્રુતિયો પ્રમાણે તો, આચાર્ય સિદ્ધસેને સમગ્ર જૈન પ્રવચનની સંસ્કૃતમાં અવતારણા કરવાની મનોવૃત્તિ બતાવી હતી અને તેના લીધે પુરાણપ્રેમી સ્થવિરવર્ગ તરફથી તેમને આક્ષેપાત્મક તિરસ્કાર પણ સહન કરવો પડ્યો હતો, તેમ જ છેવટે તે માટે પ્રાયશ્ચિત્ત પણ લેવું પડ્યું હતું. એ ગમે તેમ હોય, પણ બ્રાહ્મણોના સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક વર્ચસ્વને કારણે, તેમની શ્રદ્ધાપાત્ર અને ઉપાસ્ય ગિરા સંસ્કૃતને જૈનોએ પણ અપનાવવી પડી અને પ્રાકૃતની સાથે સંસ્કૃતમાં પણ તેમણે પોતાની ગ્રંથરચના કરવી શરૂ કરી.

૨૩ પ્રારંભમાં તો કેટલાક દાર્શનિક અને સૈદ્ધાન્તિક વિચારોને આલેખતા પ્રકરણગ્રંથો જ સંસ્કૃતમાં રચાવા શરૂ થયા. તે પછી જૂના આગમોની વ્યાખ્યાઓ સંસ્કૃતમાં રચાવા લાગી. મહાન ગ્રંથકાર આચાર્ય હરિભદ્ર સૂરિયે, એ બન્ને જાતની પ્રવૃત્તિમાં, એક પુરસ્કર્તા અને પ્રેરક તરીકે સૌથી વિશેષ ભાગ ભજવ્યો હોય એમ તેમની રચનાઓ જોતાં સ્પષ્ટ જણાય છે. તે પછી અન્ય અન્ય આચાર્યોએ પણ, આગમોની વ્યાખ્યાઓ તેમ જ સ્તુતિ-સ્તોત્રાદિ જેવા અન્યાન્ય વિવિધ વિષયની નાની-મોટી કૃતિયો, સંસ્કૃતમાં રચવાનો પ્રયાસ ચાલુ રાખ્યો. પરંતુ જૈન શ્રમણોને સદા અને સર્વત્ર જેના વાચનની નિયત આવશ્યકતા રહેતી હતી તેવા ધર્મોપદેશ માટે અતિ ઉપયોગી જણાતા કથાગ્રંથો તો પ્રાયઃ પ્રાકૃતમાં જ રચાતા રહ્યા હતા.

૨૪ પાદલિપ્ત સૂરીની તરંગવર્ણ કહા, વિમલસૂરિના હરિવંસ અને પડમચરિય, સંઘદાસગણિની યસુદેવહિંદી હરિભદ્રસૂરિની સમરાદ્યકહા, ઉદ્યોતનસૂરિની કુવલયમાલાકહા, શીલાચાર્યનું ચડપન્નમહાપુરિસચરિય, વિજયસિંહસૂરિની યુવનસુન્દરીકહા તથા નેમિનાહચરિત્ર વિગેરે પ્રસિદ્ધ અને પ્રૌઢ કોટિના વધા કથાગ્રંથો પ્રાકૃતમાં જ રચાયા છે.

૨૫ સંસ્કૃત ભાષામાં સૌથી પ્રથમ કથાગ્રંથ રચનાર, કદાચ મહાકવિ સિદ્ધર્ષિ છે, જેમણે પોતાની ‘ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા’ નામની ઉત્કૃષ્ટ રૂપક કથા સંસ્કૃત ગદ્ય-પદ્યમાં (વિ. સં. ૧૬૨ માં) નિવદ્ધ કરી. એ કથા પોતે પ્રાકૃતમાં ન રચતાં શામાટે સંસ્કૃતમાં રચવાનું પસન્દ કરે છે, તેનો ખુલાસો પણ તેમણે એ ગ્રંથની આદિમાં કર્યો છે; જે પરથી એ વસ્તુનો પણ નિર્દેશ મળી શકે છે કે જૈન વિદ્વાનોને પ્રાકૃત સાથે સંસ્કૃતમાં પણ સર્વ પ્રકારનું જૈન સાહિત્ય સર્જન કરવાની આવશ્યકતા કેમ પ્રતીત થઈ. મહાકવિ સિદ્ધર્ષિ પોતાની કથાના ઉપોદ્વાતમાં કહે છે કે—

સંસ્કૃતા પ્રાકૃતા ચેતિ ભાષે પ્રાધાન્યમર્હતઃ । તત્રાપિ સંસ્કૃતા તાવદ્ દુર્વિદગ્ધદિ સ્થિતા ॥

વાલાનામપિ સદ્બોધકારિણી કર્ણપેશલા । તથાપિ પ્રાકૃતા ભાષા ન તેપામભિમાસતે ॥

ઉપાયે સત્તિ કર્તવ્યં સર્વેષાં ચિત્તરજ્જનમ્ । અતસ્તદનુરોધેન સંસ્કૃતેયં કરિષ્યતે ॥

અર્થાત્—સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત બન્ને ભાષાઓ (સાહિત્યસર્જનમાં) સમાન પ્રાધાન્ય ભોગવવા લાયક છે, પરંતુ જે દુર્વિદગ્ધ (વિશિષ્ટ પ્રકારના સ્વગ્રહથી આવિષ્ટ) જનો છે તેમના હૃદયમાં સંસ્કૃતે સ્થાન જમાવેલું છે. પ્રાકૃત ભાષા, જે બાલજનોને પણ સદ્બોધ કરાવનારી હોઈ કાનને પણ મધુર લાગે તેવી છે, છતાં, તે તેમને (દુર્વિદગ્ધ જનોને) તેવી પ્રિય નથી લાગતી. એટલે જો ઉપાય હોય તો વધાના ચિત્તનું રંજન કરવું જોઈએ, એવી ઇચ્છાથી હું આ

કથાની રચના સંસ્કૃતમાં કરું છું. સિદ્ધર્ષિનું આ કથન વહુ જ વાસ્તવદર્શિ છે એમાં શંકા નથી. સંસ્કૃતમાં એ કથાની રચના થવાથી જેટલી એ વિદ્વત્પ્રિય થઈ છે અને જેટલી એની ક્યાતિ થઈ છે તેટલી, જો એની રચના પ્રાકૃતમાં થઈ હોત તો, કદાચ ન પળ થાત. તેમ જ કથાની અદ્ભુત સંકલના કરવામાં અને આંતરિક भावોનું માર્મિક નિરૂપણ કરવામાં જે સફળતા કવિને સંસ્કૃતભાષા દ્વારા મળી છે તે સફળતા પ્રાકૃતભાષા દ્વારા ન પળ મળત.

૨૬ સિદ્ધર્ષિ પછી સંસ્કૃતમાં જૈન કથા લખનાર મહાકવિ ધનપાલ છે જેમણે ધારાધિપતિ પરમાર નરેશ્વર મોજરાજાના સમયમાં, વાળમટ્ટની સુપ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત ગદ્ય કથા ‘કાદંબરી’ની સ્પર્ધા કરે તેવી ‘તિલકમંજરી’ નામની ઉત્કૃષ્ટ ગદ્ય કથા નિર્મિત કરી. તે પછી સંસ્કૃતમાં સુમહાન્ ચરિત્રગ્રન્થ રચનાર, આચાર્ય હેમચન્દ્ર થયા. તેમણે અત્યંત પ્રૌઢ, પ્રાજ્ઞલ અને પ્રકૃષ્ટ શૈલીમાં ‘ત્રિપટિશલાકાપુરુષચરિત’ નામના સેકંડો કથાઓના સંગ્રહવાળા આકર ગ્રન્થની રચના કરી. તેમના સમય દરમ્યાન, તેમ જ તે પછી તો બીજા અનેક વિદ્વાનોએ સંસ્કૃતમાં ચરિત્રગ્રન્થો કે કથાગ્રન્થોની રચના કરવાનો, સ્વૂ જ મોટા પ્રમાણમાં પ્રયાસ આરંભ્યો જેના પરિણામે એક-પછી-એક સેકંડો નવા ગ્રન્થો નિર્માતા ગયા. હેમચન્દ્ર-સૂરિના સમય પછી તો, જૈન વિદ્વાનોનું વળળ, વધારે ને વધારે સંસ્કૃતમાં જ સાહિત્યરચના કરવા તરફ ઢલતું ગયું અને પ્રાકૃત ભાષા તરફનું આકર્ષણ ઓછું થતું ગયું; અને તેના પરિણામે પ્રાકૃતમાં રચાણા જેટલા જૂના કથાગ્રન્થો હતા, પ્રાયઃ તે વધાના જ સંસ્કૃતમાં રૂપાન્તરો થયાં † અને એ રીતે જૈનોનું સંસ્કૃત વાચન્ય પળ પ્રાકૃતના જેવું જ અસંખ્ય કથાગ્રન્થોથી વહુ જ સમૃદ્ધ બન્યું.

૨૭ પરંતુ, ગુણવત્તા અને ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ, એ પ્રાચીન પ્રાકૃતમય જૈન કથાસાહિત્ય, કેવલ જૈન સંસ્કૃતિના ગૌરવની દૃષ્ટિએ જ નહિ, પરંતુ અખિલ ભારતીય સંસ્કૃતિના ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ પણ, ઘણું મહત્વનું અને અનન્ય કોટિનું છે. ઓછામાં ઓછું, વિક્રમની પ્રથમ શતાબ્દીથી લઈને ૧૫ મી શતાબ્દીના અન્તસુધીના ૧૫૦૦ વર્ષો વચ્ચેના, ભારતીય સંસ્કૃતિના વિવિધ અંગ-ઉપાંગોના ઇતિહાસાલેખનમાં આધારભૂત થાય તેવી પ્રામાણિક અને મૌલિક સામગ્રી, વહુ જ વિશાલ પરિમાણમાં, એ ગ્રંથોમાં ગ્રથિત થઈ પડી છે. ઉદાહરણ તરીકે, કોઈ સંશોધનપ્રિય અભ્યાસી વિદ્વાન પ્રસ્તુત ‘નાળપંચમીકથા’ નું જ, જો એ દૃષ્ટિએ અવલોકન કરવા ઇચ્છે, તો એમાંથી તત્કાલીન એવી સામાજિક, ધાર્મિક, આર્થિક અને રાજતાંત્રિક આદિ અનેક પ્રકારની પરિસ્થિતિયોને સૂચવનારી અસંખ્ય ઉપયોગી નોંધો મળી આવે તેમ છે. પ્રાધ્યાપક ગોપાળીયે પોતાની પ્રસ્તાવનામાં એવી કેટલીક નોંધો તરફ જે અંગુલીનિર્દેશ કર્યો છે તે ઉપરથી અભ્યાસી જનોને એનો કાંઈક આભાસ થઈ શકશે.

૨૮ જૈન સાંપ્રદાયિક પરંપરાની દૃષ્ટિએ અવલોકતાં જણાય છે કે મહેશ્વર સૂરિ કાંઈક સ્વતંત્ર પ્રકૃતિના લેખક હોય એમ લાગે છે. પ્રસ્તુત ગ્રન્થમાં લેખકે પોતાની કવિત્વશક્તિ કે ઉપદેશકકલાની પ્રૌઢિનું પ્રદર્શન કરાવવાની દૃષ્ટિએ કેટલાંક એવાં વિધાનો પણ કરેલાં લાગે છે જે જૈન ત્રિગ્રન્થ પ્રવચનની રૂઢિથી સંગત નથી દેખાતાં. ઉદાહરણ તરીકે, જયસેન રાજાની જે પહેલી કથા છે, તેમાં એક ધર્મ નામના મુનિની આંતર કથા આપેલી છે—(જુઓ, પૃ. ૬-૯). એ કથામાં એવું વર્ણન કરેલું મળે છે કે ધર્મમુનિ કેવલજ્ઞાન ધારક હતા અને ભગ્યજનોને પ્રતિબોધ આપવાની દૃષ્ટિએ તેઓ પોતાની આકાશગામિની વિદ્યાના પ્રભાવથી આકાશમાં ઉડ્ડયન કરી જ્યાં ત્યાં વિચરતા હતા, ઇત્યાદિ. મારી સમજ પ્રમાણે એક કેવલજ્ઞાની મુનિ આ રીતે આકાશમાં ઉડ્ડયન કરી જ્યાં ત્યાં વિચરતા ફરે અને લોકોને ઉપદેશ આપતા ફરે, એ જૈન શૈલીથી વહુ જ વિચિત્ર લાગે છે. કેવલજ્ઞાનીના આકાશ ગમનનો નિર્દેશ અન્યત્ર ક્યાંય થયો હોય તે મારી જાણમાં નથી. જૈન વિદ્વાનો એ વિષયમાં કાંઈ તાત્વિક ચર્ચા કરે તો તે રસદાયક થશે.

૨૯ આ ગ્રન્થમાં જે પંચમી તપનું સાહાત્મ્ય વર્ણવામાં આવ્યું છે તે સ-નિદાન ઇટલે કે અમુક પ્રકારના ણેહિક ફળની પ્રાપ્તિની આકાંક્ષા ને ઉદ્દેશીને કરવામાં આવ્યું છે. આ જાતનું સ-નિદાન તપ જૈન શાસ્ત્રકારોએ હેય કોટિનું ગણ્યું છે અને તેથી આ પ્રકારનો ઉપદેશ ન થવો જોઈએ એમ કેટલાક આચાર્યોનો એ વિષેનો વિરોધાત્મક વિચાર તે કાળે ચાલતો પણ હોવો જોઈએ. એથી એ વિચારના પ્રતિષેધરૂપે મહેશ્વર સૂરિએ ગ્રન્થના અન્તમાં પોતાના વિચારની સમર્થક કેટલીક યુક્તિયો (જુઓ ગાથા ૪૮૮ થી ૪૯૩ સુધી) આપીને કહ્યું છે કે “આ રીતે ઠીક સમજીને અને દુર્વિદ્યરૂપોનાં વચનોને અવગણીને શુદ્ધભાવથી આ પંચમી તિથિની તપસ્યા કરવી જોઈએ.” અને તે સાથે અન્તે, પ્રાયઃ સર્વ જૈન ગ્રન્થકારો જેમ કહેતા આવ્યા છે તેમ મહેશ્વર સૂરિએ પણ કહ્યું છે કે—“આ કથાનકની રચનામાં શ્વેદગત કે અર્થગત જે કાંઈ દૂષણ મારાથી થયું હોય તો તે સર્વ, વિદ્વાનોએ ક્ષમ્ય ગણી તેને શોધી લેવાની વિજ્ઞાસિ છે.” તથાસ્તુ.

ભાદ્રપદ પૂર્ણિમા, સંવત્ ૨૦૦૪
ભારતીયવિદ્યા ભવન, સુવૈ.

— જિ ન વિ જ ય

† પ્રસ્તુત ગ્રન્થમાં, અન્તિમ ૧૦ મું આલ્પાન જે ‘ભવિષ્યદત્ત કથાનક’ રૂપે છે તેનું પણ સંસ્કૃતમાં વિરત્ન રૂપાન્તર, વિક્રમના ૧૮ માં શતકના મધ્ય ભાગમાં થઈ ગયેલા પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન મહોપાધ્યાય મેઘવિજય ગણિદે ‘ભવિષ્યદત્ત ચરિત્ર’ નામની રચના કરી છે. મેઘવિજયે. પાધ્યાયે એ કથાનકને સ્વૂ જ પહોંચિત કર્યું છે. એ ચરિત્રનાં ૨૧ અધિકારો પાઠવામાં આવ્યા છે અને લગભગ ૨૧૦૦ જેટલા શ્લોકોનાં પત્રું આલેખન કરવામાં આવ્યું છે.

सिंधी जैन ग्रन्थमाला

मण्डपं दिव्याभिरुचयं च तानां कथयन्त्युपनिषदाणां पञ्चमा-
 भूषणं चोदितं तानां नामानां चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं
 लोचयन्त्युपनिषदाणां पञ्चमाभूषणं चोदितं चोदितं चोदितं
 सबाणं दिवालमाङ्गणं पञ्चमभूषणं चोदितं चोदितं चोदितं
 मन्त्राणां चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं

गच्छाद्गणयन्त्युपनिषदाणां पञ्चमाभूषणं चोदितं चोदितं चोदितं
 पातनाणितिरुद्धायासबाणं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं
 दिव्यसुद्धायासबाणं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं
 सिद्धिबद्धायासबाणं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं
 सिद्धाभूषणं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं

मन्त्राणां चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं
 मन्त्राणां चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं

मन्त्राणां चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं
 मन्त्राणां चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं चोदितं

‘नाणपंचमी कहा’ना प्राचीनतम ताडपत्रीय पुस्तकना आद्यन्त पत्रनी प्रतिकृति

પ્રસ્તાવના

જ્ઞાનપંચમી માહાત્મ્યદર્શક કથાસાહિત્ય

અત્યારસુધી અપ્રકટ અને અનેક દૃષ્ટિએ અપૂર્વે એવા અર્થ ગંભીર જે કથા — ગ્રંથ વિદ્વાનોના કરકમલમાં, આ સિંધી જૈન ગ્રંથમાલાના ૨૩ મા મળકારૂપે ઉપસ્થિત થાય છે તે કથા — ગ્રંથનું નામ ‘પંચમી કથા’ છે. આ ગ્રંથમાં પંચમી — માહાત્મ્યનું વર્ણન પ્રધાનપણે કરવામાં આવેલું છે તેથી તેનું ‘પંચમી માહત્ત્વ’ એવું સુસંવદ્ધ વીજું નામ પણ રાખવામાં આવેલું છે. આ કથા — ગ્રંથ વે હજાર જેટલી ગાથામાં જૈન માહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતમાં લખાયેલો છે. માપા ઉપર ક્વચિત્ અપભ્રંશની તો ક્વચિત્ અર્ધમાગધીની અસર પડેલી છે પણ એકંદરે જૈન માહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતમાં આ ગ્રંથ લખાયેલો છે એમ જરૂર કહી શકાય. જ્ઞાન પંચમીના વ્રતને અનુલક્ષી કોઈએ સંસ્કૃતમાં, કોઈએ પ્રાકૃતમાં, કોઈએ અપભ્રંશમાં તો કોઈએ ગૂજરાતીમાં કથાઓ લખેલી છે. તે વધી કથાઓમાં તો ‘જ્ઞાન પંચમી માહાત્મ્ય,’ ‘પંચમીકથા,’ ‘ભવિત્સયત્ત કથા,’ ‘સૌભાગ્યપંચમી કથા,’ ‘વરદત્તગુણમંજરી-કથા’ इत्यादि નામથી પ્રચલિત છે. પરંતુ તે વધીમાં મહેશ્વરસૂરિરચિત પ્રસ્તુત કથા ઉપલબ્ધ સાહિત્યમાં કદાચ જૂનામાં જૂની હોય એમ લાગે છે.

મિત્રમિત્રકર્તૃક પંચમી માહાત્મ્ય કથાઓ

મહેશ્વરસૂરિરચિત પ્રસ્તુત ‘પંચમી કથા’ની પાટળની હસ્તલિખિત પ્રતિની જે પ્રતિલિપિ છે તે ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે કે તે પ્રતિ જેસલમીર મંડારની ૧૦૦૯ (વિક્રમ સંવત્) વર્ષમાં લખેલી તાડપત્રીય પ્રતિ ઉપરથી વિ. સં. ૧૬૫૧ માં આષાઢ શુક્લ તૃતીયા ને સોમવારને દિવસે પુણ્ય નક્ષત્રમાં તપાગચ્છાધિરાજ મદ્યારક પંડિત શ્રી આનંદવિજય ગણિ શિષ્ય. બુદ્ધિવિમલ ગણીએ પૂરી કરી હતી. પણ જેસલમીર માંડાગારીય ગ્રંથોની સૂચી તપાસતાં માલુમ પડે છે કે ઉપર્યુક્ત તાડપત્રીય પ્રતિનો લેખન સંવત્ ૧૧૦૯ મુકવામાં આવ્યો છે અને એના વર્ણનમાં સૂચીકાર પંડિત લા. મ. ગાંધીએ લખ્યું છે “અસ્માદેવ આદર્શાત્ સં. ૧૬૫૧ વર્ષ-લિખિતે પત્તનીયપુસ્તકે ‘સં. ૧૦૦૯ વર્ષે’ લેખનમસ્ય પ્રાદર્શિ” ।” આ ઉપરથી વરાવર એક સૈકાનો તપાસત નીકળે છે. જેસલમીર મંડારની તાડપત્રીય પ્રતિ પ્રત્યક્ષ તપાસતાં ૧૦૦૯ ની સાલ નીકળે છે એટલે હવે એ વાત સંકાને સ્થાન નથી. જેસલમીર મંડારની સૂચી વનાવનાર સૂચીકારનો એ પ્રમાદ દોષ હોય એમ લાગે છે. ગમે તેમ પણ ગ્રંથકાર શ્રી મહેશ્વરસૂરિની પ્રાચીનતા તો સ્પષ્ટ જ દેખાય છે. આજ કથાની વીજી એક

૧ જુઓ ‘જેસલમીર માંડાગારીય ગ્રંથોનાં સૂચી’ (જે. મા. પ્ર. સૂ.) ગાયકવાડ ઓરીએન્ડલ સીરીઝ (ગા. ઓ. સી.) નં. ૨૧. વડોદરા, ૧૯૨૩. પૃ. ૪૪. તેને જ્ઞાન પંચમી કથા’ તરીકે પણ ઓલખાવેલ છે — જુઓ ‘પત્તનમ્થ પ્રાચ્ય જૈન માંડાગારીય ગ્રંથ સૂચી’ — પ્રથમ ભાગ (પ. મા. પ્ર. સૂ. મા. ૧) ગા. ઓ. સી. નં. ૭૬. વડોદરા, ૧૯૩૭, પ્રાતા-વિક, પૃ. ૫૭.

૨ મારી પાસે જે પ્રતિલિપિ છે તે ઉપરથી તો તેમ લાગે છે. (મિલિયાળં ચ દસાળ વિ એથ કથાણા હોઈ વિશ્લેષ્ય । ગાહાળં માળેળં દોળિહસહસ્સાઈ ગંથગં ॥ ૧૦ । ૫૦૦) ; પરંતુ એક ઢેકાળે ૨૦૦૪ ગાયાનો ઉલ્લેખ પણ મઢી આવે છે. તે માટે જુઓ ળાસ કરીને ‘વૃહટ્ટિપ્પનિકા’ (જૈન સાહિત્ય સંશોધક, વો. ૧, અં. ૨) માંતું નીચેનું વાક્ય: —

‘પંચમી કથા દશકથાનકાત્મિકા પ્રા. મહેશ્વરસૂરીયા ૨૦૦૪’

૩ જૈન માહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત એ નામકરણ માટે જુઓ યાત્રોવી સંપાદિત ‘તમરાઈચ કથા’ની પ્રસ્તાવના (વીંઝીઓવીંઝી શન્ધિકા સીરીઝ, વોલ્યુમ — ૧૬૧) પૃ. ૨૧ — ૨૨.

૪ ઉપર્યુક્ત જે. મા. પ્ર. સૂ. પૃ. ૪૪ તથા પૃ. ૫૨.

નાળપં. પ્ર. ૧

તાડપત્રીય પ્રતિ સં. ૧૩૧૩ માં વીસલદેવ રાજ્યે તન્નિયુક્ત નાગડના મહામાલ્યપણામાં થયેલી ઉલ્લેખાયેલી છે.^૫ પાટળમંડાર (નં. ૧ સંઘવી પાઠા)માં તે છે અને એક ત્રીજી તાડપત્રીય પ્રતિ પણ ત્યાં જ છે જે પ્રતિ કિંચિત્ અર્પુણ છે.^૬ આ રીતે જેસલમીરમાં એક અને પાટળમાં બે એમ કુલે ત્રણ તાડપત્રીય પ્રતિઓ જાણવામાં છે.

આ મહેશ્વરસૂરિ રચિત પ્રાકૃત ગાથાવદ્ધ ‘પંચમી કહા’ પછી ધર્કટવંશ વણિક્ ધનપાલ રચિત અપભ્રંશ ભાષા વદ્ધ ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’ આવે છે.^૭ આ કથા ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ (જૈ. ગ્રં.) માં મહેન્દ્રસૂરિ કે મહેશ્વર-સૂરિને નામે ઓટી રીતે ચડેલી છે.^૮ ‘જૈનગ્રંથાવલિ’ના પૃ. ૨૫૬ની પાદ નોંદમાં એમ લખ્યું છે કે “આ કથા પંચમી માહાત્મ્ય પર રચેલી છે. જેસલમીરની હિરાલાલે કરેલી પોતાની ટીપમાં તથા લીંવડીની ટીપમાં એના કર્તા મહેશ્વરસૂરિ લખ્યા છે. યંભાતના શેઠ નગીનદાસના મંડારમાં મહેન્દ્રસૂરિનું નામ આપીને સદરહુ પ્રતિ (ભવિષ્યદત્તાલ્યાનની) લખ્યાનો સંવત્ ૧૨૧૪ નોંધેલો છે. હાલમાં પં. શ્રી આણંદસાગરજી જણાવે છે કે આ સિવાય વીજી એક ધનપાલકૃત પણ છે પણ તે અમોને ઉપલબ્ધ નથી.” આ પ્રમાણેના વાક્યો ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ના ઉપર્યુક્ત પૃષ્ઠની પાદનોંધમાં છે. મને એમ લાગે છે કે આ કૃતિ કે જેનું નામ ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’માં ભવિષ્યદત્તાલ્યાન છે તથા જેના રચનાર એમાં મહેન્દ્રસૂરિ જણાવ્યા છે અને જેની પ્રતિઓ જેસલમીર, લીંવડી તથા યંભાતમાં છે એમ તેમાં જણાવ્યું છે તેમજ જેની ગાથા સંખ્યા ૨૦૦૦ ગણાવવામાં આવી છે તે વીજો કોઈ ગ્રંથ નહિ પણ મહેશ્વરસૂરિકૃત ‘પંચમી કહા’ જ હોવી જોઈએ. મારા આ અનુમાનની પુષ્ટિમાં પં. લાલ-ચંદ્ર મ. ગાંધીનું નિમ્નોક્ત વાક્ય યાસ નોંધવા જેવું છે:—“P. P. ૧૬૭ ઇત્યત્ર ‘મહેન્દ્રસૂરિકૃતં ભવિદત્તા-લ્યાનં’ દર્શિતં તદપ્યેતદેવ મહેશ્વરસૂરિરચિતં ભવિષ્યદત્તકથાવસાનં ‘પંચમીમાહાત્મ્યં’ સંભાવ્યતે । લેખક-સ્વલનાતઃ પ્રેક્ષકસ્યાપિ સ્વલના પરમ્પરયાડન્યત્રાવતીર્ણા પ્રેક્ષ્યતે ।”^૯ પીટર્સનના પહેલા રિપોર્ટના ૬૭ નં. માં ઉલ્લેખેલ પુસ્તક અને ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ નિર્દિષ્ટ પુસ્તક વચ્ચે એકજ હોય એમ લાગે છે. ઇટલે મહેન્દ્ર (કે મહેશ્વર) સૂરિરચિત ભવિષ્યદત્તાલ્યાન તે વીજું કાંઈ નહિ પણ પં. લા. મ. ગાંધી જણાવે છે તેમ “મહેશ્વરસૂરિ-રચિત ભવિષ્યદત્તકથાવસાનં ‘પંચમીમાહાત્મ્યં’ હોવું જોઈએ. ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’માં મહેશ્વરસૂરિ રચિત ‘ભવિષ્ય-દત્તાલ્યાન’ (૨૦૦૦ ગાથા—લીંવડી) નો વીજો ઉલ્લેખ પૃ. ૨૨૮ ઉપર કરે છે તે પણ ‘પંચમી કહા’ વિષેનો જ સમજવો. આ ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’ કે જેનું વીજું નામ ‘સુય પંચમી કહા’^{૧૦} પણ છે તેનો રચનાર ધનપાલ છે અને તે ધનપાલ ધર્કટ વંશનો હતો. તેની વાવીસ સંધિઓ છે. આ કથા અપભ્રંશમાં લખાયેલી છે અને તેનો નાયક ભવિષ્યદત્ત રાજા છે. જ્ઞાનપંચમીના ફલ્લનું તેમાં વર્ણન કરેલું છે. તેનો લેખક ધનપાલ પોતે જ પોતાનો પરિચય આપતાં કહે છે કે તેના પિતાનું નામ માણસર હતું અને માતાનું નામ ધનશ્રી હતું તેનું પદ લખાણ ધવલ અને પુષ્પદંત કવિના લખાણ સાથે સરખાવી શકાય તેવું છે. તેની અપભ્રંશ હેમચંદ્રના અપભ્રંશ કરતાં પ્રાચીન લાગે છે પણ તે ઉપરથી તેની અને હેમચંદ્રની વચ્ચે બે સૈકાનું અંતર હોય એમ

૫ જુઓ મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ કૃત ‘જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’—સચિત્ર (જૈ. સા. સં. ૩.), મુંબઈ, ૧૯૩૩, પૃ. ૪૦૮ તથા ઉપર્યુક્ત પ. મા. ગ્ર. સૂ. નં. ૪૦.

૬ ઉપર્યુક્ત પ. મા. ગ્ર. સૂ. નં. ૨૯.

૭ આ કથા યાકોવીઈ જર્મનીમાં સન ૧૯૧૮માં સંપાદિત કરી અને ત્યાર વાદ ગા. ઓ. સી. માં નં. ૨૦ માં સ્વ. દલાલે પ્રો. ગુણેની પ્રસ્તાવના અને ટિપ્પણ સહિત સંશોધિત કરી બહાર પાડી.

૮ જુઓ શ્રી જૈન શ્વેતાંવર કોન્ફરન્સ, મુંબઈ તરફથી વિ. સં. ૧૯૬૫માં પ્રકાશિત ‘જૈનગ્રંથાવલિ’ (જૈ. ગ્ર.) પૃ. ૨૨૮ તથા પૃ. ૨૫૬.

૯ ઉપર્યુક્ત જૈ. મા. ગ્ર. સૂ. પૃ. ૪૪.

૧૦ મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ કૃત ‘જૈન ગૂર્જર કવિઓ’ (જૈ. ગૂ. ક.), પ્રથમભાગ, મુંબઈ, ૧૯૨૬, પૃ. ૩૫.

કલ્પી તેને દશમી સદીમાં મુકવાનું યુક્તિયુક્ત લાગતું નથી.^{૧૧} હલદું, ઇસવી સનની વારમી સદી આસપાસ થયો હોવાનું સામાન્યપણે સ્વીકારાયું છે.^{૧૨}

ધારાધીશ મુંજનો અને ભોજનો પળ અતિ માનીતો, સરસ્વતી વિરુદ્ધને પ્રાપ્ત થયેલ, 'પાઈયલચ્છી', 'તિલકમંજરી' વગેરેનો રચનાર વિપ્ર સર્વદેવનો પુત્ર ધનપાલ ઉપર્યુક્ત ધનપાલ કરતાં વીજો^{૧૩} અને તેના પછી થયો હોવાનું મનાય છે.

'ભવિસ્સયત્ત કહા'ના રચનાર ધનપાલને વિન્ટરનિત્સ, યાકોવીને અનુસરી, દિગંવર જૈન શ્રાવક કહે છે.^{૧૪} ધર્કટવંશ એજ ઉપકેશ—ઝકેશ વંશ^{૧૫} અને ઝકેશ એટલે ઓસવાલ વંશ એવું પણ કથન જોવામાં આવે છે.^{૧૬} સારાંશ એ કે વિક્રમની અગીઆરમી સદીમાં કે તે પહેલાં થઈ ગયેલા શ્વેતાંવરાચાર્ય શ્રી મહેશ્વરસૂરિ રચિત પ્રાકૃત ગાથામય પંચમી કથાના દસમા કથાનક ભવિષ્યદત્ત ઉપરથી^{૧૭} ઇસવી સનની વારમી સદીમાં થયેલ મનાતા ધર્કટવંશ વણિક્ દિગંવર જૈન ધનપાલે 'ભવિસ્સયત્ત કહા અથવા સુયપંચમી કહા' અપભ્રંશ ભાષામાં રચી.

ધનપાલની 'ભવિસ્સયત્ત કહા' પછી તેરમી અને ચૌદમી સદીમાં કોઈએ સંસ્કૃત—પ્રાકૃતાદિમાં પંચમી કથા વિષે કાંઈ લખ્યું હોય તેવું જાણવામાં નથી. પંદરમી સદીમાં વિવુધ શ્રીધર નામના કોઈ દિગંવર જૈન વિદ્વાને 'ભવિષ્યદત્ત ચરિત' સંસ્કૃતમાં લખ્યું હોવાનું વહાર આવ્યું છે. આ ભવિષ્યદત્ત ચરિત્ર પંચમી વ્રતને અનુલક્ષીને ધનપાલના 'ભવિસ્સયત્ત કહા'ની પેઠે લખવામાં આવ્યું હોય એવો પૂરતો સંભવ છે. માપા સંસ્કૃત છે. પત્ર સંખ્યા ૭૯ની છે અને લિપિસંવત્ ૧૪૮૬ નો છે. એ ઉપરથી એમ માની શકાય કે તે સંવત્ ૧૪૮૬ પહેલા થયેલ હશે. દિલ્હીના ધર્મપુરા મહોલ્લામાં આવેલા નયામંદિરના મંડારમાં આ ગ્રંથની પ્રતિ છે. જુઓ "અનેકાંત"—જૂન, ૧૯૪૧—પૃષ્ઠ-૩૫૦.

આ પછી વિક્રમની સોઝમી સદીમાં સિંહસેન અપરનામ રૈધુએ (દિગંવર જૈન) 'મહેસર ચરિય,' 'ભવિસ્સયત્ત ચરિયાદિ' અપભ્રંશ ભાષામાં રચેલા જણાય છે.^{૧૮} આ 'ભવિસ્સયત્ત ચરિય' પંચમી વ્રતના ફળના દૃષ્ટાંત રૂપે મહેશ્વરસૂરિ, ધનપાલ, વિવુધ શ્રીધરની માફક સિંહસેને લખ્યું હોય એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે. આ

૧૧ આથી વિરુદ્ધ અભિપ્રાય માટે જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તકનું પૃ. ૩૮. તથા જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૩૩૦ ઉપરનું વાક્ય "ધનપાલ કવિ લગભગ દસમી સદીમાં થયો." એજ પુસ્તકના પૃ. ૧૮૮ ઉપર "આ પૈકી ભવિષ્યદત્તકથા પરથી ધર્કટ વણિક્ ધનપાલે અપભ્રંશમાં ભવિસ્સયત્ત કહા—પંચમી કહા રચી જણાય છે" વાક્ય-લેખેલું છે. મહેશ્વરસૂરિ ઇ. સ ના દશમા સૈકામાં પ્રાયઃ થયા એમ તો શ્રી. દેસાઈ તેજ પુસ્તકના પૃ. ૧૮૭ ઉપર કબુલ કરે છે તો પછી મહેશ્વરસૂરિના 'પંચમી કથા'ત-ગત ભવિષ્યદત્ત કથાનકનો આધાર હઈ 'ભવિસ્સયત્ત કહા' લખનાર ધનપાલને દશમી સદીમાં ક્યાંથી મુકાશે?

૧૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત પ. મા. ગ્ર. સૂ. ના પ્રાસ્તાવિક (અંગ્રેજી) ના પૃ. ૬૨ ઉપરની પહેલી પાદનોંધ.

૧૩ વિન્ટરનિત્સ કૃત 'હિસ્ટરી ઓફ ઇન્ડીઅન લિટરેચર,' વૉ. ૨. પૃ. ૫૩૨ ઉપરની ચોથી પાદનોંધ.

૧૪ ઉપર્યુક્ત પુસ્તકનું પૃ. ૫૩૨.

૧૫ ઉપર્યુક્ત પ. મા. ગ્ર. સૂ. પૃ. ૩૨૭ તથા પૃ. ૩૩૯.

૧૬ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૪૫૩ ઉપરની ૪૪૧ ની પાદનોંધ.

૧૭ સરસ્વાતો ઉપર્યુક્ત જૈ. મા. ગ્ર. સૂ. ના પૃ. ૪૪ ઉપરનું નિમ્નોક્ત વાક્યઃ—સામ્પ્રતં પ્રલિદ્ધા ધર્કટવણિગવંશોદ્ભવ-ધનપાલનિર્મિતા.....અપભ્રંશા ભવિસ્સયત્ત કહા (પંચમીકહા) અસ્યા એવ પ્રાન્તકથાયાઃ પ્રપંચરૂપા ॥ અર્હિઆ એક વાત જાણ સ્પષ્ટ કરી લેવા લાયક છે. એક 'પંચમી ચરિત' ત્રિભુવન સ્વયંભુ નામના આઠની—નવમી શતાબ્દિમાં (જુઓ માર-તીય વિદ્યા (ત્રૈમાસિક) મા. ૧; અં. ૨; પૃ. ૧૭૭) થયેલ મનાતા કવિએ લખ્યું હોવાનો હલેલ મઢી આવ્યો છે (જુઓ ભારતીય વિદ્યા (ત્રૈમાસિક) મા. ૨; અં. ૧; પૃ. ૫૧). તો પછી મહેશ્વરસૂરિ અને ધનપાલ પહેલાં પણ પંચમી વ્રત ઉપર લખાયું હોવાનું માનવું પડે. આ ગ્રંથ જોવા મળ્યે ઘણી વાવતો ઉપર પ્રકાશ પડવા સંભવ છે.

૧૮ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૫૨૦

કવિનું નામ 'રૂઢિ' છે. તે હરસિંહ સિંઘનો પુત્ર અને ગુણકીર્તિ શિષ્ય યશઃકીર્તિનો શિષ્ય હતો. આ યશઃ-કીર્તિ ગ્વાલિયરમાં ઈ. સ. ૧૪૬૪ (વિ. સં. ૧૫૨૧)માં રાજકર્તા તોમર વંશના કીર્તિસિંહ રાજાનાં સમયની આસપાસ વિદ્યમાન હોવાનું જણાયું છે તેથી સિંહસેન યા રૂઢિ પુણ તે જ સમય આસપાસ આ ગ્રંથો રચ્યા હોવા જોઈએ. પોતાના ગ્રંથોમાં તેણે ગુણાકર, ધીરસેન, દેવનંદિ, જિનવરસેન, રવિષેન, જિનસેન, સુરસેન, દિનકરસેન, ચંડમુહ, સ્વયંભૂ, અને પુષ્પવંતનો ઉલ્લેખ કરેલ છે.^{૧૯} આજ કવિના રચેલા 'દહ લક્ષણ જયમાલ' નામના ગ્રંથની પ્રસ્તાવનામાં પંડિત પ્રેમી જણાવે છે કે 'રૂઢિ' કવિએ 'ભવિષ્યચરિયાદિ' ગ્રંથો લખ્યાના ઉલ્લેખ મળી આવે છે. તેઓ એમ પણ જણાવે છે કે તે સર્વ ગ્રંથો અપભ્રંશમાં હોવા સંભવ છે.^{૨૦} આ 'ભવિષ્યચરિય' મુદ્રિત થયું જાણવામાં નથી.

વિક્રમની સત્તરમી સદીના લગભગ મધ્યભાગમાં (સં. ૧૬૫૫માં) તપાગચ્છીય કનકકુશલે સંસ્કૃત ભાષામાં 'જ્ઞાન-પંચમી માહાત્મ્ય' પદ્યમાં લખ્યું.^{૨૧} આની એક પ્રતિ પાટળના સંઘવી પાડાના મંડારમાં તથા લીંઘડીના જ્ઞાનમંડારમાં વે પ્રતિઓ છે. રચના સંવત્ (વિક્રમીય) ૧૬૫૫ લખેલ છે. 'જૈન ગ્રંથાવલિ' તેનું શ્લોક પ્રમાણ ૧૫૦ ગણાવે છે.^{૨૨} અને લીંઘડી મંડારનું સૂચીપત્ર ૧૫૨ શ્લોક નોંધે છે;^{૨૩} વ્યારે એ કથાના મુદ્રિત ગ્રંથમાં ૧૪૦ શ્લોક છે.^{૨૪} શ્રીયુત દેસાઈ પોતાના 'જૈન સાહિત્યના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ'માં લખે છે કે તપાગચ્છીય કનકકુશલે સં. ૧૬૫૫માં 'વરદત્તગુણમંજરીકથા', 'સૌભાગ્યપંચમીકથા' અને 'જ્ઞાનપંચમી-કથા' પર વાલાવવોધ રચ્યો છે.^{૨૫} આ વાંચતાં આપણને સે'જ આભાસ થાય કે શ્રી દેસાઈ આ ત્રણેય પુસ્તકોને જુદા જુદા સમજે છે પણ ખરી રીતે એમ નથી. કનકકુશલે એક જ વાલાવવોધ રચ્યો છે અને તે 'જ્ઞાનપંચમીમાહાત્મ્ય' ઉપર; અને તેમાં દૃષ્ટાંતરૂપે વરદત્ત, ગુણમંજરીને લીધા છે તેમ જ કનકકુશલે તે ગ્રંથમાં નિમ્નોક્ત શ્લોક^{૨૬} લખે છે

“જાયતેઽધિકસૌભાગ્યં પદ્મધારાધનાત્ નૃણામ્ ।

દ્વિત્યા અભિધા જજ્ઞે લોકે સૌભાગ્યપંચમી ॥”

જે ઉપરથી એને 'સૌભાગ્યપંચમી' પણ કહી શકાય. અર્થાત્ કનકકુશલે ત્રણ વાલાવવોધ નથી રચ્યા પરંતુ એક જ વાલાવવોધ રચેલ છે.

તપાગચ્છીય કનકકુશલ પછી રત્નચંદ્ર શિષ્ય માણિક્યચંદ્ર શિષ્ય દાનચંદ્રે વિજયસિંહસૂરિ રાજ્યે સં. ૧૭૦૦માં 'જ્ઞાનપંચમી કથા' ('વરદત્ત-ગુણમંજરી કથા') રચી.^{૨૭} આ કથા મુદ્રિત થઈ નથી. તેની પ્રતિઓ વગેરે ક્યાં છે તે કાંઈ જાણવામાં આવ્યું નથી.

૧૯ ઉપર્યુક્ત જૈ. ગૂ. ક. પ્રથમ ભાગ, પૃ. ૮૭.

૨૦ જૈન ગ્રંથ રત્નાકર કાર્યાલય તરફથી પ્રકાશિત આ ગ્રંથની પં. નાથુરામ પ્રેમીની પ્રસ્તાવના.

૨૧ ઉપર્યુક્ત જૈ. ગ્ર. પૃ. ૨૬૪ તથા લીંઘડી જૈન જ્ઞાન મંડારની હસ્તલિખિત પ્રતિઓનું સૂચીપત્ર (લીં. ભા. ગ્ર. સ.) -શ્રી આગમોદય સમિતિ ગ્રંથોદ્ધાર ગ્રંથાંક-૫૮-પ્રથમ આવૃત્તિ, મુંબઈ, ઇ. સ. ૧૯૨૮, પૃ. ૬૨ તથા ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૬૦૪. આ 'જ્ઞાન પંચમી માહાત્મ્ય,' શ્રીવિજયધર્મેસૂરિ જૈન ગ્રંથમાલાના પુ. ૩૭ ના એક ભાગ રૂપે વહાર પડેલ છે. જુઓ 'શ્રીપર્વકથા સંગ્રહ' (પ. ક. સં.), વિજયધર્મેસૂરિ જૈન ગ્રંથમાલા, પુ. ૩૭ સંપાદક-સ્વ. મુનિશ્રી હિમાંશુવિજય, ડાહ્યા, વિ. સં. ૧૯૩૩, પૃ. ૩-૧૬.

૨૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. ગ્ર. પૃ. ૨૬૪.

૨૩ જુઓ ઉપર્યુક્ત લીં. ભા. ગ્ર. સ. પૃ. ૬૨.

૨૪ જુઓ ઉપર્યુક્ત પ. ક. સં. પૃષ્ઠો ૩-૧૬.

૨૫ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૫૯૧ તથા ૬૦૪.

૨૬ જુઓ ઉપર્યુક્ત પ. ક. સં. પૃ. ૧૫, શ્લોક ૧૩૬.

૨૭ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૬૦૨.

દાનચંદ્ર પછી 'સસંધાન' મહાકાવ્યના લેખક ઉપાધ્યાય મેઘવિજયજીએ (અઢારમી સદી) પણ 'પંચમી કથા' લખી હોવાનો ઉલ્લેખ મળી આવે છે. તે હજુ મુદ્રિત થઈ જણાતી નથી. તેની પ્રતિ પંન્યાસ શ્રીહંસવિજયજી પાસે છે એમ શ્રી દેસાઈ પોતાના 'જૈન સાહિત્યના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ'માં જણાવે છે.^{૨૯}

આ પછી ઓગણીસમી સદીમાં વિ. સં. ૧૮૨૯ થી ૧૮૬૯ ના ગાઝામાં खरतरगच्छीय क्षमाकल्याण उपाध्याये 'सौभाग्य पंचमी' નામે પંચમી વ્રતના માહાત્મ્ય ઉપર સંસ્કૃતમાં ગદ્ય પદ્ય યુક્ત કથા રચી. આ પુસ્તક વિજયધર્મસૂરિ જૈનગ્રંથમાલ્યા તરફથી પ્રકાશિત 'પર્વકથાસંગ્રહ' નામના ગ્રન્થથી મિત્ર પરંતુ તેજ નામધારી એક વીજા 'પર્વકથાસંગ્રહ' નામના પત્રાકારે મુદ્રિત પુસ્તકમાં પ્રથમ કથારૂપે સ્થાન પામેલી છે. તેના સંપાદક મણિસાગરજી છે અને જૈન છાપખાના-કોટા (રાજપુતાના) તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલી છે. આ ક્ષમાકલ્યાણ ઉપાધ્યાય खरतरगच्छीय जिनलाभसूरिના શિષ્ય અમૃતધર્મના શિષ્ય હતા. શ્રી. દેસાઈ નોંધે છે કે તેમણે ચાતુર્માસિક હોલિકા આદિ દશ પર્વ કથા રચી હતી.^{૩૦} પરંતુ ત્યાં આગળ તેઓ એ દશ પર્વ કથાઓમાં 'સૌભાગ્ય પંચમી' નો ઉલ્લેખ સ્પષ્ટ રીતે કરતા નથી. જો કે ક્ષમાકલ્યાણ ઉપાધ્યાયે 'સૌભાગ્ય પંચમી' રચી હતી એ નિર્વિવાદ છે. લીંબડી મંડારમાં આની એક પ્રતિ છે.^{૩૧} 'જૈન ગ્રંથાવલિ'માં ક્ષમાકલ્યાણ કૃત 'સૌભાગ્ય પંચમી' વિષે સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ નથી. 'અક્ષયતૃતીયા કથા,' 'અટ્ટાઈ વ્યાખ્યા,' 'ચાતુર્માસિક પર્વ કથા,' 'પૌષ દશમી કથા,' 'મેઠુ ત્રયોદશી કથા,' 'મૌન એકાદશી કથા (પ્રા),' 'રજ: પર્વ કથા,' 'હોલિકા કથા' અને 'રોહિણી કથા' વગેરેનો ગ્રન્થ તરીકે 'જૈનગ્રંથાવલિ'માં ઉલ્લેખ છે પણ કર્તાનું નામ નથી લખેલ; અને એ વધાની પ્રતિઓ અમદાવાદના ઢેલાના મંડારમાં છે એમ ત્યાં લખેલું છે.^{૩૨} આ વધા પર્વોનો સરવાલો કરતાં નવ પર્વ થાય છે; અને શ્રી. દેસાઈ દશ પર્વકથાઓ લખી હોવાનો ઉલ્લેખ કરે છે. તે ઉપરાંત 'જૈન ગ્રંથાવલિ'માં તેજ પૃષ્ઠ ઉપર 'જ્ઞાન પંચમી' કથાનો ઉલ્લેખ છે. કર્તાનું નામ નથી અને પ્રતિ અમદાવાદના ઢેલાના મંડારમાં છે એમ જણાવ્યું છે.^{૩૩} તો કદાચ આ 'જ્ઞાન પંચમી કથા' ક્ષમાકલ્યાણ રચિત હોવા સંભવ છે; કારણ કે એ રીતે શ્રીદેસાઈનો ક્ષમાકલ્યાણે દશ પર્વકથાઓ લખી હોવાનો ઉલ્લેખ તેમજ લીંબડી મંડારમાંથી મળી આવતી ક્ષમાકલ્યાણ રચિત 'જ્ઞાનપંચમી કથા' વાલો ઉલ્લેખ એ બંને વાવતો સાચી ઠરે. 'જૈન ગ્રંથાવલિ' ત્રણ જ્ઞાન પંચમી કથાઓ નોંધે છે.^{૩૪} તેમાંથી એક તો સ્પષ્ટ રીતે કનકકુશલ રચિત લખેલ છે. વીજી મેં કલ્પના કરી છે તેમ ક્ષમાકલ્યાણ રચિત હોય અને ત્રીજી સૌંદર્યગણિ રચિત પાટણના સંઘવીપાડાના મંડારમાં છે એમ સૂચવી પાદનોંધમાં શંકા કરી છે કે સૌંદર્યગણિ નામના કોઈ આચાર્ય થયા જાણવામાં નથી. એકજ લેખક રચિત એકજ ગ્રંથની બે પ્રતિઓ હોવા પણ સંભવ છે. સૌંદર્યગણિ પોતાનું નામ પોતાની માલીકી સૂચવવા ત્યાં લખ્યું હોય અને મૂલ્યથી એને નામે એ કૃતિ માત્ર ત્યાં લખેલ નામ ઉપરથી ચઢાવી દેવામાં આવી હોય એમ પણ બને. ક્ષમાકલ્યાણકૃત 'સૌભાગ્ય પંચમી' (મુદ્રિત) તપાસવાથી માલુમ પડે છે કે એમણે પદ્યો તો કનકકુશલ રચિત 'જ્ઞાન પંચમી માહાત્મ્ય' માંથી લીધા છે અને ગદ્યવિભાગ પોતે રચ્યો હોય એમ દેખાય છે, જો કે આ ગદ્યવિભાગ પણ કનકકુશલ રચિત 'જ્ઞાન પંચમી માહાત્મ્ય'ના ભાવને બરાબર અનુસરે છે.

૨૮ જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તકનું પૃ. ૬૫૨.

૨૯ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ૩. પૃ. ૬૭૬.

૩૦ જુઓ ઉપર્યુક્ત લીં. ભા. પ્ર. સૂ. નું પરિશિષ્ટ નં. ૧ પૃ. ૪.

૩૧ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૨૬૪.

૩૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત ગ્રન્થનું ઉપર્યુક્ત પૃ.

૩૩ જુઓ ઉપર્યુક્ત ગ્રન્થનું ઉપર્યુક્ત પૃ.

ત્યાર વાદ વિક્રમની વીસમી સદીમાં આજથી લગભગ ઓગણીશ વર્ષ પહેલાં એટલે વિ. સં. ૧૯૮૨ માં દિગંબર જૈન વિદ્વાન બ્રહ્મચારી રાયમહે સંસ્કૃતમાં ‘ભવિષ્યદત્ત—ચરિત’ લખ્યાનું વાંચ્યું છે. પત્ર સંખ્યા ૪૫ની ગણાવી છે અને લિપિ સંવત્ ૧૯૮૨ મુકેલ છે. હિન્દીમાં તેના ઉપર ભગવતદાસે ટીકા પળ કરેલી છે.^{૧૧} આ ગ્રન્થ પળ નામ ઉપરથી તો પંચમી વ્રત ઉપર જ લાગે છે. જોવાથી વધારે માલુમ પડે. હજુ તે પ્રકટ થયો હોય એવું જાણવામાં નથી. ઉપર્યુક્ત દિલ્હીમાં ધર્મપુરા મહોલ્લાના નવા મંદિરના મંડારમાં તેની પ્રતિ છે.

અહિં સુધી તો આપણે પંચમી માહાત્મ્ય ઉપર સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશાદિ ભાષામાં કોણે ક્યારે લખ્યું તે સંવંધે ચર્ચા કરી. હવે આપણે તે સંવંધે જૂની ગૂજરાતીમાં કોણે ક્યારે શું લખ્યું છે તેનો પળ વિચાર કરી લઈએ.

સત્તરમી સદીના અંતભાગમાં એટલે કે લગભગ વિ. સં. ૧૬૮૫ માં તપાગચ્છીય હીરવિજયસૂરિ—મેહ-મુનિ—કલ્યાણકુશલ શિષ્ય દયાકુશલે ‘જ્ઞાન પંચમી—નેમિજિનસ્તવન’ જૂની ગૂજરાતીમાં લખ્યું.^{૧૨} આદિમાં તેમાં લખ્યું છે :—

“શારદમાત પસાડલે નિજગુરુચરણ નમેવિ
પંચમી તપવિધિ હું મળું હિઅડે હરપ ધરેવિ.”

દયાકુશલે ઉપર્યુક્ત સ્તવન રચ્યું તેજ અસામાં ચરતરગચ્છીય જિનચંદ્રસૂરિ—સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાયના શિષ્ય સમયસુંદર ઉપાધ્યાયે વિ. સં. ૧૬૮૫ આસપાસમાં જેસલમેરમાં ‘પંચમી વૃદ્ધ (મોટું) સ્તવ’ (જ્ઞાન પંચમીપર ૩ ઢાલ ૨૫ કાઢીનું સ્તવન) તથા ‘પંચમી લઘુ સ્તવન’ ૫—કાઢીમાં જૂની ગૂજરાતીમાં લખ્યાં.^{૧૩} નમૂના નીચે પ્રમાણે છે :—

‘પંચમી વૃદ્ધસ્તવન’ની આદિ :—

“પ્રણમું શ્રી ગુરુપાય નિર્મલજ્ઞાન ઉપાય,
પંચમી તપ મળું એ, જનમ સફલ ગિળું એ”.

‘પંચમી લઘુસ્તવન’ની આદિ :—

“પંચમી તપ તુમેં કરોરે પ્રાણિ, નિર્મલ પામો જ્ઞાન”.

અંત :—

“પાર્શ્વનાથ પ્રસાદ કરીને, મહારી પૂરો ઉમેદ રે,
સમયસુંદર કહે હું પળ પામું, જ્ઞાનનો પંચમો મેદ રે.”

લગભગ આજ સમયે તપાગચ્છીય સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાય શિષ્ય સૂરચંદ્ર શિષ્ય માનુચંદ્ર શિષ્ય દેવચંદ્ર વીજાએ પળ ‘સૌભાગ્ય પંચમી સ્તુતિ’ લખી છે.^{૧૪}

અઢારમી સદીના પહેલા દસકામાં તપાગચ્છીય વિજયસિંહ—વિજયદેવ—સંજમહર્ષ—ગુણહર્ષ શિષ્ય લલિતવિજયે ‘મૌન એકાદશી સ્તવન’ ઉપરાંત ‘સૌભાગ્ય પંચમી—જ્ઞાન પંચમી સ્તવન’ જૂની ગૂજરાતીમાં રચ્યાનો દાખલો મળે છે :—^{૧૫}

૧૪ જુઓ “અનેકાંત”—૧૯૪૧, જૂન—પૃ. ૩૫૦

૧૫ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. ગૂ. ક. પ્રથમ ભાગ, પૃ. ૨૯૯.

૧૬ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. ગૂ. ક. પ્રથમ ભાગ, પૃ. ૩૮૦.

૧૭ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. ગૂ. ક. પ્રથમ ભાગ, પૃ. ૫૭૯.

૧૮ જુઓ જૈ. ગૂ. ક. વીજો ભાગ, પૃ. ૧૨૩.

आदि :-

“आदि जिणवर (२) सयल जगजंत

वंछिअ सुहंकर पयकमल नमवि देव सारदा समरिअ,
तिम निअ सहगुरु नामनई मुझ मनि कजि करिअ भमरिअ,

कहिस्थुं सोहग पंचमी नाणपंचमी तिम

आराहतई दूरि होई नाणावरणी कम्म” १

वि. सं. १७३१ लगभग खरतरगच्छीय जिनरंगे ‘सौभाग्य पंचमी’ उपर सज्जाय लख्यानुं नोंधायुं छे.^{३९}

वि. सं. १७४८ (?) कार्तिक सुद ५ सोमवारे आग्रामां तपागच्छीय चारित्रसागर—कल्याणसागर—ऋद्धिसागर शिष्य ऋषभसागरे ‘गुणमंजरी वरदत्त चोपाई’ जूनी गूजरातीमां लख्यानुं उल्लेखायुं छे” :-

आदि :-

“भाविक जिव उपकार भणि, ज्युं कह्यो पूरवसूरि,
काति सूदि पंचमि तणो, कहिस्थुं महिमा पूर.” ६

x x x

अंत :-

“ऋषभसागर निजमति अनुसारैं, ए कही इण प्रकारैं,
भणैं गुणैं ए चरित पवित ई, आनंद हुवैं तस् चित्तइंजी” ॥ २० ॥

वि. सं. १७९९ ना श्रावणसुद ५ रविवारे पालणपुरमां तपागच्छीय विजयप्रभसूरि—प्रेमविजय शिष्य कांतिविजये जूनी गूजरातीमां सौभाग्य पंचमी माहात्म्य—गर्भित श्री ‘नेमिजिन स्तवन’ रच्युं” :-

आदि :-

“पणमूं पवयण देवी रे सूर वहु सेवित पास,
पंचमी तप महीमा कहुं, देज्यो वचन प्रकाश. १
जे सुणतां दुःख निकसैं रे विकसे संपद हेज,
आतम साखि आराधतां साधतां बाधे तेज.” २

आ सिवाय ज्ञान पंचमी उपर अथवा तेने लगतां विषय उपर गूजरातीमां वणारसी कृत ‘ज्ञान पंचमी चैत्यवंदन,’ ‘ज्ञान पंचमी उद्यापन विधि स्वाध्याय,’ विजयलक्ष्मी सूरि कृत ‘ज्ञान पंचमी देववंदन,’ ‘ज्ञान पंचमी स्वाध्याय’ अने गुणविजय कृत ‘ज्ञान पंचमी स्तवन’ वगैरे वगैरे लखाया छे.^{४१}

महेश्वर सूरिओ

‘ज्ञान पंचमी कथा’ अथवा ‘पंचमी माहात्म्य’ ना रचनार सज्जन उपाध्यायना शिष्य महेश्वर सूरि वि. सं. ११०९ पछी तो नयी ज थया ए बात निर्विवाद छे कारण के ज्ञान पंचमी कथानी जूनानां

३९ जुओ उपर्युक्त जै. गू. क. बीजो भाग, पृ. २७३.

४० जुओ उपर्युक्त जै. गू. क. बीजो भाग, पृ. ३८०.

४१ जुओ उपर्युक्त जै. गू. क. बीजो भाग, पृ. ५३१.

४२ जुओ उपर्युक्त लै. भा. प्र. क.

જૂની તાલપત્રીય પ્રતિનો લેખન સંવત ૧૧૦૯ છે તે આપણે આગલ જોઈ ગયા.^{૪૩} આના અનુસંધાનમાં એ પણ જણાવવું આવશ્યક છે કે ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ માં ઉલ્લેખેલ ભવિદત્તાલ્યાન કે ભવિષ્યદત્તાલ્યાનકાર મહેશ્વરસૂરિ તે વીજા કોઈ નહિ પણ ‘જ્ઞાન પંચમી’ ના લેખક મહેશ્વરસૂરિ; તે પણ આગલ આપણે તપાસી ગયા.^{૪૪}

અપભ્રંશભાષામાં પાંત્રીશ ગાથામાં ‘સંયમમંજરી’ ના લેખનાર એક વીજા મહેશ્વરસૂરિનો ઉલ્લેખ અહિં કરી લેવો જોઈએ.^{૪૫}

ત્યાર બાદ એક ત્રીજા મહેશ્વરસૂરિ તે થઈ ગયા કે જેણે ‘પાક્ષિક અથવા આવશ્યક સત્તતિ’ ઉપર ૧૦૪૦ ગાથા પ્રમાણ ટીકા લખી છે.^{૪૬} આ મહેશ્વરસૂરિ વાદિદેવસૂરિના શિષ્ય હતા અને એ હિસાબે તેમનો અસ્તિત્વકાલ વિક્રમીય તેરમી સદીનો લગભગ મધ્યભાગ સંભવે. તેમણે રચેલી વૃત્તિનું નામ ‘સુખ પ્રવોધિની’ છે. એ વૃત્તિ રચવામાં તેમને વજ્રસેન ગણિય સહાય પણ કરી હતી^{૪૭} (જુઓ કાંતિવિજયજી પ્રવર્તકનો પુસ્તક ભંડાર, વડોદરા, નં. ૧૦).

ચોથા મહેશ્વરસૂરિ તે થઈ ગયા કે જેમણે ‘કાલિકાચાર્ય કથા’ બાવન પ્રાકૃત ગાથામાં લખી છે.^{૪૮} ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ પૃ. ૨૫૦ ની નોટમાં ઉમેરે છે કે “આ મહેશ્વરસૂરિ તે કયા તે બાબત કાંઈ ચોક્કસ પૂરાવો મળી શકતો નથી. પણ તે પ્રાચીન વખતમાં થયેલા હોવા જોઈએ. તેમના સંબંધમાં પીટર્સનના વીજા રિપોર્ટમાં (‘જૈન સાહિત્યના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’માં વીજો નહિ પણ પહેલો રિપોર્ટ લખ્યો છે) પૃ. ૨૯માં સદરહુ કથાની નોંધ લેતાં પ્રાન્તે “ઈતિ શ્રી પહ્લીલ (‘જૈન સાહિત્યના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’માં આ ગચ્છને પહ્લીવાલ ગચ્છ તરીકે ઓળખાવેલ છે અને તે સાચું છે)^{૪૯} ગચ્છે મહેશ્વરસૂરિભિર્વિચિતા કાલિકાચાર્ય કથા સમાપ્તા” આવો ઉલ્લેખ છે. સંવત્ ૧૩૬૫ નો નોંધ્યો છે પણ અમારા ધારવા મુજબ તે પ્રતિ લખ્યાનો હોવો જોઈએ. આ બાબત ‘સંયમમંજરી’માં પણ વિશેષ ખુલાસો જોવામાં આવતો નથી.

પાંચમા મહેશ્વરસૂરિ એ થઈ ગયા કે જેમણે ‘વિચાર રસાયન પ્રકરણ’ (અમદાવાદના ઢેલાના ઉપાશ્રયની ટીપમાં આનું નામ ‘વિચારણ પ્રકરણ’ જોવામાં આવે છે પણ તે ‘વિચાર રસાયન પ્રકરણ’ જ હોય એમ સંભવે છે) ૮૭ ગાથામાં સંવત્ ૧૫૭૩માં રચ્યું.^{૫૦}

૪૩ જુઓ પાદનોંધ ૪. તેઓ સજ્જન ઉપાધ્યાયના શિષ્ય હતા તે માટે જુઓ આ ‘જ્ઞાન પંચમી કથા’ ના પ્રશસ્તિગત નિમ્નોક્ત શ્લોકો:—

દોપક્ષજુઓયકરો દોસાસંગેણ વજ્જિઓ અમઓ ।

સિરિસજ્જણઉજ્જાઓ અડગ્ગચંદુગ્ગ અક્કલ્લો ॥ ૧૦; ૪૯૬ ॥

સીસેણ તસ્સ કહિયા દસ વિ કહાણા હમે ઉ પંચમિય ।

સૂરિમહેસરણં ભવિયાણં બોહણદ્વાય ॥ ૧૦; ૪૯૭ ॥

૪૪ જુઓ પાદનોંધ ૯.

૪૫ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૧૯૨; ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૩૩૧; લીં. ભા. પ્ર. સૂ. પૃ. ૧૭૬; ઉપર્યુક્ત પ. ભા. પ્ર. સૂ. (અંગ્રેજી પ્રાસ્તાવિક) પૃ. ૬૩; printed in the introduction of ભવિસ્સયત્તકહા (ગા. ઓ. સી. નં ૨૦).

૪૬ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૧૪૩.

૪૭ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૩૩૬.

૪૮ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૨૫૦.

૪૯ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૪૩૧.

૫૦ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૫૧૮; ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૧૩૫.

છંદા મહેશ્વરસૂરિ તે દેવાનંદ ગચ્છના મહેશ્વરસૂરિ કે જેઓ સંવત્ ૧૬૩૦ માં થઈ ગયા.^{૫૧}

સાતમા મહેશ્વરસૂરિનો ઉલ્લેખ લીંવડીની સૂચીમાં મળી આવે છે. તેમણે ‘શબ્દ ભેદ પ્રકાશ’ રચ્યો હતો જેનો લેખન સંવત્ વિ. સ. ૧૬૪૪ લીંવડી મંદારવાળી પ્રતિમાં નોંધેલો છે. નવ પત્ર છે અને ૩૬૬ શ્લોક સંસ્કૃતમાં છે.^{૫૨}

આઠમા મહેશ્વરસૂરિ સંવંધેની થોડાંક વિગત ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’માં મળી આવે છે. તેઓ વર્ધમાન સૂરિના શિષ્ય હતા અને ૧૨૩ ગાથામાં ‘સિદ્ધાંતોદ્ધાર પ્રકરણ’ રચ્યું હતું એવો ઉલ્લેખ તેમાં છે.^{૫૩} ‘જૈન સાહિત્યના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’માં એમ જણાવ્યું છે કે ‘સિદ્ધાંત-વિચાર’ અથવા ‘સિદ્ધાંતોદ્ધાર’ (પી. ૧,૩૩) વિમલસૂરિના શિષ્ય ચંદ્રકીર્તિ ગણિયે રચ્યો હતો.^{૫૪}

‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ તો વીજા વે મહેશ્વરસૂરિઓ પળ જણાવે છે જેમાંના એકે ‘લિંગભેદ નામમાળા’^{૫૫} અને વીજાએ ૩૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ‘વિશ્વકોષ’ રચ્યો હતો.^{૫૬} આ રીતે દશ મહેશ્વરસૂરિઓ થયા.

અને અગીઆરમા મહેશ્વરસૂરિ લીંવડી મંદારની સૂચિ પ્રમાણે ૧ થયા કે જેમણે સંસ્કૃતમાં ‘શબ્દ પ્રભેદ’ નામનો ૨૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ગ્રંથ લખ્યો. તેના સાત પૃષ્ઠ છે.^{૫૭}

આ અગીઆર મહેશ્વરસૂરિઓ પૈકી ‘જ્ઞાનપંચમી કથા’ના લખનાર મહેશ્વરસૂરિએ વીજો કોઈ ગ્રંથ લખ્યો છે કે નહિ તે તપાસવાથી કયા મહેશ્વરસૂરિ વેવડાળા છે તેની ખબર પડશે. ‘પંચમી કથા’ના લખનાર મહેશ્વરસૂરિએ પોતાને માટે સજ્જન ઉપાધ્યાયના પોતે શિષ્ય હતા તે સિવાય કશું જ પ્રશસ્તિમાં જણાવ્યું નથી. છતાં પોતે વિક્રમીય અગીઆરમી સદીના પ્રથમ દશકા પહેલાં થયા હતા એ તો આપણે આગલ જોઈ ગયા. એટલે ય્યાં ગુરુભેદ અને સમયભેદ સ્પષ્ટપણે વતાવવામાં આવ્યો હશે ત્યાં તો ‘પંચમી કથા’ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ તે તે મહેશ્વરસૂરિથી જુદા એમ વેધકપણે કહી શકાશે.

‘આવશ્યક સત્તાતિ’ ઉપર ટીકા લખનાર મહેશ્વરસૂરિ વાદિદેવ સૂરિના શિષ્ય હતા તેથી, ‘કાલ-કાચાર્ય કથા’ પ્રાકૃતમાં લખનાર મહેશ્વરસૂરિ પહ્લીવાલ ગચ્છમાં થઈ ગયા તેથી, ‘વિચાર રસાયન પ્રકરણ’ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ સં. ૧૫૭૩ માં વિદ્યમાન હતા તેથી, દેવાનંદ ગચ્છના મહેશ્વરસૂરિ ગચ્છભેદે તથા સં. ૧૬૩૦ માં થઈ ગયા તેથી, ‘સિદ્ધાંતોદ્ધાર પ્રકરણ’ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ વર્ધમાન-સૂરિના શિષ્ય હતા તેથી, અને ‘શબ્દ ભેદ પ્રકાશ,’ ‘લિંગભેદ નામ માળા,’ ‘વિશ્વકોષ,’ અને ‘શબ્દ પ્રભેદ’ ના લખનાર ચારેય મહેશ્વરસૂરિઓ અર્વાચીન દેખાય છે તેથી એ નવેય મહેશ્વરસૂરિઓ ‘જ્ઞાન પંચમી’ કથાના લેખક મહેશ્વરસૂરિ કરતાં ભિન્ન છે એ નિર્વિવાદ છે. હવે રહ્યા એક ‘સંયમ મંજરી’ના લખનાર મહેશ્વરસૂરિ જે પ્રસ્તુત ‘જ્ઞાનપંચમી કથા’ના લેખક મહેશ્વરસૂરિ હોય એવી સંભાવના રહે છે. અપભ્રંશ ભાષામાં ‘સંયમમંજરી’ નામનો પ્રકરણ ગ્રંથ લખનાર મહેશ્વરસૂરિએ તે ગ્રંથમાં પળ પોતાના સમય વગેરે વિષે કશો ઉલ્લેખ કર્યો નથી. પોતાના ‘હિસ્ટરી ઓફ ઇન્ડીઅન લિટરેચર’ ભાગ ૨ માં^{૫૮}

૫૧ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ૩. પૃ. ૬૦૬.

૫૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત લીં. ભા. પ્ર. સ્. પૃ. ૧૪૦.

૫૩ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૧૩૬.

૫૪ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ૩. પૃ. ૨૭૬.

૫૫ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૩૧૨.

૫૬ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૩૧૩.

૫૭ જુઓ ઉપર્યુક્ત લીં. ભા. પ્ર. સ્. પૃ. ૧૪૦.

૫૮ જુઓ પૃ. ૫૮૧ ની સાતમી પાદનોંધ.

વિન્ટરનિત્ઝ 'સંયમમંજરી'ના લખનાર મહેશ્વરસૂરિને હેમહંસસૂરિના શિષ્ય મૂલથી માનીને હેમચંદ્રસૂરિના સમસામયિક અથવા ૧૩૦૯ પહેલાં તો અવશ્ય થયેલા માને છે. 'કાલકાચાર્ય કથાનક'ના કર્તા મહેશ્વરસૂરિ અને સંયમમંજરીના મહેશ્વરસૂરિ વચ્ચે એક છે એમ કલ્પી, 'કાલકાચાર્ય કથાનક'ની તાલપત્રીય પ્રતિ ઇ. સ. ૧૩૦૯ માં લખાયેલી મઠી આવેલ છે તે ઉપરથી 'સંયમમંજરી'ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ ૧૩૦૯ પહેલાં મોડામાં મોડા થયા હોવા જોડે એમ ગણી તેઓ હેમહંસસૂરિના શિષ્ય છે એમ આગલ કહ્યું તેમ મૂલથી માની તેમને હેમચંદ્રસૂરિના સમસામયિક વનાવે છે. આ આખી વિચારસરણિ મૂલ ભરેલી દેખાય છે. પહેલા તો એ કે 'કાલકાચાર્ય કથાનક'ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ તેજ 'સંયમમંજરી'ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ, મેં આગલ કહ્યું તેમ, માનવાનું ખાસ કાંઈ કારણ નથી. તે ઉપરાંત, મહેશ્વરસૂરિ હેમહંસસૂરિના શિષ્ય હતા એ જોડું છે કારણ કે ઉલટું હેમહંસસૂરિ (પૂર્ણચંદ્રસૂરિ શિષ્ય)ના શિષ્યે 'સંયમમંજરી' નામના પ્રકરણ ગ્રંથ ઉપર પ્રાકૃત-સંસ્કૃત કથાઓથી અલંકૃત વિસ્તીર્ણ વ્યાખ્યા રચી પ્રકરણકાર તરફનો પોતાનો આદરભાવ વ્યક્ત કર્યો છે. એટલે પૂર્ણચંદ્રસૂરિ શિષ્ય હેમહંસસૂરિ શિષ્ય તો વૃત્તિકાર થયા, નહિ કે પ્રકરણકાર; અલબત્ત, પોતાની એ વ્યાખ્યામાં વ્યાખ્યાકાર હેમહંસસૂરિ શિષ્ય પણ પ્રકરણકાર-મહેશ્વરસૂરિ સંબંધે કશું જ લખતા નથી. મહેશ્વરસૂરિ 'સંયમમંજરી'ના રચનાર હતા એ પણ કદાચ વ્યાખ્યાકાર જાણતા નો'તા કારણ કે મહેશ્વરસૂરિ શબ્દ પ્રયોગને બદલે તેઓ પ્રકરણકાર કહીને જ ઓળખાવે છે. આ હેમહંસસૂરિ શિષ્ય તે કદાચ હેમસમુદ્ર હોય.^{૫૯} પૂર્ણચંદ્રસૂરિ-હેમહંસસૂરિ-હેમસમુદ્રસૂરિ નાગોરી તપા-ગચ્છનાં હતા કે ચંદ્રગચ્છના હતા તે વિષે મતભેદ છે.^{૬૦}

આ 'સંયમમંજરી'ની ત્રણ તાલપત્રીય પ્રતિઓ પાટળ મંડારમાં છે.^{૬૧} જેસલમેરના બૃહદ્મંડારમાં પણ એક તાલપત્રીય પ્રતિ છે.^{૬૨} અને લીંબડી મંડારમાં પણ એક હસ્તલિખિત પ્રતિ છે.^{૬૩} ભાષા અપભ્રંશ છે અને કુલ ગાથા ૩૫ છે. તેના ઉપર વિસ્તીર્ણ વ્યાખ્યા પૂર્ણચંદ્રસૂરિ શિષ્ય હેમહંસસૂરિના શિષ્યે લખેલી છે. આ ગ્રંથ મુદ્રિત થયેલ છે.^{૬૪} 'સંયમમંજરી'ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ અગીઆરમી સદી (વિક્રમીય) માં થઈ ગયા^{૬૫} તેથી 'જ્ઞાનપંચમી કથા'ના લેખક મહેશ્વરસૂરિ અને આ મહેશ્વરસૂરિ એક હોય એમ સંભવ છે.

*

‘નાળપંચમી’ અને ‘ભવિસ્સયત્ત’ કહા

અહિં આ મહેશ્વરસૂરિ રચિત 'નાળપંચમી કહા' અને ધનપાલ રચિત 'ભવિસ્સયત્ત કહા'નો-એ વે જ્ઞાનનું માહાત્મ્ય વર્ણવનારી જૈન કથાઓ જેમાંની પહેલી પ્રાકૃત ભાષામાં અને વીજી અપભ્રંશ ભાષામાં રચાણી છે-તુલનાત્મક પરિચય આપવાનો મારો ઉદ્દેશ છે. 'નાળપંચમી કહા'નું પ્રથમ જયસેન આશ્યાન અને અંતિમ મવિષ્યદત્ત આશ્યાન દરેક પાંચસો પાંચસો ગાથામાં લખાયેલા છે. વાકીનાં આઠ આશ્યાનો સવાસો સવાસો ગાથામાં પૂરાં કરી દેવામાં આવ્યાં છે. આ સમગ્ર કથાનું મુખ્ય ધ્યેય જ્ઞાનપંચમી વ્રતનું માહાત્મ્ય સમજાવવાનું છે. એ વ્રત કોણ અને ક્યારે ગ્રહણ કરી શકે, તેમજ એને ગ્રહણ કરવાનો શો વિધિ છે તથા તેના ઉજમણાની રીત અને તેનું શું ફલ છે એ વગેરે તમામ હકીકત મહેશ્વરસૂરિએ પ્રવાહવદ્ધ અને હૃદયંગમ પદ્યમાં સમ-

૫૯ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૫૮૫.

૬૦ જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તકનું ઉપર્યુક્ત પૃ. તથા ઉપર્યુક્ત પ. ભા. ગ્ર. સૂ. પૃ. ૧૧૩.

૬૧ જુઓ ઉપર્યુક્ત પ. ભા. ગ્ર. સૂ. પૃ. ૬૮, ૧૬૨ તથા ૧૯૩.

૬૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. ભા. ગ્ર. સૂ. પૃ. ૩૮.

૬૩ જુઓ ઉપર્યુક્ત લીં. ભા. ગ્ર. સૂ. પૃ. ૧૭૬.

૬૪ જુઓ ગા. ઓ. સી. નં. ૨૦.

૬૫ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૩૩૧.

જાણી છે. જ્ઞાનપંચમીવ્રતનું માહાત્મ્ય આમ તો સૌ કોઈ સમજે છે પરંતુ સૌભાગ્ય, સુકુલજન્મ, વ્યાધિવિમોક્ષ અને છેવટે મોક્ષ જેવાં ફળ જ્ઞાનપંચમી વ્રતને યથાવિધિ કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે એ વાત જુદા જુદા પાત્રો દ્વારા સચોટ અને ભાવવાહી શૈલીથી સમજાવનાર એવો આજ પર્યંત ઉપલબ્ધ કોઈ પ્રાચીન ગ્રંથરત્ન હોય તો તે આ જ છે. એમ મારું માનવું છે. આપણે આગળ જોઈ ગયા તેમ જ્ઞાનપંચમી વ્રતના સર્વસાધારણ અત્યુત્તમ ફળને વર્ણવતી ‘ભવિષ્યદત્ત કથા’, ‘સૌભાગ્યપંચમી કથા’, ‘પંચમી કથા’ વગેરે ઘણી ઘણી કથાઓ, સંસ્કૃતમાં, અપભ્રંશમાં, અને જૂની ગૂજરાતીમાં રચાયેલી મઠી આવે છે, પરંતુ એ વધાથી વધી વાવતોમાં ચડીઆતી અને એ વધાથી પ્રાચીન આ કથા છે એ વાત નિઃસંશય છે એમ આપણે આગળ જોઈ ગયા.

મઠી આપણે આગળ જોઈ ગયા તેમ ધર્કટવંશીય વણિક્ષ ધનપાલ કવિએ ‘ભવિષ્યદત્ત કથા’ નામની એક કથા વાર્તા સંધિમાં અપભ્રંશ ભાષામાં શ્રુતપંચમી (જ્ઞાનપંચમી) વ્રતના પ્રભાવને વર્ણવવાના હેતુથી લખી છે.^{૬૬} તેના પિતાનું નામ ‘માણસર’ અને માતાનું નામ ‘ધણસિરિ’ હતું. ધનપાલ કવિ દિગંબર દેખાય છે. કથાનું અપરનામ ‘સુયપંચમી કથા’^{૬૭} (‘સિયપંચમી કથા’ પદ પળ મઠી આવે છે; છતાં ‘સુયપંચમી કથા’ એ વધારે ઠીક છે) એ શ્વેતાંબર આમ્નાય પ્રચલિત જ્ઞાનપંચમી શબ્દ માટેનો દિગંબર આમ્નાય યોજિત પારિભાષિક શબ્દ છે. તે તથા ‘મહિવિ જેણ દિયંવરિ લાહ’^{૬૮} પદ પ્રયોગ, દિગંબર સંપ્રદાય સ્વાયંતીકૃત ક્ષુલ્લક શબ્દનો ઉપયોગ,^{૬૯} અને અચ્યુત સ્વર્ગનો સોહમા સ્વર્ગ તરીકેનો નિર્દેશ^{૭૦}—આ વધી વાવતો ધનપાલ કવિ દિગંબરમતાનુયાયી હતો એ માન્યતા તરફ આપણને લઈ જાય છે. ધર્કટ વંશ દિગંબરોનો હતો એમ ડૉ. યાકોવી આવુપર્વત ઉપર આવેલા દેલવાડા મંદિરસ્થ, ૬૦ સ. ૧૨૩૦ના તેજપાલના શિલાલેખ સંબંધી દલીલો આપી સાબીત કરે છે;^{૭૧} જ્યારે ધર્કટ વંશનાંથી ઉપકેશ—ઝકેશ—ઓસવાલોની શાખા નીકળી હતી એ વાત આપણને એ વંશ શ્વેતાંબરોનો હતો એ અભિપ્રાય તરફ ઘસડી જાય છે.^{૭૨} કદાચ એમ પળ હોય કે એ વંશ ધનપાલના સમયે દિગંબરોનો હોય અને પાછલથી ગમે તે કોઈ કારણે શ્વેતાંબરોનો થયો હોય. ગમે તેમ હોય પણ આમ્યંતરિક પ્રમાણ દ્વારા એ વાત નિર્વિવાદ છે કે ધનપાલ દિગંબરમતાવલંબી હતો. આ ધનપાલ પાંડવલચ્છીનામમાલાકાર ધનપાલ કરતાં જૂદો છે એ વાત તો પાંડવલચ્છીનામમાલાકારનો પિતા સર્વદેવ હતો એ કારણે સુસ્પષ્ટ છે એમ આપણે જોઈ ગયા.

‘સમરાદિલકથા’ અને ‘ભવિષ્યદત્તકથા’ વચ્ચે નિદાનસામ્ય છે (જુઓ, વીસમી સંધિ) એ દલીલનો આશ્રય લઈ ધનપાલ હરિભદ્રસૂરિનો તરતનો અનુગામી હોય એમ ડૉ. યાકોવી સિદ્ધ કરે છે.^{૭૩} હરિભદ્રસૂરિ ૬૦ સ.ની નવમી શતાબ્દિના ઉત્તરાર્ધમાં (મુનિ જિનવિજયજીના મતે ૬૦ સ. ૭૦૫ થી ૬૦ સ. ૭૭૫)^{૭૪} થયા હોવા જોડે એમ ડૉ. યાકોવી માને છે. એ હિસાબે ધનપાલ કવિ વહેલામાં વહેલો

૬૬ આ કથા યાકોવીએ જર્મનીમાં ૬. સ. ૧૯૧૮ માં સંપાદિત કરી વહાર પાઠી અને લ્યાર વાદ ગા. ઓ. સી.માં નં. ૨૦, સ્વ. દલાલે અને પ્રો. ગુણે પ્રસ્તાવના, ટિપ્પણી અને શબ્દકોશ સહિત ૬. સ. ૧૯૨૩ માં વહાર પાઠી.

૬૭ જુઓ ગા. ઓ. સી. પ્રકાશિત ‘ભવિષ્યદત્ત કથા’ની પ્રસ્તાવનાનું પૃ. ૧.

૬૮ જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તકની પાંચમી સંધિ, વીસમું કડવક, ત્રીજી પંક્તિ.

૬૯ જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તક, ૧૭; ૭; તથા ૧૮; ૧.

૭૦ જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તક, ૨૦; ૯.

૭૧ જુઓ યાકોવી સંપાદિત ‘ભવિષ્યદત્ત કથા’, પ્રસ્તાવના, પૃ. ૬.

૭૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત ૫. ભા. પ્ર. સ્. ભાગ. ૧, પૃ. ૨૩૯ તથા ૪૨૭.

૭૩ જુઓ ઉપર્યુક્ત યાકોવી સંપાદિત ‘ભવિષ્યદત્ત કથા’ની પ્રસ્તાવના પૃ. ૬.

૭૪ જુઓ મુનિ જિનવિજયજી સંપાદિત ‘જૈન સાહિત્ય સંશોધક’—પૃ. ૧. અંક. ૧ માં “હરિભદ્રસૂરિના સમય નિર્ણય” શીર્ષક લેખ.

૬૦ સ૦ની દશમી શતાબ્દિમાં થયો હોવો જોઈએ એમ ડૉ. યાકોવી ધારે છે. દલાલ-ગુણે સંપાદિત 'ભવિષ્યદત્તકહા' ની પ્રસ્તાવનામાં ડૉ. ગુણે કહે છે કે ધનપાલ પ્રયુક્ત અપભ્રંશ હેમચંદ્ર ઉદાહૃત અપભ્રંશ કરતાં, રૂપવૈવિધ્ય અને નિયમશૈથિલ્યને કારણે પ્રાચીન દેખાય છે. જે સમયે અપભ્રંશ ભાષા બોલાતી બંધ નહિ થઈ હોય તે વખતે ધનપાલે 'ભવિષ્યદત્ત કથા' લખી હોવી જોઈએ. ધનપાલના સમયમાં બોલાતી અપભ્રંશ ભાષાને હેમચંદ્ર ઉદાહૃત અપભ્રંશનું સ્વરૂપ પામતાં ઓછામાં ઓછી વે સદી લાગી હશે એમ કલ્પી ડૉ. ગુણે ધનપાલને હેમચંદ્ર કરતાં વે સદી વહેલો ઇટલે કે ૬૦ સ૦ની દશમી સદીમાં મુકે છે.^{૫૫} ડૉ. યાકોવીએ ધનપાલ કવિનો વહેલામાં વહેલો સમય ૬૦ સ૦ની દસમી સદીનો સ્થિર કર્યો છે તેમાં, અને ડૉ. ગુણે-જો કે વીજી દલીલ દ્વારા-નિયત કરેલા ધનપાલ કવિના તેના તેજ સમયમાં, મારે લગભગ એકથી સવા સદીનો ઝમેરો કરવાનો છે અર્થાત્ સ્વતંત્ર દલીલ યોજી ધનપાલ કવિને અગીઆરમી સદીના લગભગ અન્તભાગમાં મુકવાનો આ લેખમાં મારો આશય છે.

તે સ્વતંત્ર દલીલ આ છે. મહેશ્વરસૂરિ રચિત 'નાળપંચમી કહા' વાંચ્યા પછી અને ધ્યાન કરીને તે કથાનું છેલ્લું અને દસમું આખ્યાન કે જેનું નામ ભવિષ્યદત્ત આખ્યાન છે તે વાંચ્યા પછી તેમ જ તેને ધનપાલ કવિ રચિત 'ભવિષ્યદત્ત કહા' સાથે બરાબર સરખાવ્યા વાદ, મારો એવો દૃઢ અભિપ્રાય થયો છે કે ધનપાલ કવિએ પોતાની કથાનું વસ્તુ મહેશ્વરસૂરિ રચિત 'નાળપંચમી કહા' તર્ગત દસમા અને છેલ્લા ભવિષ્યદત્ત આખ્યાનમાંથી લીધું છે. કલાની દૃષ્ટિએ ધનપાલે વર્ણનવિસ્તાર જરૂર કર્યો છે પણ વસ્તુમૌલિકતાનો યશ તો મહેશ્વરસૂરિને ફાળે જ જાય છે. ભવિષ્યદત્ત આખ્યાન નો અને ધનપાલ રચિત 'ભવિષ્યદત્ત કહા'નો સારાંશ મેં નીચે પ્રમાણે આપ્યો છે. અને ત્યાર વાદ એ વચ્ચે વચ્ચેના સમાન અને અસમાન તત્ત્વોને તપાસી ધનપાલ કવિને મેં મહેશ્વરસૂરિના ઉત્તરકાલીન તરીકે ઇટલે કે ૬૦ સ૦ની અગીઆરમી સદીના પ્રાન્ત ભાગમાં મુકેલ છે. કારણ કે મહેશ્વરસૂરિ રચિત 'નાળપંચમી કહા'ની પ્રાચીનમાં પ્રાચીન ઉપલબ્ધ તાલપત્રીય પ્રતિનો લેખન સંવત્ ૬૦ સ૦ ૧૦૫૩ (વિ. સં. ૧૧૦૯) હોવાનું મારું પડ્યું છે. તે આપણે જોઈ ગયા. આ ઉપરથી મહેશ્વરસૂરિનો કાર્યકાલ દસમી સદીની છેલ્લી પચીસી અને અગીઆરમી સદીની પ્રથમ પચીસીનો ઠરે. અને ઇટલે એમની અને ધનપાલની વચ્ચે પચાસ વર્ષનું અંતર કલ્પીએ તો આપણે આગળ જોઈ ગયા તેમ, ધનપાલનો કાર્યકાલ અગીઆરમી સદીનો પ્રાન્તભાગ અથવા વારમી સદીનો આરંભકાલ સિદ્ધ થાય.

ભવિષ્યદત્ત આખ્યાનનો સારાંશ.

દક્ષિણ ભારતખંડને વિષે કુરુ નામનો દેશ હતો. તેમાં ગજપુર નામનું એક સુંદર શહેર હતું. એ નગરમાં કૌરવવંશીય શૂપાલ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ત્યાં ધનપતિ નામનો એક વૈભવશાળી વણિક રહેતો હતો. તેને કમલશ્રી નામની શ્રી જેવી એક પત્ની હતી. સમય જતાં તેને ભવિષ્યદત્ત નામના એક પુત્રપ્રાપ્તિ થઈ (ગાથા ૧-૨૫).

સમાધિગુપ્ત નામના મુનિવરેન્દ્ર તરફ ગતજન્મમાં વતાવેલી દુગંછાથી ધનપતિને કમલશ્રી તરફ અભાવ ઉત્પન્ન થયો અને તેને તેના પીયેર કાઠી મૂકી. ભવિષ્યદત્ત પણ માતા પાસે ગયો. તેને જોઈ માતા કમલશ્રી બોલી કે 'પુત્ર! તારે તારા પિતાને છોડીને અહિં આવવું જોઈતું ન હતું.' ભવિષ્યદત્તે પ્રત્યુત્તર આપ્યો કે 'માતા! આવું વચન બોલવું તને યોગ્ય નથી' કારણ કે 'જળણી ચિરહે જમ્હા જળઓ સ્વલુ પિત્તિઓ હોઈ' (દસમું આખ્યાન, ગાથા ૩૮). એ શહેરમાં ઘરદત્ત નામે એક માણસ રહેતો હતો

जेने मनोरमा नामनी स्त्रीथी रूपलावण्यमयी सरूपा नामनी पुत्री हती जेनो हाथ धनपतिए माग्यो एटले तेने धनपति साथे परणाववामां आवी. आ वीजी वारनी पत्तिथी धनपतिने बंधुदत्त नामे पुत्र घयो. आ बंधुदत्तने तेना मित्रो एकदा कहे छे :—

“पुत्रजियदग्वाहं जो भुंजइ महिलिय न्व घरमज्जे ।

तो धुरिसनामधारी कह नवि लज्जेइ लोयंमि” ॥ १०।४५ ॥

ए उपरथी तेना तमाम मित्रोनी इच्छानुसार बंधुदत्ते धनोपार्जन माटे सुवर्णभूमि जवा विचार कर्यो (गाथा २६-५०).

भविष्यदत्ते पण बंधुदत्त साथे जवा निश्चय कर्यो. पांचसो माणसोना सार्थ साथे तेओ तो जवा उपड्या. वेपारीओ जवा उपड्या ते पहेलां बंधुदत्तनी माता सरूपाए बंधुदत्तने कह्युं ‘पुत्र तुं एखुं कारजे के जेथी भविष्यदत्त पाछो न आवे’ (‘तह पुत्त ! करेज्ज तुमं भविस्सदत्तो जह न एइ’—१०।५८). सार्थ तो चाल्यो. रस्तामां ‘मयणाय दीव’ आव्यो त्यां आगळ सौ उत्तरी फळ फलादिक ग्रहण करवा लाग्या. बंधुदत्ते ज्यारे जोयुं के भविष्यदत्त नथी ल्यारे सार्थने उपडवानी आझा आपी दीधी. विवराभिमुख पुराणी सोपानपंक्ति, ए द्वीपमां एकला रही गयेल भविष्यदत्ते देखी. ते उपरथी ते तो उपर चढीने जुए छे तो एक नगर (जे द्वीपतिलक होवा संभव छे) तेणे देख्युं (गाथा ५१-७५).

ते नगरमां चंद्रप्रभ जिननुं देवालय पण तेणे देख्युं. चंद्रप्रभ जिनेश्वरनी भविष्यदत्ते स्तुति-स्तवना करी. बराबर आ वखते, पूर्व विदेहनी अंदर यशोधर केवलिनो कैवल्यमहिमा करी, भविष्यदत्तनो भावि वृत्तांत पूछी, भविष्यदत्तना पूर्व स्नेहने लईने अच्युत कल्पना देवताए चंद्रप्रभ जिनालयमां दिव्याक्षर पंक्तिओ लखी :—

“एत्तो पंचमगेहे बहुविहरयणेहिं भूसियदुवारे ।

कक्षा भविस्सरूवा अच्छइ वरखवसंजुत्ता ॥ १०।९१ ॥

तीए होही भत्ता भविस्सदत्तो त्ति नत्थि संदेहो ।

धणवइणो धरिणीए कमलसिरीए सुओ सुहओ ॥ १०।९२ ॥”

ए उपर्युक्त पंक्तिओ वांची भविष्यदत्तने घणुं आश्चर्य थयुं. अने ते तो ते कन्यानी शोधमां चाल्यो. तेनुं नाम लई तेने बारगेथी बोलावी. कन्याए हर्ष अने भयथी द्वार उघाडी तेने आसन आप्युं. भविष्यदत्ते ते युवान कन्याने जोई ते दिवसने धन्य गण्यो (गाथा ७६-१००):

क्षेत्रदेवताए ते वनेना पाणिग्रहणनी संमति आपी. वनेए खाधुं अने सुखदुःखनी वातो करता हता, तेवामां अशनिवेग नामनो असुर आवी पहाँच्यो. परंतु भविष्यदत्त अने ए असुर वने पूर्वभवना मित्रो होवाने कारणे असुरे तो उग्रता धारण करवाने बदले मित्रकृत्य कर्युं अने विधिपूर्वक वनेने परणाव्या. वने खाय—पीए छे अने विषयसुख भोगवे छे. एवामां एकदा भविष्यदत्तना पृष्ठवाथी भविष्यानुरूपा पोतानो पूर्ववृत्तांत कहेवा लागी. द्वीपतिलक नामनुं पूर्वे एक नगर हतुं. तेनो यशोधर नामे राजा हतो. भवदत्त मारो पिता अने नागसेना मारी माता हती. सहसा देवोए राजा अने प्रजा वनेने, मने एकलीने अहिं मुकी, समुद्रमां फेंकी दीधा. आ वृत्तांत तेणे कह्यो. वने आनंदमां दिवसो पसार करवा लाग्या. आ बाजु कमलश्रीए पुत्रविरहथी शोकवाळी बनी सुव्रता नामनी आर्या पासे पोतानुं दुःख कही हेयुं हलकुं कर्युं. ए दुःखना प्रतिकार रूपे ते श्रमणीए कमलश्रीने ज्ञानपंचमीनुं व्रत करवा कह्युं ‘गिण्हावइ पंच-मियं वन्नित्ता तीइ फलभाव’ १०।११८ ॥ (गाथा १०१-१२५).

भविष्यदत्तने हवे मातापिता सांभरे छे. अने तेथी ते गजपुर जवानो विचार सेवी रख्यो छे. तेवामां बंधुदत्त सार्थ समेत त्यां आवी पहाँच्यो. भाईने त्यां देखी शरमींदो घई गयो. बंधुदत्तने पूर्ववृत्तांत सांभरी

ચિત્ર નહિ થવાની સલાહ ભવિષ્યદત્ત આપે છે. વગ્નેય ગજપુર જવા વિચાર કર્યો. આ વખતે પળ-ભવિષ્યદત્તને ઇલકપટથી એકલો મૂકી અને ભવિષ્યાનુરૂપાને સાથે લઈ તે ચાલતો થયો (ગાથા ૧૨૬-૧૫૦).

પહેલી વખત કરતાં આ વખતનું દુઃખ કાન્તાના વિરહને લઈ તેને વિશેષ અસ્થ લાગ્યું. ચંદ્રપ્રમજિનાલયમાં ભવિષ્યદત્ત પાછો ગયો અને દુઃખ મૂલવા પ્રયત્ન કર્યો. આ તરફ ભવિષ્યાનુરૂપા પોતાની ચારિત્ર્યરક્ષા કરવાનો પાકો વિચાર કર્યો. અને આ જન્મમાં કાન્ત સાથે મારો મેલાપ નહિ થાય તો હું જીવનપર્યંત આહાર નહિ લઉં એવો સંકલ્પ કર્યો.

“જહ મહ કંતેણ સમં મેલાવો નતિય પુથ જમ્મમ્મિ ।

તા મુંજામિ ન સયયં આહારં જાવજીવં પિ” ॥ ૧૦૧૫૭ ॥

વંધુદત્ત ઘરે પહોંચ્યો. રાજાને યોગ્ય મેટ વગેરે મોકલાવી અને લોકો અંદરોઅંદર કહેવા લાગ્યા કે ધનપતિ ભાગ્યશાલી છે કે તેનો પુત્ર આટલું વધુ ધન કમાઈને લાવ્યો. સાર્થ આવ્યો એવા સમાચાર સાંભળી કમલશ્રી પણ પોતાના પુત્રનો વૃત્તાંત મેળવવા ગઈ; પણ કદા સમાચાર નહિ મળવાથી, રોતી કાઢતી, સુત્રતા પાસે આશ્વાસન મેળવવાના હેતુથી ગઈ (ગાથા ૧૫૧-૧૭૫).

સુત્રતા કમલશ્રીને કહે છે કે જે અવધિ તને કહી છે તે હજુ ક્યાં પૂરી થઈ છે? માટે તું શોક ન કર. વંધુદત્તે કહ્યું કે તે તો લોભનો માર્યો રત્નદીપ ગયો છે પણ ઉચાટ ફીકર કરવા જેવું કશું નથી કારણ કે તે પાછો તો આવશે જ. મણિભદ્ર નામનો યક્ષ પોતાના માલિકની આજ્ઞા સંભારી દ્વીપતિલકમાં ચંદ્રપ્રમજિનાલયમાં આવ્યો. મણિભદ્ર યક્ષના પૂછવાથી પોતાનો તમામ વૃત્તાંત ભવિષ્યદત્તે કહી સંભળાવ્યો. માતા સાથે તેનો સંયોગ પોતે કરાવી દેશે એમ મણિભદ્ર યક્ષે તેને કહ્યું. ભવિષ્યદત્ત તે ઉપરથી કહે છે “ઉપકાર કરવા સમર્થ હોય તેને અથવા સાંભળીને જે દુઃખી થાય તેને દુઃખ કહેવું જોઈએ. વીજાને કહેવાથી શું?”

“જો ઉત્તરારસમયો દુઃખં તસ્સેવ હોઝ કહણીયં ।

જો વા સોડં દુહિઓ અન્નસ્સ ન કિંપિ કહિણ્ણ” ॥ ૧૦૧૮૮ ॥

મણિભદ્ર પાછો પ્રત્યુત્તર આપે છે કે વિશેષ ચોલવાથી શું લાભ? કાર્ય વિનાનું વચન, ધર્મવિનાનો મનુષ્યજન્મ, નિરપલ્ય કલત્ર—એ ત્રણેય લોકમાં લાયક વસ્તુ નથી.

“ત્રયણં કલ્લવિહૂણં ધમ્મવિહૂણં ચ માણસં જમ્મં ।

નિરવચ્ચં ચ કલત્તં તિત્તિ વિ લોણ્ણ અરવંતિ” ॥ ૧૦૧૯૧ ॥

ભવિષ્યદત્તને યક્ષ ઘરે પહોંચાડે છે. માતા કમલશ્રીએ વંધુદત્ત જે કન્યા લાવ્યો હતો તેનો વૃત્તાંત ભવિષ્યદત્તને કહ્યો અને આજથી પાંચમે દિવસે વંધુદત્ત અને તેનો લગ્નસમારંભ થવાનો છે તે પણ કહ્યું. કન્યાના ચારિત્ર્યવર્ણનથી ભવિષ્યદત્તને સંતોષ થયો (ગાથા ૧૭૬-૨૦૦).

મૂપાલ રાજા પાસે જઈ ભવિષ્યદત્તે મેટ—નજરાણા વગેરે ધર્યાં. રાજા વહુ સંતુષ્ટ થયો. વંધુદત્તના લગ્નમાં જવાની માતા કમલશ્રીએ ભવિષ્ય પાસે સંમતિ માગી. કન્યા પોતાનો દેહ તજી દેશે એમ ધારી ભવિષ્યે પોતાની નામમુદ્રા લઈ જઈને તેને આપવી એમ માતાને કહ્યું. લાંસુથી પોતે અપ્રકટ રહ્યો. વરાવર લગ્ને દિવસે ભવિષ્યદત્તે મૂપાલ રાજા પાસે જઈ કહ્યું કે ધનપતિ વગેરેને ચોલાવો કારણ કે વંધુદત્ત સાથે તેને મોટો વિવાદ કરવો છે. આ કારણ વહુ પ્રતીતિજનક નથી લાગતું. વિવાદ શામાટે? અને એમાં વંધુદત્ત શું કામ? જ્યારે ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’માં વંધુદત્તે પરણવા ધારેલ કન્યાના સંવંધમાં પોતાને વાંધો છે એમ ભવિષ્ય જણાવે છે. અને એ કારણ કાંઈક વધારે પુષ્ટ લાગે છે. આ રીતે પણ ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’ના ઐથિહ્યામાત્રને કારણે પ્રતિજ્ઞાથી લગાણી હોય. રાજાએ વધાને ચોલાવ્યા અને ત્યાં ભવિષ્યદત્ત કે જે અભ્યારસુધી અજ્ઞાત હતો તેને

जोई वंधुदत्त खसीयाणो पडी गयो. राजाए धनपति वगैरेने कैद कर्यो. भविष्यानुरूपा भविष्यने सोंपी. तेनुं रूप जोई सौ आश्चर्यचकित थई गया. राजाए पण अर्धु राज्य अने पोतानी सुतारा नामनी पुत्री भविष्यने आपी. मातानी इच्छाथी पिता, अपर माता अने वंधुने कैदमांथी भविष्ये छोडाव्या अने हाथी उपर वेसाडी घेर मोकल्या (गाथा २०१-२२५).

वने पत्नी साथे आनंद करतां भविष्यना दिवसो एकदम वहेवा लाग्या. भविष्यानुरूपाए गर्भ धारण कर्यो अने तेने चंद्रप्रभ जिनालयमां जई चंद्रप्रभ स्वामीनी पूजा करवानो दोहद थयो. आ सांभळी विमनस्क थयेलो भविष्य विचार करी रह्यो हतो तेवामां एक दिव्य विमान (जेने मनोवेग विद्याधरे मोकल्युं हतुं) आव्युं. तेमां वने भार्या साथे भविष्य उपड्यो. पद्मसरोवरमां न्हाई, चंद्रप्रभ स्वामीनी पंचवर्णी कूलोथी पूजा करी नगर जोवा गया. जोईने पाछा आव्या ते वारे तेमणे वे साधुओने जिनभवनमां वेठेला जोया. तेमांथी एक के जेमनुं नाम जयानंद हतुं अने जे कैवल्यसंपन्न हता तेमने मनोवेग विद्याधरना आगमननुं कारण वगैरे भविष्यदत्ते पूछ्युं. ते उपरथी जयानंद केवल्लिए निम्नोक्त सर्व वृत्तांत कहेवानुं शरू कर्युं (गाथा २२६-२५०).

पूर्वे कांपिल्यपुर नामे नगर हतुं. त्यां नंद नामे एक राजा राज्य करतो हतो. तेने वासव नामे एक पुरोहित हतो जेने सुकेशी नामनी एक मनोहर स्त्री होती. ते वनेने सुवक्र अने दुर्वक्र नामना वे दीकरा तथा त्रिवेदी नामनी एक पुत्री होती जेना पतिनुं नाम अग्निमित्र हतुं. भेट, नजराणा, नवीन वस्तुओ इत्यादि मोकलवामां नंदराजा आ अग्निमित्रनो उपयोग करतो हतो. एकदा भेट, नजराणा वगैरे आपी तेने सिंहल-द्वीपना राजा कने नंदराजाए मोकल्यो. सिंहलद्वीपना राजाए तेनुं बहुमान करी सामी भेट, नजराणा वगैरे आपी तेने विदाय कर्यो. रस्तामां तेणे वंधु उडावी मार्यु. तेने पाछा आवतां वार लागी जोई राजाने विचार थाय छे. पण वाट लांबी छे एम मानी मन मनावे छे. नंद राजाने एक सुगुप्तमंत्र नामनो मंत्री हतो. ज्योतिष्मां ते पारंगत हतो. तेने अने सुवक्रने एक वखत विवाद थयो हतो जेमां बीजाए पहेलाने हराव्यो हतो तेथी पहेलो बीजाना छिद्रो जोया करतो हतो. परिचारकवर्गे राजाने उक्तेयो तेथी ते वधारे कोराविष्ट थयो. ते दरम्यान अग्निमित्र आवी पहोंच्यो अने पाछा वळतां रस्तामां तेने चोर लोकोए छंद्यो एम तेणे कह्युं तेथी तो वळी राजा घणो ज रोषाविष्ट थयो. कारण के चारवर्गे तेने वधी हकीकतथी माळूम करी दीथो हतो.

राजा कहे छे “वे आंखवाळो माणस जरूर कुशल माणसथी छेतराय पण राजा तो हजार आंखवाळो छे एटले एने कोण छेत्तरे?”

“दोनयणो वंचिजइ जणेण कुसलेण नरिय संदेहो ।

नरवइ पुण सहसक्खी कह तीरइ वंचिउं भणह” ॥ १०।२६८ ॥

वासवप्रमुख सर्व लोको आ वृत्तांत जाणी भागी छुट्या. सुकेशीए देशविरति ग्रहण कर्युं अने मरीने रविप्रभ नामनो देवता थयो. त्यांथी च्यवीने तारी स्त्री भविष्यानुरूपाना गर्भमां ते आव्यो छे. सुवक्र पण मरीने देव थयो. त्यांथी च्यवीने मनोवेग नामनो विद्याधर थयो. जातिस्मरणज्ञानथी वधी हकीकत जाणी माताना प्रकृष्ट प्रेमने वश थई ते तने मदद करवा आव्यो हतो. कारण के तारी स्त्रीना गर्भमां तेनी माता सुकेशीनो जीव छे. दुर्वक्र मरीने अमरगिरि उपर महा भयंकर अजगर थयो. अग्निमित्र अनुक्रमे मरीने मणिभद्र यक्ष थयो अने त्रिवेदी अग्रमहिषी थई (गाथा २५१-२७५).

पछी भविष्यदत्त वने भार्या सहित हस्तिनापुर (गजपुर) पाग्यो आव्यो. काळे करी भविष्यानुरूपाए एक पुत्रने प्रसव आप्यो जेनुं नाम सुप्रभ राखवामां आव्युं. लोको आ पुत्रोत्सवने प्रकारे उजवे छे. कवि महेश्वरसूरि कहे छे:-

“વંજં નદ્દે રોયં અદ્દુર્ભમં વદ્દ ય ગંધનાદ્દયં ।

હરદ્દ મગં ચ સુગાંઘં કિં પુણ દ્દહદ્દ સરાગાગાં ॥ ૧૦૧૨૬૩ ॥

વરહુવદ્દિલ્લિમિણં ગંધચ્ચેજં ચ પુચ્ચ લોચંમિ ।

વસ્સ ન હીરદ્દ દિયયં સો પમુઓ અદ્દવ પુણ દ્દેવો” ॥ ૧૦૧૨૬૪ ॥

આ વાક્યે વે સુનિવૃત્તમો આવી પહોંચ્યા, જેની જાણ લેવત્ત સંસ્કરોદ્દ રાજા મલિય્ધત્તને કરી, રાજા શ્રાંદવા ગયો (ગાથા ૨૭૬-૩૦૦).

તે વેનાંચી જ્ઞાનાતિરમ્યે ચુક્ક મ્વા વિનલ્લુદ્દિ નામના સાધુને રાજા સદ્વાદ અને અસદ્વાદ સનજાવવા વિનંતિ કરી. રાજા ચંકા કરે છે “પરલોકવાર્તાનો અમાર છે તો પરલોક પણ ન જ હોયો જોઈએ, અને તો યહી દાનાંદિ કરવાનો અર્થ શું ?”

“પરલોદ્દગો અમાવા પુચ્ચ નિયમેણ નત્થિ પરલોઓ ।

વમ્હા દાગાદ્દયં સત્ત્વં પિ નિરત્થયં ચેવ” ॥ ૧૦૧૩૦૮ ॥

વિનલ્લુદ્દિય રાજાની કુશંકા દૂર કરી (ગાથા ૩૦૧-૩૨૫).

રાજા મલિય્ધત્ત પોતાનું પૂર્વ તથા ભાવી વૃત્તાંત કહેવાનું મુનિને કહે છે જે ઉપરથી મુનિ નિમ્નોક્ત પ્રકારે કહે છે :-

જંહુદ્દીરમાં અરિપુર નામે એક નગર હતું. ત્યાં પ્રમંજન નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. વજ્રસેન નામનો તેને મંત્રી હતો અને તેને શ્રીકાંતા નામની માર્યા હતી. તેમને કીર્તિસેના નામની એક પુત્રી થઈ. તેજ ગામમાં એક વિદ્યાત અને વનાલ્ય શેઠીઓ રહેતો હતો જેનું નામ વનદત્ત હતું. તેને નંદિમદ્રા નામની કીર્તી ધનનિત્ર નામનો પુત્ર હતો. વહી ત્યાં એક વાંજો શ્રેષ્ઠી પણ રહેતો હતો જેનું નામ નંદિદત્ત હતું. તેને મદ્રા કીર્તી નંદિનિત્ર નામનો એક પુત્ર થયો હતો. રાહેમાં સમાધિગુપ્ત નામના મુનિવર વર્ષાઋતુમાં આચરવા લાયક ગુપ્તવાસ સેવી રહ્યા હતા. તે જ સન્નિવેશમાં કૌશિક નામનો એક વ્રાહ્મણ તપસ્વી પણ રહેતો હતો જે સમાધિગુપ્તની રૂપ્યા કર્યા કરતો હતો. તેથી મરીને તે અશનિવેગ નામનો રાક્ષસ વળ્યો. વજ્રસેન મંત્રી મરીને પૂજાદિના પ્રમાણથી દ્રીપતિલક્ષ્માં (મવદત્ત નામવારો) રાજારૂપે અવતર્યો (ગાથા ૩૨૬-૩૫૦).

વનદત્ત, ધનનિત્ર કરે સાધુપૂજાદિથી શુભકર્મનું ઉપાર્જન કરે છે જ્યારે મલિન સાધુની હીલના, દુર્ગંધા કરે કરવાથી વનદત્તની નંદિમદ્રા માર્યા અશુભ કર્મ ઉપાર્જે છે. પિતાએ કાઢી મુકેલ કીર્તિસેના નંદિમદ્રા સાથે નૈત્રી કરે છે. નંદિમદ્રા પંચનંદ્રત પ્રહણ કરી તેનું લજમણું કરે કર્યું. કીર્તિસેના મરીને દ્રીપતિલક્ષ્માં મવદત્તને ત્યાં તેની કીર્તી નાગસેનાથી મલિય્ધાનુરૂપારૂપે અવતરે. દ્રીપતિલક્ષ્ના રાજાને અશનિ-વેગે સસુદ્રમાં નાહી શીલો. નંદિમદ્રા મરીને વૈમાનિક દેવતા થઈ. નંદિનિત્ર મરીને અચ્યુત કલ્પનો ઇંદ્ર થયો. ધનદત્ત મરીને ધનપતિ તારો પિતા થયો. વનદત્તની માર્યા (નંદિમદ્રા) કલ્પશ્રીરૂપે અવતરે. પંચમી વ્રત કરી ભૂગ પામેલ ધનનિત્ર મરીને તે મલિય્ધત્ત થયો. આથી મલિય્ધત્તને વૈરાગ્ય આવ્યો અને જ્યેષ્ઠ પુત્રને રાજ્યપાટ સોંપી તેને વીંકા લીધી (ગાથા ૩૫૧-૩૭૫).

કલ્પશ્રી અને વાંજા પણ વીંકા લીધી. વીંકા યથાવિધિ નિયમદ્વંક પાછી મલિય્ધત્ત મરીને સાત્ત્વ દેવલોકમાં હેમાંગદ નામવારો સુપ્રવર થયો. કલ્પશ્રી મરીને પ્રમાચૂડ દેવતા તરીકે અને મલિય્ધાનુરૂપા મરીને રત્નચૂડ તરીકે અવતર્યા. ત્રણેય દેવતાઓ સાતમા કલ્પમાં રહ્યું આનંદ કરે છે (ગાથા ૩૭૬-૪૦૦).

નાંદ નિપવના નચ્ચમાંગમાં, મેહ્તી પૂર્વે અને લવ્ગ સસુદ્રની પશ્ચિમે, સોલ્લ વિજયચુક્ક પૂર્વે વિદેહ આવેલ છે. તેમાં ગંધાવતી નામનું સુંદર અને વિદ્યાત એક વિજય છે. તેમાં ગંધર્વપુર નામનું એક નગર હોયે ગંધર્વસેન નામનો તેનો રાજા હતો. ગાંધારી નામની તેને એક કીર્તી હતી. એ કીર્તીને પેટે પ્રમાચૂડ નામનો એ

ધ્યવીને પુત્રરૂપે અવતર્યો જેનું નામ વસુંધર રાખવામાં આવ્યું. તેને સુમતિ સાથે પરણાવવામાં આવ્યો. હેમાંગદ તથા રત્નચૂડ વન્ને યથાસમય મરીને આ વન્નેના પુત્રરૂપે જન્મ્યા. તેમનાં નામ અનુક્રમે શ્રીવર્ધન અને નંદિવર્ધન રાખવામાં આવ્યાં. વસુંધરને રાજ્ય ગાદી ઉપર વેસાડી ગંધર્વસેને દીક્ષા ગ્રહણ કરી (ગાથા ૪૦૧ - ૪૨૫).

આકાશમાં શરદન્નને એકદમ વાતથી વિચરાઈ જતું જોઈ સર્વ વસ્તુના ક્ષણભંગુર સ્વભાવથી ચિન્ન થઈ વસુંધર વૈરાગ્ય પામ્યો અને પુત્ર શ્રીવર્ધનને અભિષિક્ત કરી સિંહાસનારૂઢ વનાવી પોતે પ્રવ્રજ્યા ધારણ કરી. અને અનુક્રમે એવા સ્થાનને પ્રાપ્ત કર્યું કે જ્યાં દુઃખનો આત્મંતિક અભાવ છે (ગાથા ૪૨૬ - ૪૫૦).

લઘુભ્રાતા નંદિવર્ધનની અમ્યર્થનાથી, શ્રીવર્ધન તેની સાથે વિશ્વપરિભ્રમણ માટે નીકળ્યો. અને તેમને રત્નશેખર નામના મુનિવૃષભ વૃક્ષ નીચે વેઠેલા મળ્યા. શ્રીવર્ધને તેમને લોકમાન, લોકમેદ અને લોકસ્થિતિ વિષે પ્રશ્નો પૂછ્યા જેનો શાસ્ત્રોક્ત જવાબ રત્નશેખર મુનિએ આપ્યો. તે ઉપરાંત વન્નેએ પોતાના પૂર્વભવવૃત્તાંતો કહેવાની વિનંતિ પણ કરી; જે ઉપરથી મુનિશ્રીએ તમામ હકીકત તેમને કહી સંમળાવી. જાતિસ્મરણથી વૈરાગ્ય પામી વન્નેએ પોતાને દીક્ષા આપવાનો આગ્રહ કર્યો પણ હજુ દીક્ષાને છ માસની-વાર છે માટે ત્યાંસુધી મોગ મોગવો અને ત્યારવાદ દીક્ષા આપવામાં આવશે એમ મુનિએ તેમને કહ્યું (ગાથા ૪૫૧ - ૪૭૫).

ત્યાર વાદ તેઓ પોતાના નગરમાં ત્યાંથી પાછા ગયા. અને છ માસ વાદ તે જ મુનિ પાસે દીક્ષા લઈ, દીક્ષા યથાર્થ પાઠી, તપ કરી, મોક્ષે ગયા. અને આ રીતે આ ભવિષ્યદત્ત આશ્વાન નામનું દસમું આશ્વાન સમાપ્ત થયું (ગાથા ૪૭૬ - ૫૦૦).

‘ભવિષ્યદત્ત કહા’નો સારાંશ

જિનને નમસ્કાર કરી ‘શ્રુતપંચમી’ના ફળને વર્ણવવાની કવિ પ્રતિજ્ઞા કરે છે. ગૌતમ ગણધરે શ્રેણિક રાજાને આ કથા જેવી રીતે કહી છે તેવી રીતે કવિ ધનપાઠ આપણને કહે છે.

પ્રસિદ્ધ ભરતચંદ્રને વિષે કુરુજંગલ નામના દેશમાં ગજપુર અથવા હસ્તિનાપુર નામે નગર છે. ભૂપાલ નામે રાજા ત્યાં રાજ્ય કરતો હતો. એ નગરમાં ધનપતિ નામનો એક ઋણિક પણ રહેતો હતો. હરિવલ નામનો એક વીજો વેપારી પણ ત્યાં રહેતો હતો અને તેને કમલશ્રી નામની એક સુંદર પુત્રી હતી જેના હાથની માગળી ધનપતિએ પોતાને માટે કરી અને તે હરિવલે મંજુર પણ રાખી. એકદા પોતાની સહીઓને પુત્રવાળી જોઈને અને પોતાને પુત્ર ન હતો તેથી કમલશ્રી ચિન્ન થાય છે અને એક મુનિને એ વાત પૂછે છે જેના જવાબમાં તેને એક સુંદર અને સર્વાંગસંપૂર્ણ પુત્ર થશે એમ મુનિ સ્વપ્ન દ્વારા કહે છે. વખત જતાં કમલશ્રીને એક પુત્ર પ્રાપ્ત થાય છે જેનું નામ ભવિષ્યદત્ત રાખવામાં આવે છે (સંધિ ૧).

કમલશ્રી અને ધનપતિ વચ્ચે પ્રેમ કમી થતો જાય છે. ધનપતિ કમલશ્રીને પોતાને પીયર જવાનું કહે છે. પીયરમાં રહેતી પુત્રી ઉપર સમાજ શંકાની દૃષ્ટિએ જુદા છે. માતા અને પિતા (હરિવલને હરિદત્ત પણ ક્યાંક ક્યાંક કહેવામાં આવેલ છે) વન્ને ઉદ્વિગ્ન થાય છે. વાઙ્મય ભવિષ્યદત્ત પણ ‘જેવા થાય તેવા થઈએ’ ની વેશકાલાનુસારિણી હિતશિક્ષા માતાને આપી આશ્વાસન પુરું પાડે છે (સંધિ ૨).

ધનપતિ પછી ધનદત્ત નામના વીજા વેપારીની પુત્રી સરૂપાને પરણ્યો. તેને પણ સમય જતાં પુત્ર થયો જેનું નામ વંધુદત્ત રાખવામાં આવ્યું. એ વધુ તોફાની થયો પણ સદ્ભાગ્યે એ કાંચન નામના દેશમાં અન્ય વેપારીઓ સાથે વેપાર માટે ગયો. એમાં ભવિષ્યદત્ત પણ હતો. એને મધ્યદરીએ ટૂંકાડી મારવાની સલાહ પોતાના પુત્ર વંધુદત્તને સરૂપા આપે છે. પ્રતિકૂળ પવનને લીધે તેઓ મૈનાક દ્વીપમાં (મૈનાક પર્વતાંતર્ગત) આવી પહોંચે છે. અહિં આ વેપારીઓ ઉતરી ગયા અને જલ્લ, ફલ અને પુષ્પો વીંગવા મંડી ગયા. ભવિષ્યદત્ત જંગલમાં ઝંડો ઉતરી ગયો. એ વાતની પરજા કર્યા વિના વંધુદત્તે વહાણ હંકારવાનો હુકમ કરી દીધો (સંધિ ૩).

ભવિષ્યદત્ત તિલકદ્વીપ ઉપર રહી ગયો. જિનમંદિરવાળા એક ઉજડ ગામમાં તે આવી પહોંચ્યો (સંધિ ૪).

ભવિષ્યદત્ત તે મંદિરમાં સૂતો છે. અચ્યુત સ્વર્ગના ધનીના કહેવાથી જે ધનમિત્રે જૈનધર્મનો અંગીકાર કર્યો હતો તેની શું સ્થિતિ છે તે બાબત મુનિ યશોધરને અચ્યુત નામે સ્વર્ગના ધણિયે પૂછી. યશોધરે ધનપતિની વધી હકીકત કહી સંભળાવી. જાગ્યા પછી ભવિષ્યદત્તે દિવાલ ઉપર કાંઈક લખેલું વાંચ્યું અને કાંઈક સાંભળ્યું. તેને અનુસરી તે પૂર્વમાં પાંચમા ઘર ભળી ચાલી નીકલ્યો. ત્યાં એક છોકરી બેઠેલી દીઠી. તેને તે પરખ્યો (સંધિ ૫).

સુવ્રતા નામની એક સાધ્વી કમલશ્રીને શ્રુતપંચમીનું વ્રત ગ્રહણ કરવા કહે છે. તે સાધ્વી કમલશ્રીને પોતાના ગુરુ પાસે લઈ જાય છે અને કમલશ્રી દુઃખ પરંપરાનું કારણ પૂછે છે. ભવિષ્યદત્ત અને તેની પત્ની સ્વદેશ પાછા ફરવા નિશ્ચય કરે છે જ્યારે ફરીને બંધુદત્તનો તેમને મેટો થાય છે. બંધુદત્ત પોતે કરેલ વિશ્વાસઘાત માટે ભવિષ્યદત્તની માફી માગે છે અને બધા સ્વદેશ જવાનો વિચાર કરે છે (સંધિ ૬).

ભવિષ્યદત્ત ધાર્મિક પ્રવૃત્તિમાં રોકાયો છે તે વખતે બંધુદત્ત વહાણો હંકારવાની આજ્ઞા આપે છે. ભવિષ્યદત્તને એકલો મુકી વધા ચાલી નિકળ્યા. રસ્તામાં બંધુદત્ત ભવિષ્યદત્તની છી પાસે પ્રેમયાચના કરે છે અને જ્યારે તે તેની પાસે બલાત્કાર કરવા જાય છે ત્યારે બરાબર પ્રતિકૂળ પવનના ફાટાથી વહાણ વિરુદ્ધ દિશામાં ચાલ્યા જાય છે. વેપારીઓ તો ભવિષ્યદત્તની છીની છેડતીનું આ પરિણામ છે એમ સમજે છે અને તેનું મન મનાવવા કહે છે અને તેમ કરવાથી બધું અનુકૂળ થઈ જાય છે. વધા હસ્તિનાપુર નજીક પહોંચી જાય છે (સંધિ ૭).

હસ્તિનાપુરમાં બંધુદત્તના આવવાથી સૌ સુશસુલાલ થઈ જાય છે. આ વાતની ખબર હરિદત્ત (હરિવલ) કમલશ્રી (કમલા) ને પણ આપે છે. કમલશ્રી ભવિષ્યદત્તના ખબર મેળવવા ઘરે ઘરે મટકે છે, પણ કોઈ કશા સમાચાર નથી આપતું. સરૂપાને કાને ગામગપાટા પહોંચે છે અને તેથી ભવિષ્યદત્ત કેમ ન આવ્યો એ બાબત બંધુદત્તને પૂછે છે. બંધુદત્ત જવાબ આપે છે કે એનું મન કદાચ દોલત વિના અહિં આવવાનું નહિ હોય જેથી એ તે દ્વીપમાં રોકાયો હશે. સુવ્રતા પોતાના ગુરુદેવને ભવિષ્યના પુનરાગમન માટે પૂછે છે, ત્યારે તેઓ કહે છે કે આજથી ત્રીસમે દિવસે ઇટલે કે વૈશાખ માસની પંચમીએ એ અહીં પહોંચશે, રાજા થશે અને કમલશ્રી રાજમાતા તરીકે ઓળખાશે. ધનપતિ પોતાના પુત્ર બંધુદત્તના લગ્ન પરદેશમાંથી લાવેલી કન્યા (ભવિષ્યદત્તની પત્ની) સાથે વિધિપૂર્વક કરવા વિચારે છે. ભવિષ્યાનુરૂપા (ભવિષ્યની પત્નીનું નામ) મુસ્કેલી અનુભવે છે (સંધિ ૮).

આ બાજુ મણિમદ્ર યક્ષ ભવિષ્ય પાસે આવે છે અને પત્ની વગેરેના ક્ષેમકુશલ પૂછે છે. તે વધી હકીકત તેને જણાવે છે. વિમાન મગાવી તે યક્ષ બરાબર વૈશાખી પંચમીએ તેને ગજપુર લઈ જાય છે. કમલા (કમલશ્રી) ને સ્વસ્ત્ર આનંદ થાય છે. બંધુદત્તના લગ્ન પ્રસંગ ઉપર જ્યાં માટે કમલા ભવિષ્યને પૂછે છે. બંધુદત્તે લાવેલ કન્યાની તમામ હકીકત ભવિષ્ય પોતાની માતાને કહે છે. અને ઘરેણાં પહેરી લગ્નપ્રસંગ ઉપર જવાની પોતાની સંમતિ પણ આપે છે. સાથે સાથે તે કન્યાને આપવા વાસ્તે ભવિષ્ય પોતાની માતાને નામમુદ્રા પણ આપે છે જે કમલા કોઈપણ રીતે ભવિષ્યાનુરૂપાને પહોંચાડે છે (સંધિ ૯).

ભવિષ્ય ત્યારવાદ રાજા પાસે જાય છે; અને ઘણી ઘણી મેટો આપે છે. ધનપતિ પોતાના પુત્ર બંધુદત્તના જે કન્યા સાથે લગ્ન કરી રહેલ છે તે વાંધામર્યા છે એવું જાહેર કરતાં રાજા શેઠને બોલાવે છે. બંધુદત્ત અને તેના પચાસ વ્યાપારી સાથીઓ તેમ જ ધનપતિ વગેરે રાજસભામાં આવ્યા અને બંધુદત્તે દુસ્ત્ર

સામો આવે એવી ચેલેન્જ રાજા સમક્ષ આપી, જેથી ભવિષ્ય પ્રકાશમાં આવે છે. અચાર સુધી ભવિષ્યને કોઈ ભવિષ્ય તરીકે ઓળખતું નહોતું. એ હવે સ્પષ્ટ થાય છે. વંધુદત્તના સાથીઓ અય થીં ઇતિ સુધી તમામ હકીકત રાજાને કહે છે. રાજા ધનપતિને તથા વંધુદત્તને કેદ કરે છે (સંધિ ૧૦).

જયલક્ષ્મી અને ચંદ્રલેખા ભવિષ્યાનુરૂપાના પાતિત્રત્યની પરીક્ષા કરે છે ભવિષ્ય અને ભવિષ્યાનુરૂપા પરણે છે. વધાને મુક્તિ આપવામાં આવે છે. ધનપતિ નવદંપતીને તથા કમલાને પોતાના ઘેર લઈ જાય છે (સંધિ ૧૧).

રાજા-રાણી આ નવદંપતીને ઇટલા વધાં છે કે રાજા ભવિષ્યને યુવરાજ જેટલો જ પ્રેમપાત્ર ગણે છે અને પોતાની રાજકુંવરી સુમિત્રાને ભવિષ્ય જોડે પરણાવે છે. ધનપતિ પોતાના પૂર્વકૃત્ય માટે પશ્ચાત્તાપની જરા પળ લાગણી વતાવતો નથી તેથી કમલા લિન થઈ તેનું ઘર છોડી પોતાને પીયર જાય છે અને ભવિષ્યાનુરૂપા પળ તેની જોડે જ જાય છે. કાંચનમાલાના ઉપાલંભથી ધનપતિની સાન ઠેકાણે આવે છે અને વમલા પાસે જઈ તેની માફી માગી તેને પોતાને ઘેર લઈ આવે છે (સંધિ ૧૨).

સિંધુ દેશમાં આવેલ પોતનપુરનો રાજા, ચિત્રાંગને મોકલી, ઁંડળી આપવાનું તેમજ ભવિષ્ય જે કન્યાને લાવેલ છે તે તથા રાજાની પોતાની પુત્રી સુમિત્રાને સોંપવાનું હસ્તિનાપુરના રાજાને કહેવડાવે છે. ભવિષ્ય, પ્રિયસુંદરી, પૃથુમતી અને અન્ય સચિવોની ઁક સમા રાજા વોલાવે છે લોહજંઘ નામનો ઁક મંત્રી ચિત્રાંગને ગધેઢા ઉપર વેસાડી ફેરવવાનું સૂચન કરે છે. ધનપતિ, અનંતપાલ વગેરે પોતપોતાની સલાહ આપે છે. ભવિષ્ય પળ પોતાની સલાહ આપે છે અનંતપાલ કે જે લઢાઈની તરફેળમાં ન હતો અને ભવિષ્ય કે જેણે લઢાઈ કરવાનો વિચાર દર્શાવ્યો હતો તે વે વચ્ચે ચક્રમક ઝરે છે. અનંતપાલ ચિત્રાંગને મઢે છે અને હલ્લો કરવાનું કહે છે. પળ ચિત્રાંગ મૂપાલ પાસે છેલ્લો જવાવ લેવા જાય છે અને પોતાની રાજકુંવરી સુમિત્રાને સિંધુપતિ મૃગેન્દ્રકંધરને આપવાની સલાહ આપે છે. આ સાંમઢી ભવિષ્યને ઁવ્ ક્રોધ વઢે છે અને ચિત્રાંગના જીમ તથા આંલ ફોડી નાલવાનું કહે છે. ધનપતિ વચ્ચે પઢે છે (સંધિ ૧૩).

પહેલાં તો કચ્છના વિશ્વાસઘાતી રાજા ઉપર હુમલો કરવાનું ભવિષ્ય મૂપાલ રાજાને સૂચવે છે. આવી વાત હવામાં આવતાં કચ્છનો રાજા શરણે આવે છે. મૂપાલ રાજાની મદદમાં હરિપતિ, લોહજંઘ, કચ્છાધિપ, પાંચાલ, અને પર્વતપતિ આવે છે. પોતનપુરનો રાજા સંધિનું કહેળ મોકલે છે. પળ લશ્કર ઘણું આગલં વધી ગયું હતું તેથી સંધિ કરવાનું અશક્ય હતું. લઢાઈમાં કચ્છાધિપતિ પરાજય પામે છે અને યુદ્ધની વાજી પોતનપુરના સ્વામીની તરફેળમાં આવતી જાય છે. યુદ્ધને મોલરે ભવિષ્યદત્તને મોકલવામાં આવે છે. પરાજયના ઘળા ચિંહો દેલાય છે છતાં છેવટે તો પોતનપુરના રાજપુત્ર અને ભવિષ્ય વચ્ચેના દ્વંદ્વયુદ્ધમાં ભવિષ્ય જીતે છે અને પોતનપુરના રાજપુત્રને જીવતો પકડી લે છે (સંધિ ૧૫).

ભવિષ્યને યુવરાજ વનાવવામાં આવે છે, અને રાજપુત્રી સુમિત્રાને તેની સાથે પરણાવવામાં આવે છે. ભવિષ્યાનુરૂપાને તિલકદ્વીપ જવાની ઇચ્છા થાય છે. વરાવર આ વલ્લતે દેવતા રાજમહેલમાં હાજર થાય છે. તેનું નામ મળવેય (મનોવેય) છે. તે કહે છે કે તેના માલિકે તેને ભવિષ્યાનુરૂપાની ઇચ્છા પાર પાડવા મોકલ્યો છે (સંધિ ૧૫).

તિલકદ્વીપમાં જઈ ને ભવિષ્ય તથા ભવિષ્યાનુરૂપા જિનાલયમાં પૂજા કરે છે. ત્યાં તેમને વલ્લેને જયનંદન અને અમિનંદન નામના વે સાધુઓ મઢે છે. જીવદયા, સત્યવચન, અદત્તાદાન, વ્રલ્લચર્ય અને અપરિ-ગ્રહ ઁ પાંચ અણુવ્રત વગેરે વાવતો સાધુઓ સમજાવે છે. જિનવંદન, પોસહોવ્યાસ, દારાવિકલ્લણ, અને સલ્લેહળા ઁ ચાર શિક્ષાપદો પળ વતાવે છે (સંધિ ૧૬).

મળવેય નામના વિદ્યાધરે તેને શા માટે મદદ કરી એ વાત મવિષ્યે જ્યારે એ ચારણ સાધુઓને ઘૂંટું સારે તેઓએ નિમ્નોક્ત વૃત્તાંત કહી સંમળાવ્યો :-

કાંપિલ્યપુરમાં એક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ત્યાં વામવદત્ત નામે એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને સુવ્રત અને દુર્વેક નામના બે પુત્રો હતા. વિમલમંત્રીને એ વસ્ત્રોની રૂપિયા થાય છે. એકદા સિંહલદ્વીપના રાજા પાસે, તે રાજાને મેટ મોકલવા માગસ મોકલવાની જરૂર પડી. વામવદત્ત બ્રાહ્મણે પોતાના જમાડુંનું નાનું સૂત્રવ્યું જે ઉપરથી વિમલમંત્રીને ક્રોધ થયો અને વસ્ત્રો વચ્ચે કાઢીઓ થયો. દરમ્યાન તેને મોકલી દેવામાં આવ્યો પણ પાછા ફરતાં તેને ઘણો વિલંબ થયો તેથી દુર્વેક નવનાડી નિરોધ કરી જવાવ આપે છે કે તે અગ્નિમિત્ર (પોતાના વસ્ત્રો) ચાર રોજમાં પાછા આવશે. વિમલમંત્રીએ આવી ઓટી આશાઓ ન આપવાની સલાહ દુર્વેકને આપી, જે ઉપરથી દુર્વેકે વમળા જોરથી પ્રયત્ન કર્યું હતું તે કર્યું. તેથી વસ્ત્રો વચ્ચે કાઢીઓ થયો અને દુર્વેકે કર્યું કે જે કોઈ હારે તેને લોકોએ શિક્ષા આપવી. રાજાએ વસ્ત્રોને વાર્યા અને કોઈ શ્રીજી પ્રામાણિક વ્યક્તિને એ વાત પૂછવા કર્યું. તેથી તેઓ કુલુક જ્યોતિષી (આ વનાવ પણ મ૦ આ૦ માં માત્ર વહુજ નંદિપ્રસાદે, ધરો સ્વાલ ન આવે તેવી રીતે, વર્ણવ્યો છે) પાસે ગયા અને કુલુકે જવાવ દીધો કે તે માણસે મેટ તરીકે આપેલ વધા પૈસા વાપરી નાહ્યા છે અને આજથી ત્રીસમે દિવસે એક મિથારી તરીકે તે અહિં પાછો આવશે. વસ્ત્રો જઈને વધી વાત રાજાને કહી. વાત ત્રીસમે દિવસે અગ્નિમિત્ર આવી પહોંચ્યો. રાજાએ તેને કેદ કર્યો. સમસ્ત કુટુંબ ઉપર રાજાની નાપસંદગી ઉતરી હતી (સંધિ ૧૭).

આ અઢારમી સંધિમાં દુર્વેક કુલુક (સુલ્ય) પાસે ગયાનું વર્ણન આવે છે. દુર્વેક જૈન વસ્ત્રો છે અને મરીને સુવર્ણ સ્વર્ગમાં જાય છે. તેની માતા સુકેશા પણ જૈનત્વનો અંગીકાર કરે છે અને મરીને સ્વર્ગ વસ્ત્રો છે. પછી ત્યાંથી મરી દુર્વેક મળવેય તરીકે અવતરે છે. અને સુકેશા પહેલાં સ્વિપ્રમા તરીકે અને પછી મવિષ્યાનુદ્યાના ગર્ભમાં અવતાર લે છે. સુવ્રત નર્પ વસ્ત્રો છે.^{૬૬} રાજાને પ્રાર્થના કરી તિવેડ્યા પોતાના વર્ણોને છોડાવે છે. વસ્ત્રો સાથે મરે છે. ધર્મી (અગ્નિમિત્ર) મળિમદ્ર તરીકે અવતરે છે. તિવેડ્યા રોહિણીરૂપે અને પછી મવિષ્યની પુત્રી તરીકે અવતરશે. પછી તેઓ વધા - મવિષ્ય અને મવિષ્યાનુદ્યા - ગજપુર જાય છે. મળવેય પોતાને સ્થળે પાછો ફરે છે. અને પોતાના માઈને (સુવ્રતને) - સર્પને ધરે રસ્તે વાળે છે. મવિષ્યને સુગ્રમ, કનકપ્રમ, સૂર્યપ્રમ અને ચંદ્રરાશિ નામના ચાર પુત્રો અને તારા, સુતારા નામની બે પુત્રીઓ થાય છે. વિમલસુદિ નામના એક મુનિ ત્યાં આવે છે. વધા વાંદવા જાય છે. મુનિ જીવન ક્ષણમંત્રુ છે એવો ઉપદેશ આપે છે. મવિષ્યને જીવનનો કંટાળો આવવા લાગે છે (સંધિ ૧૮).

વિમલસુદિ નામના મુનિને પોતાનો પૂર્વજન્મવૃત્તાંત તથા મવિષ્યમાં પોતે કોણ થશે તે કહેવાની મવિષ્ય વિનંતિ કરે છે તે ઉપરથી મુનિ નિમ્નોક્ત અહેવાલ કહે છે :-

અરિપુરનો મરુત નામનો રાજા હતો જેને વરા નામની રાણી અને વજ્રોચર નામનો અમાલ્ય હતો. તે અમાલ્યે કીર્તિસેના નામે પુત્રી હતી. તેનો વર હુગારી, હંપટ અને ચોર હતો. અમાલ્યપુત્રી એકદા એક ધનનિત્ર નામના ધણિપુત્રને દેવતાં વેંતજ પ્રેમમાં પડે છે. ધનનિત્રની પત્ની અને અમાલ્યપુત્રીની મુઠ્ઠી ગુણ માહા ધનનિત્રને પરણવાની અમાલ્યપુત્રીને સંમતિ આપે છે. પણ અમાલ્યપુત્રી ના પાડે છે અને કહે છે કે તે પોતે પરણેલી છે એ હિમાવે પણ તેણીએ ધનનિત્રને વંશુ સમાન જ ગણવો જોઈએ. આ નિવેદનથી ગુણમાહા રૂઝ હર્ષિત થાય છે. અમાલ્ય વજ્રોચર ધનનિત્રને શ્રેષ્ઠી વનાવે છે. ધનનિત્ર અને અમાલ્યપુત્રી વચ્ચે કૌશિકતા મત

૭૬ મવિષ્યવદત્ત આશ્વાન અને મવિષ્યવદત્ત વધા વાલી સુવ્રત અને દુર્વેકવાલી ઘટના સરસ્વાત્વાદી, મવિષ્યવદત્ત વધન જ્યાં જ્યાં દુર્વેક શબ્દ સારા માગસ તરીકેના અર્થમાં વપરાયો છે ત્યાં ત્યાં સુવ્રત જોઈએ, એમ ધ્યાન.

વને છે. અને એ વ્હાને પ્રેમ ચાલુ રાખે છે. ધનમિત્રને નંદીમિત્ર નામનો એક મિત્ર હતો. શહેરમાં એક વીજા સમાધિગુપ્ત નામના સાધુ આવે છે જે જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન કરે છે. માણસોનો કૌશિક તરફ અભાવ થતો જાય છે (સંધિ ૧૯).

નંદીમિત્ર ધનમિત્રને રાત્રિભોજનનો લ્યાગ કરવાનું કહે છે. ધનમિત્ર અને અમાલ્યપુત્રી કૌશિક પાસે જવાનું હજુ ચાલુ જ રાખે છે વજ્જોયરે કૌશિક પાસે ન જવાનું લોકોને સમજાવ્યું હતું તેથી કૌશિક તેના તરફ તિરસ્કારની લાગણીથી જુદા છે અને એ જ રીતે મરણ પામે છે. તેથી તિલ્લકદ્વીપમાં અશનિવેગ નામનો રાક્ષસ વને છે. સમય જતાં રાજા યાતર વજ્જોયરે પળ લડાઈમાં મરીને તિલ્લકદ્વીપમાં યશોધન તરીકે જન્મ લે છે. નંદીમિત્ર પળ અનશન કરી પંડિત મરણે મરે છે અને વિદ્યુત્પ્રભ નામે દેવીના રાજા — સ્વામી — તરીકે સોલ્મા સ્વર્ગમાં ઉપજે છે. ધનમિત્ર, તેના મા—ત્રાપ, કીર્તિસેના વગેરે જૈન ધર્મ પાઠી શુદ્ધિ મેલ્લે છે. માતા ૬૭ દિવસ સુધી શ્રુતપંચમી વ્રત પાળે છે. ધનદત્ત અને તેની પત્ની હસ્તિનાપુરમાં અવતરે છે. તેમનો પુત્ર કે જે ગૌડ તરફ ગયો હતો તે વિજ્ઞાથી મરણ પામી ગજપુરમાં ભવિસ્યત્તરૂપે અવતરે છે. ગુણમાલા અને કીર્તિસેના વન્ને ધનમિત્રના મરણથી દુઃખી થાય છે. ગુણમાલા મરીને ભૂપાલ રાજાની પુત્રી તરીકે અને કીર્તિસેના ત્રિલોકદ્વીપમાં ભવિષ્યાનુરૂપારૂપે અવતરે છે. વજ્જોયર કે જે યશોધન તરીકે અવતર્યો હતો તેને અસુરરૂપે અવતરેલ કૌશિક ખાઈ જાય છે. જે પંક્તિઓ દિવાલ ઉપર લખવામાં આવી હતી તે ધનમિત્રના મિત્ર અચ્યુતસ્વર્ગના સ્વામી નંદીમિત્રે લખી હતી (સંધિ ૨૦).

ભવિષ્ય હવે રાજ્યકારભાર સુપ્રભને સોંપી દીક્ષા લેવા ઇચ્છા ધરાવે છે. પોતાની માતા કમલશ્રીને, ભૂપાલને, ધનપતિને, અને પ્રિયસુંદરીને તે વોલાવે છે. સુપ્રભ પિતાને તેમ કરવા ના પાડે છે અને છેવટે રાજ્યપાટ પોતાના નાનાભાઈ ધરણિદને આપવા અને વીજા વધા માઈઓ સલાહકાર તરીકે વર્તશે એમ કહી નાના ભાઈને રાજ્ય સોંપે છે. ભવિષ્ય, કમલશ્રી અને ભવિષ્યાનુરૂપા વ્રતગ્યા ગ્રહણ કરે છે (સંધિ ૨૧).

સુમિત્રા, ધનપતિ અને હરિદત્ત વિલાપ કરે છે. કમલા અને ભવિષ્યાનુરૂપા ધોર તપ કરીને અને અનશન કરી મરણ પામી દસમા દેવલોકમાં પ્રભાચૂડ અને રત્નચૂડ તરીકે જન્મ લે છે. ભવિષ્ય પળ તેમ કરી તે જ દેવલોકમાં અવતરે છે. તેઓ વધા એક વખત પોતાના સંતાનો શું કરે છે તે જોવા પૃથ્વી ઉપર આવે છે. મરીને પ્રભાચૂડ ગંધર્વોના સ્વામીના પુત્રરૂપે અવતરે છે. તેનું નામ સુવસુંધર છે. રત્નચૂડ અને હેમંજય મરીને સુવસુંધરના પુત્રો તરીકે જન્મે છે. હેમંજય શ્રીધર પાસે દીક્ષા લે છે અને મોક્ષે જાય છે. શ્રુતપંચમી વ્રતના પ્રતિપાલનથી ભવિષ્ય ચોથે ભવે કેવી રીતે મોક્ષે જાય છે તે કવિ ધનપાલ અંતમાં જણાવે છે (સંધિ ૨૨).

વિશેષ નામોનું સામ્ય

ગજપુરનો રાજા ભૂપાલ, ધનપતિ, ધનપતિની પત્ની કમલશ્રી, એ વન્નેનો પુત્ર ભવિષ્યદત્ત, ધનપતિની વીજી પત્ની નામે સરૂપા, સરૂપાથી ધનપતિનો વીજો પુત્ર નામે વંધુદત્ત, સાધ્વી સુવ્રતા, ભવિષ્યની પત્ની ભવિષ્યાનુરૂપા, મણિભદ્ર, મનોવેગ વિદ્યાધર, વાસવ વ્રાહ્મણ — પુરોહિત અને તેની પત્ની સુકેશી તથા સુવ્રત્ન અને દુર્વક્ર નામનાં બે પુત્રો તથા ત્રિવેદી નામની પુત્રી અને તેનો પતિ અગ્નિમિત્ર, રવિપ્રભ (સુકેશી મરીને રવિપ્રભ થાય છે); ભવિષ્યાનુરૂપાથી ભવિષ્યનો પુત્ર સુપ્રભ, વિમલશુદ્ધિ નામના મુનિ, અમાલ્યપુત્રી કીર્તિસેના, અરિપુરનો રાજા પ્રમંજન, અરિપુરનો ધનદત્ત શેઠ, તેનો પુત્ર ધનમિત્ર, ધનમિત્રનો મિત્ર, વાલ તપસ્વી કૌશિક, મુનિ સમાધિગુપ્ત, અશનિવેગ (કૌશિકનો ભાવિ જીવ), પ્રભાચૂડ (કમલશ્રીનો ભાવિ જીવ), રત્નચૂડ (ભવિષ્યાનુરૂપાનો ભાવિ જીવ) इत्यादि इत्यादि વિશેષ નામો પુરતું ભવિષ્યદત્ત આગત્યાન અને ભવિષ્યદત્ત એ વન્ને વન્ને સમાન પ્રસંગો સહિત સામ્ય છે.

વિશેષ નામો વચ્ચે મેદ

મવિષ્યદત્ત આહ્યાનમાં, વરદત્ત (સુદમાનો પિતા), સુતારા (મૂણાજી રાજાની પુત્રી), જયનંદ મુને, સુગુપ્તમંત્ર મંત્રી, સુકેશી, રત્નોચ્છર, હેમંગલ, વસુંધર અને વજ્રસેન इत्यादि વિશેષ નામોનો ઉલ્લેખ છે; જ્યારે મવિષ્યદત્ત કથામાં ૯ નામો માટે અનુક્રમે વનદત્ત, સુનિત્રા, જયનંદન, વિનયનંત્રી, સુકેશી, શ્રીધર, હેમંજય, સુવસુંધર અને વજ્રોદરનો પ્રયોગ કરાયેલો છે. અર્થની દ્રષ્ટિએ રાક્ષસ પેર લાગતો નથી. તેમાં સુકેશી—સુકેશી, હેમંગલ—હેમંજય, વસુંધર—સુવસુંધર તો બહિષ્કારની મૂલ્યે પણ હોતી સંમત છે. કોઈ કોઈ ઠેકાણે પણ જ વિશેષ નામને વડાં લેવાનો મળતો શબ્દ પણ ગોળી વેરામાં આવ્યો છે. ડા. ત. હરિવલ્લ (પ્રથમ સંસ્કૃત) ને માટે હરિદત્ત આગળ કથામાં વપરાયો છે જ્યારે મવિષ્યદત્ત આહ્યાનમાં ત્રિવેદી (ત્રિવેદી) માટે ત્રિવેદી શબ્દ યોજવામાં આવ્યો છે. તે માટે સુઝો અનુક્રમે, ગાથા નં. ૨૭૪ તથા ૨૫૨ (દસમું આહ્યાન). કોઈ વખત પર્યાયવાચી શબ્દ પણ લેવામાં આવેલ છે. ડા. ત. અરિપુત્રનો રાજા પ્રમંજન હતો એમ મવિષ્યદત્ત આહ્યાનમાં છે જ્યારે મવિષ્યદત્ત કથામાં મરુત્ શબ્દનો પ્રયોગ કરાયેલો છે. આ સંબંધનાં પ્રાચીનકાળનાં પસંદગીનાં વિવેકહુદ્દિ વાક્યો વાની કેટલી જરૂર પડે છે તેનો પણ દાખલો અહીં નોંધું તો તે અસ્યને નહિ ગણાય. પ્રમંજન નામનો પ્રયોગ મવિષ્યદત્ત આહ્યાનમાં જે ગાથામાં કરેલો છે તે ગાથા નીચે પ્રમાણે છે :-

“તથા પમંજનનામો રાયા લોચાણ જનિયપરિજોષો ।

મંત્રી ત્રિ વજ્રસેનો વસ્ત્ર ય મજ્ઞા ય તિરિકંવા” ॥ ૧૦ । ૩૨૭ ॥

યાકોવી સંપાદિત મવિષ્યદત્ત કથામાં નીચે પ્રમાણે પાઠ છે :-

તર્હિ નરવંદન નામ મહોયન વર મહાવિ મંત્રિ વજ્રોયન ।

અહિંયા વરુ શબ્દ માટે યાકોવીએ મરુ શબ્દને પ્રાચીન તરિકે પાઠનોંધનાં લીધો છે. આ ગાથા ઓળખાતાં સંધિના વીજા કાલક્રમાં આવે છે. વજ્રાજ—ગુણે સંપાદિત મવિષ્યદત્ત કથામાં નરવંદ મરુનામુ ૯ પ્રમાણે શબ્દો લીધેલ છે. પણ હોં. ગુણે રાજાના નામ તરિકે તો ‘મહોયન’ શબ્દને જ લે છે અને ‘મરુનામુ’ ૯ શબ્દનો કશો અર્થ પોતાની નોંધમાં આપતા નથી. પછી કે ૯ શબ્દ અને નમજાયો નથી ૯ ચોક્કસ છે. હોં. યાકોવીએ સ્થિર કરેલ પાઠ મવિષ્યદત્ત આહ્યાનવાળી ગાથા આપણી સામે ન હોય તો જરા પણ ઓછો નથી; હલ્લો સુયોગ્ય લાગે છે. પણ મવિષ્યદત્ત આહ્યાનવાળી અપર્યાપ્ત ગાથા વાંચ્યા પછી આપણે રાજાના નામ તરિકે ‘મરુત્’ શબ્દ લેવો જોઈએ. અને ‘મહોયન’ ને મોટા હલ્લવાળો ૯ અર્થમાં પણ વિશેષણ તરિકે લેવું જોઈએ.

વધારાનાં વિશેષ નામો

મવિષ્યદત્ત આહ્યાનમાં નિમ્નોક્ત નામો વધારાનાં છે પછી કે મવિષ્યદત્ત કથામાં ૯ વધાર્યાં નથી. વરદત્તની સ્ત્રી અને સુદમાની માતા નનોરમા, મવદત્ત અને નાગસેના (મવિષ્યાહુરુપાના પિતા, માતા), કાંઈકા પુત્રનો રાજા નંદ, ગંધર્વનો રાજા ગંધર્વસેન અને તેની સ્ત્રી ગાંધારી, વસુંધરની સ્ત્રી સુનતી તેમ જ તેના બે શ્રીધરન તથા નંદિવરન इत्यादि. જ્યારે મવિષ્યદત્ત કથામાં નીચે જણેલ વિશેષ નામો પણ છે કે જે મવિષ્યદત્ત આહ્યાનમાં વપરાયાં નથી. કલ્પશ્રીનો પિતા હરિવલ્લ કે હરિદત્ત; જયલક્ષ્મી અને ચંદ્રલેખા, કાંઈકાનાં ચિત્રાંગ, પ્રિયસુંદરી, પ્રથુનતિ, બેહનંદ, અનન્તપાલ, હરિપતિ, પર્વતપતિ, અમિતંદન, સુલક, રોહિણી, કલ્પ પ્રમ, સૂર્યપ્રમ, ચંદ્રાદિ, તાગ, સુતારા, ગુગનાથ इत्यादि इत्यादि.

સ્થલનાં નામો

ભવિષ્યદત્ત આહ્યાન અને ભવિષ્યદત્ત કથા એ વન્નેમાં સ્થલનાં નામો લગભગ એક સરખાં છે. કુરુદેશ, ગજપુર, સુવર્ણભૂમિ, મૈનાકદ્વીપ, ચંદ્રપ્રભ જિનાલય, દ્વીપતિલકનગર, કાંપિલ્યપુર, સિંહલદ્વીપ અને અરિપુર વગેરે વગેરે. તિલકને વદલે દ્વીપતિલક, કાંચનભૂમિને વદલે સુવર્ણભૂમિ, કુરુજંગલને વદલે કુરુદેશ એવા નહિ જેવા શાબ્દિક ફેરફારો સિવાય સ્થલનાં નામો વન્નેમાં લગભગ સરખાં જ છે.

પ્રસંગો

વન્ને કૃતિઓમાં પ્રસંગો લગભગ સરખા જ છે. પરંતુ આગલ કહ્યું તેમ ભવિષ્યદત્ત કથા પ્રમાણમાં ઘણી મોટી હોઈ સ્વાભાવિક રીતે એમાં વર્ણન વિસ્તાર જરૂર વધારે છે. એમાં આવતા ચાર પ્રસંગો (નાના, મોટા મઠી છ પ્રસંગો; વંધુદત્ત સાથેનો વિવાદ તથા ક્ષુલ્લક જ્યોતિષિવાળો વનાવ એ વે વનાવો મઠી છ વનાવ) વિષે અહિં આ ખાસ નોંધ લેવી આવશ્યક છે. નામમુદ્રા, જયલક્ષ્મી અને ચંદ્રલેખાએ કરેલી ભવિષ્યાનુરૂપાના પાતિત્રલ્યની કસોટી, કાંચનમાલાનો ધનપતિ તરફનો ઉપાલંભ અને પોતનપુરના રાજાએ ભૂપાલ રાજા પાસે ચિત્રાંગને મોકલીને કરેલી માગણીઓ અને તેમાંથી ઉદ્ભવેલું યુદ્ધ. આમાંનો પ્રથમ તો વન્ને કૃતિઓમાં છે. ભવિષ્યદત્ત આહ્યાનમાં “નામમુદ્રા” શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે જ્યારે ભવિષ્યદત્ત કથામાં “નાગમુદ્રા” શબ્દ પ્રયોગ થયેલો છે. ભવિષ્ય પોતાની અંધાણીરૂપે પોતાની માતા કમલશ્રી સાથે ભવિષ્યાનુરૂપા ઉપર “નાગમુદ્રા” મોકલાવે છે. મારી દૃષ્ટિએ ભવિષ્યદત્ત કથાગત “નાગમુદ્રા” શબ્દ કરતાં “નામમુદ્રા” શબ્દનું સાર્થક્ય વિશેષ છે.

છેલ્લા ત્રણ પ્રસંગો કવિ ધનપાલે મૂળ વસ્તુને એમને એમ રાखी માત્ર કઢાની દૃષ્ટિએ ઉમેર્યા હોય એમ લાગે છે અને એ એકમાત્ર ઘટના ઉપરથી કવિ ધનપાલને હું મહેશ્વર સૂરિના અનુવર્તી તરીકે કહેવા પ્રેરાયો છું. મહેશ્વર સૂરિ કહે છે કે “લેસેળ મણે એયં પંચમિફલસંજુયં દસમં” ॥ ૧૦ । ૪૮૬ ॥. એટલે એમણે સંક્ષેપમાં વધું કહ્યું છે. તેમ જ ધનપાલ પણ કહે છે કે “પારંપરકવહં લહિવિ મેઝ મઙ્ગ ઇંચિહ સર-સઙ્ગસિણ એઝ” (ચૌદમી સંધિને અંતે). મહેશ્વરસૂરિએ કથાવસ્તુ ગમે ત્યાંથી લીધી હોય અગર તો નવીન જ કલ્પી હોય અગર સુધારા વધારા કરી રચી હોય — ગમે તે હો — પણ ધનપાલે તો ભવિષ્યદત્ત આહ્યાન ઉપરથી જ પોતાની કથા રચી હોય એમ દેખાય છે. કારણ કે વન્નેમાં તદ્દન સામ્ય છે. ઉપર્યુક્ત ત્રણ પ્રસંગો નવા છે; અને એ નવા છે એટલે જ ભવિષ્યદત્ત કથામાં વધારે વિશેષ નામો આવે છે. વાકી વધાં નામો — વિશેષ નામો અને સ્થલનાં નામો — આપણે ઉપર જોઈ ગયા તેમ — લગભગ સરખાં છે; કોઈ ઠેકાણે પર્યાયો મુક્યા છે તો કોઈ ઠેકાણે પૂર્વ પદને વદલે ઉત્તર પદ અને ઉત્તર પદને વદલે પૂર્વ પદ એમ આઢા અઢા ગોઠવવામાં આવ્યા છે. એ સિવાય ખાસ કશો ફેરફાર નથી. ધનપાલની ભવિષ્યદત્ત કથા ઉપરથી મહેશ્વર સૂરિએ ભવિષ્યદત્ત આહ્યાન રચ્યું હોત તો વીજા પ્રસંગોની જેમ ત્રણેય પ્રસંગોને પોતે ખુશીથી એકાદ વે ગાયમાં ટુંકાવી મુક્તી શકત, પણ તેમ નથી. એટલે મહેશ્વર સૂરિ રચિત “નાણપંચમી” કરતાં પ્રાચીન, પંચમીવિષયક કોઈ કથાગ્રન્થ આપણને ઉપલબ્ધ ન થાય ત્યાંસુધી આપણે એમ જ માનવું રહ્યું કે ધનપાલ કવિ પાસે મહેશ્વર સૂરિ રચિત “નાણપંચમી” આદર્શ રૂપે હોવું જોઈએ; અને એમાં દસમા આહ્યાનને મૂળ તરીકે નજર સમક્ષ રાખતાં કઢાની દૃષ્ટિએ જ્યાં જ્યાં એને યોગ્ય લાગ્યું ત્યાં ત્યાં મૂળને અન્યાય કર્યા વિના પ્રસંગો યોગી વર્ણન વિસ્તાર કર્યો. એકલા પોતનપુરના રાજાની લડાઈના પ્રસંગ માટે તેમની અને ચૌદમી સંધિ રોકવામાં આવી છે. ભૂપાલ રાજાને અર્ધું રાજ્ય અને પોતાની પુત્રી ભવિષ્યને આપવા હતા; તેના ઔચિત્ય માટે અને પોતાની કવિત્વશક્તિ વ્રતાવધા

સારુ યુદ્ધનો પ્રસંગ યોજી ભવિષ્યને પરાક્રમી સિદ્ધ કરે છે. આ સિવાય આ પ્રસંગનો વીજો કશો ઉપયોગ નથી. એ સંધિઓ કાઢી લેવામાં આવે, તો પળ વસ્તુના પ્રવાહમાં જરાય ખલલ પડતો નથી. એટલે મારું એમ દ્રઢપણે માનવું છે કે ધનપાલ કવિએ પોતાની “ભવિષ્યદત્ત કથા” મહેશ્વર સૂરિએ રચેલ “નાળપંચમી” અથવા “જ્ઞાન-પંચમી કથા” ની અંતર્ગત દસમા અને છેલ્લા ભવિષ્યદત્ત આખ્યાન ઉપરથી રચી છે અને તેથી તે મહેશ્વર સૂરિનો અનુવર્તી એટલે ઈ. સ. ની અગીઆરમી સદીની છેલ્લી પચીસીમાં અથવા વારમી સદીના આરંભમાં થયો હોવો જોઈએ. મારા આ અભિપ્રાયના સમર્થનમાં પં. લાલચંદ મગવાનદાસ ગાંધીનું આ વાક્ય “સામ્પ્રતં પ્રસિદ્ધા ધર્કટવ-ગિર્વંશોદ્ભવધનપાલનિર્મિતા.....અપભ્રંશા ભવિસ્સયત્તકહા (પંચમીકહા) અસ્યા એવ પ્રાન્તકથાયાઃ પ્રપञ्चरूपा”^{૧૭} ખાસ નોંધું છું. અહિં આ વાપરેલો “અસ્યા” શબ્દ મહેશ્વર સૂરિ રચિત “પંચમી કથા” (અર્થાત્ પ્રસ્તુત “નાળપંચમી”) અને “પ્રાન્તકથા” એટલે ભવિષ્યદત્ત આખ્યાન સમજવાનું છે.

પછી તો એમ વચું કે જ્ઞાનપંચમી કથા કે સૌભાગ્યપંચમી કથા પુરતા શ્વેતાંવર આમ્નાયના આચરક્ષક મહેશ્વર સૂરિ ગણાયા અને કનકકુશલ તથા ક્ષમાકલ્યાણ વગેરે તેમને ચીલે ચાલ્યા. અને શ્રુતપંચમી કથા પુરતા દિગંવર સંપ્રદાયના અગ્રિમ પ્રસ્થાપક ધનપાલ ગણાયા (કારણ કે આપણે આગળ જોયું તેમ મૂળ શ્વેતાંવરોની આ કથામાં દિગંવર અંશ ઉમેરી એને દિગંવરી ઓપ આપનાર પ્રથમ કવિ ધનપાલ છે) અને તેમને મિન્હસેન અપરનામ રહ્યું, શ્રીધર વગેરે પોતાના “ભવિષ્યદત્ત ચરિય” માં અનુસર્યા.

“નાળપંચમી કહા” અને તદ્ગત સુભાષિતો

જૈન તેમ જ જૈનેતર સાહિત્યમાં, ધર્મકથા, રાજકથા, સમાજકથા, નીતિકથા વગેરે વગેરે જેમ કથામેદો છે તેમ પર્વકથાઓનો પણ એક ખાસ મેદ છે. પર્વોના ઇતિહાસ જેટલો જ પર્વકથાઓનો ઇતિહાસ પણ પ્રાચીન છે. એ પર્વકથાઓના મૂળગત વિચારમાં, વિકાસમાં અને અંતિમ લક્ષ્યમાં પોતપોતાના લાક્ષણિક રંગો પૂરી પ્રત્યેક ધર્મે, સંપ્રદાયે અને આમ્નાયે એ કથાઓને પોતાની કથા તરીકે અપનાવી લીધી. એટલે વચું એમ કે કથાનું મૂળ ધર્મનો ઘણો વચત એમનું એમ રહ્યા છતાં કોઈ સંપ્રદાયની અમુક પર્વકથા આપણને પરિપુષ્ટ અને માંસલ લાગી ત્યારે એ જ પર્વકથા વીજા સંપ્રદાયમાં વેદરક્ષારી કે એવા અન્ય કોઈ કારણને લઈ તદ્દન ફિક્કી અને નિર્માલ્ય બની ગઈ. સમયની અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતા, સામાજિક પરિવર્તનો અને રાજકીય પ્રત્યાઘાતોએ પર્વકથાના સાહિત્યમાં પણ ભરતી અને ઓટ આપ્યાં.

કેવળ તત્ત્વજ્ઞાનની વાતો અને વિવાદો સાક્ષરોને પહે; એટલે જેઓ ઓછાં વિદ્વાન્ હોય તેમ જ નિરક્ષર હોય અર્થાત્ સામાન્ય લોકસમૂહ માટે જ્ઞાન સાથે વોધ આપી શકાય તેવી યોજનામાં આપણે કથાસાહિત્યનાં મૂળ જોઈ શકીએ. આ હેતુથી ધર્મના તહેવારો એટલે કે પર્વોને પસંદ કરવામાં આવ્યા. અક્ષય તૃતીયા, વ્રોહી ચોથ, ગણેશ ચતુર્થી, નાગ પાંચમ, રાંધણ છઠ, શીલો સપ્તમી અને જન્માષ્ટમી વગેરે પર્વ દિવસોને અનુલક્ષી જેમ બ્રાહ્મણોએ પર્વકથાઓ રચી તેમ જૈનોએ પણ અષ્ટાહિકા, પર્યુષણ પર્વ, જ્ઞાનપંચમી વગેરે પર્વોને લઈ પર્વ-કથાઓ રચી. તેમાં કથા માસમાં કયું વ્રત કોણે કેવી રીતે ગ્રહણ કરવું, યથાવિધિ પાઠવું અને કેવી રીતે ઝજવું અને ઇથી ફળ શું વગેરે વાવતો, પોતપોતાની લાક્ષણિક શૈલીથી, પ્રસંગવૈવિધ્ય અને કલ્પકૌશલ્યપૂર્વક, કાવ્યચમત્કૃતિ અને અલંકારોની જમાવટ સાથે, પોતપોતાના ધાર્મિક વર્તુલમાં રહી, કથા લેખકોએ રચી. આમાં ફળની વાવતમાં કથાલેખકોએ પોતપોતાના ધર્મની સર્વોચ્ચતાની વિશિષ્ટ પ્રરૂપણા કરી; અને ઇથી કરી, ઘણી ધર્મી વાવતોનું વળું ચલું સામ્ય હોવા છતાં, દરેક પર્વકથા, ધાર્મિક સિદ્ધાંત પુરતી, નિરાલો બની ગઈ.

ઉપર જળાવી તેવી પર્વકથાના સાહિત્યની ઉત્પત્તિ અને વિકાસમાં જૈન લેખકોએ વિશાળ અને સર્વ-દેશીય ફાલો આપ્યો છે. મૌન એકાદશી, મેરુ ત્રયોદશી, હોલિકા પર્વકથા, રજ:પર્વકથા, અષ્ટાહિકા પર્વકથા, પર્યુષણ પર્વકથા, દીપાવલિ પર્વકથા અને સૌભાગ્યપંચમી કે જ્ઞાનપંચમી કથા—વગેરે વગેરે પર્વકથાઓ જૈન પર્વકથા સાહિત્યના આધારસ્તંભો છે. એમાંની છેલ્લી અને અનેક દૃષ્ટિએ અપૂર્વ એવી શ્રીમહેશ્વર સૂરિ રચિત આ “નાળપંચમી કહા”માં આવતા સુભાષિતો ઉપર હું ખાસ કરીને અહિં કહેવા માગું છું.

અત્યારસુધી અપ્રકટ અને અનેક દૃષ્ટિએ અલૌકિક એવી અર્થગંભીર આ પર્વકથાના પ્રકાંડ વિદ્વાન લેખક શ્રીમહેશ્વરસૂરિ વિક્રમીય સંવત્ ૧૧૦૯ પહેલાં થયા હોવા જોડે એ વાત આગળ ચર્ચાઈ ગઈ છે; તેઓ પોતાને સજ્જન ઉપાધ્યાયના શિષ્ય તરીકે ઓળખાવે છે. આથી વિશેષ કાંઈ માહિતી પોતાને વિષે તેઓ આપતા નથી, તેથી તેમના જીવન અને કવન વિષે કશી ચર્ચા થઈ શકે તેમ નથી.

આ કથાગ્રન્યનું વીજું નામ ‘પંચમી માહાત્મ્ય’ પળ છે, કારણ કે એમાં પંચમીમાહાત્મ્યનું વર્ણન પ્રધાનપણે કરવામાં આવેલ છે.

મોક્ષમંદિરનું મુખ્ય પ્રવેશદ્વાર જ્ઞાન છે. જ્ઞાનની આરાધનાથી તીર્થંકરાદિ મહાન્ પુરુષો ભવસમુદ્ર તરી ગયા છે અને જ્ઞાનની વિરાધનાથી અનેક દુર્ગતિમાં પળ પડ્યા છે. ઇટલે મોક્ષસિદ્ધિ માટે જ્ઞાન એક સર્વોત્તમ ઉપાય છે. જ્ઞાનના આવા અપૂર્વ માહાત્મ્યને જાણી—વિચારી પૂર્વાચાર્યોએ જ્ઞાનની ઉપાસના માટે જ ખાસ કરીને એક દિવસ નિયત કર્યો; અને તે કાર્તિક શુક્લ પંચમીનો. આ શુક્લ પંચમી ખાસ કરીને જ્ઞાનપંચમીના વિશિષ્ટ નામથી વધારે પ્રચલિત છે. આ પવિત્રતમ દિવસે પુણ્યશાલી જીવ મુનિની માફક પૌષ-ધાદિ વ્રત અંગીકાર કરી જ્ઞાનોપાસના કરવામાં ગાળે છે. તેઓ મંડારમાં રાખેલી જ્ઞાનની એકમાત્ર ઉપકરણ પ્રતિઓને બહાર કાઢે છે. જે જે પ્રતિઓને શરદી, મેજ, જીવ, જંતુ આદિનો ઉપદ્રવ થયો જાણવામાં આવે તે તે પ્રતિઓને તે ઉપદ્રવમાંથી વિમુક્ત કરવાનું વિચારતા અથવા તો તે તે પ્રતિઓના પુનરુદ્ધારનું પળ નક્કી કરતા. તે દિવસે પ્રતિઓનું વહૂ જ યત્નપૂર્વક પૂજન, અર્ચન, માર્જન વગેરે થતું. ચોમાસમાં જ્ઞાનમંડારો વંધ હોય છે. તે ચોમાસું પુરું થયે વહેલામાં વહેલી તકે ધોળવાના હોય છે. આ રીતે વીજી પંચમીઓ કરતાં કાર્તિક શુક્લ પંચમીનું જ માહાત્મ્ય વિશેષ છે. આ વ્રત કરવાથી સૌભાગ્ય ઇચ્છનારને સૌભાગ્ય મળે, આરોગ્ય ઇચ્છનારને આરોગ્ય મળે, કુલીન કુટુંબમાં જન્મ ઇચ્છનારને તેવા કુલીન કુટુંબમાં જન્મ થાય, આંખ ગઈ હોય તો આંખ, પગ ગયા હોય તો પગ અને હાથ ગયા હોય તો હાથ પળ પાછા મળે અને છેવટ મોક્ષ પળ મળે એવો આ વ્રતનો પ્રભાવ છે. બ્રાહ્મણોમાં સરસ્વતીશયન અને દેવઝડી એકાદશીનો પળ કંઈક આવો જ પ્રભાવ છે. દિગંત્રોમાં જ્ઞાનપંચમીને વંદલે શ્રુતપંચમી શબ્દ વધારે પ્રચલિત છે.

વ્રતો તો ઘણા છે પળ આ રીતે જ્ઞાનપંચમી વ્રતનું મહત્ત્વ નિરાલું છે. સૌ સંપ્રદાયો પોતપોતાની અનોખી રીતે વ્રતો ઉજવે છે, પળ જૈન પ્રથામાં ખાસીયત એ છે કે દૈહિક કરતાં પારલૌકિક ભાવના તરફ વિશેષ ધ્યાન આપવામાં આવ્યું હોય છે. પર્વ પર્વ પરત્વે એ ધર્મભાવનામાં ન્યૂનાધિક્ય જરૂર સંભવે. તીર્થંકરોનાં ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવલજ્ઞાન અને નિર્વાણ એ પાંચ દિવસો કલ્યાણકતા કહેવાય છે. પર્વ પાઠ્યામાં નિમિત્ત તીર્થંકરના કોઈપળ કલ્યાણકનું હોય પળ એ કારણે ચાલતા પર્વનો કેવલ એક જ ઉદ્દેશ હોય છે અને તે જ્ઞાન—ચારિત્ર્યની શુદ્ધિ અને પુષ્ટિ દ્વારા આત્મસિદ્ધિ.

ઇટલે જ્ઞાનની સર્વાતિશાયિતા સંવંધે આપણે ઉપર જોયું તેમ વે મત છે નહિ. જ્ઞાન ઇટલે પ્રતિષ્ઠિત પુસ્તકો; અને પુસ્તકો ઇટલે જ્ઞાનમંડારો. આમ સૂક્ષ્મ અને તથ્ય વસ્તુના મહત્ત્વ શક્તિ

ज्ञानमंडारोमां साचववामां आवता पुस्तकोनी शाहीमां गुंदर पडतो होवाथी अने चोमासानी ऋतु मेजवाळी होवाने कारणे चोमासामां जो प्रतिओने उघाडवामां आवे तो प्रतिना पानाओ एक-व्हीजा साथे च्छोंटी जवा पूरो संभव छे. आ माटे प्रायः चोमासामां ज्ञानमंडारो वंध राखवामां आवे छे; अने प्रतिने बराबर वांची मुक्ती देवामां आवे छे. आ वंधनक्रियाने लगती एक कहेवत पण जैन मुनिवर्गमां प्रचलित छे “पुस्तकाने शत्रुनी जेम मजवूत वांववुं.” पुस्तकक्षाने माटे वणी वणी प्रतिओना प्रान्तभागमां निम्नोक्त श्लोक जेवा प्रकारना अनेक श्लोको लखवामां आव्या होय छे. जेमके :—

‘अग्ने रक्षेजलाद्रक्षेन्मूपकेभ्यो विशेषतः । कष्टेन लिखितं शास्त्रं यत्नेन परिपालयेत् ॥

उदकानलचौरैभ्यो मूपकेभ्यो हुताशनात् । कष्टेन लिखितं शास्त्रं यत्नेन परिपालयेत् ॥

वर्षाऋतुमां ज्ञानमंडारोमां पेसी गयेल मेजवाळी हवा पुस्तकोने बगाडे नहि अने पुस्तको सदा पोतानी स्थितिमां रहे ते माटे तेने ताप खवाडवो आवश्यक छे. ज्ञानमंडारो चोमासामां वंध होई तेनी आसपास धूल, कचरो एकठो थाय ते पण स्वाभाविक छे. आ कचरो साफ न थाय तो उघईनो डर रहे छे. चोमासुं पुरुं थई रह्या पछी आ वंधुं करवा माटे बहेलामां बहेलो समय पसंद करवो जोईए. अने एटला माटे कार्तिकशुक्ल पंचमी वधारे उपयुक्त छे. कारण के प्रखर ताप अने मेजवाळी हवा ए वनेनो अतिरेक आ समये होतो नथी. एक शहरमां एक करतां वधारे मंडार पण होवा संभव छे. मंडार खुब ज विशाल होवानी पण शक्यता छे. एटले प्रतिओनुं संमार्जन काम एक वं भाडुती माणसोथी थाय एम पण जणांयुं नहि तेथी धर्माचार्योए कार्तिकशुक्लपंचमीने एक धार्मिक तहेवार तरीके अने ते पण ज्ञानपंचमी तरीके नियत करी तै दिवसे प्रतिओना पूजन, अर्चन, मार्जन अने लेखन, लिखापन करवा, कराववानुं अने तेम करे तो महत् पुण्य उपार्जन करवानुं प्ररुप्युं. ज्ञानपंचमी माटे अनेकविध तपो योजायां. तेना उत्सव अने उजमणाओ योजाया. तेनी अनेक जात-नी पूजाओ रचाई, गवाई अने तेने लीवे एवुं वातावरण बनी गयुं के करोडो मवना पाप एक ज पदना के एक ज अक्षरना ज्ञानथी बळी शक्ति छे एवुं मनाव्वा लायुं.

आवा जैन ज्ञानमंडारो पाटण, जेसलमार, खंभात, लींवडी अने कौडाय कोरे स्यळे छे. आ मंडारोमां एकला जैन पुस्तकोनो ज संग्रह नथी. एना स्यापकोए अने रक्षकोए दरेक विषय तेम ज दरेक संप्रदायना पुस्तको एकठा करवानो प्रशंसनीय प्रयत्न कर्यो छे. वणी वखत एवुं कन्याना दाखलाओ मौजूद छे के ज्यारे अत्यंत उपयोगी जैनेतर ग्रन्थो जैन ज्ञानमंडारमांथी मळी आव्या होय. पुस्तको केवल कागळ उपर ज नहि परंतु ताडपत्र अने कापड उपर पण लखायेला मळी आव्या छे.

अग्नि, मेज, शरदी, उधई, वांदा, ऊंदर, हुंदरती विघ्न अने धर्मांध यवनोना नाशकारक पंजामांथी ज्ञान प्रत्येनी जीवती जैनभक्तिने परिणामे बची गयेला आजे पण एटला वधा मंडारो छे के जेमणे सेंकडो पाश्चात्य अने पौरवांस्य विद्वानोने अने छापखानाओने पुस्तक खोराक पूरो पाड्यो छे अने हजी पण पाड्यो.

ज्ञान आपवामां मुख्य साधन प्रति के पुस्तक अने ए प्रतिओने संग्रहवामां मुख्य स्यळ एटले के ज्ञानमंडारनी अगल समजी, स्त्रीकारा ज्ञानप्रिय आचार्योना सदुपदेशार्थी के पोतानी स्वाभाविक इच्छाथी अनेक राजाओए, मंत्रिओए तंमज धनाढ्य श्रेष्ठीओए तपश्चर्याना उद्यापन निमित्ते, आगमश्रवणना कारणे, पोताना कल्याण माटे के पछी पोताना स्वर्गवासी आप्तजननी स्मृतिमां नवा पुस्तको लखार्याने के ज्ञानां प्रतिवृत्ति करावडार्याने अथवा कोई जूना ज्ञानमंडारो बेचतुं होय तो तेने बेचाता लईने पण ज्ञानमंडारोनी स्थापना करी छे.

આવા જ્ઞાનમંડારોની સ્થાપનામાં ભાગ લેનાર અથવા આવા જ્ઞાનમંડારો સ્વયં સ્થાપનાર રાજાઓ પૈકી વે રાજાઓના—સિદ્ધરાજ અને કુમારપાલના—નામ મુખ્ય છે. મંત્રીઓમાં પ્રાગ્વાટજ્ઞાતીય મહામાત્ય વસ્તુ-પાઠ—તેજપાઠ અને ઓસવાઠ જ્ઞાતીય મંત્રી પેથડશાહ અગ્રસ્થાને છે. ધનિક ગૃહસ્થો કે જેમણે જ્ઞાનમંડારોની સ્થાપનામાં કે સંવર્ધનમાં ભાગ લીધો છે તે અથવા જેમણે પુસ્તકોની પ્રતિઓ લખાવી આડકતરી રીતે જ્ઞાનવૃદ્ધિમાં ફાળો નોંધાવ્યો છે તે ધનાઢ્ય સજ્જનો પૈકી ધરણાશાહ, કાંલુશાહ અને મંડલિક મુખ્ય છે. કેટલાક શ્રેષ્ઠીઓ એવા પણ હતા કે જેમણે એક જ ગ્રંથની અનેક નકલો લખાવી હતી જ્યારે અમુક એવા પણ હતા કે જેમણે કલ્પસૂત્રની ઘણી ઘણી પ્રતિઓ લખાવી ગામોગામ મોકલી હતી. આ રીતે આ જ્ઞાન-સંસ્થાની ઉત્પત્તિ અને વિકાસમાં રાજા-મહારાજાઓ, મંત્રી—મહામંત્રીઓ અને ધનિક શ્રેષ્ઠીઓનો ન ભૂલાય તેવો સુંદર ફાળો છે.

મહેશ્વરસૂરિ, નાળપંચમી કહા, જ્ઞાન, જ્ઞાનમંડાર અને જ્ઞાનપંચમી વ્રત વગેરે આનુપંગિક વાવતોનો વિચાર કરી હવે આ “નાળપંચમી કહા”માં શું આવે છે તેનું તદ્દન સંક્ષિપ્ત વર્ણન નીચે પ્રમાણે આપું છું.

કથાલેખક શ્રીમહેશ્વરસૂરિએ પોતે જ કથાના પ્રાન્તભાગમાં કહ્યું છે તેમ આ સમગ્ર કથા ગ્રંથ વે હજાર ગાથામાં લખાયેલો છે. ગ્રંથ પદ્યમાં છે. એમાં વાપરેલી ભાષા જૈન માહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત છે. એમાં દસ આશ્વાનો છે જેમાંનું પ્રથમ તથા છેલ્લું પાંચસો ગાથાઓ રોકી તથા વીજાથી નવમા સુધીના પ્રત્યેક આશ્વાન સવાસો સવાસો ગાથાઓમાં સમાવિષ્ટ કરી આ ગ્રંથરત્નને વરાવર વે હજાર ગાથામાં સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે. જ્ઞાનપંચમીવ્રતમાહાત્મ્યનાં સૂત્ર વડે સર્વ આશ્વાનમણિઓને સઠંગ રીતે પરોવવામાં આવ્યા છે. દરેક આશ્વાનનો હેતુ પંચમીવ્રતમાહાત્મ્યનો છે. ડગલે અને પગલે એ વ્રતની સર્વોત્કૃષ્ટતાની વાત કહેવામાં આવી છે. વ્રત, નિયમધારણ, તપશ્ચર્યા, વગેરે સર્વ વાહ્ય ક્રિયામાં પંચમીવ્રતને ઉચ્ચસ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. આગનુત્ક આપત્તિને આવતી રોકવા અને ચાલુ વિપત્તિમાંથી સફળતાપૂર્વક પારગમન કરવા, જ્ઞાનપંચમીવ્રત સમજણ અને વિધિપૂર્વક કરવાનો એક જ રાજમાર્ગ જે છે તે વતાવવામાં આવ્યો છે. આ સંસારમાં કોઈને ભાગ્યવાન થવાનાં અને ગણાવાના કોડે હોય, કોઈને ખાનદાન કુટુંબના નવીરા વનવાની એકમાત્ર ઇચ્છા હોય, કોઈ મરણ પર્યંત અનારોગ્ય ન આવે એવી જ અભિલાષા સેવતો હોય, કોઈ વંદીખાનામાં પડેલો જીવ વંદીખાનામાંથી માત્ર મુક્ત થવાનો જ એક મનોરથ પાર પડેલો જોવાની પ્રતીક્ષા કરી રહ્યો હોય, કોઈ પરદેશમાં ગયેલ જનના સંયોગમાં જ સમસ્ત જીવનના સાફલ્યનો સાક્ષાત્કાર देखી રહ્યું હોય, તો કોઈ પોતાનાં આંખ, નાક, કાન, હાથ અને પગની ખોડે ખાંપણ દૂર થયેલી જોત્તા માટે જ જાણે કે જીવી રહ્યું હોય—ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ ऐहिक કામનાઓની તૃપ્તિ અને છેવટ મોક્ષ જેવી આમુષ્મિક વાંછનાની સિદ્ધિ માટે જ્ઞાનપંચમીવ્રતનું યથાવિધિ ગ્રહણ, પાલન અને ઉદ્યાપન એ જ એક અમોઘ અને સઘઃપ્રત્યયકારી માર્ગ છે એ વાતનું પ્રતિપાદન સમગ્ર ગ્રંથમાં જરા પણ અભિનિવેશ વિના વહુ ભારપૂર્વક કરવામાં આવ્યું છે. કોઈને દ્વીપાંતરમાં જવું હોય અને તરત જ વિમાન હાજર થાય, કરોડો માઈલ દૂર સ્વજન ગયા હોય અને આવવા સુઝાંની પણ આજ્ઞા ન હોય એ તરત જ આવી મળે, મરણ જ જેનો એકમાત્ર ઉપાય છે એવું કલંક ધર્ડાના દૃઢા ભાગમાં શત્રુના કચશટ સાથે કર્યાય અદૃશ્ય થઈ જાય, આવી આવી અનેકાનેક અશક્ય લાગતી વસ્તુઓ, શુભભાવથી જ્ઞાનપંચમી વ્રત કરનારને માટે તદ્દન શક્ય છે એ શ્રદ્ધેય સત્ય તરફ લેખકે જ્યાં અને ત્યાં સફળતાપૂર્વક અંગુલિનિર્દેશ કર્યો છે. ટૂંકામાં જ્ઞાનપંચમી વ્રતનું શાસ્ત્રોક્ત રીતે ગ્રહણ, પાલન અને ઉદ્યાપન સર્વસિદ્ધિપ્રદાયક છે એમ લેખકે નિશ્ચિત માવે જણાવ્યું છે.

જયસેન, નંદ, ભદ્રા, વીર, કમલ્લા, ગુણાનુરાગ, વિમલ, ધરણ, દેવી અને ભવિષ્યદત્ત એવાં આ કથાના દસ આશ્વાનોનાં અનુક્રમે નામ છે.

પરંપરાથી આ વાતો ચાલી આવે છે તેને સંક્ષેપમાં મેં કહી છે એમ વિદ્વાન કથાલેખક દરેક આલ્યાનના પ્રાન્ત ભાગમાં નિરભિમાનપણે કહે છે. પરંતુ આ “નાળપંચમી કહા”થી પ્રાચીન કોઈ જ્ઞાનપંચમીકથા-વિષયક ગ્રંથ આપણને ઉપલબ્ધ નથી તેથી આ દસેય આલ્યાનોનાં મૂળ ક્યાં હશે તે શોધી કાઢવું મુશ્કેલ છે. કનકકુશલે, ક્ષમાકલ્યાણે, મેઘવિજય ઉપાધ્યાયે જે જ્ઞાનપંચમીવ્રતમાહાત્મ્યવિષયક કથાઓ અને વાલા-વવોધો લખ્યાં છે તે વ્રથા વરદત્ત — ગુણમંજરી કથાના નામે ઓળખાય છે અને “નાળપંચમી કહા” તથા “વરદત્ત ગુણમંજરી કથા” વચ્ચે ફલસામ્ય હોવા છતાં પાત્રભેદ, સ્થલભેદ અને પ્રસંગભેદ જરૂર છે. ઇટલે કે એ ત્રણેય ઉત્તરકાલીન લેખકોએ મહેશ્વરસૂરિ રચિત પ્રસ્તુત “નાળપંચમી કહા”માંથી કશુંય લીધું નથી એ વાત સુસ્પષ્ટ છે. છતાં “વરદત્ત — ગુણમંજરી” કથાના પળ મૂળ શોધવાં હાલ મુશ્કેલ છે. અલગત જ્ઞાનપંચમી કે શ્રુતપંચમી ઉપર જેટલા દિગંવર આચાર્યોએ જે જે કાંઈ લખ્યું છે તે વધાનું મૂળ પ્રસ્તુત કથાનાં ભવિષ્યદત્ત નામના દસમા આલ્યાનમાં છે એ વાત આપણે ઉપર જોઈ ગયા. આ દિગંવર આચાર્યો પૈકી ધર્મકટવંશીય ઘણિગૃધનપાલ, સિંહસેન અપરનામ રૈંધુ, વિબુધ શ્રીધર અને બ્રહ્મચારી રાયમલ્લ ખાસ નોંધને પાત્ર છે.

પ્રસ્તુત “નાળપંચમી કહા”ના પ્રત્યેક આલ્યાનમાં રાજાઓ, દ્વીપ — દ્વીપાંતરો, નગરીઓ વગેરેનું ઘણી જ આલંકારિક અને ઘણી વખત શ્લેષાત્મક ભાષામાં વર્ણન કરાયેલું છે. ધાર્મિક, નૈતિક, સામાજિક, અને વ્યાવહારિક પ્રસંગો સર્જી તમામ ઉપયોગી વિષયો ઉપર અમૂલ્ય સુભાષિતો ગોઠવ્યાં છે. તે વખતે સમાજમાં પ્રચલિત કહેવતોનો પણ છૂટથી ઉપયોગ કર્યો છે. ગ્રંથ વાંચતા વેંત જ લેખકની સર્વતોમુખી પ્રતિભાનો પરિચય આપણને થયા વિના રહેતો નથી. કાવ્ય, અલંકાર, નીતિ, વ્યવહાર અને ધર્મ એ તમામ વાવતનો લેખકને તલસ્પર્શી અભ્યાસ હતો. પ્રાકૃત ભાષા તરફનો એમનો સકારણ સ્નેહ અને ચતુર્વિધ સંઘની મહાનુભાવતા વિષેના તેમના વિચારો રોચક અને સૂચક છે.

અને તેમના અનેકવિધ, અમૂલ્ય, આહ્વાદજનક, કચિત્ હાસ્યજનક, અને અભ્યાસપૂર્ણ, વેધક સુંભાષિતો વિષે તો કહેવું જ શું? જરા પણ સાંપ્રદાયિક વ્યામોહ વિના મને નમ્રપણે કહેવાનું મન થાય છે કે આ “નાળપંચમી કહા”ના કોઈ પણ અંશ તરફ ધ્યાન નહિ આપતાં કેવળ સુભાષિત — અંશ ઉપરથી જ એનું નિરપેક્ષપણે મૂલ્યાંકન કરવાનું કોઈ આપણને કહે તો પણ આપણે અસંદિગ્ધતાથી કહી શકીએ કે આ કથા — ગ્રંથ — રત્ન અજોડ અને અમર થવા સર્જાયો છે. કણાદ, કપિલ અને કાલિદાસે, વાલ્મીકિ, વ્યાસે અને વાત્સ્યાયને, સિદ્ધસેને અને સમન્તભદ્રે, હરિભદ્રે અને હેમચંદ્રાચાર્ય સુભાષિતોનો છૂટે હાથે ઉપયોગ કર્યો છે. એ વ્રથાના સુભાષિતોનો યત્કિંચિત્ અભ્યાસ કરવાનું મને સદ્ભાગ્ય પણ મળ્યું છે. છતાં મારે ઇટલું અહિંયા કહેવું જોઈએ કે મહેશ્વરસૂરિએ “નાળપંચમી કહા”માં વાપરેલ સૂક્તિઓ સર્વેદેશીય છે એના કરતાં તે વિશેષ મૌલિક છે. લેખકની નવનવોન્મેષશાલિની પ્રતિભાનો જે દૃઢ અને અવિસ્મરણીય પરિચય એ સુભાષિતો દ્વારા મને થયો અને એ પરિચયથી મને જે અલૌકિક આનંદ થયો તે લગભગ અવર્ણનીય છે. “રસાત્મકં કાવ્યં વાક્યમ્” અને “રસો વૈ બ્રહ્મ” કે શ્રી મુનશીજીનો વર્તમાનયુગને વંધવેસતો “રસોહાસ” યા “રસાસ્વાદ” શબ્દ જરાંય યોગ્ય નથી. આમ તો નીતિ, શોક્ય, સ્ત્રીજાતિ, પ્રેમ — સ્નેહ, કન્યા, મરણ, મિત્રતા, વાલ-વૈધવ્ય, દાંપત્ય, યાચના, વિશ્વધર્મ, પ્રવ્રજ્યા, પ્રતિવોધ, ધર્મ, સમભાવ, વ્યવહાર, આય, વ્યય, ધન, નિયમ, ચિત્તશુદ્ધિ, અમાલ્ય, સતી સ્ત્રી, રતિવિદ્યા, દારિદ્ર્ય, આજ્ઞા, નિરાજ્ઞા અને રાજનીતિ इत्यादि इत्यादि વિષયોનાં અનેકાનેક, મૌલિક, તલસ્પર્શી, અભ્યાસસૂચક અને વેધક સુભાષિતો વાપર્યાં છે જે દરેકને અહીં ચર્ચવાનો જરાય અવકાશ નથી તેથી માત્ર અમુકના અહીં નમૂનાઓ આપી સંતોષ પકડીશ.

સુભાષિતો

ધાર્મિક, નૈતિક, સામાજિક અને વ્યાવહારિક પ્રસંગો સર્જી આવશ્યક વિષયો ઉપર મહેશ્વરસૂરિએ એવા ઘણાં સુભાષિતો વાપર્યા છે જે વાંચવાથી તેમના સામાજિક, ધાર્મિક, નૈતિક અને વ્યાવહારિક અદ્ભુત જ્ઞાનનો અને તેમની અપૂર્વ વેધક દૃષ્ટિ તથા અઠંગ અભ્યાસનો આપણને સંપૂર્ણ પરિચય મળે છે. પ્રચલિત કહેવતો, શિક્ષાસૂત્રો અને સમયાનુકૂળ સુભાષિતો ઢગલે અને પગલે વાપરી તેમણે તેમના તે તે વિષયના તલસ્પર્શી અભ્યાસથી આપણને જ્ઞાત કર્યા છે. સુભાષિતોના વારંવારના ઉપયોગથી આપણી સુરુચિને જરાય પ્રત્યાઘાત થતો નથી એ વતાવે છે કે તેમને કલ્લાની દૃષ્ટિ પળ સિદ્ધ હતી. સ્ત્રી માનસનો તેમને ઘણો જ વારીક અભ્યાસ હતો. નગ્ન સત્યો અને નક્કર ઘટનાઓથી વ્યાપ્ત શિક્ષાસૂત્રોનો ઉપયોગ પણ તેમણે આલ્યાને આલ્યાને છૂટે હાથે કર્યો છે. ઘણું ઘણું લખીને જ કહી શકાય તેવી વાતો સમયાનુકૂળ, પ્રચલિત, અને કાવ્યમય શિક્ષાસૂત્ર દ્વારા લેખક કૌશલ્યપૂર્વક વતાવી શકે તો જ અને ત્યારે જ લેખક પ્રતિભાસંપન્ન છે એમ કહી શકાય.

ઉપર્યુક્ત તમામ કથનોને બરાબર સમજવા આપણે થોડા સુભાષિતોને સમજવા પ્રયત્ન કરીએ:—

ક્રિયા ગમે તેવી લઘુ હોય પણ જો તે શુભભાવપૂર્વક કરવામાં આવી હોય તો સુખને આપનારી થાય છે એ વતાવવા લેખક અમૃતાંશનો દૃષ્ટાંત આપી કહે છે:—

“વિસમવિસેષ મરતં કિન્નવિ રક્ષેદ્ અમયસો ?” ॥ ૧૧૧ ॥

સ્ત્રીઓ માટે શોક્યનું હોવું જેટલું આ સંસારમાં દુઃખદાયક છે તેટલું વીજું કશું દુઃખદાયક નથી એ સૂચવવા સ્ત્રી માનસના અજોડ અભ્યાસી શ્રીમહેશ્વરસૂરિ પ્રથમ આલ્યાનની ૩૯ મી ગાથામાં કહે છે:—

“વરિ હલિઓ વિ હુ ભત્તા અનન્નભજ્જો ગુણેહિં રહિઓ વિ ।

મા સગુણો વહુભજ્જો જહ રાયા ચક્રવટ્ટી વિ” ॥ ૧૧૨ ॥

મર્ત્તો ગુણવાન અને ચક્રવર્તી રાજા હોય પણ વહુ સ્ત્રીઓ વાલ્લો હોય તો તેના કરતાં નિર્ગુણ અને હલ્લ હાંકનાર સ્ત્રી જો તેને એક જ સ્ત્રી હોય તો તે સારો. શોક્યનું હોવું સ્ત્રીઓ માટે દુઃખની પરંપરાનું એક મોટું કારણ અનાદિ કાલથી મનાતું આવ્યું છે—ખાસ કરીને હિંદુ સંસારમાં. શોક્યની પ્રથા તરફનો મહેશ્વર-સૂરિનો સ્પષ્ટ અણગમો આપણને એવા અનુમાન કરવા તરફ લઈ જાય છે કે ઈ. સ. ની અગીઆરમી સદીમાં શોક્ય કરવાની રીત કાંતો વિશેષ પ્રચલિત હતી અથવા તેના તરફ ઘણો જ સન્ન અને સ્પષ્ટ અણગમો હતો. આટલું કહેવા છતાં પણ વાચકના મનમાં રહેને શંકા રહી જાય એમ માની લેખક તે જ આલ્યાનની ૪૨ મી ગાથામાં બુલંદ સ્વરે પોકારીને કહે છે:—

“સંકરહરિવંભાળં ગડરી લચ્છી જહેવ વંભાળી ।

તહ જંહ પહ્ણો હટ્ટા તો મહિલા હયરહા છેલી” ॥ ૧૧૩ ॥

શંકરને જેમ ગૌરી, વિષ્ણુને જેમ લક્ષ્મી અને બ્રહ્માને જેમ સાવિત્રી દૃષ્ટ છે તેમ પતિને મહિલા દૃષ્ટ હોય તો તે મહિલા; નહિ તો વકરી. અગીઆરમી સદીનો, સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યનો જન્મર હિમાયતી લેખક એથી પણ આગલ વધે છે અને એ જ આલ્યાનની ૪૬ મી ગાથામાં અંતિમ વાક્ય ઉચ્ચારે છે:—

“નિહંદો ઘરવાસો સગ્ગો પોઢાળ હોહ મહિલાળ ।

હયરો નરગો મળિઓ સથેસુ ચ કપિયા દો વિ” ॥ ૧૧૪ ॥

પ્રૌઢ મહિલાઓ માટે તો ઘરવાસ જો શોક્ય વિનાનો હોય તો જ તે સ્વર્ગતુલ્ય છે; અન્યથા શાશ્વત્માં તો તેને નરકતુલ્ય જ કહેલ છે. સ્નેહ, વિયોગ, પુરુષસ્વભાવ, રંડાપણું, કન્યાઓનું વાહુલ્ય, અને દારિદ્ર્ય વગેરે ઉપરના શ્રીમહેશ્વરસૂરિના મંતવ્યો સુંદરી નામના સ્ત્રી પાત્રના મુખમાં મુકેલા વાક્યો દ્વારા આપણને જાણવા મળે છે:—

“કિંચૂળો વિ હુ પળઓ દુઃખં અદ્વારણં મળે દેહ ।
 જો પુણ મૂલચ્છિન્નો મરણં ચિય કુળહ જુવદ્દેણં ॥ ૧૧૬૭ ॥
 વરિ મા જાઓ નેહો હોઝળં મા પુણો દ્વહં નટો ।
 અદંસણં પિ સેયં લોચણરિડણો નિહાણસ્સ ॥ ૧૧૬૮ ॥
 અવરાહેણ વિરત્તો દુઃખં ન વિ દેહ વલ્લહો જહ વિ ।
 અવરાહેણ વિણા પુણ જીયં સો નિચ્છલં લેહ ॥ ૧૧૬૯ ॥
 મળવલ્લહો વિરત્તો વિણાવરાહેણ કમ્મદોસાઓ ।
 સરિઓ સરિઓ દુમ્મહ અંગાહં નટ્સલ્લો વ્વ ॥ ૧૧૭૦ ॥
 ધન્ના વા મહિલાઓ જાણં પુરિસેહિં કિત્તિમો નેહો ।
 પાપ્પણ જઓ પુરિસા મહુયરસરિસા સહાવેણં” ॥ ૧૧૭૧ ॥

અર્થ:—સ્નેહ ઓછો થયો હોય તો પળ યુવતીઓના મનને અતિદારુણ દુઃખ આપે છે તો તે સ્નેહ સમૂલ્લગો નષ્ટ થાય તો તો મરણ જ નિપજાવે. પ્રથમથી જ પ્રેમ ન વંધાય તે સારું; પરંતુ એક વખત દૃઢ થયેલો સ્નેહ નાશ પામે તે તો ઠીક નહિ જ. પાછળથી નષ્ટ થનાર નિધિના દર્શન પહેલેથી જ ન થાય તે શ્રેષ્ઠ. પ્રિય-જન અપરાધે કરીને જો વિરક્ત થાય તો તે દુઃખકારક નથી થતો; પળ અપરાધ વિના રાગરહિત વનેલો વલ્લભ મરણનું નિમિત્ત અવશ્ય વને છે. પૂર્વકર્મના વિપાકે અપરાધ વિના વિરક્ત વનેલ પ્રિયજન જેમ જેમ યાદ આવે તેમ તેમ શરીરમાં પેટેલ શલ્યની જેમ દુઃખ આપે છે. આટલું કહ્યા પછી સુંદરી પાસે લેખક બોલાવડાવે છે “તે મહિલાઓ ધન્ય છે જેઓને પુરુષો સાથે કૃત્રિમ સ્નેહ છે” इत्यादि इत्यादि. કૃત્રિમ સ્નેહ હોય અને તે નષ્ટ થાય તો મનને આઘાત ન લાગે પરંતુ પ્રેમીજન સાથે ઓતપ્રોત થઈ ગયા પછી પ્રેમનો વેગ કમી યતો દેખાય તો અવશ્ય લાગી આવે. તો પછી ભ્રમર જેવા ચંચલ અને લોલુપી સ્વભાવવાળા પુરુષો સાથે પહેલેથી જ કૃત્રિમ સ્નેહ રાખ્યો હોય તો પાછળથી દુઃખ સહન કરવાનો વખત ન આવે. આ છેલ્લી કહેવતમાં ગોઠવેલ અથવા સૂચવેલ નક્કર સત્ય પૂરતા, સુંદરી સાથે, લેખક સંમત છે કે નહિ તે તો ન કહી શકાય પરંતુ વિના કારણે રાગરહિત વનનાર પ્રિયજન મહાન્ આપત્તિનું કારણ છે એટલું તો લેખક સુંદરીની જેમ જરૂર સહૃદયતાથી માનતા જણાય છે. આગલ ચાલતાં આ વધા દુઃખનું કારણ સ્નેહ છે એમ કલ્પી અસંગ ભાવને પોપનારાઓને લેખક અંજલી આપે છે. જુઓ:—

“નેહો વંધનમૂલં નેહો લજ્જાઙ્ગનાસઓ પાવો ।
 નેહો દુગ્ગહમૂલં પડ્ડિયહં દુઃખઓ નેહો ॥ ૧૧૭૨ ॥
 ધન્ના તે વરમુણિણો મૂલં નેહસ્સ જેહિં પરિચ્છિન્નં ।
 ધન્નાણ વિ તે ધણ્ણા વાલ ધ્વિય જે તવં પત્તા” ॥ ૧૧૭૩ ॥

અર્થ:—સ્નેહ એ વંધનનું મૂળ છે; સ્નેહ તો લજ્જા વગેરેનો નાશ કરનાર પાપ છે. દુર્ગતિનું મૂળ પળ સ્નેહ જ છે અને હંમેશની દુઃખદાયક વસ્તુ પળ એ અનુરાગ જ છે. માટે તે શ્રેષ્ઠ મુનિઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે કે જેમણે સ્નેહનું મૂળ કાપી નાશ્યું છે અને એ ધન્ય મુનિઓમાં તેઓ તો ખાસ ધન્યવાદને પાત્ર છે જેમણે વાલપણમાંથી જ તપ આદર્યું છે. અહિં આ લેખકની સહૃદયતા સ્પષ્ટ તરી આવે છે. વ્યાવહારિક જ્ઞાનમાં લેખક કેટલા પ્રવીણ હતા તેની તો સુંદરીના મુખમાં મુકેલ નિશ્ચોક્ત શ્લોકો આપણે યાંચીએ છીએ ત્યારે આપણને પૂરેપૂરી જાણ થાય છે:—

“નવજુવદ્દેણ વદ્દેણં વાલાણ ય પુગયાણ તિયમેણ ।
 નિદોસાણ વિ દોસા સંભાવિજ્ઞંતિ લોપ્પહિ” ॥ ૧૧૭૪ ॥

અર્થ:—નવયુવતિઓ, યતિઓ અને વાલકો મળે નિર્દોષ હોય પળ જો એકલા હોય તો તેમાં લોકો દોષની સંભાવના કરે છે. આગલ વધી લેખક એક શાશ્વત સત્ય સુંદરીના મુખે ઉચ્ચારે છે. તેઓ કદં છે

કન્યા જન્મે ત્યારે શોક કરાવે છે; ઝંમરે મોટી થાય ત્યારે ચિંતા કરાવે છે અને પરંપરા ત્યારે સર્વ કરાવે છે. આ રીતે કન્યાનો વાપ હંમેશનો દુઃખીયો જ હોય છે. જુઓ :—

“उप्पण्णाए सोगो वड्ढतीए य वड्ढए चित्ता ।

परिणीयाए उदन्तो जुवइपिया दुक्खिओ निच्चं” ॥ ૧૮૮ ॥

કેટલું વાસ્તવિક ચિત્ર !

મહેશ્વરસૂરિના શિક્ષાસૂત્રો જેટલાં સચોટ છે તેટલાં મૌલિક છે. એમાં ભરેલ વિશાલ જ્ઞાનરાશિ અને અનુભવયુક્ત ઠાવકાપણું લગભગ અદ્વિતીય છે. “પંચતંત્ર”માં કે “હિતોપદેશ”માં જે હિતશિક્ષાઓ પ્રત્યેક વાર્તામાં ગોઠવેલ છે તેવી જ અહિંયા પણ આરુપ્યાને આરુપ્યાને આપણને જડી આવે છે. આ શિક્ષાસૂત્રો તેમના પૂર્વવર્તી સાહિત્યમાંથી મહેશ્વરસૂરિએ શબ્દફેર સાથે તફાડાવી કાઢ્યા હોય એમ પણ દેખાતું નથી. કારણ કે દરેક શિક્ષાસૂત્ર એટલું મૌલિક દેખાય છે કે આપણને જરાય એમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી કે લેખકનાં અનુભવમાંથી અને સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણમાંથી એ હિતશિક્ષા સીધે સીધી ટપકી શબ્દનું સ્વરૂપ પકડે છે. મારી આ માન્યતા મને એમ કહેવા પ્રેરે છે કે લેખક સમાજના અને સંસારના ઝંડા અમ્યાસી હતા. તે ઉપરાંત આ અનુભવ તેમણે કોઈ વીજા પાસેથી મેળવ્યો હતો એમ પણ નહિ પરંતુ તેઓ પોતે ગૃહસ્થ જીવન સારી રીતે ભોગવ્યું હોવું જોઈએ. અન્યથા એમની ઉક્તિઓમાં જે સામર્થ્ય અને વેગ છે તે સંભવી શકે નહિ. માની પુરુષોના મનને દુઃખ આપનાર વસ્તુની ગણના કરતી વખતે લેખક કહે છે :—

“अदभक्त्वाणमकजं कज्जविणासो रिणं च गुणनिंदा ।

પચ્ચુવયારાકરણં દૂમંતિ હુ માણવિહવાણ” ॥ ૧૯૨ ॥

અર્થ :—કલંક, અકાર્ય, કાર્યનું વગડવું, દેવું, ગુણનિંદા અને પ્રત્યુપકાર ન કરવો આટલાં વાનાં માની પુરુષોને દુઃખ દે છે. સર્વ ભયમાં મરણનો ભય સૌથી મોટો છે. માણસ મરવાની તૈયારીમાં હોય છતાં મરણ ગમતું નથી એ વતાવવા સૂરિશ્રી કહે છે :—

“अंगीकए वि मरणे मरणभयं तह वि होइ जीवस्स ।

કહુઓસહસ્સ પાળં કહુયં ચિય નિયમઓ જેણ” ॥ ૧૯૭ ॥

અર્થ :—મરણ અંગીકૃત કર્યું હોય છતાં પણ જીવને મૃત્યુનો ભય હોય જ છે કારણ કે કડવા ઔષધનું પાન નિયમપૂર્વક કહવું જ હોય છે. સ્ત્રી કદિ પણ નિરાધાર હોતી જ નથી. સ્ત્રી સ્વભાવ જ એવો છે કે ગમે તે અવસ્થામાં એને સ્વામી તો જોઈએ જ. આ અનુભવજન્ય ઘટના સૂરિવર્ય નિમ્નોક્ત સુમા-પિતમાં ગોઠવે છે :—

“जणओ कुमारभावे तारुन्ने तह य होइ भत्तारो ।

વિદ્ધત્તણંમિ પુત્તો ન કયા વિ ગિરાસિજા નારી” ॥ ૧૯૭ ॥

અર્થ :—કૌમાર્ય વખતે વાપ, જુવાનીમાં ધણી અને વૃદ્ધાવસ્થામાં પુત્ર રક્ષણ કરે છે. નારી કદિ નિરાશ્રિત હોતી જ નથી. “Suspicion in friendship is poison” એ ત્રિકાલાવાધિત સત્ય લેખક નિમ્નોક્ત સુમાપિતમાં ગોઠવે છે :—

“જુત્તાજુત્તવિયારો જહ કીરહ્ દ્યરલોચવયણેસુ ।

તહ જહ વહ્હહમણિએ તા જેહો કિત્તિમો નૂળં” ॥ ૧૨૩ ॥

અર્થ :—યોગ્ય વચન છે કે અયોગ્ય એ વિચાર વીજા લોકોના વચન પરત્વે કરવામાં આવે એ તો જાણે કે ઠીક; પરંતુ એ જો પ્રિયજનના સંવંધમાં કરવામાં આવે તો તો પટ્ટી એ સ્નેહ કૃત્રિમ જ છે એમ જ સમજવું જોઈએ. પાકે ઘડે કાંઠા ન ચડે એ વર્તમાન લોકોક્તિ તે વખતે કેટલી પ્રચલિત હતી તેનું પ્રમાણ નિમ્નોક્ત સુમાપિત પૂરું પાડે છે :—

“વાલાણં તદ્દાણં લગ્નાઙ્ગં ચેદ્વા સુદેણ લોચાણં ।

કીરંતિ નેય જેણં દ્વિદ કચ્છા પદ્મમંદારાણં” ॥ ૧૧૨૪૪ ॥

પ્રિયમેલિકાનો સ્વર્ણ જ્યારે દ્રમકને વાળે છે ત્યારે દ્રમક વિચાર કરે છે કે આત્રી સુપવતી કન્યા અભ્યાસુધી અવિવાહિત રહે નહિ કારણ કે પાકેલી અને સ્વાદુ રસામાં આવતી ચોરડી કોઈ પણ છોડે નહિ :—

ન હુ પહિ પક્કા ચોરી હુદ્દ લોચાણ જા રુજા ॥ ૧૧૨૪૬ ॥

પ્રિયમેલિકાને મુક્તીને—છોડીને દ્રમક પણ ચાલ્યો ગયો તે વખતે પ્રિયમેલિકા પોતાના સ્ત્રીત્વને ધિક્કારે છે. એની ઉપર ફીટકાર વરસાવે છે તે વખતે લેખક તેની પાસે ચોલાવે છે કે સ્ત્રીનો ભવ એ જ દુઃખનું કારણ છે; તેમાં પણ વાઝવિવાપણું અને ભાગ્યહીનતા એ તો વિશેષ દુઃખદાયક છે. સૂરેશ્વરી દ્રષ્ટાંત આપી સમજાવે છે કે તે તો ગુમડા ઉપર ફોલો થાય તેના જેવું છે. જુઓ :—

“દુઃસ્વિત્તં ચેવ દુઃ સત્યેવ ચ અદ્વદુઃ ચ દોહનં ।

રંડત્તં ચાલાપ્ત જહ પિડલો ગંડવરમ્મિ” ॥ ૧૧૨૪૭ ॥

એકે વીજા પાસેથી સાંમચ્યું; વીજાએ ત્રીજાને કહ્યું અને ત્રીજાએ પોતાના વરનું ડમેરી મીઠું, મારું, મરી કિંવદન્તીને વહેતી મુક્તી. એ કિંવદન્તીમાં તથ્ય જગાય હોતું નથી, છતાં નિર્દોષ માટે તો એ ચરેચર પ્રાણઘાતક નિવડે છે. એટલે એવી કિંવદન્તી અથવા લોકાપવાદ તરફ કયાલેખક પોતાની ઘૃણા દાખવતાં કહે છે કે માણસો એક વીજા ઉપર વિશ્વાસ મુક્તી નિર્દોષને વ્યર્થ દેડે છે. જેવી રીતે આકાશ રંગ વિનાનું હોવા છતાં લોકો તેને નીલવર્ણુ કલ્પે છે. જુઓ :—

“નિદોસં પિ હુ લોઓ નિદ્દહ જત્તોન્નચયણપચ્છહો ।

વચ્ચરહિયં પિ જેણં મગ્ગહ જણો નીલમાયાસં” ॥ ૧૧૨૪૮ ॥

લાકડે માંકહું વજ્રાઙ્ગ્યું હોય ત્યારે અથવા એક વીજાની પસંદગીને જગાય લક્ષ્યમાં રાખવામાં આવી ન હોય તે વખતે, દંપતી—જીવન દુઃખદાયક તો બને જ છે; પણ એ ઉપરાંત હાસ્યપાત્ર પણ બને છે એ તરફ અંગુલિનિર્દેશ કરતાં કયાલેખક જયસેન અને શીલવતીના યોગ્ય સંયોગને અનુલક્ષી કહે છે કે રૂપ—લાવણ્ય વગેરેમાં એક વીજાથી જુદા પડતાં યુગલોનો સંયોગ કષ્ટદાયક જ નહિ પણ હઠમાં જોડેલ ઝંટ અને વજ્રદના સંયોગની માફક દુઃખ અને અશોભાકારક પણ બને છે. જુઓ :—

“મિહુગાણં સંજોગો સ્વાદ્વિલક્ષ્ણાણ અદ્વદુરં ।

દુક્ખાઽસોદ્ધા—જગજો સદ્વલિદ્વાણ વ હલંમિ” ॥ ૧૧૨૪૯ ॥

આગળ ચાલી વિદ્વાન લેખક યાચનાનું માહાત્મ્ય સમજાવતાં દ્રષ્ટાંત આપે છે કે જેવી રીતે કળીંગજાણે વિષ્ણુ મગવાનને શરીરનું વસ્ત્ર પણ આપ્યું હતું તેવી રીતે યાચના કોઈ કરે ત્યારે તેની યોગ્યતાયોગ્યતાનો વિચાર સરસો પણ નહિ કાચો જોડે. જુઓ :—

“અહવા જુત્તમજુત્તં પ્યં ન ગણંતિ પરથજે ગદ્ધયા ।

દિશ્વં ક્ષેત્રે જત્તો વિદ્ધુ(પ્પહુ)સ્ત સરીરકચ્ચં પિ” ॥ ૧૧૨૫૦ ॥

અહિંઆ એટલું જણાવ્યું જરૂરનું છે કે કાળે પોતાનું શરીર વિષ્ણુને નહિ પણ ઇન્દ્રને વસ્ત્રરૂપે યોગ કરતા આપ્યું હતું એટલે “વિષ્ણુ” શબ્દને વદલે “જિષ્ણુ” નામનો ઇન્દ્રવાત્રી શબ્દ પાઠાંતરરૂપે કલ્પવો જોડે. વીજી પ્રતિઓ ન મળે અને આ કલ્પનાને સમર્થન ન મળે ત્યાંસુધી નિશ્ચિતરૂપે ન કંઈ શંકાય. પત્ની, લક્ષ્મી, મિત્ર અને શાસ્ત્રનું ફળ શું છે એ સંવંધે લેખકે શાપરેલ એક સુમાધિત સુત્ર જ અનુમવર્ણુ છે. તેઓ કહે છે કે પત્નીનું ફળ રતિ અને પુત્ર; લક્ષ્મીનું ફળ દાન અને મોગ, મિત્રનું ફળ નિવૃત્તિ અને શાસ્ત્રનું ફળ ધર્મ છે. જુઓ :—

“रद्दपुत्तफला भज्जा लच्छी वि हु दाणभोगफलसारा ।

निब्बुहफलो य मित्तो धम्मफलाइं च सत्थाइं” ॥ ११४४० ॥

विश्वधर्म जेवी कोई वस्तु होई शके नहि. एक ज धर्म स्थापवो ए तो एक घेलछा मात्र छे. उपदेश सौ कोईने एक रूपे परिणमतो ज नथी. माटे पोताना मत तरफ सौ कोई वळे एवं इच्छवुं ए तदन व्यर्थ छे ए दर्शाववा कविश्री महेश्वर सूरि कहे छे के सघळ्य जीवोने पोते जे ग्रहण कर्युं ते ज ग्रहण कराववा कोण समर्थ थई शके ? ब्रह्मा, मनु अने मांघाता वगैरे घणा होवा छातां एक जगतने एक मतवालुं के एक धर्म-वालुं करी शक्या नहि तो अन्यथी शुं थई शके ? जुओ :—

“वंभाइएहिं मणुमाइएहिं मंधत्तमाइराइहिं ।

जयमेगमयं काउं न सक्किउं बहुहि किमणेण?” ॥ ११४४४ ॥

लांवा वखतनी दीक्षा के विविध विषयनुं विपुल ज्ञान मोक्षप्राप्ति माटे जरूरनुं नथी. शुभ भाव विना बंधुं नकामुं छे. क्रिया करवाथी भावशुद्धि न थती होय तो ए क्रियानो काई अर्थ नथी. क्रिया ए तो आत्मानो व्यायाम छे. ए व्यायाममांथी शुद्धभावनुं नवुं लोही सर्जवानुं छे. आम न बने तो क्रियाकांडनो काई अर्थ नथी. जयसेने थोडा ज वखतमां कैवल्य प्राप्त कर्युं ज्यारे घणी लांवी प्रब्रज्याना पर्यायवाळा हजु ज्यां ने त्यां ज पड्या हता. ए दर्शाववा महेश्वरसूरि कहे छे:—

“चिरपव्वज्जा नाणं एयं न हु कारणं हवइ मोक्खे ।

जस्सेव सुहो भावो सो चेव य साहए कज्जं” ॥ ११५०२ ॥

ज्ञाशी स्त्रीओ एक ठेकाणे भेगी थई होय एमां सारावाट नहि तेमज ज्ञाज्ञा कागडाओ देखाय तो ते पण अशुभसूचक छे; ज्ञाज्ञा डरपोक माणसो भेगा थया होय त्यां पण काई भलीवार न होय. आ लोकमान्यता कविश्री निम्नोक्त गाथा द्वारा जणावे छे:—

“कागा कापुरिसा वि य इत्थीओ तह य गामकुक्कडया ।

एगट्ठाणे वि ठिया मरणं पावेंति अइवहुहा” ॥ १०१४५२ ॥

आवा तो सेंकडो सुभाषितो आख्याने आख्याने बेरायेला मळी आवे छे परंतु ए वधाने चर्चवानो अहिं अवकाश नथी. आ सुभाषितोनो बराबर अभ्यास कर्या पछी आपणने ए निश्चित रीते विदित थाय छे के श्रीमहेश्वर सूरि समाजना, संसारना अने स्त्री मानसना अजोड अभ्यासी हता. अन्य आख्यानोमां आवतां थोडां बीजां सुभाषितो जोईए.

वैभवथी जे फूलातो नथी अने यौवनकाळे विकारने वश थतो नथी ते देवोने पण पूज्य छे तो मनुष्यमां पूजनीय बने एमां नवाई शी ? अनासक्त योगीनी सर्वधर्मसामान्य ए व्याख्या महेश्वर सूरिने पण मंजूर छे, ए आ सुभाषितथी आपणने जाणवा मळे छे:—

“विहवेण जो न भुलइ जो न बियारं करेइ तारुने ।

सो देवाण वि पुज्जो किमंग पुण मणुयलोयस्स?” ॥ २१९५ ॥

“जन्मना जायते शूद्रः संस्कारी द्विज उच्यते” आ चतुर्वर्णनियामक तटस्थ अने उदार व्याख्यानुं सुरेख प्रतिविंब, स्त्री—पुरुषना लक्षणकथन संबंधे वापरेल निम्नोक्त सूक्तिमां आपणी नजरे चढे छे:—

“मायाइविलसिएणं पुरिसो वि हु इत्थिया इहं होइ ।

इत्थी वि सरलहियया पुरिसो इह होइ संसारे” ॥ ३११७ ॥

खरुं ज छे के मायादिदुर्गुणवाळो पुरुष स्त्री करतां जराय च्छडीयातो नथी ज्यारे सरलहृद—
पुरुष करतां सेज पण उतरती नथी.

મોગરાંજી જેવે દ્રવ્યજન કાનું ન રહે. "Money makes the mare go" એ પણ સમાન છે.

"સર્વે: ગુણા: કાંચનમાશ્રયન્તે" એ સારું સાહે છે. વળી વેળા વેળા જો મોગરાંજી નંદર પગ જુદાં જાય પછે વડીઓનાંજિત દ્રવ્ય મળ્યું હોય તો પણ તરું વન કમલનો નાગપંચ પ્રામણિક પ્રયત્ન કરવો ન જોઈય. "આસીત: ભગ આસે અને "ચરત્ત્વૈ સધુ ચિંદતિ" એ સૌ કોઈ જાણે છે. લેણક કહે છે:—

"કેળા ઉઘાડ્યા હુણો વૃથાં અંજલિ મોચકારણ્યં ।

દુષ્વામાદેણ કલો મોચાનં સાદ્યં નસિ" ॥ ૪૧૨ ॥

જૈનવર્મ કાયરોને છે, સંસારમાંચઓનો છે, પછો આજેય વનનાનકાએ જૈન વર્મ ઉપર છે. એ જ જૈનવર્મનો અર્ગાશાસી સર્ગનો એક વિશ્વ સૂરિ, ગૃહસ્થાશ્રમ વૈશ્યવર્મો હોય તો મોગરાંજી અને મોગરાંજી પૈસો બહુ વેચ કમાવો જોઈય, મહું પડકારોને કહે ભારે રૂઝિદાસ પ્રસિદ્ધ સાહસિક અને યોદ્ધાના અભિપ્રાયને ગમે તે મોર્ગે વળગી રહેનાર નિહર અને નાહિચંદલા નિહરોને સૂર જેવાં જ પ્રતિમાકારી મહેર સૂર હશે એ આપણને જાણ અગરું જોઈય.

મળ એક સુતિ હતા છતાં 'નાયકાન્ત' બહુ: વાત્સ્યાયન કહ્યે હતા તો પણ 'કાલમુત્ર (કાલ-શાસ્ત્ર)' બહુ. કર્મ—અર્થ—કામ અને કરમણ મોટું એ હેતુ કાલપ્રયોજનનાં બંધો. તેથી જ સિંધે શ્રી મહેશ્વર સૂરિ, એક વિશ્વ જૈન સાદુ હોઈ, જૈનોના પ્રયત્નને નામના પ્રાપ્ત્યત્તે જોવા વ્રતના સુવેશ સંકલ્પ હોય એ ભૂત: સિદ્ધ છે. છતાં પણ ગૃહસ્થીઓને અતુલ્યી વેશોશ્રી, અપર્યુત નિહરતારી, ગતિશીલા સંવેશ કહે છે કે પતિશીલા કલતાર નાગપંચ પતિશીલા કરવી ન હોય તો વેળા, હાલ્યાદિ પાંચ પ્રકારે એ સુતોન્નદ પૂ. મધકારી ઉત્તવનો જોઈય. એ કિયાને ગવેડાની માનક જેન વેન આઠોશી બેઠારી હું પાયરો? દેવકાનં, વૈશ્યવર્મ, ગૃહસ્થ, સંન્યાસ અને વ્રાજપ્રસ્થ એ ચાર આશ્રમો પૈકી કોઈ પણ આશ્રમનાં નાગપંચ હોય તેને તો તે આશ્રમને મોર મો ટકા વૈશ્યવર્મનો ન છે. જૈનસેવાના વર્તુલનાં શ્રી પોતે સ્વીકારેલ તત્કલિન વર્તે દેશો ન્યાય આવી અગ્રેષ્ઠ પ્રગતિ કરી છેવટે મૌર મોટું સાધવનો છે. એ જાણ સાહે છે કે "સ્વર્ધર્મે નિધનં શ્રેય: પ્રથમો ભયાવહ:" આ હેતુથી ન લેણક કહે છે:—

"કેળો હાપુર્મીઓ પંચપારોહિ સંહુઓ રમ્મો ।

મો સહુ કામો સમિતો કરો હુગ રાગરો રમ્મો" ॥ ૪૧૩ ॥

ચોરંદ્ર જેવો દારિદ્રાગમન દુનિયાનું હું રાજ્યર ટાંકો, એ સંવેશનું લેણક શ્રી મહેશ્વર સૂરિ છતાં આજ્યાતનાં દારિદ્રા ઉપર એક વાતવર્ણી વાતક નેત્ર છે. નાકા—સિંહા, માંદે—મળિત, વેળો—વેળા અને ત્રી-પગ—મુરો બેક દારિદ્રીથી વિસ્તૃત થઈ જાય છે. દારિદ્રીનું મેહું પણ મુકામનાં જોવાનું કોઈ પમંદ કરતું નથી. દારિદ્રીની વળો વળો મેટી હોય અને પગ અંગેથી મુકાદ પગ વળો કિલ્લી હોય તોય મળોનાં કુશળી માનક પૂર્ણ વળો મારો વાતવર્ણો મૌ પાંચાગ કરે છે. જાન, કાયા, વિદ્યાન, વિનય, શૌર્ય અને વૈર્ય એ વળા ગુણો પુરુષના વૈશ્યાના—એક જો દારિદ્ર દોષ વેળાનાં હોય તો. હુઓ:—

"નિતો અયગો વૃથા નાયા નિયા એ માહમાહ્યા ।

અર્થે નિ હોંતિ નિસુદા દાંતિદંતેન્દ્રિયવર્ણ ॥ ૪૧૪ ॥

ગોટ્ટી નિ સુદુ નિદ્રા દાંતિદંતેન્દ્રિયાન લોપાદિ ।

વિચિત્ર દુર્ગં સુપાંચકંદાગ્રહ્યં વ ॥ ૪૧૫ ॥

નાગપંચાવિશાનં નિમત્તો મુરત્તનં એ ચોરંદ્ર ।

દાંતિદંતિવાપાનં અર્થે નિ નિરુપ્યં હોઈ" ॥ ૪૧૬ ॥

જો કેટલા મુમાયિતનાં "દારિદ્ર્યદોષો ગુણરાશિનાર્થી" એ મુક્તિનો પ્રવિચાર સંમલ્ય છે.

મહેશ્વર સૂરિનો સંસારનો તથા સમાજનો અભ્યાસ કેટલો વૈધક અને વિશાળ હતો તે તેમણે વાપરેલ સાતમા આશ્વાનના એક વ્યાવહારિક સુભાષિત ઉપરથી આપણને જાણવા મળે છે. તેઓ માને છે કે સંસાર ઉપર જ સ્વર્ગ અને નરકનો અનુભવ થઈ રહે છે, તો પછી શાસ્ત્રમાં વાપરેલ સ્વર્ગ અને નરકના અસ્તિત્વસૂચક પરોક્ષ કથનો વિષે શા માટે અવિશ્વાસ ધરાવવો જોઈએ? Instead of going to heaven we can bring down heaven on earth. સંસારમાં સ્વર્ગનાં સુખ અનુભવવાં હોય, દેવલોકના દિવ્યાનંદ અને મજા — મસ્તી હાંટવાં હોય તો એક તો ધર્મની જ જરૂર ન હોવી જોઈએ, વીજું દારિદ્ર્ય ન હોવું જોઈએ, ત્રીજું વ્યાધિઓ ન હોવા જોઈએ અને ચોથું સંતાનમાં કન્યાનું વાહુલ્ય ન હોવું જોઈએ. આટલાં વાનાં હોય તો સંસાર એ સ્વર્ગ-તુલ્ય જ છે; અન્યથા તે નરક સમાન છે. આ ચાર વસ્તુ જેની પાસે હોય તે જીવનનો રસાસ્વાદ માણી શકે. સાતમા આશ્વાનમાં પદ્માભ નામના દ્વિજને તેની જીવનની પાસે નિમ્નોક્ત ગાથા તેઓ કહેવડાવે છે: —

“દુકલત્તં દાલિદં વાહી તદ્દ કન્નયાણ વાહુલ્યં ।

પદ્મકલં નરયમિણં સસ્થુવદ્દં ચ વિ પરોક્ષલં” ॥ ૭૧૬ ॥

જેન સાધુ માટે લગભગ અસ્પૃશ્ય ગણાતા રાજનીતિ જેવા ગહન વિષય ઉપર પણ પોતાનો દ્રઢ અને અનુભવસૂચક અભિપ્રાય સૂરિવર્યે જણાવ્યો છે. તેઓ કહે છે કે કર્ણધાર વિનાના વહાણ જેવી સ્થિતિ અમાલ્ય અને શિષ્ટજન વિનાના રાજ્યની છે: —

“કર્ણદ્વારવિહીણં બોહિધ્યં જહ્ જલમિ ઢોહેદ્ ।

સિદ્ધમહંતયરહિયં રજં પિ હુ તારિસં હોદ્” ॥ ૮૧૨૧ ॥

શકુન શાસ્ત્ર જેવા વ્યાવહારિક વિષયના સંબંધમાં પરાપૂર્વથી ચાલી આવેલી એક રૂઢિને સૂરિવર્યે સૂક્તિમાં સુંદર રીતે ગુંથી કાઢી છે. આંધળો, કુષ્ઠના રોગવાળો, લંગડો, હોઠ કપલો, નાક-કાન વિનાનો — આટલાંને પ્રસ્થાન કરતી વખતે શુભ ફળની આશા સેવનારે પ્રયત્ન પૂર્વક વર્જવા: —

“અંધો કુટ્ટી પંગૂ છિન્નોટ્ટો છિન્નકક્ષનાસો ય ।

પદમં ચિય ચલિણં વજ્જેયન્ના પચત્તેણં” ॥ ૯૧૧૦ ॥

કામદેવના સર્વવિજયીપણા વિષે અને સંગીતશાસ્ત્રની પ્રાસાદિકતા વિષે સૂરિશ્રી દસમા આશ્વાનમાં કહે છે કે સંગેમરમરની પૂતળી સદૃશ કોઈ નાજુકનયનીના હાવભાવથી અને સંગીતના મધુર આલાપથી જેનું હૃદય મુગ્ધ થતું નથી તે કાં તો પશુ છે અથવા દેવ છે: —

“વરજુવદ્વિલસિણં નંધન્વેણં ચ દૃશ્ય લોચંમિ ।

જસસ ન હીરદ્વિ હિયયં સો પસુઓ અહવ પુણ દેવો” ॥ ૧૦૧૨૯૪ ॥

આટલી ચર્ચા પછી આપણે એમ કહેવાની સ્થિતિમાં જરૂર છીએ કે “નાળપંચમી” એક એની જ જાતિનો અલૌકિક પર્વકથા ગ્રંથ છે. તેના વિદ્વાન લેખક શ્રી મહેશ્વર સૂરિ એક પ્રકાંડ પંડિત, કુશળ કવિ, અઠંગ અભ્યાસી અને નિપુણ નિરીક્ષક હતા.

પ્રાકૃત ભાષા અને સંઘ વિષેના મહેશ્વર સૂરિનાં “નાળપંચમી” કથાન્તર્ગત મન્ત્રવ્યો

*

પ્રાકૃત ભાષા

“નાળપંચમી” કથાના લેખક શ્રી મહેશ્વર સૂરિનો પ્રાકૃતભાષા તરફ પક્ષપાત હતો. “મંદવુદ્ધિવાળા મનુષ્યો સંસ્કૃત કાવ્યના અર્થને જાણી શકતા નથી તેથી સૌ કોઈથી સુખેથી સમજી શકાય તેવું આ પ્રાકૃત રચ્યું છે. ગૂઢાર્થવાળા દેશી — પ્રાકૃત શબ્દોથી રહિત, અત્યંત સુંદર વર્ણોથી રચેલું, આનંદદાયક પ્રાકૃત કાવ્ય

કોના હૃદયને સુખ આપતું નથી? પરોપકારત પુરુષે તો આ લોકને વિષે એ જ ભાષા બોલવી જોઈએ કે જેનાથી વાલાદિક સર્વને વિશેષ બોધ થઈ શકે.”^{૭૮}

ઉપર્યુક્ત શબ્દોમાં પ્રાકૃતભાષા તરફની પોતાની અભિરુચિ શ્રી મહેશ્વર સૂરિએ અસંદિગ્ધપણે અને સ્વ જ આગ્રહપૂર્વક વતાવી છે. એટલે પ્રાકૃતભાષાની ઉપયોગિતા, તેનો સંસ્કૃત સાથેનો સંબંધ, તેની હૃદયંગમતા, સુખબોધકતા અને તેના તરફના સર્વવ્યાપી આદરભાવ વગેરે વિષે—સ્વદ્ ભગવાન્ મહાવીરથી માંડી પ્રાચીન, અર્વાચીન જૈન—જૈનેતર વિદ્વાન વગેરેએ જે કાંઈ કહ્યું છે તેની ટૂંક નોંધ, લેખકના પ્રાકૃત તરફના પ્રેમને પૂરો ન્યાય આપવા, લેવી અત્રે આવશ્યક છે.

અહીંતો ધર્મની પ્રરૂપણા અર્ધમાગધી (પ્રાકૃતનો જ શૌરસેન્યાદિની માફક એક ભેદ) ભાષામાં કરે છે.^{૭૯} ઔપપાતિકસૂત્ર જણાવે છે કે ભગવાન્ મહાવીર કૂળિકને અર્ધમાગધી ભાષામાં ધર્મોપદેશ આપતા હતા.^{૮૦} અર્ધમાગધી ભાષા જે બોલે—વાપરે તેને “ભાષાર્થ” (ભાષા + અર્થ) કહેવા એમ પ્રજ્ઞાપનાકાર શ્યામાચાર્ય કહે છે.^{૮૧} ભગવતીસૂત્રમાં કહ્યું છે કે દેવો પળ અર્ધમાગધી ભાષાને પ્રિય ગણે છે અને બોલાતી (કથ્ય) ભાષાઓમાં તે જ ભાષાને વિશિષ્ટ સ્થાન છે.^{૮૨}

આગમો માટે અર્ધમાગધી ભાષા પસંદ કરવામાં ભગવાન્ મહાવીરની સફળ દીર્ઘદૃષ્ટિનું આપણને અમોઘ દર્શન થાય છે. દૃષ્ટિવાદ નામના વારમા અંગ સિવાયના વધા કાલિક, ઉત્કાલિક અંગસૂત્રોને પ્રાકૃતમાં બોધવામાં અને રચવામાં સ્ત્રી—વાલ વગેરે જીવોને તે વાંચવામાં સરલતા રહે એ જ એક શુભાશય હતો.^{૮૩} દશવૈકાલિક ટીકામાં યાકિનીસૂત્ર હરિભદ્રસૂરિ પળ એક શ્લોક ઉદ્ધૃત કરી એ જ તાત્પર્યનું કહે છે.^{૮૪} સર્વ સિદ્ધાન્ત ગ્રંથોને સંસ્કૃતમાં રૂપાંતરિત કરવાની ઇચ્છામાત્ર જ સેવનાર સિદ્ધસેન દિવાકરજીને શ્રી મહાનુભાવ સંઘે પારાંચિક નામનું પ્રાયશ્ચિત્ત ફરમાવ્યું હતું. આ ઘટના શ્રી સંઘના સર્વોપરિપણાની જેટલી દ્યોતક છે તેટલી જ સૌ કોઈએ અર્ધમાગધી ભાષા જ વાપરવી એ વાતના આગ્રહની વ્યંજક છે—સમર્થક છે.^{૮૫} અહિં તો, ગણધરો, પૂર્વધરો કે વિદ્વાન, મુનિવરોને સંસ્કૃત ભાષા આવડતી નો’તી એમ નો’તું. તેઓએ સંસ્કૃતમાં પળ પ્રકાંડ વિદ્વત્તાથી ભરપૂર માણ્યો, ટીકાઓ વગેરે તેમ જ અનેકાનેક સંગ્રહગ્રંથો લખ્યાના દાખલાઓ પ્રકટ થયા છે અને કોણ જાણે કેટલાય હજુ અપ્રકટ પળ હશે!

૭૮

સક્કયકવ્વસસત્થં જેણ ન જાણંતિ મંદબુદ્ધિયા ।
સન્વાણ વિ સુહવોહં તેણ ઇમં પાઈયં રહ્યં ॥
ગૂઢત્થદેસિરહિયં સુલલિયવજ્જેહિં ગંથિયં રમ્મં ।
પાઈયકવ્વં લોએ કસ્સ ન હિયયં સુહાવેહ ? ॥
પરહવયારરણં સા ભાસા હોઈ એત્થ મણિયવ્વા ।
જાયઙ્ગી જીએ વિવોહો સન્વાણ વિ વાલમાઈણં ॥

—નાળપંચમીકહા, ૧; ૩-૫.

૭૯ સમવાયાંગસૂત્ર, ૩૪. (આગમોદય સમિતિ પ્રકાશિત) પૃ. ૬૦.

૮૦ ઔપપાતિકસૂત્ર (આ. સ. પ્ર.) પૃ. ૭૭.

૮૧ પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર (આ. સ. પ્ર.) પૃ. ૫૬.

૮૨ ભગવતીસૂત્ર (આ. સ. પ્ર.) પૃ. ૨૩૧.

૮૩ વર્ધમાનસૂરિકૃત આચારદિનકરમાં ઉદ્ધૃત, ડ. ૧૫.

૮૪ હરિભદ્રસૂરિકૃત દશવૈકાલિક ટીકા, પત્ર ૧૦૧.

૮૫ પ્રો. ગોપાળી અને આઠવલે અનુવાદિત સન્મતિતર્ક (પં. સુખલાલજી અને બેચરદાસજી સંપાદિત) ની અંગ્રેજી

પ્રસ્તાવના, પૃ. ૨૭.

ते जमानो ब्राह्मणोनी आपखुद सत्तानो हतो. तेमनो अहं जीवनना नाना मोटा दरेक प्रसंगमां जेम सुस्पष्टरीते तरी आवतो हतो तेम भाषाप्रयोग संबंधे पण थयुं. संस्कृत भाषा विद्वानोनी भाषा छे. एनो अर्थ प्राकृतभाषाभाषी वर्ग विद्वानं नथी एम न करवो जोईए. एनो सीधो अने एक ज अर्थ ए छे के संस्कृत भाषा वापरवामां अने समजवामां छी — बाल — मूर्ख अने मंदबुद्धि, माणसोने एक खास विशिष्ट प्रयत्ननी जरूर छे जे विशिष्ट प्रयत्न आर्थिक, सामाजिक के स्वाभाविक कारणे तेओ न करी शके. तो पछी समाजन आ मोटा भागने संस्कृतिथी विमुख राखवो? साक्षरतानो ईजारो संस्कृतभाषाभाषी लोकोए ज राखवो? आ प्रश्नो से'जे उपस्थित थाय. ब्राह्मण विद्वान वर्ग पोताना अहंने एकदम लज्जी दे ए पण लगभग अशक्य जेवुं हतुं. तेथी भगवान् महावीरे अर्धमागधीमां अने भगवान् गौतमबुद्धे पालीमां, ब्राह्मणोनी आपखुद सत्ता सामेना विरोध तरीके अने पोताना धर्मोपदेशना मोजाओ आबाल — गोपाल सुधी पहुँची शके ए ज एक परोपकारमय शुद्ध हेतुथी पोतपोताना सिद्धांतोनी प्ररूपणा करी. आ प्रथा स्थापवामां ए बने धर्मप्रवर्तकोनी निरहंता अने व्यवहारदक्षता जणाई आवे छे. टूंकामां, संस्कृतभाषाभाषी पुरुष साक्षर अने प्राकृतभाषाभाषी निरक्षर ए जूना वखतथी घर घाली गयेली मान्यता कोई पण जातना आधार विनानी छे ए, आ उपरथी, स्पष्ट थई जवुं जोईए.

संस्कृत पहेली अने पछी प्राकृत अर्थात् संस्कृतमांथी प्राकृत उद्भवी ए रूढ मान्यता पण एटली ज भ्रामक अने पूर्वग्रहथी भरेली छे. आ संबंधमां प्रथम ज मारे निर्विवादपणे कही देवुं जोईए के संस्कृत प्राकृतनी योनि के प्राकृत संस्कृतनी योनी ए वस्तु आपणे इतिहासथी सिद्ध करी शकीए तेम नथी. बने पक्षे विचारणीय दलीलो छे.^{८६} आ बाबत तो आपणे मनुष्यमानसथी ज निश्चित करी शकशुं. मानस — शास्त्रना अमुक मूलभूत सिद्धांतो त्रिकालाबाधित सनातन सत्य जेवा छे. एटले वर्तमान समाजमां प्रवर्तती सामान्य मनोवृत्ति तरफ जो आपणे दृष्टि करशुं तो पण आ बाबतनो खरो ख्याल आपणने मळशे. कोई पण समाज कोई पण एक काळे एकभाषाभाषी हतो ए कल्पवुं तदन अशक्य छे. संस्कारवाली भाषा अने संस्कारविहोणी भाषा ए वस्तु तो सदा सर्वदा रहेवानी ज. ज्ञानना तरतमभावे आ भेद शाश्वत छे. साक्षरता — निरक्षरताना सर्जनजूना भेद — प्रभेदो सर्व काळे विद्यमान हता अने रहेशे. एटले आटलुं तो हवे स्पष्ट ज छे के संस्कृत प्रथम नहि, तेम ज संस्कृतभाषाभाषी ज विद्वान् एम नहि. संस्कृत भाषा अल्पसंख्यकनी भाषा अने प्राकृत भाषा बहुसंख्यकनी भाषा — आ एक ज सत्य निरपेक्ष सत्य छे.

संस्कृतने दुर्जनोना हृदय जेवुं दुःखे ग्रहण करी शकाय तेवुं दाक्षिण्यचिह्न उद्योतन सूरि पोतानी वि. सं. ८३५मां रचेली मनाती प्राकृतभाषाबद्ध कुवलयमाला कथामां कहे छे.^{८७} वि. सं. ९६२मां थयेल मनाता प्रकांड पंडित सिद्धर्षि पोताना उपमितिभवप्रपंचा नामना अति विस्तीर्ण कथाग्रंथमां संस्कृत अने प्राकृत ए बने भाषाओ प्राधान्यने योग्य छे एम कहे छे अने उमेरे छे के संस्कृत ते दुर्विदग्धोना हृदयमां वास करी रही छे ज्यारे प्राकृत के जे बालकोने अने बालाओने पण सदबोध करनारी अने कानने गमे तेवी होवा छतां पण ए पंडितप्रवरोने गमती नथी.^{८८} मंदबुद्धिवाला माणसो संस्कृत काव्यनो अर्थ जाणी

८६ पं. हरगोविंददास कृत “पाइय — सह — महणवो”, उपोद्घात पृ. १ थी १२ तथा ४८ थी ५१.

८७ कुवलयमाला कथा (जे. भा. ता. प्र.), पत्र ५७, ५८. (आ कथारत्नसुं संपादन आचार्य जिनविजयजी करी रखा छे).

८८ उपमितिभवप्रपंचाकथापीठ, श्लो० ५१-५३.

શક્તા નથી પણ શ્રી મહેશ્વર સુરિય કહ્યું છે તે તો આપમે આપજી જોયું. હરિનદ્રસુરિ, વાલ્મીકિયચિહ્ન ઉદોત્તન સુરિ, સિદ્ધર્થિ, તથા મહેશ્વર સુરિય કરેલી પ્રયોગા ઉપર, જૈન વિદ્વાનોએ પ કરેલી છે. એવો આશય વક્તાવ વક્તાનાં આવે. પ માટે જૈનેશ્વર વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો તપાસવા જરૂરી છે.

“સંસુહસ્ય” જેવા પ્રસિદ્ધ જૈનેશ્વર પ્રયોગાં પ્રાજ્ઞતને આર્યમાણ ગંગાત્રી સંપ્રદાયની સમકક્ષ સ્થાપી છે. કવિ દંડી પોતાના “કાવ્યાર્ણવ” નામના અર્ધે ગ્રંથમાં પ્રાજ્ઞતના વર્ણન કરે છે: “ત્રિવિક્રમવંદ્ય પોતાના “પ્રાજ્ઞતશબ્દાસુશાસ્ત્ર”નાં પ્રાજ્ઞતને અન્ય અર્થવાચ્યું અને સુગત્વાયો ઉચ્ચારી શકાય તેવું ગણે છે—ગંગાત્રે છે; વિક્રમીય વક્તાની શત્રુવિદ્યામાં થયેલ મતાત્તા યાચાર્યસ્ય કવિ ગજશેઠ પોતાના “કર્ણમજ્જ-રોમક”માં સંપ્રદાય અને પ્રાજ્ઞતને, કઠોરતા અને મુહુર્તાત્તાનાં વર્ણન, અનુક્રમે પુરુષ અને સ્ત્રી સુચે સમજાવે છે; પ્રાજ્ઞત કાવ્યના અભિપ્રાય વિગતો માટે અવલોકને “વક્ત્રાચ્ચ”માં તો સ્પષ્ટ સ્પષ્ટ વર્ણ કર્યું છે; વાક્-પતિગણે પોતાના “ગરુડ વહો” કાવ્યમાં પ્રાજ્ઞતનાં સંપ્રદાય નીકળ્યું છે પણ સ્પષ્ટ જગાયું છે: “સૂર્ય-મહિના પુત્ર કુલહલે પોતાનાં અપ્રકટ “કાવ્યવર્ણ કહા”માં પણ સ્ત્રી—પાત્રના મુખે પ્રાજ્ઞતના માગેમાર વર્ણન-વક્તાવ્યા છે.” આ રીતે “સંસુહસ્ય”ના રચનાર, દંડી, ત્રિવિક્રમવંદ્ય, ગજશેઠ, અવલોકન, વાક્પતિગણ અને કુલહલ જેવા વિશ્રુત જૈનેશ્વર વિદ્વાનોના મુખેથી પણ પ્રાજ્ઞમાયાના વર્ણનનાં નવાં નવાં છે.

નાટ્યશાસ્ત્રમાં પણ પ્રાજ્ઞતને વિશિષ્ટ સ્થાન છે. “દશરૂપક”નો રચનાર કવિ વનંતય શ્રીશોભી માયા પ્રાજ્ઞ: પ્રાજ્ઞત હોય છે પદું મૂલ સ્થિત કરે છે. “પ ઉપાંગત અવ્યંકારશાસ્ત્ર, વ્યંકારણ, પ્રાજ્ઞત કોશો, હંદ:શાસ્ત્ર, કયાઓ, પૈત્રિશાસ્ત્ર ગ્રંથો, ચારંગો વગેરે વગેરે પ્રાજ્ઞત સાહિત્યનાં પુસ્તક લખાયું છે. રાજા-મહારાજાઓએ પણ પ્રાજ્ઞત શાસ્ત્રમય લેખ્યું છે. કવિવરુદ્ધ સ્વાતંત્ર્યહીનનાં “ગાયત્રીશક્તી”, પ્રભાસેનનો “સેતુવંદ” તથા મહારાજા યશોવર્માના આશ્રિત સ્વામંત વાક્પતિગણનાં “ગરુડવહો” આના ઉદાત્ત છે. આ રીતે પ્રાજ્ઞત શાસ્ત્રમય, સંપ્રદાયની નાનકા, મુલ વિદ્યાનાં લેખાયેલું છે પ આપમે જોયું અને મુલે મુલે પ્રાજ્ઞતની મુલવોવક્તા, હર્યંગમંતા, મહુરતા, શાસ્ત્રનાં વગેરે વિષેના જૈન—જૈનેશ્વર વિદ્વાનોના અમૂલ્ય અભિ-પ્રાયો પણ તપાસ્યા. મહેશ્વર સુરિય પ્રાજ્ઞતની સુગત્તા વિષે કાઢેલાં ઉદાહરણો રહ્યા આપમે હવે વેપાર સમજાયું હોયું જોઈએ.

સંવ

સંવ તરત્તો શ્રી મહેશ્વર સુરિનો અનુકરણીય આદરમાત્ર શાસ્ત્ર નોંધવા જેવો છે. જ્ઞાન, વર્ણન અને ચારિત્ર્યની ત્રિપુટીનો આવાર પંકજરે ગયો તો મહાસુમાત્ર સંવજ છે. સંવની પૂજા કરો, સંવનું વહુમાન કરો કે સંવની આરાવના કરો. પૃથ્વી પરંગાર જ્ઞાનનો આગવનાં ન વહે. સંવ પણ યોગ્ય નાયકની, જ્ઞાનીની, સુત્રીની કંદર વ્યાં નથી કરતો? તો વહી સંવના પ્રોત્સાહન હિના પદાંકુલે પણ આગળ વધી શકાય તેમ નથી. વાલ્મીકિય, અનુશાપ્તિ, ઉપવૃંહગા કહે સંવ મન્ય જીવતા ઉપકારનાં હંમેશાં તત્તર હોય છે. વેવો જિમનાં ચરણો પૂજે છે, ચૌદ ગજયોગ જેવી યામે હસ્તાનકકવદ્ વેલાય છે પણ નિર્દોષ તૈયાર મંગલાર્થ પણ

૮૩ સંસુહસ્ય, પ ૧૭, ૧૮.

—૯૦—કાવ્યાર્ણવ, ૧, ૩૪.

૯૧ ગરુડવહો, ૬૫, ૯૨-૯૪.

૯૨ આ અર્થગ્રંથનું સંપાદન પ્રો. ડૉ. યુ. પુ. ઝાચે પ કર્યું છે અને તે સિદ્ધી જૈન ગ્રંથમાલમાં હમણાં જ પ્રકાશિત થયો છે.

૯૩ દશરૂપક, પરિચ્છેદ ૨, ૬૦.

સંઘને પ્રથમ વંદન કરે છે તો પછી વીજા માણસોએ તો તેમ કરું જ જોઈએ એમાં નવાઈ શી? અર્ધમાગ-ધીમાં લેવાયેલા આગમગ્રંથોને સંસ્કૃતમાં રૂપાંતરિત કરવાની ઇચ્છા કરનાર સિદ્ધસેન દિવાકરને શિક્ષા કરનાર પળ સંઘ જ હતો.^{૧૫} અર્થાત્ ચતુર્વિધ સંઘની કલ્પના અને સ્થાપના ધર્મના સંરક્ષણ માટે જ છે; માટે ચતુર્વિધ સંઘ તરફનો ભક્તિભાવ દરેક ધર્મી પુરુષે વતાવવો જ જોઈએ.

વિક્રમીય છઠ્ઠી શતાબ્દિની પ્રથમ પચ્ચીસીમાં લખાણલ દેવવાચક ક્ષમાશ્રમણના નંદીસૂત્રમાં સંઘનું કાવ્ય-મય વર્ણન કરવામાં આવેલું છે જેનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે:—“સંઘસ્વરૂપ મહામંદરગિરિને વિનયપૂર્વક વંદન કરું છું. (તે સંઘ કેવો છે?) સમ્યગ્દર્શન એ જ શ્રેષ્ઠ વજ્ર છે જેનું; દ્રઢ, રૂઢ, ગાઢ અને અવગાઢ જેનું પીઠ છે; ધર્મ એ જ તેના ડાહ્યા શિલાતલોથી શોભનારા અને ચમકનારા ચિત્રવિચિત્ર કૂટ છે; સદ્ભાવયુક્ત શીલ એ તેનું સુગંધયુક્ત નંદનવન છે; જીવદયારૂપી તેની સુંદર કંદરાઓ છે અને ઉત્સાહી મુનિવરૂપી મૃગેન્દ્રોથી ભરાયેલી છે; કુતર્કનો વિધ્વંસ કરનાર સેંકડો હેતુઓ તે મંદરગિરિના ધાતુઓ છે; સમ્યગ્દર્શન તેનું રત્ન છે; ઔષધિથી પરિપૂર્ણ ગુફાઓની ગરજ લબ્ધિઓ સારે છે; સંવરૂપી શ્રેષ્ઠ જલનો વહેતો અલંકાર પ્રવાહ એ તેનો હાર છે; શ્રાવકગણરૂપી શબ્દ કરનાર મોરોથી તેની સ્ત્રીઓ ગાજી રહી છે; વિનયવિનમ્ર યતિઓને તેના શિશુ સાથે સરખાવ્યાં છે; અનેકવિધ સદ્ગુણો તેના કલ્પવૃક્ષોનાં વન છે અને જ્ઞાન એ જ શ્રેષ્ઠ મણિઓથી સુશોભિત અને સ્પૃહણીય તેની વિમલ ચૂલિકા છે.”^{૧૬}

ઉપર્યુક્ત વર્ણન ઘણું જ અલંકારમય છે છતાં તદ્દન સાચું છે. સંઘ એ સર્વસ્વ છે. સંઘ પાછળની ભગવાન્ મહાવીરની મૂળભૂત કલ્પનાને આપણે વરાવે તપાસીએ તો સંઘની કિંમત અને મહેશ્વર સૂરિએ કરેલી સંઘ-પ્રશસ્તિની યથાર્થતા આપણને વરાવે સમજાય.

ભગવાન્ મહાવીરે વર્ણને ડાહ્યા લાગના સિદ્ધાંત ઉપર પોતાની સંસ્થાના વે મુખ્ય વર્ગ પાંડ્યા. એક ઘરવાર વિનાનો, કુટુંબકવીલ રહિત, અપરિગ્રહી, પર્યટનશીલ, અનગાર વર્ગ અને વીજો પરિવારમાં રાચનાર, એક ઠેકાણે સ્થાન જમાવીને લગભગ સ્થિર જેવો અગારી વર્ગ. પ્રથમ વર્ગ સંપૂર્ણ લ્યાગી. એમાં પળ સ્ત્રી અને પુરુષ વને આવે. અને તે શ્રમણી, શ્રમણ, — સાધ્વી, સાધુ કહેવાય. ય્યારે વીજો વર્ગ સંપૂર્ણ લ્યાગી નહિ પરંતુ લ્યાગ કરવાની ઉત્કટ અભિલાષાવાળો. એમાં સ્ત્રી — પુરુષ વને આવે. તેમના પારિભાષિક નામ છે શ્રાવિકા અને શ્રાવક. મૂળ કલ્પના તો બ્રાહ્મણોના ચતુર્વર્ણાશ્રમ ઉપરથી જ કરવામાં આવેલી પરંતુ તેને એવો અનોખો ઓપ આપવામાં આવ્યો કે જેથી જૈનધર્મના સંરક્ષણ માટે તેનો વરાવે ઉપયોગ થઈ શકે. સાધુસંઘની વ્યવસ્થા

૧૪

અહ પંચહિં હારેહિં પંચહિં રયણેહિં તહ વિભૂસેડં ।
સંઘસ્સ'કુણં પૂયં જહસત્તીએ મહાસત્તો ॥
સંઘો મહાણુભાવો નાણાંઈતિયસ્સ જેણ આહારો ।
પૂહજ્જંતે તંમિં ઉ નાણાં પૂહયં હોહ ॥
તહ ઉવચારપરો વિ હુ સંઘો જીવસ્સ હોહ ભવ્વસ્સં ।
વચ્છલ્લં અણુસાદ્ધિં ઉવવૂહણમાહિ કુણમાણો ॥
અજં ચ તિયસનમિઓ કેવલલચ્છીહિ સંજુઓ વિમલો ।
તિત્થયરો વિ હુ ભયવં આઈએ વંદએ સંઘં ॥
તમ્હા સહિં સામત્થે સંઘં પૂણં સવ્વકજ્જેસુ ।
પાવિહ તંઓ ઉ મોક્કલો ભોત્તૂણં વિસયસોક્કલાં ॥

— નાણપંચમીકા, ૧; ૨૩-૨૭.

૧૫ જુઓ પાદનોંધ, ૮૫.

૧૬ નંદીસૂત્ર (આ. સ. પ્ર.), પૃષ્ઠ ૪.

સાધુઓ કરે. એને માટે નિયમો, વિધિ, વિધાનો, વંચનો વગેરે તે ઘડી કાઢે. શ્રાવકસંવના પણ નિયમો જુદા છે. છતાં આ વચ્ચે વચ્ચે અંતર છે અથવા ભિન્નતા છે એવું જરાય નથી. કારણ કે અમુક સાધારણ વાતો એવી છે કે જેથી સાધુસંવનો દાવ શ્રાવકસંવ ઉપર અને શ્રાવકસંવનો અંકુશ સાધુસંવ ઉપર વરાવર રીતે જઘ્ઘાઈ રહે. વચ્ચે વચ્ચે સુંદર સહકારને સંપૂર્ણ અવકાશ છે.

આ વ્યવસ્થાના ઉત્પાદક ભગવાન્ મહાવીર છે એમ પણ નથી. મગવતી જેવા અંગસૂત્રોમાં પાર્શ્વપત્ન્ય-થીઓની વાતો આવે છે.^{૧૦} કેટલાક પાર્શ્વપત્ન્યીઓ ભગવાન્ મહાવીર પાસે જતાં સ્વચ્ચાય છે; કેટલાક પ્રશ્નો કરે છે; કેટલાક તર્ક-વિતર્કો કરે છે. ભગવાન્ એનું સમાધાન કરે છે અને અંતે એ પાર્શ્વપત્ન્યીઓ ભગવાન્ની સાધુસંસ્થામાં પ્રવિષ્ટ થઈ જાય છે. અને સાધુસંવ ઘણી પાછો જુદા રૂપે દૃશ્યમાન થાય છે. આ વર્ગી વ્યવસ્થા એક રાજતંત્ર જેવી આપણને લાગે. આ ઉપરથી આપણે એમ સમજી શકીએ કે એ વ્યવસ્થાના વાંજ રોપનાર કેટલા વિચક્ષણ અને દીર્ઘદષ્ટિવાળા હતા ! એકલા ભગવાન્ મહાવીરના જ વચ્ચતમાં ૧૪૦૦૦ હજાર શ્રમણો અને ૩૬૦૦૦ શ્રમણીઓ હતી. સાધુસંસ્થામાં સ્ત્રીઓને પણ સમાન કક્ષામાં મુકવાનું માન ભગવાન્ને જ પાડેલું નથી જતું કારણ કે પાર્શ્વનાયના સમયમાં પણ એ પ્રયા પ્રચલિત હતી. અલ્બત્ત, ભગવાન્ મહાવીરે ઘણી ઘણી વાતોમાં જુદો ઓપ, જુદાં રૂપ, વગેરે વગેરે આપ્યાં છે એ નિર્વિવાદ છે. ભગવાન્ બુદ્ધ સ્ત્રીઓને સમાન સ્થાન આપવાની વાતમાં મહાવીરથી કંઈક અંશે જુદો મત ધરાવતા હતા; પરંતુ ભગવાન્ મહાવીરે જોરશોરથી સ્ત્રીઓને પણ સ્થાન આપ્યું, તેથી ભગવાન્ બુદ્ધને પણ સ્ત્રીઓને સમુચિત સ્થાન આપવું પડ્યું. આ વર્ગી રીતે તપાસતાં જૈનદર્શનમાં ચતુર્વિધ સંઘનું માન અને સ્થાન અદ્વૈત છે. એટલે પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં શ્રી મહેશ્વર સૂરિએ કરેલી શ્રી સંવની સ્તુતિ જરાય અસ્થાને નથી એટલું જ નહિ પરંતુ આવશ્યક છે.

ગ્રંથ સંપાદનમાં ઉપયોગમાં લીધેલી પ્રતિઓનો પરિચય

A:— જૈસલ્મીર માંડારમાંની વિ. સં. ૧૦૦૯ની સાલમાં લખાયેલ તાલપત્રીય પ્રતિ ઉપરથી આ પ્રતિ લખવામાં આવી છે. પ્રતિના પ્રાન્તભાગમાં જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ તપાસીને ત્રિવિમલ નામના કોઈ સૂરિએ વિ. સં. ૧૬૫૧ની સાલમાં આપાદ શુદ્ધ તૃતીયાને દિને સોમવારે ગ્યારે પુણ્ય નક્ષત્રમાં ચંદ્ર હતો ત્યારે આ પ્રતિ લખીને પૂરી કરી હતી. તેની લંબાઈ, પહોળાઈ ૮.૮ x ૪.૨ ઇંચ છે. અને વચ્ચે વાણુ લખેલા કુલે વાવન પૃષ્ઠ છે. દરેક પૃષ્ઠમાં સાધારણ રીતે સત્તર પંક્તિઓ છે અને દરેક પંક્તિમાં એકંદર વેંતાલીસ અક્ષરો છે. દરેક પૃષ્ઠની વચ્ચે વાણુએ ૮ ઇંચનો નાનો હાંસીઓ રાખવામાં આવેલ છે અને મધ્યમાં અનેકવિધ મૂળા-ચિહ્નો છે. આઠમા પૃષ્ઠના હાંસીઆમાં ૬૭ થી ૭૧ ગાથાઓ ઠાંકવામાં આવી છે. મૂળપ્રતિની ગાથાઓનો ક્રમાંક તો જેમનો તેમ સીવે સીવે ચાલ્યો જાય છે. એટલે હાંસીઆ વાળી ગાથાઓ કોઈ વાંજી પ્રતિમાં જોઈને કોઈએ ત્યાં નોંધી હોય એવો સંભવ છે. પારત્પરિક સંવંધ તપાસતાં ગ્રંથવસ્તુ સાથે તેનો મેળ હોવાથી મેં એ ગાથાઓને મૂળમાં જ લઈ લીધી છે. આ પૃષ્ઠના હાંસીઆમાં એક પાઠાંતર પણ નોંધવામાં આવેલ છે. જે શબ્દો કે અક્ષરો મૂળથી કે પ્રમાદથી રહી જવા પામ્યા હોય અથવા કાઢી મૂકાઈ જવા પામ્યા હોય તેને હાંસીઆમાં કોઈએ નોંધ્યો છે. મૂળ પ્રતિના અક્ષરો કરતાં આ અક્ષરો જુદા પડતા હોઈ જેના હાયમાં અથવા માલિકીમાં આ પ્રતિ આવી હોય એને એ વધા નોંધ્યા હોય એવી શક્યતા છે. જે જે સ્થળે અક્ષરો મૂકાઈ જવાની સંભાવના જણાતાં તે તે સ્થળે કોઈએ કાગળની ચવરકી ચોટાઈ તેના ઉપર મૂળ પ્રતિના અક્ષરો સરસરીતે લખી પ્રતિને શીર્ષેવિશીર્ષે યદી જતાં વચાવી લીધી છે. આ ચવરકી ચોટાઈવાનું કાર્ય એટલું દક્ષતાદર્શક કરવામાં આવ્યું

છે કે મૂલ પ્રતિના કાગળની અને ચવરકીના કાગળની જૂદી જૂદી જાતિનું માન ભાગ્યે જ કોઈ વાચકને રહે કે. થવા પામે. વીજી પ્રતિઓમાં હોય છે તેમ આ પ્રતિમાં પણ હસ્તાક્ષરોનું વૈશિષ્ટ્ય છે. પ્રતિ સુંદર હાલતમાં છે અને હસ્તાક્ષરો પણ મોતીના દાણા જેવા શુદ્ધ અને સરસ છે. પાટળ મંડારની આ પ્રતિ છે અને સંપાદનમાં एनो मुख्य आधार लेवामां आंव्यो છે कारण કે ए घणी ज शुद्ध मालूम पडी છે.

A પ્રતિનો પ્રાન્તભાગ

इति श्री महेश्वरसूरिविरचितं पंचमीमाहात्म्यं समाप्तम् ॥ विक्रमादित्यसंवत्सरात् १००९ वर्षलिखितताडपत्रीय-
पुस्तकात् जेसलमेरुमहादुर्गे संवत् १६५१ वर्षे आषाढ शुक्ल ३ सोमवारे पुण्यनक्षत्रे तपागच्छाधिराजभट्टारक श्री
श्री ५ श्री श्री आनंदविमलसूरीश्वर शिष्य पंडित श्री श्री ५ विजयविमलगणिशिष्यशिरोमणिपंडित श्री ६ आनंदविज-
यगणिशिष्यबुद्धिविमलेन लिखितमिदं पुस्तकम् । भद्रं भूयात् । श्रीसंघस्य कल्याणमस्तु । श्रीरस्तु ॥ छ ॥

B : — આ તાડપત્રીય પ્રતિ પાટળ સંઘવીના પાઢાના મંડારની છે. મંડારના નવા લિસ્ટમાં પ્રતિનો પુસ્તક નંબર ૧૬૩ છે. વડોદરાના મુદ્રિત લિસ્ટમાં આ પ્રતિનો નંબર ૪૦ છે (જુઓ પૃષ્ઠ ૩૩). પ્રતિની હાલત સુંદર છે. પત્ર સંખ્યા ૨૧૪ છે. વચમાં ૧૯૪મું પત્ર નથી. દરેક પત્રના પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં વધારેમાં વધારે ૬ અને ઓછામાં ઓછી ૩ પંક્તિઓ લખેલી છે. લિપિ સુંદર છે; શુદ્ધિ પણ ઉત્તમ પ્રકારની છે. પ્રતિની લંબાઈ, પહોળાઈ ૧૩ ॥ x ૨ ઈંચ પ્રમાણે છે. તેનો પ્રાન્ત ભાગ નીચે પ્રમાણે છે :—

संवत् १३१३ वर्षे चैत्र शुदि ८ रवौ महाराजाधिराज श्री वीसलदेव कल्याणविजयराज्ये तन्नियुक्त श्रीनागड-
महामाये समस्तव्यापारान् परिपंथयतीत्येवंकाले प्रवर्तमाने प्रह्लादनपुरे -- (तपा?) गच्छे ललितसुंदरगणिन्या-
ज्ञानपंचमी पुस्तिका लिखापिता ॥ छ ॥ छ ॥

(નીચેનો ભાગ સી. ડી. દલાલે મૂલ્યની નોંધો નથી લાગતો)

शाखासहस्रमहिते वंशेऽस्मिनो (नो) सवालसाधूनाम् ।

आसीद् वीरकनामा वालिणिहृदयाधिदैवतं धीमान् ॥ १ ॥

श्रीमानात्रकुमारो भारतनुः श्री कुमारनामा च ।

जसहृशालिगसंज्ञौ, तत्तनयाः पूर्णचन्द्र इति पञ्च ॥ २ ॥

भगिनी विनयाचारशालिनी गुणमालिनी । पुण्यश्रीरभवत् तेषामिन्द्रियाणां सुधीरिव ॥ ३ ॥

लाली शालीनविनया श्रीकुमारहृदीश्वरी । असूत सून (नु)मन्यूनवपुषं बहुदाभिधम् ॥ ४ ॥

आम्बो धनाम्बसावथजेसलगुणदावसुतविजयमतिः ।

तद्भार्या त्वથ કેલ્હીં રાજીં ચ સરસ્વતીં સસોમલતામ્ ॥ ૫ ॥

पद्मश्रीरिति निश्छन्नचरिता दुरितोज्झिता । द्वितीया बहुदाकस्य प्रियाऽसूत सुतानिमान् ॥ ६ ॥

વાહડં ચાહડં ચાત્રદેવસા - (ધુ ?)લસંજકૌ । ગાંગદેવં તથા જાલ્, તનયાં વિનયાનતામ્ ॥ ૭ ॥

पद्मश्री-लतां स्वकायवयसां विज्ञाय चाक्यैर्गुरोः, पुण्यश्रीमनिशं समृद्धिभधिकं नेतुं विसर्पन्मतिः ।

ન જા[ના]મૃતપાનતોઽસ્યધિકમિત્યાધાય ચિત્તે મુહુઃ, સદ્ગર્ણવલિશાલિકા લેખિતવતી યત્ પદ્મમીપુસ્તકમ્ ॥ ૮ ॥

इदं ललितसुन्दर्यै गणिन्यै गुणशालिनी । सच्चरित्रपवित्रायै, सा ददौ सम्मदोदयात् ॥ ९ ॥

C : — આ તાડપત્રીય પ્રતિ પાટળ સંઘવીના પાઢાના મંડારની છે. નવા લિસ્ટમાં આ પોથીનો અનુક્રમાંક ૧૬૦ છે. વડોદરાના મુદ્રિત લિસ્ટમાં આ પ્રતિનો નંબર ૨૯ છે (જુઓ પૃષ્ઠ ૩૦). પ્રતિની હાલત મધ્યમ છે. પત્રસંખ્યા ૨૦૭ છે. અંતના ૨૦૮ મા પત્રની પ્રથમ પૃષ્ઠમાં પ્રંથનું પૂર્ણ થવું અને વીજી પૃષ્ઠના અર્ધભાગમાં નાના અક્ષરોથી પ્રંથ લખનાર—લખાવનારની પ્રશસ્તિ લખાયેલી હોવાનું તે જ પત્રના નાના અને જીર્ણ વે ટુકડા ઉપરથી જાણી શકાય છે. જો કે પ્રતિની હાલત જોતાં અન્ય પત્ર પણ અસ્ખંડ રહેવું જોઈએ પણ અન્ય પત્રની દ્વિતીય પૃષ્ઠમાં લખાયેલ પ્રશસ્તિને કોઈ ઊઠાઊગીરે દ્વેષને લીધે ઘસી નાખવાથી પત્ર અત્યંત

પાતલું અને જીર્ણ થઈ ગયું અને પરિણામે અલારે ફક્ત વેજ નાના ટુકડા મળે છે. એ નાના ટુકડાની વીજી વાજું પ્રશસ્તિના ઘસેલા ભાગમાં થોડાક અસ્પષ્ટ અક્ષરો જણાય છે. પ્રતિની લંબાઈ, પહોળાઈ ૧૪ x ૨½ ઇંચ પ્રમાણ છે. પ્રતિની લિપિ જોતાં B પ્રતિ કરતાં આ પ્રતિ લગભગ એક સો વરસ વધુ પ્રાચીન છે તેમ અનુમાન કરી શકાય. આ પ્રતિના પાઠાંતરોમાં પાઠાંતર પછી પ્રતિની સંજ્ઞા C પછી જે સ્થળે સ્વસ્તિકાનું નિશાન કર્યું છે તે પાઠાંતર મૂળ પ્રતિમાં લખાયેલું નહિ પણ પ્રતિના પાઠને ભૂંસીને પાછલથી કરવામાં આવેલું છે તેમ સમજવું.

D:— આ પ્રતિ ભાવનગરથી મેલવવામાં આવી હતી. તેની લંબાઈ, પહોળાઈ ૯.૭ x ૪.૧ ઇંચ છે અને વને વાજુ લખેલા કુલે પંચાવન પૃષ્ઠ છે. વને વાજુ ૯ ઇંચનો નાનો હાંસીઓ રાખવામાં આવેલ છે. વીજી પ્રતિઓની માફક આ પ્રતિમાં પણ હસ્તાક્ષરોની ક્વચિત્ ક્વચિત્ વિલક્ષણતા જોવામાં આવે છે. પ્રતિ ઘણી જ સુંદર હાલતમાં છે અને હસ્તાક્ષરો A પ્રતિની માફક મોતીના ઢાળા જેવા શુદ્ધ અને સુવાચ્ય છે. આ પ્રતિ મને ઘણી જ મોડી મળેલી તેથી તેનો ઉપયોગ જેવો જોઈએ તેવો કરી શકાયો નથી. આ પ્રતિ A પ્રતિને ઘણે મોટે ભાગે અનુસરનારી છે એટલે A પ્રતિના પાઠાંતરોમાં મને જ્યાં સંદિગ્ધતા હતી ત્યાં જ આ પ્રતિનો ઉપયોગ કરી પાઠાંતરોની પસંદગીમાં સંદિગ્ધતા ટાળવા મેં યથાશક્ય યત્ન કરેલો છે.

પાઠાંતરો

પાઠાંતરોની પસંદગીમાં સર્વ પ્રથમ ધ્યાન હંદ ઉપર આપવામાં આવ્યું છે. પાઠાંતર અર્થની દૃષ્ટિએ ગમે-તેટલું બંધ વેસતું હોય પરંતુ તેથી હંદોભંગ થતો હોય તો તેને જતું કરવામાં આવ્યું છે અને પાદનોંધમાં તેને ટાંકી તેની નોંધ લેવામાં આવી છે. પાઠાંતરો વધાજ નોંધવામાં આવ્યા છે. વ્યાકરણ શુદ્ધિને પણ લગભગ એટલું જ પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે. આ વે દૃષ્ટિઓ જે પાઠાંતર થી સંચવાઈ તેને મૂળમાં સ્વીકારવામાં આવ્યું છે અને વીજાને પાદનોંધમાં તે તે પ્રતિની સંજ્ઞા પૂર્વમાં મૂકી જણાવવામાં આવ્યા છે. અર્થદૃષ્ટિને ત્રીજા પ્રકારનું મહત્ત્વ આપવામાં આવ્યું છે. જે પ્રતિના પાઠાંતરથી આ ત્રણેય દૃષ્ટિઓ અવ્યાહત રહી તે પાઠાંતરને, કોઈ પણ પ્રતિ તરફ મોહ રાખ્યા વિના, અપનાવી લીધું છે. વધી પ્રતિઓના પાઠાંતરો અમુક એક પાઠ વાસ્તવ સંમત હોય પરંતુ મને પોતાને અર્થમિલ ન લાગ્યો તેવા સ્થળે મેં શંકાચિહ્ન મૂકેલ છે; અથવા પાઠ સૂચવી મેં ત્યાં આવા () કૌંસમાં તે પાઠ મૂક્યો છે. વધી પ્રતિઓના પાઠાંતરોને ધ્યાનમાં લીધા પછી પણ હંદની દૃષ્ટિએ અક્ષર કે અક્ષરો જ્યાં જ્યાં મને ખૂટતાં લાગ્યાં ત્યાં ત્યાં આવા [] કૌંસમાં તે તે અક્ષરો મેં કેવળ સૂચના રૂપે વતાવ્યા છે. કોઈ નવી પ્રતિ મળી આવતાં મારા સૂચિત પાઠો ઓટાં સિદ્ધ થાય એવી પૂરતી શક્યતા છે. 'ય'શ્રુતિની વાસ્તવતામાં અને 'ન' કે 'ળ'ની વાસ્તવતામાં પ્રતિઓના પાઠાંતરોની વહુમતિ ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે. એ વે વાસ્તવતામાં કોઈ એક નિયમ આદંત અલ્પાર કરવામાં આવ્યો હોય એમ નથી.

પ્રાકૃતભાષામાં લખાયેલ જૈન કથા સાહિત્યનો ટૂંક પરિચય

પ્રાકૃત ભાષામાં લખાયેલા જૈન કથા સાહિત્ય વિષે એટલું વધું કહેવામાં આવ્યું છે કે એના વિષે અહિં પુનરુચ્ચારણ કરવું ઉચિત નથી. એ વિષે વિગતવાર, અમ્યાસપૂર્ણ માહિતિ મેલવવા તે વિષયના શોધીન જિજ્ઞાસુઓએ આચાર્ય જિનવિજયજીનો 'કુવલયમાલા' નામનો લેખ, "સિંધી જૈન ગ્રંથમાલામાં પ્રસિદ્ધ થયેલ, સ્વસંપાદિત હરિષેણના 'વૃહત્ કથાકોશ'માંની પ્રો. ડૉ. એ. એન. ઉપાધ્યેયે લખેલ વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના, પ્રો. ડૉ. ઘાટગેનો 'નૅરેટીવ લિટરેચર ઇન જૈન માહારાષ્ટ્રી' નામનો લેખ, તેમ જ સ્વર્ગસ્થ મો. દ. દેસાઈ કૃત 'જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ', અને છેલ્લે આ વધી માહિતિની પૂર્વ ભૂમિકારૂપ થઈ પડેલ જોહાનીસ હર્ટગનો

‘નૅરટીવ લિટરેચર ઑફ ધી જૈનાઝ’ શીર્ષક લેખ તથા હરિભદ્ર સૂરિ રચિત ‘સમરાઈચ કહા’નો પ્રો. ડૉ. હર્માન યાકોવીનો ઉપોદ્ધાત જોઈ જવા ખાસ મલામળ છે. આ વધા લખાણોમાં ઇટલી સામગ્રી ભરી પહેલી છે કેં એનો અહિંઆ પુનરવતાર કરવો અસ્થાને છે અને અનુપયુક્ત પળ છે. તેથી અહિં એ સાહિત્ય વિષે કેવલ અંગુલિનિર્દેશ કરીને જ સંતોષ પકડ્યો છે. મેં નીચે આપેલ વિગતોનો આધાર પળ ઉપર્યુક્ત સાહિત્ય જ છે..

જૈનોનું કથા સાહિત્ય પ્રમાણમાં મહાકાવ્ય છે. પ્રાકૃત, સંસ્કૃત, અપભ્રંશ અને ગૂજરાતી એમ ચારેય ભાષામાં લખાણ સેકંડો જૈન કથા ગ્રંથો આજે મઠી આવેલ છે. એમાંના ઘણા ધરા ગ્રંથો વિક્રમીય દસમી સદી પછી વનેલા છે. વિક્રમીય પ્રથમ સહસ્ત્રાબ્દિમાં રચાયેલા ગ્રંથોની સંખ્યા દસથી વધારે નથી પળ ઓછી હશે.

જૈન કથા સાહિત્યના મૂલ ‘જ્ઞાતાધર્મકથા’ નામના છઠ્ઠા જૈન અંગમાં મઠી આવે છે. જૈન કથા-ગ્રંથોમાં વહુ પ્રાચીન ગ્રંથ હોય તો તે ‘વસુદેવહિંડી’ છે. આથી પળ જૂનું ચંદ્રગુપ્ત મૌર્યના ગુરુ ભદ્રવાહુરચિત ‘વસુદેવ ચરિત’ છે. પરંતુ અત્યારે એ ઉપલબ્ધ નથી. ‘વસુદેવહિંડી’ પછી વિમલ સૂરિ રચિત ‘પડમચરિય’ આવે છે. આ સૂરિએ ‘હરિવંસ ચરિય’ લખ્યું હોવાનો પળ ઉલ્લેખ છે જો કે એ અત્યારે ઉપલબ્ધ નથી. ઇતિ-હાસિક અને કાલ્પનિક વસ્તુઓના મિશ્રણવાળા ‘વાસવદત્તા’, ‘સુમનોત્તરા’, ‘ઉર્વશી’, ‘મૈમરથી’, અને ‘નરવાહન દત્ત’ જેવા અનેક શૃંગારરસપ્રધાન લૌકિક કથા ગ્રંથો રચાયા.

શૃંગારરસથી છલ્લબલ્લી અને વર્ણનોથી ભરપૂર કથાઓમાં પાદલિપ્ત સૂરિની ‘તરંગવતી કથા’ સર્વ પ્રથમ છે. જો કે અપ્સોસની વાત તો એ છે કે એ કથારત્ન હજુ સુધી ક્યાંય કોઈને મળ્યું નથી ઇટલે આપળે તો અનિશ્ચિતસમયી આચાર્ય વીરમદ્ કે વીરમદ્ શિષ્ય ગણિ નેમિચંદ્રરચિત તેના ‘સંક્ષિપ્ત સાર’થી જ મૂલકથાનો રસાસ્વાદ કરવાનો રહ્યો. ‘તરંગવતી’ને કુવલયમાલાકારે સંકીર્ણકથામાં લખાવી છે.

પાદલિપ્તસૂરિએ સર્જેલી આ નવીન કથાસૃષ્ટિમાં પાહ્લ્લથી ધીમી પળ. સંગીન ભરતી થઈ. ફલસ્વરૂપે ‘મલયવતી’, ‘નરવાહન દત્ત’, ‘મગધસેના’, ‘વંધુમતી’, અને ‘સુલોચના’ નામક સુંદર કથાઓ રચાઈ. કમનસીવે એ વધી કથાઓ કાલદોષે કે વીજા કોઈ કારણે લુપ્ત થઈ ગઈ અને એમના નામો સિવાય આપળે એમના વિષે કશું જાળતા નથી.

‘વસુદેવચરિય’, ‘પડમચરિય’, અને ‘હરિવંસ ચરિયા’દિ પુરાણ પદ્ધતિના ચરિત્ર ગ્રંથોને કથા વર્ગમાં ન ગણીએ તો, તે પછી ‘ધમ્મિલ્લહિંડી’ અને તેની સાથે જોડાણ ‘વસુદેવહિંડી’ નામનો કથા ગ્રંથ આવે છે. એ આઠમા સૈકા પહેલાનો છે. તેના પછી હરિભદ્રસૂરિની ‘સમરાઈચ કહા’ આવે છે. આ કથા કવિની કવિવ-શક્તિની સાક્ષાત્ પ્રતિમા છે ઇટલું કહેવું વસ થશે. આચાર્ય હેમચંદ્ર આ કથાને સકલકથાની કોટિમાં મૂકે છે. અત્રે એ પળ જણાવવું જોઈએ કે એમનું રચાયેલું ‘ધૂર્તાલ્પાન’ પળ હવે તો પ્રસિદ્ધ થઈ ગયેલ છે. આ પછી ઉદ્યોતન સૂરિની ‘કુવલયમાલા’ આવે છે. આ કથા ચંપૂના ઢંગની છે. રચનાશૈલિ ‘કાદંબરી’ કે ‘દમયંતી કથા’ જેવી છે. કાવ્યચમત્કૃતિ ઉત્તમ અને ભાષા મનોરમ છે. વિનોદમાં કથા લેખકે એમાં પૈશાચી અને અપભ્રંશ ભાષામાં પળ વર્ણનો આપ્યા છે. આ કથાની ઉપયોગિતા ઇતિહાસિક દૃષ્ટિએ પળ ધાસ મહત્વની છે. એની પછી શીલાંકનું ‘મહાપુરુષ ચરિત’, વિજયસિંહ સૂરિ રચિત ‘ભુવનસુંદરી કથા’, કોઈ અજ્ઞાતનામા લેખકનું ‘કાલકાચાર્ય કથાનક’ અને ધનેશ્વરનું ‘સુરસુંદરી ચરિય’ આવે છે. એ પછી મહેશ્વર સૂરિ રચિત આપળો આ પ્રસ્તુત પર્વકથાનો ગ્રંથ આવે છે. ત્યાર વાદ કથાસાહિત્ય ઘણા મોટા પ્રમાણમાં જૈન લેખકોએ લખ્યું છે; પરંતુ એ વિષે અહિં લખવું અનાવશ્યક છે અને અપ્રસ્તુત છે ઇટલે છોડી દીધું છે.

જૈન કથા સાહિત્યના આ વિહંગાવલોકન પછી ઇટલું કહેવું જરૂરી છે કે જૈન કથાલેખકોનું મૂળ વ્યેય એક જ હતું અને તે આધ્યાત્મિક કલ્યાણ. ગમે તે જૈન કથા લ્યો. આ વ્યેય તેમાં સ્પષ્ટપણે પ્રતિવિવિત થયેલું દેખાશે. કથા દેહ ગમે તે હોય અને ગમે તેવો હોય પરંતુ ધર્માધર્મનું, પુણ્ય-પાપનું ફળ વતાવવાનો આશય અને કર્મના અચળ સિદ્ધાંતની સ્થાપના માટેની જૈન કથા લેખકની તાલાવેલી—આ વે મુલ્ય સિદ્ધાંતો કથાનો આત્મા છે. સામાન્ય લોકવાર્તાઓને પણ જૈન કથાકારોએ પોતાના અવનવા રંગે રંગી છે અને એના ઉપર પોતાના વ્યેયની મહોર મારી છે. સામાન્ય લોકવાર્તાના સંવંધમાં પણ આ વ્યેય ઉગ્રપણે સિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે તો પછી ખાસ વિશિષ્ટ વસ્તુનો આધાર લઈ, જૈન ધર્મના મૂળ તત્ત્વોને પ્રતિવોધવાના એક માત્ર હેતુને ધ્યાતર રચવામાં આવેલી કથા વિષે તો કહેવાનું જ શું ? ટુંકામાં, આ મહોરની વિશિષ્ટતા એવી કથાઓમાં ઊઠીને આંખે ચોંટે એ સ્વાભાવિક જ છે. મહેશ્વર સૂરિનો પ્રસ્તુત ગ્રંથ આ હરોળમાં આવે છે. એની મુલ્ય નેમ ઐહિક અને પારલૌકિક સુખની પ્રાપ્તિ કરાવી આપવાની છે અને તે જ્ઞાન પંચમી જેવા પુણ્ય દિવસે જૈન ધર્મના આરાધન દ્વારા. કથાનો પ્રતિપાદ્ય વિષય આ છે; વીંજી વવી વાવતો આનુપંગિક છે.

છંદ, ભાષા અને કવિત્વ

સમગ્ર ગ્રંથમાં એક જ છંદ વાપરવામાં આવેલ છે અને તે છે ગાથા. ભાષા માહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત છે. એના ઉપર કવિત્વ અર્ધમાગધીની તો કવિત્વ અપભ્રંશની અસર પડેલી છે. દેશી શબ્દોનો પ્રયોગ લેખકે કરેલ છે. જેવાં કે:—કોહ, યુંહુવ, ફેઢ્કાર, યત્ય, ચેહુ, ઘવર, ઘહ, ચુક, ચુહી, છુહુ, છુહુ, છોહ, છોહ, જાહ, હોહ, તુહ, તોહ, ધાહી, નિચ્છોહ, પુઢ્કાર, પોહ્લ, ફેહ, ફિહ, અને મોઢ્કલ વગેરે વગેરે. લેખકની શૈલિ ઘણી જ હૃદયંગમ, સરળ, અને પ્રાસાદિક છે. એનું મુલ્ય લક્ષણ અનાયાસ છે. શબ્દ પ્રવાહ સીધે સીધો, અસ્વલિતપણે લેખકના હૃદયમાંથી જાણે કે ન વહેતો હોય એમ લાગે છે. અર્થ પંકડી પાઢવામાં મુસીવતનો અનુભવ જરાયં કરવો પડતો નથી. શબ્દાઢંવર ક્યાંય નથી જળાતો. શૈલિ કોઈ પણ સ્થળે યદવચહી નથી જળાતી. હૃદયંગમતા, પ્રાસાદિકતા, સરળતા, સુવોધતા, વગેરે વગેરે લેખકની શૈલિના ગુણો છે. શ્લેષનો ઉપયોગ લેખકે સ્થળે સ્થળે સફળતાથી કર્યો છે. કાવ્યચમત્કૃતિ લેખકને સિદ્ધ હતી. તેના નમૂના માટે યુઓ યાસ કરીને પ્રથમ કથાનકની ૪૧૯મી, ૪૮૮થી ૪૯૨મી, આઠમા કથાનકની ૧૨૦મી અને દસમા કથાનકની ૨૯૭-૨૯૮મી ગાથાઓ.

આભાર દર્શન

આ ગ્રંથના સંપાદનમાં મારા વિદ્યાગુરુ ભારતીય વિદ્યામંત્રનના ઑન. ડિરેક્ટર આચાર્યશ્રી જિનવિજયજીએ મને પ્રતિઓ મેઢ્ઢવી આપીને, જે ગાથાઓનો અર્થ મને વેસતો નો'તો તે સમજાવીને, સંપાદનની આંટી-શુંટીના ડકેલમાં યથોચિત મદદ આપીને, તેમજ પ્રસ્તાવનાની માહિતિ મેઢ્ઢવવામાં ઉપયોગી થાય એવું સાહિત્ય સૂચની અને મેઢ્ઢવી આપીને મને જે અમર્યાદ સહાય આપી છે તે માટે હું તેમનો પરમ ઋણી છું.

ભારતીય વિદ્યા મંત્રન
સુંવડે
માઘ પૂર્ણિમા, સં. ૨૦૦૪

અમૃતલાલ સવચંદ ગોપાળી.

सिरीमहेसरसूरिविरइयाओ नाणपंचमीकहाओ ।

॥

॥ ॐ नमो वीतरागाय ॥

पंचेदियनिरवेक्खं पंचनमोक्कारहेउयं तह य । पंचमगइसाहणयं पंचमनाणं नमंसेउं ॥ १
 दुविहाए^३ पंचमीए कालं पुरिसं विहाण-गहणं च । उज्जवणं फलभावं गाहाहिं म हे सरो भणइ ॥ २
 सक्कयकव्वस्सत्थं जेण न जाणंति^४ मंदबुद्धीया । सव्वाण वि सुहवोहं तेण इमं^५ पाइयं रइयं ॥ ३
 गूढत्थेदेसिरहियं सुललियवन्नेहिं^६ गंथियं रम्मं । पाइयकव्वं लोए कस्स न हिययं सुहावेइ ? ॥ ४
 परउवयाररणं^७ भासा सा होइ एत्थ भणियव्वा । जायइ जीए^८ विबोहो सव्वाण वि वालमाइणं ॥ ५
 पंचवरिसेहिं जेड्ढा पंचहिं मासेहिं लहुइया होइ । एवइयकालमाणा होइ अखंडा य^९ कायव्वा ॥ ६
 जइ कह वि असामत्थं होइ सरीरस्स दिव्वजोएणं^{१०} । ता उत्तरकालं पि हु पूरिजा असढभावो^{११} उ ॥ ७
 खलिओ वि जहा सुहडो पुणरवि वलिउण पावइ जसोहं । तह नियमं पूरितो^{१२} जीवो सुहभायणं होइ ॥ ८
 एंगतेणं जेणं चउत्थवयपालणं दढं भणियं । तेण जहासत्तीए सेसं खलु होइ कायव्वं ॥ ९
 जइ होजा^{१३} असमत्थो काऊणं जेडपंचमिं को वि^{१४} । सो इयरिं पि करेजा तीए वि फलं जओ^{१५} तुलं ॥ १०
 लहुईयं^{१६} वि किरियाए सोक्खं खलु होइ असढभावस्स । विसमविसेणं मरंतं किन्नवि रक्खेइ अमयंसो ? ॥ ११
 कित्तीए^{१७} मच्छरेण यं पूयनिमित्तं च चित्तपीडाए । उग्गं पि तवं चिन्नं दोग्गइगमणं पसाहेइ^{१८} ॥ १२
 पुरिसो वा इत्थी वा नाऊणं निययदेहसामत्थं । संमत्त-नाणकलिओ माणाइविवज्जिओ धीरो ॥ १३
 गंतूण जिणिंदघरं काऊणं तस्स विविहपूयं च । ठविऊण पोत्थयवरं सुहतंदुलसत्थियं कुज्जा ॥ १४
 घयपरिपुन्नं^{१९} काउं पंचहिं वट्ठीहिं दीवयं तह य । फल-पुप्फ-वत्थ-गंधाइएहिं परिपूयणं करिय ॥ १५
 लहुईए^{२०} पंचमीए गहण-विहाणं इमं तुं विन्नेयं । एयं चिय पंचगुणं इयरीए होइ कायव्वं ॥ १६
 तत्तो गुरुण पुरओ गहिऊणं पंचमीए उववासं । सुद्धे पक्खम्मि सुहे सव्वाण वि कम्ममात्ताणं ॥ १७
 मग्गसिरे तह माहे फग्गुण-वइसाह-जेड-आसाढा । एए कंमियमासा सेसा य अकम्मिया मासा ॥ १८
 उववासो य अकम्मो अहव करेजा उ थोवमणवज्जं । ण्हाणं खरस्स इयरह छरेणं^{२१} य लोइयं जाण ॥ १९
 अह पुन्नाए ताए नियविहवं भाविऊण हियएणं । हीणो-त्तम-मज्झिमयं उज्जवणं^{२२} होइ कायव्वं ॥ २०
 पंचण्हं पोत्थाणं^{२३} काऊण लिहावणं च सत्तीए । पच्छा जिणवरविवे^{२४} ण्हवणाइ^{२५} लुइ काउं ॥ २१
 ठविऊण पोत्थयाइं काऊण विलेवणं च वन्नेहिं । कयपुप्फाइविहाणो देइ वल्लि वच्च पंचेहिं ॥ २२

अह पंचहिं हारेहिं^१ पंचहिं रयणेहिं तह विभूसेउं^२ । संघस्स कुणइ पूयं^३ जहसत्तीए महासत्तो ॥ २३
 संघो महाणुभावो नाणाइतियस्स जेण आहारो । पूइज्जेते तम्मि उ नाणाई पूइयं होइ ॥ २४
 तह उवयारपरो वि हु संघो जीवस्स होइ भवस्स । वच्छलं अणुसद्धिं उववूहणमाइ कुणमाणो ॥ २५
 अन्नं च तियसनमिओ केवललच्छीइ^४ संजुओ विमलो । तित्थयरो^५ वि हु भयवं आईए वंदए संघं ॥ २६
 तम्हा सइ सामत्थे संघं पूएह सब्बकजेसु । पाविह तओ^६ उ मोक्खं^७ भोत्तूणं विसयसोक्खाइं ॥ २७
 सोहग्गं कुलजम्मो वाहिविमोक्खो^८ पिएण संजोगो ।
 बंधण-मुयणं विहवो^९ कर-चरण-च्छीण तहभावो ॥ २८
 दीवंतरम्मि सोक्खं विम्हयहेउं^{१०} समत्थलोयाण^{११} ।
 मणुय-सुरा-उसुरसोक्खं फलं च तीसे तओ मोक्खो ॥ - दारगा हा^{१२} ॥ २९
 एए य जहा जाया जेसिं^{१३} जीवाण तीए^{१४} करणेण । तं तह भणिमो अहयं नियमइविहवाणुसारेण^{१५} ॥ ३०
 जयसेण नंद भदा वीरो कमला गुणाणुराओ य ।
 विमलो धरणो देवी भविस्सदत्तो य दाराइं ॥ ३१
 एएसु अंतरत्था अन्ने वि हु इत्थि-पुरिस नायव्वा । पंचमिफलं विचित्तं बहुभेयं पावियं जेहिं ॥ ३२

१. जयसेणकहा ।

जयसेणकहा पढमा अक्खिज्जइ पुव्वजम्मपरिकलिया ।

सोहग्गदारविसया भवियजणाणुग्गहट्ठाए ॥

इत्थेव^{१७} भरहवासे दाहिणदेसम्मि जलहितीराए । खलचित्तं व दुगेज्जो रम्मो तह सुयणचेट्ठ^{१८} ॥ ३४
 संसारो व विसालो संकर इव गणसएहिं संजुत्तो । धणउ व दविणभरिओ कुच्छियराया व बहुभंडो ॥ ३५
 सिंघलदीवो रम्मो तत्थे य राया नराहिवो नामं^{१९} । तस्स य निवतणयाणं होइ सयं महिलियाणं च ॥ ३६
 ताण य मज्जे एगा ईसा-कामेहिं^{२०} पीडिया पावा । नामेण इंदुमइया^{२१} एवं^{२२} हियएण चितेइ ॥ ३७
 तिण्हं मासाणं नवाहियाणं मह एत्थ पाडियां होइ । तत्थ य सोक्खं तुच्छं^{२३} गलतालुयं नायओ विरसं ॥ ३८
 वरि^{२४} हलिओ वि हु भत्ता अनन्नभजो गुणेहिं रहिओ वि । मा सगुणो बहुभजो जइ राया चक्कवट्ठी^{२५} वि ॥ ३९
 वरि गन्धम्मि विलीणा वरि जाया कंत-पुत्तपरिहीणा । मा ससवत्ता महिला हविज्ज जम्मे वि जम्मे वि ॥ ४०
 जइ वि हु भत्ता सरिसो होइ कलत्तेसु सब्बकजेसु । तह वि हु ताण मणेसु अत्ताणे^{३०} थोवपरिहावो^{३१} ॥ ४१
 संकर-हरि-वंभाणं^{३२} गउरी-लच्छी जहेव वंभाणी । तह जइ पइणो इट्ठा तो महिली^{३३} इयरहा छेली ॥ ४२
 पावेण^{३४} सवत्तिज्जो दुट्ठा सासू-नणंदमाइया^{३५} । धम्मेण य निक्कटो^{३६} वरवासो होइ महिलाणं ॥ ४३
 धण्णा ता महिलाओ जाण न जोएइं को विखोजाइं^{३७} । सासू(सु)नणंदुं सवत्ती^{४०} ससुरोजिहो य दियरो यं^{४१} ॥ ४४
 जेण तहिं विलसिज्जइ निच्चं इत्थीहिं निययइच्छाए । इयरह वरि वणवासो मा वरवासो जहा पासो ॥ ४५

1 C पंचहि वणणेहिं । 2 A दूसेट्ठं । 3 A C जयं । 4 B °लच्छीए; C °लच्छीय । 5 A तित्थयरो ।
 6 A तंह । 7 A मोक्खो । 8 A °विमुक्खो । 9 B विभवो । 10 A °जणणं । 11 B °लोयाणं ।
 12 C दारं; B none of the two is found. 13 A तेसिं । 14 A तीइ । 15 B °सारेणं । 16 A °कम्म ।
 17 C एत्थेव । 18 A सुयणुचित्ठं व । 19 B नामं । 20 A °कामेण । 21 A नामेणं
 इंदुमई । 22 A पूयं । 23 C मात्ताणं । 24 B पवाहियाण; C साहियाण । 25 A पीडिया । 26 A
 तोच्छं । 27 A °तालुयं । 28 A विर । 29 A चक्कवट्ठी । 30 B अत्ताणं । 31 C °परिभावो ।
 32 A °वन्धाणं । 33 B महिली । 34 B C पावेण य । 35 B C सवट्ठं । 36 B C °माइयो ।
 37 A नच्चुटो । 38 A चाएइ; B चाहेइ । 39 A C खोजाइं । 40 C न is missing in this Ms.
 41 A सव is missing in this Ms. 42 A वा ।

निहंदो^१ घरवासो सगो पोढाण होइ महिलाण । इयो नरगो^२ भणिओ सत्थेसु यं कप्पियां दो वि ॥ ४६
 इय चित्ति य ताए^३ तहाँ दाऊण धणं करावियं किं पि । जह नामं पि न गिन्हई राया खलुं अन्नजुवईणं ॥ ४७
 अणुदियहं मुंजंती नाणारूवाइँ विसयँसोक्खाइँ । न^४ वि सा पावइ तित्ति अग्गी इव इंधणभरेहिं ॥ ४८
 अवणेइ पुव्वदिन्नं नवं^५ पयच्छेइ तं पि थोवं तु । अंकण-मुंडणमाई^६ पइदियहं^७ कुणइ लोयाणं ॥ ४९
 अत्ताणं मन्नंती सव्वाण वि उत्तमं च हियएण । हीलई सव्वं पि जणं अट्ठमयट्ठाणपरिकलिया ॥ ५०
 इक्को वि मओ धरिओ सोहं नासेइ जह वं^८ चंदस्स । जो पुण धरेइ^९ अट्ठ वि दूरे^{१०} चिय तस्स सोहाउ ॥ ५१
 बहुहा खिज्जई समओ जइ वि हु सूरें संगमं कुणइ । चंदो व महँपुरिसो तम्हा मयवज्जणं कुणह ॥ ५२
 समओ दोसासंगी समओ वंक्तणेण संजुतो । समओ जडयावासो जह चंदो एत्थं लोयम्मि^{११} ॥ ५३
 एवंविहमयकलिया धम्मक्खरवज्जिया महापावा । नरयदुहं तिरियदुहं मरिज्जणं पाविया सा उ ॥ ५४
 एत्थेव^{१२} मणुयलोए पुक्खरदीवस्स पुव्वंभायम्मि । खेत्तम्मि भरहनामे बहुजणवर्यंसेविए रम्मे ॥ ५५
 आयारो व दुलंघो पायारो सुयणरक्खिओ^{१३} जत्थ । परिहाणं पिव परिहा परवसणावायरक्खणिया ॥ ५६
 चत्तारिउ पउलीओ^{१४} णीइमग्ग व जीइ^{१५} गहिराओ । सुयणमणो इव सरलो वित्थिन्नो हट्ठमग्गो वि ॥ ५७
 वेले व^{१६} रयणपुत्ता जत्थ य^{१७} दीसंति विवणिपंतीओ । णरवइणो^{१८} इव रम्मा बहुभूमा भवणंसंघाया ॥ ५८
 सा इंदउरिसंमाणा विबुहाहिवसंघसेविया निच्चं । नयणमनाणंदयरी^{१९} नयरी पउमावई नाम ॥ ५९
 तत्थ य वणिओ ई^{२०} कुलचंदो नाम गुणगणावासो । तस्स य रम्मा भज्जा सुंदरि नांमि त्ति विक्खाया ॥ ६०
 अन्नन्नं^{२१} अणुराओ पइदियहं^{२२} वड्ढिओ तहा ताण । जह तुच्छे वि विओए दुक्खं नरओवमं^{२३} होइ ॥ ६१
 इंदुमईए जीवो विवरं लहिउण कम्मचक्खस्स । दोहग्गकम्मसेसे सुंदरिगम्भम्मि उववन्नो ॥ ६२
 जह जह वड्ढइ गम्भो तह तह सुंदरिमणम्मि संतावो । अणुकूलो वि दुहाइं देइ चिय कम्मदोसेणं ॥ ६३
 दुट्ठं^{२४} गम्भो तूरं^{२५} घुसिणं जणवंचणं^{२६} च पिसुणत्तं । जाईए^{२७} पच्चएणं इट्ठाइँ हवंति जुवईणं ॥ ६४
 अह अन्नया कयाई कुलचंदो गम्भदोसगयनेहो । सुंदरिमकयवियारं^{२८} गेहाओ ज्झत्ति णीणेइ^{२९} ॥ ६५
 अह सुंदरी मणेणं चितइ अइतिकखदुक्खसंतत्ता । अइवच्छलो वि नाहो कह जाओ सुट्ठु निन्नेहो ? ॥ ६६
 किंचूणो वि हु पणओ दुक्खं अइदारुणं मणे देइ । जो पुण मूलच्छिन्नो^{३०} मरणं^{३१} चिय कुणइ जुवईणं ॥ ६७
 वरि माँ जाओ^{३२} नेहो होऊणं माँ पुणो दढं नट्ठो । अइंसणं पि सेयं लोयणंरिउणो निहाणस्स ॥ ६८
 अवराहेण विरत्तो दुक्खं न वि देइ वल्लहो जइ वि । अवराहेण विणा पुण जीयं^{३३} सो निचलं^{३४} लेइ ॥ ६९

- 1 A निचिंतो । 2 B नरओ । 3 B प । 4 A कप्पिया । 5 A ताय । 6 C तहिं । 7 B नेणइइ । 8 A it is not found in this Ms. 9 A अण्णाण । 10 A विविहं । 11 C न य सा । 12 B C न वि य । 13 C माइँ । 14 A पयहिअहं । 15 A हिलइ स । 16 B C य । 17 A धारइ । 18 B C दूरं । 19 A C खिज्जइ । 20 B कलां । 21 B इत्थ । 22 A लोगम्मि । 23 A धम्मं कुर । 24 B इत्थेव । 25 B मज्झं । 26 B C बहुजणआं । 27 B सुयणुरक्खिओ; C सुहपरिद्धिओ । 28 A पचलीओ । 29 B C जस्स । 30 A गुहिराओ । 31 A जणो । 32 B व्व । 33 A व । 34 A B निववइणो । 35 A भवयं । 36 B इंदपुरिं । 37 A C णंदरी । 38 A इवमी । 39 A कुलचंदो; C कुलचंतो । 40 A C भज्जा । 41 A सुंदरि । 42 C नामत्ति । 43 B अन्नोन्नं । 44 A पवदियहं; B पयदियहं । 45 A अइदोस्सहं । 46 A वुट्ठं; C दुट्ठं । 47 A C गम्भोत्तरं; B गम्भोत्तं । 48 A वत्तणं; B C कत्तणं । 49 B C जाईय । 50 A वराहं । 51 B नीणाए । 52 C मूलच्छिन्नो । 53 A तरणं । 54 A it is not to be found in this Ms. 55 A अज्जाओ । 56 B C जो । 57 A लोयं । 58 B जीवं । 59 B C नित्तुलं ।

मणवलहौ विरत्तो^१ विणावराहेण कम्मदोसाओ । सरिओ सरिओ दुम्मइ अंगाइं नट्सल्लो व ॥ ७०
 धन्ना ता महिलाओ जाणं पुरिसेसुं कित्तिमो नेहो । पाएण जओ पुरिसा महुयरसरिसा सहावेणं ॥ ७१
 एक्कवसिओ सिनेहो^३ रंडत्तं कन्नयाण चाहुलं । दालिहं च विओगो एयं नरयं महावोरं ॥ ७२
 निक्कित्तिमो न नेहो एयं लोयस्स सच्चयं वयणं । अन्नहं पिययमविरहे कह जीयं धारिमो अहयं ? ॥ ७३
 धी संसारसहावो जो किर निमिसं^७ पि मुंचए^८ णेय^९ । तविरहेण वि पिच्छह जीविज्जइ दड्डलोएण ॥ ७४
 नेहो वंधणमूलं^{१०} नेहो लज्जाइनासओ पावो । नेहो दोग्गईमूलं पइदियहं^{११} दुक्खओ नेहो ॥ ७५
 धन्ना ते वरमुणिणो मूलं नेहस्स जेहिं परिच्छिन्नं । धन्नाण वि ते धण्णा चालं चिय जे तवं पत्ता ॥ ७६
 अन्नायरसेहिं जओ निव्वाहिज्जइ तवं सुहेणेव । भुत्तविसयाण चित्तं सरेज्ज ता इंदियं^{१३} कयाइं ॥ ७७
 ता मज्झ वि आजम्मं नियमो नियमेण पुरिससंगस्स । दिट्ठो सो मालवओ मंडा वि हु भक्खिया तत्थ ॥ ७८
 एवंविहम्मि कजे किं जुत्तं मज्झ एत्थ काउं जे । अहवा पिउघरगमणं मोत्तूण न जुज्जए अन्नं ॥ ७९
 जइ वि हुं पइसुक्काणं पियाइगेहेसु आयरो नत्थि । तह वि हुं^{१४} तं चिय सरणं जह भूमी मंचपडियस्स ॥ ८०
 इयं चित्तिज्जण हियए चलिया सा मत्तवारणगईए^{१७} । एगागिणी वि^{१८} विमणा समुहा सां जणयनयरीए ॥ ८१
 सुकुमाल गम्भवइया भीरू एगागिणी दुहं मग्गे^{२१} । अहवा धा(धी)रयं^{२२} वसया मुच्छं^{२३} लोयाण विन्नेया ॥ ८२
 कइवयं^{२४} दिणेहिं तो^{२५} सा तं नयरिं पाविज्जण उज्जाणे^{२६} । उवविट्ठो^{२७} मुच्छगया पुणरवि सयमेव संवुद्धा ॥ ८३
 अह चित्तिं च ती^{२८} कह हं पविसंमि नयरिमंज्जम्मि ? । एगागिणी उं जम्हा अवलं^{३१} लोयाण निंदणिया ॥ ८४
 देहलिलंघणएण वि जां इत्थी कह वि एगिया जायं^{३४} । तं^{३५} पि^{३६} हु निंदइ लोगो किं पुण देसंतर गयां^{३७} ? ॥ ८५
 नवजुवईण वईणं चालाण य एगयाणं नियमेण । निदोसाण वि दोसा संभावज्जंति लोएहिं^{४०} ॥ ८६
 एगागी दूराओ संपत्तो^{४१} सुट्ठु तोसओ पुरिसो । महिला अइदुक्खयरा तेणं चिय निंदिया इत्थी ॥ ८७
 उप्पण्णाए सोगो वड्ढंतीए य वड्ढए चिंता । परिणीयाए उदन्तो^{४२} जुवइपिया दुक्खओ निच्चं ॥ ८८
 जइ पुण रंडा अइदूहवां^{४३} य जाएज्जं कम्मदोसेण । तां पिउमाईण दढं जावजीवं मणे^{४६} सल्लं^{४७} ॥ ८९
 तां वरि मा संभूया अहवा गम्भम्मि चेव परिखीणा । अप्प-पराणं^{४९} दुहया कन्ना कइया वि मा होज्जं ॥ ९०
 एवं ठियंमि कजे^{५१} मरणं चिय मज्झ होइ सेयं तु । इयरह लोयावाओ आजम्मं दूसहो^{५२} नियमा ॥ ९१
 अव्वक्खाणमकज्जं कज्जविणासो रिणं च गुणनिंदा । पच्चुवयाराकरणं दूमंति हु माणविहवाणं^{५३} ॥ ९२
 अह सा खुहा-तिसाहिं^{५४} अभिमूयां उट्ठिज्जणं किच्छेणं^{५७} । जलं-फलगवेसणत्थं उज्जाणे^{५९} हिंडए सणियं ॥ ९३
 तिक्खेहिं दुक्खेहिं अभिमूयाणं च दड्डुजीवाणं । भुक्खां-तिस-निदाओ हवंति नियमेण संसारे ॥ ९४

1 B निरत्तो । 2 A पुरिसेहिं । 3 A B वि नेहो । 4 B अह । 5 B पिययमस्स । 6 A C निमिसं । 7 A C मुंचए । 8 C नेव । 9 B C मउलं । 10 A दुग्गइ । 11 A पयदियहं; C पइदुसुहं । 12 A चालो । 13 B C इंचियकयाइं । 14 C य । 15 B ति; C ते । 16 A इह । 17 A गइएण । 18 C व्व । 19 A से । 20 A णायउं य । 21 A D मग्गं । 22 B पारयं । 23 B मोच्छा । 24 A कइवइ; B कयवय । 25 A ता । 26 A उज्जाणं । 27 A उवविज्जा । 28 A ताहे; C ताए । 29 C पइसामि । 30 B नइरिं । 31 C य । 32 A महिला । 33 C जइ । 34 B जाइ । 35 B तह । 36 A वि । 37 A गयाणं । 38 B C निवं । 39 A एगयाण । 40 A लोनेहिं । 41 A संपत्ता । 42 A दंठो । 43 A B अह । 44 A D दुहवित्त; B D दुहवत्ति । 45 A C जाएज्जा । 46 A मणो । 47 B सल्लो । 48 B तो । 49 A पराण य । 50 B होज्जा । 51 A कप्पे । 52 A दुस्सहो । 53 B विभवानं; C विहवानं । 54 C तिसाखुहाहिं । 55 B अहिमूया; C अमिहूया । 56 B उत्थिज्जण । 57 A किच्छेण । 58 A जणं । 59 A B उज्जाणं ।

ता पिच्छइ सा सरसिं विमलजलं पउमलोयणसणाहं । जणणिं पिव जंपंतिं तडठियतरुविहगविरुएहिं ॥ ९५
 मजेउं उत्तिन्ना कुसुमेहिं अच्चिऊण थंडिलं । पच्छा फलाई भुंजइ दाऊणं जलयराईणं ॥ ९६
 जम्मंतरम्मि दिन्नं भुंजिज्जइ इत्थं जेण जीवेहिं । तेणं चिय दाऊणं भुंजंति सया वि जाणंतां ॥ ९७
 जा वीसमेइ सत्था कयलीहरयम्मि सुहु रम्मम्मि । ताव य वियलियतेओ अत्थगिरिं पाविओ सूरु ॥ ९८
 पोक्कारइ व भीओ उद्धकरो दिणयरो वि सदेहिं । अहवा वसणावडिओ सूरु वि हु कायरो होइ ॥ ९९
 अत्थंगयम्मि सूरु तिमिरं ददूण सुंदरी भीया । अहवा मलिणंस्सुदये सभयं चिय निम्मलं होइ ॥ १००
 अंगीकए वि मरणे मरणभयं तह वि होइ जीवस्स । कडुओसहस्स पाणं कडुयं चिय नियमओ जेण ॥ १
 सुमरेवि^{११} इड्ढेदं वयणं वत्थेण झंपियं^{१२} दीणा । संकोइयंगुवंगां सयणिजे संठिया सुयणुं ॥ २
 फेक्कारंति^{१५} सिवाओ वग्घा गुंजंति खुंखुवइ दीवो^{१०} । घू^{१७} कोइ घूओ^{१८} सूसू वायंति वाउलिओ ॥ ३
 इत्थंतरम्मि सहसा पुव्वदिसा सुहुनिम्मला जाया । गहवइकोहिं छुत्तां होइ चिय इत्थि सवियासा ॥ ४

अमयमओ वि हु समओ बहुआसपरिडिओ वि नीरासो ।

रयणिं^{१९}रो वि हु निरओ अहकमसो उग्गाओ चंदो ॥

सा वि हु तं ददूणं अप्पाणं^{२१} जीविय ति मन्नेइ । अमयमयदंसणेणं जीविज्जइ एत्थं को दोसो ? ॥ ५
 मुक्के यं अईभयम्मी निदा सा लहइ नीसहंसरीरा । चिंतावरणं जम्हा निदा दूरेण नासेइ ॥ ७
 निदा भुक्खा तुट्ठी सत्थं धम्मो य अत्थ कामो य । चिंताउरस्स सबे विरल चिय होति लोयम्मि ॥ ८
 रयणायरम्मि दिट्ठे रयणतिगं पाविउं अणग्घेयं । सुविणम्मिं रयणिविरेमे पडिबुद्धा सुंदरी तुट्ठा ॥ ९
 न य रयणाइं न उव(य)हिं^{२८} लयहरयं चेव सुंदरी ददुं । अह चितेइ मणेणं किमयमं सुयपुव्वयं दिट्ठं ? ॥ ११०
 कत्तो मे पुत्ताइं रयणाणं जेहिं^{३०} होज उप्पत्ती । किं वा मह रयणेहिं रमणीए^{३१} रयणिविरमम्मि ॥ ११
 रयणाइं बंधुयणो गेह-कलत्ताइयं च लोयाणं । सब्बाइं^{३२} वि^{३३} विहलाइं पाणच्चायम्मि नियमेण ॥ १२
 जं दिज्जइ धम्मेणं तं चिय वित्तं गणंति सप्पुरिसा । इयरे कम्मयरा इव कस्स वि रेसंमि संचंति ॥ १३
 अहवा न याणिमो चिय अज्ज वि पावाए होसए किंचि । पाएण जओ कजे विग्घसहस्साइं दुक्कंति ॥ १४
 सुमिणं^{३४} च जं पहाए चिन्ताइं विवज्जिएहिं सत्थेहिं । दीसइ तं सब्ब(चं)चिय निदिट्ठं सत्थयारेहिं ॥ १५
 अणुहूय-दिट्ठ-चितिय विसमावत्थाहिं तह य धाऊहिं । जं सुमिणं^{३६} दीसेज्जा तं जाणह नि^{३७}फलं सब्बं ॥ १६
 वियलइ तारानिवहो सत्थामं रयणिचारिणो^{३८} जंति । वासंति तंवचूडा सारसजुयलाइं तुं^{३९} रुलंति ॥ १७
 करकरकोत्तिं^{४०} काया चुहुचुहु विरुवंति चिडयसंघाया । थुवंति देवसंघा संझं वंदंति दियंपवरां ॥ १८
 आईए रविकिरणा फुरिया सबेसु पव्वयगणेसु । अहवा सूरस्स करा पडंति पढं महिहरेसु ॥ १९
 सिहरंग^{४१}ए रविबिंवे उदयंगिरी सुहु पायडो जाओ । सूरु मत्थयंधरिओ कुणइ चिय महिहरक्खाइं^{४२} ॥ १२०

1 A. सी । 2 A. तडविहागरुएहिं महुरेहिं; B. तडठियतरुविहगविरुएहिं । 3 B. भुंजेज्जइ । 4 A. एत्थ ।
 5 A. सदेहिं; C. the whole fourth quarter is not to be found in this Ms. 6 B. वीसमती ।
 7 A. मलिणु । 8 A. C. भयं । 9 B. C. पासं । 10 C. निम्बओ । 11 B. सुमरोवि; C. सुमरेमि । 12 A.
 जंपिड । 13 B. C. यंगमंगा । 14 A. सुयणा । 15 B. पोक्कारंति । 16 A. दीवी । 17 A. B. छुवू ।
 18 B. C. ऊल । 19 A. बुत्ता; C. छित्ता । 20 C. रयतिं । 21 A. अत्ताणं । 22 A. इत्थ । 23 A. इ ।
 24 A. अयं; B. ययं । 25 B. निस्सहं । 26 A. चिंताउराण । 27 B. C. सुइणम्मि । 28 B. C. D.
 उवही । 29 A. किमियम; C. किमेयम । 30 A. जत्थ । 31 A. नयरीए; B. रयणीए । 32 A. सब्बाइं ।
 33 A. it is not to be found in this Ms. 34 B. C. सुइणं । 35 A. चिंताए । 36 B. सुयणं ।
 37 B. निफलं; C. नियफलं । 38 B. चोरिणो । 39 B. C. कु । 40 B. करंति; C. करंति । 41 A. यं ।
 42 B. वइणी । 43 B. सिहरं; C. सिहरे । 44 B. उययं । 45 A. मच्छरं । 46 B. क्खाइं ।

उदयगओ आइचो वंदिजइ अहव भक्तिकलिणहिं^१ । सूरं उदयसमेयं जत्तेणं पणमए लोओ ॥ १२१
 उइए रविणो बिंवे मिलंति मिहुणाइं चक्कवायाणं^२ । विहडियंसंघडणाइं/मित्तो चिय कुणइ सब्बत्थ ॥ १२२
 अह सुंदरी वि गंतुं तीरे^३ सरसीए चितइ मणेणं^४ । नीरपवेसाइणं किं मरणं मज्झ सेयं ति^५ ॥ १२३
 ताव य विरुद्धसत्ते पेच्छइ अहि-नउलमाइए मुइए^६ । अन्नोन्नं कीलंते वहमाणा विहायं हियए ॥ १२४
 अह सरहसमुडेउं पेच्छइ थोवंतरम्मि मुणिवसहं । केवलनाणसमेयं^७ धम्मं धम्मं व मुत्तिमयं ॥ १२५
 कंचणपउमनिविट्ठं कुणमाणं देसणं सुराईणं । अमएण व सिंचंतं गंभीरसुहाए वाणीए ॥ १२६
 तं वंदिऊण जा सा उवविट्ठा एगेदेसभायम्मि । ताव य पुट्ठो भयवं पुरिसेणेगेण एयं^८ तु ॥ १२७
 देवस्स य धम्मस्स य धम्मियलोयस्स लक्खणं जमिह । तं सामिय कहसु महं बहुभेया तस्स जेणेह ॥ १२८
 जंपइ सो मुणिवसहो सब्बं अक्खेमि जं तए पुट्ठं^९ । संखेवेण महत्थं सुवउ एगेण चित्तेणं^{१०} ॥ १२९
 मोहो खुहा पिवासा बंधण-जर-मरण-रोग-निदाओ । चिंता खेओ^{११} सोओ^{१२} राग-द्वेसा य अरई य ॥ १३०
 भय-मय-पमाय-मार्यां अट्टारसमं च जं^{१३} समाइइ । एए जस्स पणट्ठां तं देवं मुणसु नियमेण ॥ १३१
 एसो सो वरदेवो जम्मंतरसोक्खदायओ होउं । अन्ने पुण बहुभेया इहलोयफलावहा भणिया ॥ १३२
 इहलोइयं पि कज्जं सिज्जइ नियमेण पुव्वसुकएण । देवाइया निमित्तं तम्हा सुकयं चिय पहाणं ॥ १३३
 दालिहं भत्ताण वि दीसइ विहवो अभत्तिमंते वि । एयं^{१४} पि हु कारणं सुपुव्वकं^{१५} माइं^{१६} न हु देवां ॥ १३४
 धम्मो वि सुहो एसो हिंसाइविवज्जणं^{१७} जहिं कहियं । अन्नो पुण नायवो धम्मो वि अहम्मं^{१८} सारिच्छो ॥ १३५
 धम्मो धम्मो भन्नइ न यं नज्जइ तस्स किं सरूवं तु । गड्डुरियपवाहेणं जम्हा तं कारं^{१९} बहुसो ॥ १३६
 सरिसाण वि पुरिसाणं रयणगुणे जाणए जहा एक्को । तह लक्खाण वि मज्झे धम्मगुणे जाणए विरलो ॥ १३७
 खंतो दंतो सरलो परहियनिरओ पियंवओ नाणी । अममत्तो तवजुत्तो एसो पुण धम्मिओ नेओ^{२०} ॥ १३८
 जडिओ^{२१} चुंबियंगल्लो रत्तंबरधारओ य अन्नो वा । पुव्वगुणेहिं विहूणो सब्बो वि हु जीवियाकलिओ ॥ १३९
 जह पेरणमज्जगओ लिंगं धारेइ अह व न हु धम्मी^{२२} । तह खंताइविहूणो अन्नो वि हु तारिसो चेव ॥ १४०
 एत्थंतरम्मि सो चिय बहुविहदुक्खेहिं पीडिओ भणइ । जलणाइपवेसेणं^{२३} मरणं पि हु उत्तमं कयरं ॥ १४१
 अह भणइ मुणिवरिंदो जलणाइपवेसणं पसवचरियं । कर्ममागयं सनियमं एयं पुण उत्तमं मरणं ॥ १४२
 दुक्खाण नासणत्थं जे वि हु मरणं पवन्नया एत्थ । दुक्खं ताण तह चिय पावं पुण जायए तिब्बं ॥ १४३
 *मरणेणं चिय फिट्ठइ दुक्खं जइ होज्ज एस परमत्थो । ता तव-चरणाइयं सब्बं पि निरत्थयं जाण ॥ १४४
 जस्स भएण मरिज्जइ तं दुक्खं जाइ पुट्ठिमणुलगं । सगं^{२४} पत्ते वि खरे अणुमगं दावणो जाइ ॥ १४५
 अह सुंदरी विचिंतइ अज्ज वि मह अत्थिं^{२५} सुट्ठु पुन्नाइं । अन्नह तव-नाणनिही दट्ठुं कह लब्भए एसो ? ॥ १४६
 जइ कह वि ण एस मुणी पुन्नविभावेणं^{२६} दिट्ठओ होज्जां । ता कुच्छियमरणेणं^{२७} दोगं^{२८} इगमणं हुयं आसि ॥ १४७

1 B उभय° । 2 B °कलिण । 3 A चक्कवायाण । 4 A विहडण° । 5 A तीरं । 6 B मणेण ।
 7 C ति । 8 B पिच्छइ । 9 A, C °साइ । 10 A पमुइए । 11 B सहरस । 12 B °समेउं ।
 13 C एवं । 14 A बुट्ठं । 15 B चित्तेण । 16 C सेओ । 17 A, B सेओ; C खेओ । 18 B C °चिंता ।
 19 B जस्स । 20 A पणट्ठा । 21 B C (फ) ज्ञाओ । 22 C एवं । 23 A, B पुव्व° । 24 A, B °कम्माइं ।
 25 B देव । 26 A °विवज्जओ । 27 A अधम्म° । 28 C इ । 29 B कीरए । 30 B भेओ । 31 A C
 जडित्तो । 32 C चुंबिअ° । 33 A पेराण° । 34 C धम्मो । 35 A, B °पवेसाणं । 36 B C (फ) कम्मा° ।
 * In B, C, and D this stanza is found after st. 145. 37 C सग्गे । 38 A तिथि; B इत्थि ।
 39 C °विभाएण । 40 A होज्ज । 41 B °मरणाणं । 42 B दुरगाइ° ।

मुणिणो यं पसाएणं नायं कायं वयं^१ च लेसेणं^२ । एयं चिय तवचरणं मज्झ वि सरणं किमन्नेणं^३ ? ॥ १४८
 गम्भेण सह विओओ चरणस्स विघाइणां कया होजा ? ।
 केत्तिर्यदिवसेहिं पुणो दिक्खा वि हु पावियव त्ति ? ॥ ४९
 सुविणस्सं यं किंचिं^४ फलं कस्स व कम्मस्स परिणई गम्भे ? ।
 सबं पुच्छामि मुणिं अह लज्जा वारिया जाया ॥ १५०

तो झरइ हियएणं वयणं ठविऊण मउयकरकमले । जणतुलं पि हु वयणं लज्जा कह वारए पावा ? ॥ ५१
 बोलेती निलज्जा अहव न बोलेइ कजपरिहाणी । कुलपुत्तियाणं कजे छुरिया दोधारियां होइ ॥ ५२
 परहियनिरओ य मुणी नाऊणं सुंदरीए^५ चित्तगयं । बहुजण^६बोहिनिमित्तं एयं वयणं पयंपेइ ॥ ५३
 तुह पिउणो इह सुंदरि मज्झ पिया आसि वल्लहो मित्तो । नामेणं गुणचंदो तस्स य भज्जा पियाणंदा^७ ॥ ५४
 ताण य पुत्तो अहयं धम्मो नामेण वल्लहो सुहु । दसवरिसो कीलंतो अवहरिओ सीहखयेरेण ॥ ५५
 नेऊण कुंभनयेरे तुह पुत्तो एस जंपियं^८ एयं^९ । दिन्नो नियमहिलाए नेहेणं चंदकंताए ॥ ५६
 पिउ-जणणीणं^{१०} यं मरणं मह विरहे दुक्खपुव्वयं जायं । अहवा अवच्चदुक्खं मारेइ न एत्थ संदेहो ॥ ५७
 सीहेण वि विज्जाओ दिन्नाओ मज्झ सुहु तुहे^{११} । नहयलगमणाईया बहुविहकजाण साहणिया ॥ ५८
 जम्मंतरं^{१२} वं पच्छा वीसरियं पुव्वयं तु मह सबं । पायं लच्छिगयाणं वीसरइ जणमि(पि)अप्पाणं ॥ ५९
 इंदउरे^{१३} वरनयेरे भीमो नामेण खेयरं^{१४} नरिदो^{१५} । तस्स यं रइसारिच्छा धूया नामेण गुणमाला ॥ १६०
 तं कन्नं मज्झ कए तुडो मग्गेइ खेयरो सीहो । भीमो वि कोववसओ एयं वयणं पयंपेइ ॥ ६१
 अन्नायकुलस्सं कए कन्नारयणं^{१६} वि^{१७} मग्गमाणस्स । सयखंडं^{१८} कहं न गया जीहा तुहं पावकलियस्स ? ॥ ६२
 अप्पाणस्स परस्स य जो न वि जाणेइ अंतरं मूढो । सो खलु पावइ निहणं जह मयणो रूढकोवाओ ॥ ६३
 जइ जीएणं^{१९} कजं ता ओसर झत्ति दिट्ठिमग्गाओ । जाव न निवडइ कंठे मह खग्गो दारुणो एसो ॥ ६४
 अह सीहो वि हु जंपइ पाव ! न जाणेसि लोयपरिवाडिं । कन्नं मग्गइ सब्बो दिज्जइ पुण जस्स इड्ढ त्ति ॥ ६५
 जइ वि^{२०} नं कीरइ कजं आसाए घरागयस्स लोयस्स । महरक्खरेहिं^{२१} तह वि हु दिज्जइ परिहारयं किं पि ॥ ६६
 दूरडिओ^{२२} वि आवइ कजेण घरम्मि पुन्नवंताणं^{२३} । एगग्गामे वि घरं इयराण न जाणए को वि^{२४} ॥ ६७
 तं चेव घरं जाणसु जत्थ य कजेहिं विविहजणनियहो । आगच्छइ पइदियहं वयणामयपाणपरितुडो ॥ ६८
 जइ कह वि^{२५} न संपज्जइ दाणं घरमागयाणं^{२६} लोयाणं । तं किं वयणे वि पिए दालिदं दड्डलोयस्स ? ॥ ६९
 एसो चियं गिहिधम्मो कीरइ घरमागयाण पडिवत्ती ।

तं पुणं निग्घिण ! पाविय ! जंपसि कह निट्ठुरं वयणं ? ॥ १७०
 ता उट्ठे(ट्ठि)हिंइ लहुं चिय रे रे फेडेमि तुज्झ भडवायं । ताव चिय हणइ गओ जाव न सीहं पलोएइ ॥ ७१
 अह उट्ठिऊण भीमो खग्गं गहिऊण भीडइ सीहस्स । अहवा रणम्मिं भीमो सीहं पि न मन्नए किं पि ॥ १७२

1 A अ । 2 B C नायव्व । 3 A लेसेण । 4 A किमन्नेण । 5 B विघायणा । 6 A कित्तिर्य ।
 7 B C सुइणस्स । 8 A C it is not found in these Mss. 9 A C किंवि । 10 B पोत्तियाण ।
 11 A दोधारिया । 12 B C सुंदरीय । 13 C बोह । 14 B C पियाणंदा । 15 C जंपियो । 16 A
 अहयं । 17 A जणणीए । 18 A it is not found in this Ms. 19 B तुहेणं । 20 B C च ।
 21 A C इंदउरे । 22 B C यरं । 23 B खयरं ; D खेयरो । 24 B C (फ) वरचंदो ; D चंदो । 25 C
 इ । 26 B रयणम्मि । 27 B C it is not found in these Mss. 28 C खंडा । 29 B C किं ।
 30 B C तव । 31 B जीविण । 32 A न । 33 A वि । 34 C क्खरें वि । 35 C ट्टियओ ।
 36 C पुन्न मंताणं । 37 A इ । 38 A व । 39 B माइयाण । 40 A तो । 41 A चिय । 42 A
 उट्ठेलइ । 43 A रयंसि ।

दोन्नि वि पहरंति दं दं दोन्नि वि वंचंति विविहकरणेहि^१ ।
 दोन्नि^२ वि चडंति गयणे दोन्नि^३ वि निवडंति महिवडे ॥ १७३
 दोन्नि^४ वि कुणंति भिउडि दोन्नि वि सोहंति सेयविदूहि ।
 दोन्नि^५ वि झाडिंति^६ असिं दोन्नि वि भिदंति महिवीडं ॥ ७४

रत्तंवरं व जाया दोन्नि वि खगोहिं दारियावयवा । अहवा पच्छिमकाले रत्तं चिय अंवरं^७ होइ ॥ ७५
 अन्नोन्नमम्मपहया पंचत्तं पाविआ तदा दो वि । जह जाओ अविसेसो दोण्ह वि पडियाण भूमीए ॥ ७६
 सोऊण सीहमरणं चंदकंता वि विलविउं^८ (उं) बहुयं । जंपइ एयं वयणं कस्स अणाहा अहं एत्थ ? ॥ ७७
 अह सा मए वि भणिया माए ! मा भणसु एरिसं वयणं । पुत्तत्तेणं^९ एण्हि^{१०} अहमेव य सामियो तुच्च ॥ ७८
 जणओ कुमारभावे तारुत्ते तह य होइ भत्तारो । विद्धत्तणम्मि पुत्तो न कया वि निराहि(सि)या नारी ॥ ७९
 अह भणइ चंदकंता सच्चं धम्मो सि नत्थि संदेहो । तं कुणसुं^{११} जेण सामिय ! मच्च अणाहाए^{१२} नाहत्तं ॥ १८०
 सत्थे वि जहा भणियं गय-मयभत्तारयाण नारीणं । अन्नो वि य भत्तारो तम्हा जुत्तं तए भणियं ॥ ८१
 अह भणिया सा वि^{१३} मए अंवरं^{१४} ! म जंपेसुं^{१५} एरिसं वयणं । पुत्तो भन्नइ भत्ता एयं अइनिंदियं लोए ॥ ८२
 तो भणइ चंदकंता किन्नवि जाणेसि मूढ ! नियमायं । न हु अंवाणं^{१६} सद्धा पूरिजइ अंविलीयाहि^{१७} ॥ ८३
 गेण्हसुं^{१८} रयणाइयं वच्चाओ जत्थ नेय नज्जामो । नीसंकं तत्थयिया भुंजामो विसयसोक्खाइं ॥ ८४
 अह चित्तियं मए वि हु पेच्छह एयाए एरिसं चित्तं । अहवा कामायत्ते तं नत्थि हु जं न संभवइ ॥ ८५
 उच्चंतु इमे विसया जाण पसंगेण एरिसी चेइ। इहलोयनिंदणिज्जो^{१९} (जा) परलोए दोग्गइकरी य ॥ ८६
 ताण नमो विसयाणं जाण पहावेणं दुक्खसंघाओ । वलिकीयं तं सोन्नं^{२०} जं कन्नं तोडए पावं ॥ ८७
 विसयासमोहिण्हिं तं कीरइ किं पि दासणं कम्मं । जेण न जायइ किंती नेय सुहं उभयलोए वि ॥ ८८
 भुंजंता वि हु विसया तह न वि^{२१} तित्तिं करंति बहवो^{२२} वि । तुच्छा व ओसहीओ नराण संतोसरहियाण ॥ ८९
 दाऊणं^{२३} अणुकूलं वयणं तम्हा इमाए पावाए । दइणं किं पि सुणि विसए छडुमि नियमेण ॥ १९०
 पावनिवित्तिनिमित्तं अलियं पि हु वयणयं न दोसयरं । इयरह दोग्गइगमणं कोसियरिसिणो व नियमेणं ॥ ९१
 अणुकूलं चिय वोत्तुं छडिजइ जेण नत्थि इह कज्जं । जो मरइ गुडेणं चिय तस्स विसं दिजए किं^{२४} व ? ॥ ९२
 इय चित्तिऊण भणिया मए वि तं अंवरं ! अच्छसु णिचिंता । कायव्वं तुह वयणं को वा नेच्छेइ^{२५} कल्लाणं ? ॥ ९३
 किं तु इमं निसुणिज्जउ कोरे^{२६} तायस्स ताव करणिज्जं । परिवाडीए^{२७} कज्जं सच्चं पि सुहावहं होइ ॥ ९४
 अह भणइ चंदकंता होउ कमेणावि तह य महेइ^{२८} इइं । न हु उत्तालवसेणं उंवरपाओ कओ होइ ॥ ९५
 अह उडिऊण तत्तो पत्तो हं देवसूरिपामूलं । गहिऊण तत्थ दिक्खं नाणाइतियं^{२९} तओ गहियं^{३०} ॥ ९६
 काऊण कम्मखवणं केवलनाणं च पाविंयं विमलं । तुम्हाण वोहणत्थं संपइ इह आगंओ अहयं ॥ ९७
 एयं ठियम्मि सुंदरि ! मह पुरओ किं तुमं विलज्जासि^{३१} ? । अहवा जुवइजणाणं लज्ज चिय मंडणं परमं ॥ १९८

1 B C (५) चरणेहि । 2 C दोन्नि । 3 C दोन्नि । 4 C दोन्नि । 5 B दोन्नि । 6 B वाडिंति ।
 7 B दोन्नि । 8 B अंवरं । 9 B C विलवियं । 10 B पुत्तत्तेण वि; C पुत्तत्तेण वि पुन्निह कस्स अणाहा
 तुमं पत्थ । 11 B इण्हि; C पुन्निह । 12 B C कुणसि । 13 B अणाहाइ; C अणाहाय । 14 B C (५)
 ट । 15 B अन्न । 16 C जंपेसि । 17 B अन्वाणं । 18 A अंविलीयाहि । 19 B निण्हइ । 20 B C
 निंदणीया । 21 A पभावेण । 22 A पसयाओ । 23 B C सुत्तं । 24 B ज । 25 B वि न वत्ति
 करंति । 26 A C बहवो । 27 B C इव । 28 C दाऊण व । 29 B नियमेणं । 30 B C कोस ।
 31 A निच्छेइ । 32 B C कीरट । 33 A वा पहाडी । 34 A C मण । 35 B C नाणाइयं ।
 36 B गहियो । 37 C पाविडं । 38 A नागओ । 39 A ओलवसे ।

ता सब पि हु कहिमो जं तुह चित्तमि संठिये सुयणु ! । चित्तगयं पि हु जेणं केवलनाणीण पंचखे ॥ १९९ ॥
 अजेव तुज्ज पसवो होही कन्ना उं तत्थं नियमेण । दिक्खा वि^३ तुज्ज सुंदरि ! जाणेजसु मांसमेत्तेण ॥ २०० ॥
 जलहिं^४ मे जाण तुमं रयणाइं तिन्नि मुणसुं एयाइं^५ । नाणं दंसणमेव य चारित्तं होइ तइयं तु ॥ १ ॥
 एयाइं तिन्नि सुंदरि ! लद्धिसि^६ रयणाइं महसयासाओ^७ । ताणं च पहावेणं लहिहिसि सोक्खं^{१०} निरावाहं^८ ॥ २ ॥
 गन्धस्स पुव्वचरियं सबं पि हु अक्खिज्जणं सविसेसं । आगामियं पि अक्खइ सुंदरिमाईण धम्ममुणी ॥ ३ ॥
 तुह अंगाणं होही धूयाजम्मेण ताव परिहाणी । चित्तमि य उब्वेओ दिट्ठाए तक्खणं चेव ॥ ४ ॥
 अन्नाण वि तं दहुं होही अइसुहु चित्तसंतावो । बाहिं^{१२} च नेइं^९ वाओ घरलहुयं नत्थि संदेहो ॥ ५ ॥
 तुह वयणपहावेणं^{१४} थोवं काज्जणं किं पि तव चरणं । जम्मंतरम्मि सोक्खं सा धूया पाविही नियमा ॥ ६ ॥
 कुलचंदो वि हु एही पंचमदियहम्मि एत्थ नयरीए । तुह अयसपंकमेयं अवणेही अच्छ वीसत्थो ॥ ७ ॥
 इयं जंपियम्मि मुणिणा केहिं^{१७} वि गहिया उं सब्बविरइं ति । अन्नेहिं देसविरइं सम्मत्तं^{१९} चेव इयरोहिं^{२०} ॥ ८ ॥
 अन्ने मिच्छादिट्ठी^{२१} के वि^{२२} अभवा य तत्थ उवविट्ठीं । जंपति वयणमेयं कह ए वंचिया इमिणा ॥ ९ ॥
 संभासिज्जणं लोयं सविसेसं सुंदरीए^{२४} पियरं च । एगागी उप्पइओ नहमग्गे सिद्धजीवो व ॥ २१० ॥
 सुंदरिपिया वि वीरो^{२६} गंतूणं सुंदरीए^{२७} पासमि । जंपइ सदुक्खहियओ पुत्ति ! कहं एगिया तं सि ॥ ११ ॥
 सब्बम्मि तीए सिट्ठे गहिज्जणं तं गिहं गओ सो उ । मायाइं परियणेणं रुज्जं कंठम्मि लग्गेउं ॥ १२ ॥
 न्हाणं भोयणमाई काज्जणं जाव अच्छए तत्थ । ताव य वियालसंमए संजाया दारिया तीसे ॥ १३ ॥
 ददूणं तं कन्नं उब्वेओ सुहु सुंदरिमणम्मि । अंगाणमसुहभावो अन्नाण वि चित्तसंतावो ॥ १४ ॥
 खलसंगमेल्लणेणं जह सुयणो^{२९} सुहु वल्लहो होइ । गन्धविमोक्खे^{३०} तह सुंदरी वि कुलचंदनामस्स ॥ १५ ॥
 एगा सुकुमालतणु सुहु विणीया निरावराहा य^{३१} । गन्धालसा रसंती^{३२} निच्छूढा सा मए कह गु ॥ १६ ॥
 पयंडम्मि^{३३} वि अवराहे अवहीलणमेव कुणसु नारीणं । निस्सारिया य जम्हा अहिययरं^{३४} होइ विक्खायां ॥ १७ ॥
 मलिणा भूसणरहिया भूसयणा पिंडमेत्तकयवित्ती । अणुदियहरक्खणेणं धारिज्जइ दुट्ठमहिला उं ॥ १८ ॥
 दोसविहूणं तु तइं (जुवइं) जो नरं मेलेइं^{३९} दारुणसहावो । सो तं पावइ पावं जन्नवि जम्मे वि फिट्ठेइ ॥ १९ ॥
 पंडिच्चं कुलजम्मो पुरिसवयं लोयजत्तमाईयं । सबं पि मह पण्डं सुंदरिवयणम्मि पावस्स ॥ २२० ॥
 जइ सा कह वि विवर्त्ता गच्छंती एगिया वि गयआसा । तो मज्ज वि मरणं चिय होही नियमेण पावस्स ॥ २१ ॥
 सेणाए नयरीए जइ होजा कह वि सुंदरी पत्ता । ता मह जीवियहेज्ज सा होजा अमयधार व ॥ २२ ॥
 गुणदोसमचित्तेउं जं कज्जं कीरइं^{४३} उ सहस ति^{४३} । तं दहइं हिययनिहियं विवत्तिसमयम्मि लोयाणं ॥ २३ ॥
 इयं चित्तिज्जणं बहुयं संपत्तो^{४५} सेणं नयरियं कमसो । उवलहिय पियावत्तं पविसइ सो नयरिमज्जम्मि ॥ २४ ॥
 अह जीवइ ति नाउं तुट्ठो हियएण वोलिउं^{४६} हट्ठं । पविसइ लज्जियहियंओ ससुरवरं^{५०} धरणिगयनयणो ॥ २५ ॥
 ददूणं कुलचंदं सब्बो वि हु परियणो ददं मुइओ । वयणाइएहिं सहसा सम्माणं कुणइ जहजोगं^{५१} ॥ २२६ ॥

१ A य । २ A तुज्ज । ३ A य । ४ A जलहिं । ५ B सुयणु । ६ A एयाइ । ७ B.C. (ऊ) वि
 तए । ८ A लद्धा; B लद्धाई । ९ B सगासाओ । १० A मोक्खं । ११ A अणावाहं । १२ C बाहे ।
 १३ A हरइ; C हिरइ । १४ A पभावेणं । १५ A वीसत्थो । १६ A इयं । १७ B केहिं । १८ A D य ।
 १९ A इयरोहिं । २० A सम्मत्तं । २१ A मिच्छदिट्ठी । २२ A इ । २३ A उवविग्गा । २४ B सुंदरीयं ।
 २५ B वीरो । २६ B सुंदरीय । २७ B C मायाए । २८ B वेला । २९ C D सुयणो । ३० B विसुक्खो ।
 ३१ B वि । ३२ B C रुयंती । ३३ B पयंदसिय । ३४ A अहिययरा । ३५ B विच्छाया । ३६ A ओ; B वि ।
 ३७ A नु । ३८ A नर । ३९ A मेलेइ । ४० A विविज्जा । ४१ A तो । ४२ A कीरइ । ४३ A सहसत्ति ।
 ४४ C दहइ । ४५ A संत्तित्तो । ४६ C सेणि । ४७ A नयरिय । ४८ C वोलियं । ४९ B.C. भीणो ।
 ५० B C कुलं । ५१ B जहजोगं ।

एवं सुहकलियाणं तत्थ ठियाणं च अन्नदियहम्मि । पियमेलिय त्ति पच्छा वालाएँ पइडियं नामं ॥ २२७
 कुलचंदो वि हु गंतुं सुंदरिपासम्मि भणइ उवविट्ठो । खमसुं पिए अवराहं सुहु महलं महं अज ॥ २८
 अह सुंदरीए मणियं तुह दोसो नत्थि एत्थ मणयं पि । जिणवरधम्मो जेणं तुज्झ पसाएण संपत्तो ॥ २९
 तुज्झ वि जुज्झइ काउं जिणधम्मो चेव उमयलोयहिओ । जम्हा भन्नइ एयं इहं धम्मे निओएजा ॥ २३०
 अह जंपइ कुलचंदो वल्लहवयणेणं सबलोएणं । कीरंति अकजाइँ वि किं पुण धम्मो पिए परमो ॥ ३१
 जुंत्ता-जुत्तवियारो जह कीरइ इयरलोयवयणेसु । तह जइ वल्लहभणिए ता णेहो कित्तिमो नूणं ॥ ३२
 एस मए पडिवन्नो जिणधम्मो तुज्झ वयणमेत्तेणं । गम्मिज्जउ नियनयरे सीयन्ति हु तत्थ कजाइँ ॥ ३३
 अह सुंदरीएँ मणियं नयरं जाणाहि देहयं मज्झ । तत्थ य चिरआया हं कजाण न सीयणं किं पि ॥ ३४
 कजं धम्मज्जाणं तमहं चित्तामि पइदिणं जेण । तेण तुमं जाणेज्जसु कजाण न सीयणं मज्झ ॥ ३५
 नियमो यं मएँ गहिओ आईए चेव पुरिससंगस्स । मुणिदंसणेण पच्छा सबं पि विवज्जियं जाणं ॥ ३६
 निसुएँ इमम्मि वयणे वजेण व ताडिओ य कुलचंदो । मरणाओ अहिययरं दुक्खं चित्तम्मि मन्नेइ ॥ ३७
 अह मेलिज्जण सबं सयणं जणं सुंदरी पयंपेइ १३ । पव्वज्जामो अहयं पालजेसुं वालियं तुम्हे ॥ ३८
 सबे वि १४ दुक्खं कलिया वयणं जंपंति एरिसं तीसे १५ । पुत्ति ! न जुज्झइ एयं आयरिउं १६ तुज्झ तारुत्ते ॥ ३९
 पढमे वयम्मि विजा वीए पुण अत्थ-कामया दो वि । तइए जुज्झइ धम्मो एसा खलु जेणं परिवाडी ॥ २४०
 तो सुंदरीएँ भन्नइ जुज्झइ सबं पि वयणयं तुम्ह । जइ एवं कममावे हवेज्ज इह निच्छओ १७ को वि ॥ ४१
 गम्मत्यं जम्मंतं वालं तरुणं तहेव विद्धं च । सबं अखलियपसरो जंतू मारेइ जमरायौ ॥ ४२
 वालत्ते तारुत्ते जुज्झइ नाणाइसंगहो लोए । विद्धत्तणम्मि जम्हा पुव्वम्मत्यं पि नासेइ ॥ ४३
 वालाणं तरुणाणं लग्गइ चेट्ठा सुहेण लोयाणं । कीरंति नेय जेणं इह कज्जा पक्कमंडाणं ॥ ४४
 किं च १८ इमो कमभावो १९ दरिसिज्जइ विसयलंपडमणाणं । सबपणासम्मि जओ अद्धं पि हु जुज्झए लेउं ॥ ४५
 वाल-तरुणाण चित्ते २० विसयासंगो वि जुज्झए विरलो । विद्धाणं तयो २१ नियमा धम्मो वि हु होइ कायवो ॥ ४६
 तम्हा तुम्हे नेउं २२ सीलायरियस्स मं समप्पेह । इत्थीओ जेण जणे परतंता सबकजेसु ॥ ४७
 नाउं तीसे चित्तं सबो वि हु सो जणो इमं भणइ । तं किं पि कोज्ज तुमं जह जायइ हासओ २३ नेह ॥ ४८
 पडिवज्जिज्जण धम्मं जो तं मिलेइ २४ विसयगिद्धीए । सो पावइ उवहासं नहो व थेरीएँ थणमज्जे ॥ ४९
 को वि हु दुक्खनिविन्नो विसए चइज्जण पत्थइ पुणो वि । अणुहूयपसवपीडा इत्थी इव पुरिससंगं तु ॥ २५०
 जो गिन्हिज्जणं २५ धम्मं छड्डइ विसएहिं मोहिओ पावो । इंदो इव महिवडिओ सो होइ अवंदणिज्जो २६ य ॥ ५१
 चडिज्जण धम्मसिहरे जे कह वि खिसंति विसयवामूढा । ते नरयदरिमुहेसुं पडंति दुक्खेहिं संतत्ता ॥ ५२
 इहलोयम्मि २७ अकित्ती परलोए दुग्गई य नियमेणं । धम्मज्ज्जाण जओ २८ तम्हा चित्तेह नियसत्ति ॥ ५३
 अह सुंदरीएँ मणियं सुकुले जायाण नत्थि परिवर्द्धणं । कुलअंकुसेण जेणं निज्जइ मग्गेण मणुयंगओ ॥ २५४

1 A खवसु । 2 A योवं । 3 B सयणेण । 4 A अकजाइ । 5 B रम्मो । 6 A त्ति । 7 C मए । 8 C य । 9 B विवज्जणं । 10 A जेण । 11 B निसुए । 12 C सयलं । 13 A य जंपेइ ; C पयंपेइ । 14 B पालिज्जसु । 15 A it is missing in this Ms. 16 A दुक्खं । 17 C तियसे । 18 B C जायरियं । 19 C जाण । 20 A नित्थिओ । 21 B C जमराओ । 22 C वि । 23 B कहभावो । 24 B C (अ) विद्धे । 25 B विद्धेण । 26 A पुणो । 27 B C नाउं । 28 C हासयं ; D हासाओ । 29 A C नेय । 30 A नेल्लेइ ; C नेल्लेइ । 31 A नेण्हिज्जण । 32 C अवंदणोओ । 33 B इहलोयम्मि । 34 C जए । 35 C पडिवदणं । 36 C मणुअं ।

न हु एगम्मि विनट्टे^१ सबो वि हु तारिसो मुण्यबो । जइ कायरा पणट्ठां तां किं सूरु वि नासंति ? ॥ २५५
 किं^२ चहुणां भणिणं फलदारेणव पयडओ होही । सबो वि जणो पढमं एरिसयं चव जंपेइ^३ ॥ २५६
 एयं^४ सोऊण तओ काऊण जिणंद-संघपूयं च । सीलायरियसमीवे दिक्खा वि हु दाविया तीसे ॥ २५७
 सीलायरिएण तओ गुणमालपवित्तिणीए सा दिन्ना । सा वि हु तीसे मूले सबं पि हु सिक्खए विहिणा ॥ २५८
 काऊण तवच्चरणं^५ कइवर्यवरिसेहिं सुंदरी मरितं । सोहम्मे वरकप्पे देवो चंदप्पहो जाओ ॥ २५९
 कुलचंदो वि हु गच्छइ नियनयरे थोवसोयपरिकलिओ । दो तिन्नेव दिणाइं पियविरहे जेण रणरणओ ॥ २६०
 पियमेलिया वि वट्ठइ परियणमज्झम्मि सुट्ठु अवहूया । चवला निडुरवयणा बहुभक्खा सुट्ठु अविणीया ॥ २६१
 राईए दिवसम्मि य सबं भुंजेइ नियमपरिहीणा । अहवा तिरिउट्ठवा हवंति^६ भुक्खालुया नियमां ॥ २६२
 ईसरकुलम्मि जाया तारुन्नं पाविया सुरूवा य । तह वि न वरेई^७ को वि हु जम्मंतरकम्मदोसेणं ॥ २६३
 बोलंती चलंती^८ कुणमाणी सोहणं पि^९ कज्जं सां । तह वि न कस्स वि^{१०} भावइ दोहग्गकलंकिया सुट्ठु ॥ २६४
 वीरो वि हु तं दट्ठुं चित्तेणं वहइ सुट्ठु उबेयं । कह का(दा)यवा एसा वरजोगा वट्टए जेणं ॥ २६५
 तीए चिय नयरीए वणियसुयं भिक्खहिंडियं^{११} निच्चं । दट्ठुं चितइ वीरो एयस्स वि देमि एयं तु ॥ २६६
 अह भणिओ सो तेणं मा भिक्खं भमसु निंदियं^{१२} पुत्त ! । अहमेव तुज्झ भलिमो भोयणमाईहिं नियमेण ॥ २६७
 मुंच इमं खप्परयं अविसंको विससु एत्थ घरमज्जे । भुंजहं देहं जहिच्छं नियगेहं तुज्झ एयं तु ॥ २६८
 जं विहडियाणं कीरइ नियगेहसमागयाण लोयाण । तं जाणसु उवयारं भद ! वयपवंच इयरं तु ॥ २६९
 सवम्मि वि विवयगांए जुजइ दाउं विसेसओ सयणे । सयणा-सणाइ सबं इयरह सयणेण किं कजं ? ॥ २७०
 एगउदएण जेणं उदओ सयणाण होइ नियमेणं । तेणं चिय महइ जणो नियसेणीए य उदयं तु ॥ २७१
 बंधू सयणो मित्तो भिच्चो अन्नो य जस्स गेहम्मि । पावइ मणनिव्वाणं पुरिसं तं चव जाणाहि ॥ २७२
 एवं भणिए सो वि हु खयकारयनामओ मणे मुइओ । मोत्तुं नियउवगरणं पविसइ गेहम्मि सहस त्ति ॥ २७३
 ण्हाओ कयनेवत्थो^{१३} भुत्तविलित्तो^{१४} य गहियतंबोलो । वरसयणा-उडसणसत्थो कीलंतो अच्छए जाव ॥ २७४
 ताव य जंपेइ वीरो हत्थं काऊण मत्थए तस्स । परिणेहं^{१५} इमं कन्नं तुज्झ कए संठिया एसा ॥ २७५
 अह विहसिऊणं मणयं जंपइ दमओ वि एरिसं वयणं । तुम्हं चिय आएसो कायबो किमिह भणियव्वं^{१६} ? ॥ २७६
 चितइ मणेण दमओ नूणं फलियाइं मज्झ पुत्ताइं । अन्नह चित्ताईया कह मज्झं एरिसोवत्थो^{१७} ? ॥ २७७
 सच्चं चिय लोगाणं एगदसाए न वच्चए कालो । अम्हारिसो वि जम्हा एदहमेत्तं^{१८} पयं पत्तो ॥ २७८
 काऊण वन्नमाई कमेण वीरेण सयणकलिएणं । पियमेलिय-दमयाणं पाणिग्गहणं विणिम्मवियं ॥ २७९
 कयक्किच्चस्स य सयणे पुरओ माईणं^{१९} रयणि समयम्मि । पियमेलियफासेणं चित्तं दमयस्स अइखुहियं^{२०} ॥ २८०
 डज्झइ भिज्झइ फुट्टइ^{२१} मज्झ सरीरं इमीए फासेणं^{२२} । जइ पुण करेज्ज संगं तो हुआ नित्तुलं^{२३} मरणं ॥ २८१

1 B विणट्टे । 2 A विनट्टा । 3 A तो । 4 B किं वा । 5 B बहु° । 6 B जंपेति । 7 A एवं ।
 8 B तवच्चरणं । 9 B कइविय° । 10 A थोय° । 11 B भवंति । 12 A भुक्खालुया । 13 C लोए ।
 14 C परिणइ । 15 B य चलंति; C पवलंती । 16 A च । 17 A च । 18 C इ । 19 A C हिंडियं ।
 * Five sts. from 267 to 271 are noted in the margin of A but as they form a regular part of the text in B, C, and D, they are incorporated here as a part of the text. 20 A निंदियं । 21 A भुंजसु । 22 A देहि । 23 B C विउडियाण । 24 B °गये । 25 B °नेवच्छो । 26 B °विलुत्तो । 27 B जंपय । 28 B परिणेहिं । 29 A विवसिऊण । 30 C भणिणं ।
 एरिसी; C एरिसं । 32 C वत्थं । 33 A °मित्तं । 34 B वयण° । 35 C 36 A
 37 C फिट्टइ । 38 A फासे वि; B लेसेणं । 39 A B नित्तुलं ।

नयरे सुहु वि रम्मे सयणा-ऽऽमण-भोयणाइ परिकलिए ।

तत्य कहि वरवे(वा)सो पडलीय वि णिवडणं जत्य ॥ २८२

सव्वाण वि खुवईणं जइ फंसो^१ एरिसो भवे दुहओ^२ । तो जुवई(इ)पसंगेणं दुक्खं चिय नियमओ होइ ॥ ८३

किंतु जहा एयाए तह जइ फंसो^१ हवेअ अन्नाणं । तो^३ नामं पि न पुरिसां गेणहेजा एत्यं इत्यीणं ॥ ८४

जेणं चिय एरिसया तेणं चिय रूवसंपयज्जया वि । एत्तियमेत्तं कालं कुमरत्ते संठिया एसा ॥ ८५

ईसरधूयंसरूवा^४ एत्तियकालं न^५ अच्छाए^६ कत्ता । न हु पहि^७ पक्का वीरी छुइइ लोयाणं जां खजां ॥ ८६

एएणं चिय दिन्ना मज्झ वि एसा अपुच्छजुत्तस्स । परतणयाणं दुद्धं को देज्जा जं हवे सुद्धं ॥ ८७

अहवा एसो वीरो मह पिउणो कह वि वइरियो नूणं । दाउं एयं कन्नं मह मरणं इच्छाए^८ जेणं ॥ ८८

ता वच्चांमि लहुं चिय जाव न मं खाइ रक्खसी एसा । जीवतो ताव अहं पीयामो^९ सीयलं सल्लिं ॥ ८९

अह मोत्तूणं सव्वं एक्ककडिलेण निग्गओ सहसा । सयणेहिं ददं वरियो कह रूससि संपयं चेव ? ॥ २९०

मिहुणाणं किर लोए रुढे पणयम्मि होइ रूसणयं । तक्खयमेत्ततलाए एयं पुण सुंसुमारसंमं ॥ ९१

अह जंपइ सो दमओ रोसो मणयं पि नत्थि^{१०} अम्हाणं^{११} ।

*किंतु करफंसणेण वि मज्झ विगणो मणे जाओ ॥ ९२

कि एसा सा मारी कत्तारूवेण संठिया गेहे । फंसेणं वि जेण इमा पाणाण पणासणं कुणइ ॥ ९३

ता मेल्लहं जामि अहं न हु कजं कि पि मज्झ मोएहिं^{१२} । सामाण वि सत्तूणं जेणाहं चुक्किमो एत्यं ॥ ९४

अह निष्किडिउं दमओ सुक्कतणं गेण्हिज्जणं सहस त्ति । सामिय मत्थयउव्वरि पक्खिवई वीरगेहम्मि ॥ ९५

एत्यंतरम्मि वीरो दुक्खत्तो जंपए इमं वयणं । आगन्माओ इमाए दोहरगं दासणं सुहु ॥ ९६

गन्मगया जणणीए जम्मम्मि वि सयणमाइलोयाणं । पाणिग्गहणे पइणो एगंतेणं जओ दुहया ॥ ९७

पियमेलिया वि चितइ दोहरगं मज्झ सव्वजगअहियं । दमओ वि मं अदोसं मोत्तूणं^{१३} निग्गओ^{१४} जेण ॥ ९८

इत्थित्तं चेव दुहं तत्थेव य अइदुहं च दोहरगं । रंडत्तं बालाए जह पिडओ गंडउवरम्मि^{१५} ॥ ९९

जीवित्तं वंछिज्जइ पइ-पुत्तसमन्नियाण महिलाणं । इयराण जेणेण पुणो मरणं चिय अहव पव्वजं ॥ ३००

एवंविहाए मज्झ वि मरणं चिय सुंदरं न संदेहो । अन्नह कह दरिसामो वयणं लोयाण पव्वसे ॥ १

सुत्ते जणम्मि सणियं गंतूणं गेहपुड्विणियाए । वलिज्जणं^{१६} उत्तरियं^{१७} जा पासं देइ गलदेसे ॥ २

तां चंदण्हदेवो तं तह दइण दुक्खसंतत्तं । आवइ तम्मि पएसे नेह-दयासंजुओ सिग्वं ॥ ३

काज्जणं दमगरूवं मणइ पिए ! हा किमेयमारद्धं । खेडो^{१८} चियं एस कओ तुह चित्तपरिक्खणनिमित्तं ॥ ४

मा कुणसु चित्तदुक्खं नाहो हं तुज्झ चंदसमवयणे ! । जं नं चितेसि मणे तं तं पूरेमि अवियारं ॥ ५

सव्वाण वि कमणीयं दिव्वालंकारमूसिय देहं । निवत्तेलं जंपइ मज्झ पिए ! एरिसं रूवं ॥ ३०६

1 B वत्स; C वत्स । 2 B वरिणान्तो । 3 A C जिहुडणं । 4 B फासो । 5 B दुहओ । 6 C फासो; D कुन्तो । 7 B वा । 8 A पुरिसो । 9 B इत्यं । 10 B रूव; C रूव । 11 C वृद्ध । 12 C सल्लि । 13 B न । 14 B अच्छाए । 15 C पय । 16 C लोयाण । 17 B सा । 18 A वेत्ता । 19 B इच्छाए । 20 A पायामो । 21 A B सुंसुमार । 22 A नात्ति । 23 B पण्ह; D महइण्हि । * In A there are two following उत्तराद्वे the first of which is in the body of the text and the second is noted only in the margin: (1) छिं तु अनपुच्छजाया एसा मणामदुहवज्जया (2) करफंसणेण निग्गविगणो मणे जाओ ॥ 24 C फात्तेण । 25 A मेल्लह । 26 A मोएहिं । 27 A पव्वजं; B मोत्तू । 28 B पयं । 29 B निग्गहण । 30 B मोत्तूण । 31 B वरिणान्तो । 32 A पव्वरम्मि । 33 B महिलाण । 34 A वलिज्जणं; B वलिज्जण । 35 B उत्तरियं । 36 B वं । 37 B दइव । 38 B खेदो । 39 B चिय ।

धण-कण-रयणसमेयं सयणा-ऽऽसणसंजुयं जणसमिद्धं ।

गेहं च इमं सामिणि ! मह तणयं जाणसु विचित्तं ॥ ३०८

गहिऊण तं करेणं पविसेउं गेहमज्झयारम्मि । दंसेइ तोसजणयं सबं पि हु तत्थ उवगरणं ॥ ८

अह किंकरिजुवइओ ण्हाणुवगरणेण संजुया सिग्घं । दाऊणमासणाइं^३ कुणंति उवट्ठणं ताणं ॥ ९

उवट्ठिजंतं तं दट्ठुणं दिव्वतरुणिजुवलेणं^४ । पियमेलिया मणेणं ईसं अइदारुणं वहइ ॥ ३१०

वेवइ ससइ वियंभइ मिउडिं काऊण जोयए वंकं । हंतुं इच्छइ गंतुं सा उ जुवाणं^५ च दुक्खत्ता ॥ ११

महिलाणाहिविसहिओ^६ पुरिसो बहुइत्थिरूवओ दुहओ ।

जइ पुण जउलां^७ महिलां ता दुक्खं ताण मरणंतं ॥ १२

तो ण्हाऊणं दोन्निवि^८ वत्था-ऽऽभरणेहिं^९ भूसियसरीरा । अट्टारसमेयजुयं^{१०} भोयणजायं पभुंजंति ॥ १३

घुसिणुवट्ठियदेहो^{११} सुगंधकुसुमेहिं^{१२} राइयसिरो य । तंबोलपुन्नवयणा महिरिहसयणे ठिया दो वि ॥ १४

गेयं वजं कवं^{१३} सोऊणं बहुविहं च अइरम्मं । दट्ठुं नट्ठं^{१४} च सुहं एगंतसुहाइं भुंजंति ॥ १५

बहुरयखेयनिसन्ना निदं अइनिम्भरं लहेऊणं^{१५} । पेच्छइ पहायसमए सहसा पियमेलिया तत्थ ॥ १६

तत्थेव रुक्खमूले लत्तपहारेण मारियं दमयं । अप्पाणं च विसन्नं पासम्मि परिडियं संतं ॥ १७

तं गेहं सो विहवो^{१६} सा लीला सो य वल्लहो कंतो । सबं खणेण नटं जह दाणं सीलरहियम्मि ॥ १८

किं इंदयालमेयं जम्मंतरमहवं सुविणयं होजा । अज्ज वि संगवियारो दीसई तेणेहं^{१७} सबं^{१८} पि ॥ १९

अह भणइ सबलोओ हा हा ! पावे ! किमेयं मायरियं । जइ मोत्तूण पलाओ ता कीस विवाइओ एसो ? ३२०

नूणं मारी एसा पढमं चिय अक्खिया इमेणेव । ता जाहि तत्थ सिग्घं जत्थ न नयणाइं पासंति ॥ २१

महिलाण बंभणाण य वईण वालाण अइविदुट्ठाणं^{१९} । नियदेसाओ सहसा जुज्जइ निस्सारणं चेव ॥ २२

जा निच्छूढा तत्तो वच्चइ नयरीए बाहिरुदेसे । ताव तहिं सा पेच्छइ सेयंवरिजुवलयं सहसो ॥ २३

सा भणिया समणीहिं पुत्ति ! तुमं चलिया कहिं कहसु । एगागिणी रुयंती^{२०} राईए जह व वणियाए ॥ २४

पियमेलिया वि चितइ कह नाओ रयणिवइयो मज्झं । एयाहिं अहव सबो जाणइ अन्नोन्नवयणाओ ॥ २५

हिययडियं मुणिज्जइ केहिं वि काणं पि चेडमाईहि । किज्जंतं वं^{२१} कयं वा नज्जइ किं एत्थ अच्छरियं ? ॥ २६

इय चितिय सा पणया जंपइ अइघग्घरेणं सहेण । नत्थि जए तं ठाणं जत्थाहं वच्चिमो पावा ॥ २७

एगागित्तं रुज्जं^{२२} दोन्निवि कज्जेण सब्बकालं पि । मह पावाए जाणह तुम्ह मए अक्खियं सबं ॥ २८

समणीहि तओ भणिया गम्मिज्जउ उवसयम्मि अम्हचे । सबं कमेण होही सोहणयं मा तुमं तम्म ॥ २९

तं गिण्हिऊण ताओ पत्ताओ उवसयम्मि अइरम्मे । उवविसिय आसणेसुं वीसमिया थेववेलं तु ॥ ३३०

अह भणइ जेडंसमणी सुवउ पियमेलिए ! इमं वयणं ।

पइवहपावं फिट्ठइ जइप(व)^{२३}रधम्मणेण तुह सुयणु ! ॥

३१

तेणं चिय नासेज्जा दोहगं एत्थ नत्थि संदेहो । लोयपवायपणासो^{२४} एत्थ य तुह पच्चओ एस ॥ ३३२

1 B °पसिद्धं । 2 C विवित्तं । 3 A आसणाई । 4 B ताण । 5 A D °जुयलेणं । 6 B जोवइ; C जोअए । 7 C जुवाणं । 8 A महिलाण वसयहिओ; C महिलाणाहिविसहिओ । 9 B C वि । 10 B महिला । 11 B जउला । 12 A C दोन्निवि । 13 A ° हरणेहिं । 14 B °जुत्तं; C जुत्तं । 15 A °देहो । 16 C (झ) रइयचिहरा । 17 B कज्जं । 18 B नट्ट । 19 B न्व । 20 B लहेऊणं । 21 B विभवो । 22 A B इंदियाल° । 23 B C °य । 24 B दीसंते; C दीसंतो । 25 B णाह ! C नेह । 26 C सब्बम्मि । 27 B किमेव । 28 B °दुट्ठाण । 29 A एसा । 30 C रुयंती । 31 A घणियाए । 32 B मज्झं । 33 B च । 34 B °गग्घरेण । 35 A रोज्जं; B देज्जो । 36 B जेठ° । 37 C बरि° । 38 B °पवासो ।

दोहगं जं रइयं इंदुमईनामियाएँ अन्नभवे । तं तुमए बहुभुत्तं एयं पुण पुच्छवाडं^१ तु ॥ ३३३
 तम्हा कीरउ धम्मो समणाणं अहव सावयाणं च । पडिपुत्तो खलु पढमो वीओ जहसत्तिओ एत्थं ॥ ३४
 पियमेलियाएँ भणियं^२ पढमं काऊण मज्झ नं हुँ सत्ती । अणुदियहं भुंजामी^३ जेणाहं पाविया निच्चं ॥ ३५
 उन्हेण जलेण जओ पाए धोएइ जो ण वि भएणं । सो कहं पविसइ कीवो कडेसुं जलणजुत्तेसु ? ॥ ३६
 तो जंपइ सा समणी^४ दुक्खेण विणा न पुत्ति ! सोक्खाइं ।
 जेण न पावइ को वि हु इंदियसोक्खं च मोक्खं^५ च ॥ ३७
 आईए सुहयाइं पच्छा दुहयाइं पुत्ति ! दुसहाइं । तुमए चिय रयणीए अणुहूयं एरिसं जेण ॥ ३८
 पियमेलियाएँ भणियं सामिणि ! एमेव नत्थि संदेहो । किंतु न सक्केमि अहं किं पि वि काऊण तवचरणं ॥ ३९
 अहं तं^६ भणेइ समणी जइ वि न सक्केसि तह वि कुण एवं । उभयाएँ^७ पंचमीए उववासं पंचमासं तु ॥ ३४०
 चित्तडिहं वि चरणे मोक्खं पावेइ सुद्धहियएणं । अंगीकए वि मरणे^८ जह तुमए पावियं सुयणु ! ॥ ४१
 नूणं सच्चं^९ वयणं इमाएँ हियएण चित्तए कन्ना । सच्चं इमीएँ^{१०} नायं रयणीए जेण महचरियं ॥ ४२
 इय चित्तिऊण जंपइ सामिणि ! इच्छामि तुज्झ आएसं । दिज्जउ एसो नियमो अज्जेव य पंचमी जेण ॥ ४३
 नेउं जिणिंदभवणे पोत्थयरयणं च ठाविउं^{११} पुरओ । दिन्नो इमो य नियमो समणीए सुद्धभावाए ॥ ४४
 वीराइया वि तहिं पुणरवि गंतूण रुक्खमूलम्मि । दमयसरीरमदहुं अच्छरियं सुहु मन्नंति ॥ ४५
 अह नीसरिया तत्तो^{१२} दमयं दहूण हट्टमज्झम्मि । पुच्छति कत्थ सुत्तो तं^{१३} गंतूणं च गेहाओ ॥ ४६
 अह जंपइ सो^{१४} दमओ सुत्तो हं नयंरिदेवयांभवणे । तो दुक्खत्ता चलिया पियमेलियपिडओ सब्बे ॥ ४७
 पियमेलिया वि भणिया समणीए पुत्ति ! पेच्छह नियमफलं । वीराइयां यं^{१५} जेणं तुह चेव गवेसया आया ॥ ४८
 अह पविसिऊण ते वि हु जिणिंदभवनम्मि वंदिउं देवे । पणमित्ता समणीओ^{१६} उवविट्ठा महियले सब्बे ॥ ४९
 पियमेलिया वि सहसा दहूणं वीरमाइयं लोयं । लज्जाअवणयवयणा महिवेदे^{१७} मग्गए विवरं ॥ ३५०
 अलियम्मि वि सच्चम्मि वि जाए वयणे सुनिंदिएँ कह वि । लज्जालुया जणाणं दंसेइ न माणिणी^{१८} वयणं ॥ ५१
 पभणइ जेडा वइणी पेच्छसु संसारविलसियं वीर ! । पडिबंधेयजणयं पलहुयं कम्माण जीवाणं ॥ ५२
 इट्ठो होइ अणिट्ठो पुणरवि सो चेव होइ इट्ठयो । तुह चेव जहा एसा कन्ना पियमेलिया नाम ॥ ५३
 एगा अबला पु(वु)न्ना लज्जा-कुलसंजुया गुणसमेया । तुम्हेहिं कह णु एसा निच्छूढा निट्ठरमणेहिं ? ॥ ५४
 निट्ठोसं पि हु लोओ^{१९} निंदइ अन्नोन्नवयणपच्चइओ । वन्नंरहियं पि जेणं भणइ जणो नीलमायासं ॥ ५५
 जइ मारि चिय एसा ता नियमा तुम्ह नयरिलोयाणं । एत्तियकालेणं^{२०} जणे नामं पि पणइयं^{२१} होज्जा ॥ ५६
 जं जं दीसइ लोए तं तं जइ अवितहं तह चेव^{२२} । ता मयरूवो दमओ कह जीवइ भणह मह एयं^{२३} ॥ ५७
 हरिचंदउरी माइण्हियां य तह इंदयालं माइया । पयडं पि हु दीसंता तह वि न साहिति^{२४} नियकजं ॥ ५८
 दिट्ठं सुयं च तम्हा सुचिरं परिभाविऊण हियएणं^{२५} । कायव्वं मणुएणं दोण्ह वि जम्माणं हियजणयं ॥ ५९
 इय एयं नाऊणं कीरउ धम्मम्मि निच्चलं चित्तं । तस्स फलं अजं चिय तुम्हाणं दंसिमो पयडं ॥ ३६०
 पियमेलियाएँ माया जा आसी सुंदरि त्ति नामेणं । सा तवचरणं काउं चंदप्पहसुरवरो जाओ ॥ ३६१

1 A पुत्थवारं; C पुच्छवाडं । 2 A तत्थ । 3 A पियमेलइयाए; C पियमेलिया य । 4 C भणिया ।
 5 B C क । 6 B C ह । 7 A भुंजामि । 8 A कहि । 9 A C मणी । 10 B मुक्खं । 11 A पुण ।
 12 A रवि । 13 A सुहयाएँ । 14 B सुहु । 15 A मरणं । 16 B सच्चं । 17 B इमाएँ । 18 B
 पुत्थयं । 19 B C ठावियं । 20 B अंतो । 21 C गंतूणं तं । 22 C D तो । 23 C नयरं । 24 A
 वेवयां । 25 B इंदया । 26 B य is not found. 27 B C समणीणं । 28 A C महिवेदं । 29 C
 सुनिंदए । 30 A सा वि निय । 31 C अलहुयं । 32 A चुन्ना । 33 B D लोए । 34 B पुक्कं ।
 35 B कालेय । 36 A नट्ठयं । 37 A चेय । 38 A एवं । 39 A मायण्हिया । 40 A इंदियालं ।
 41 B साहिति । 42 C हियएण । 43 A जम्माण ।

मरमाणिं दहूणं ओहिनाणेण नेहं-दयंकलिओ । एत्थाहं संपत्तो एयाए वोहणद्वाए ॥ ३६२
 काऊण तं^१ पवंचं विविहं^२ मरणाओ रक्खिया एसा । निच्छूढा तुम्हेहिं समणीरूवेण पडिरूढा ॥ ३६३
 पडिवोहिया य एसा गहियं एयाए^३ पंचमिवयं च । इय जंपिऊण तेणं नियरूवं दंसियं तेसिं ॥ ३६४
 रम्मविमाणं विभवं^४ गीयं वजं च अच्छरानट्टं । एयाइं वि^५ दंसेइं भद्वाणं वोहणद्वाए ॥ ३६५
 दहुं अदिद्वपुवं तं सवं वीरमाइया मुइया । अच्छरियं मन्नंता धम्मपहावं पसंसंति ॥ ३६६
 उत्तत्तकणयवन्नो अणमिसंनयणो अलग्गमहिचलणो । अह जंपइ सो देवो तेसिं वयणं इमे सुहयं ॥ ३६७
 देवाणं नियरूवं दहुं पारंति जेण नं^६ हुं मणुया । लेसेणं चिय एयं तुम्हाणं दंसियं^७ तेण ॥ ३६८
 महं रूवाईयाओ उवरिसुराणं तु रूवमाइयं । वडुंतं वडुंतं जाव य सब्बइसिद्धिं^८ ति ॥ ३६९
 तं पि हु नाससमेयं तम्हा कम्मक्खयम्मि जइयवं । जेण न पेच्छहं नासं सोक्खाणं हंत ! कइया वि ॥ ३७०
 इय एवं सो देवो धम्मे दाऊण ताण अणुसट्ठिं । पियमेलियं भलाविं^९ सोहम्मे पाविओ कप्पे ॥ ३७१
 एत्थंतरम्मि लोओ हरिसं-विसाएहिं पूरिओ संतो । पविसइ नियनयरीए पियमेलियसंजुओ सब्बो ॥ ३७२
 वहुजणसंघसमेयं^{१०} दहुं पियमेलियं च पविसंति । जंपइ सब्बो वि जणो पेच्छह एयाए माहणं ॥ ३७३
 सम्माणिया जणेणं पविसइ गेहम्मि सयणपरियरिया । मन्नंती नियमफलं पच्चक्खं चेव हियएणं ॥ ३७४
 सो चेव इमो लोओ अहं पि सा चेव पट्ठणं तं च । तह वि पसंसइ लोओ तम्हा नियमस्स फलमेयं ॥ ३७५
 इय चित्तिऊण हियए जिणधम्मे सुहु निच्छिया जाया । अह निंदइ अप्पाणं सद्धा-संवेयं^{११} मावन्ती ॥ ३७६
 वंदइ जिणवरचंदे साहूण य कुणइ वंदणाइयं । दाणाइधम्मनिरया सज्झाय-ज्झाणसंजुत्ता ॥ ३७७
 पुत्ते वयम्मि तम्मि उ उज्जवणं^{१२} कुणइ जं जहाँभिहियं^{१३} । मन्नंती अप्पाणं कयकिचं सुद्धंभावेणं ॥ ३७८
 अह सां कालकमेणं पत्ते मरणम्मि चित्तए एयं । लद्धे वि हु मणुयत्ते दोहगं दारुणं मज्झ ॥ ३७९
 कुल-रूव-सील-विनारणं-तारुन्न-विहवगुणनियरा । सब्बे वि कया विहला दोहगणेणं महं जेणं ॥ ३८०
 दोहगणेणं कलिओ पुरिसो वि न पावए जएँ सोहं । किं पुण अवला वाला तुच्छा तह मंदसत्ता य ? ॥ ३८१
 ता पंचमीवलेणं अणण्णतुलं हवेज्ज सोहगं । जम्मंतरम्मिं^{१४} मज्झ वि जिणवयणं नन्नहा जेणं ॥ ३८२
 अह मरिऊणं तत्तो उवचन्ना चंपनामनयरीए । गुणसेणभारियाए गुणवइएँ पुत्तंभावेणं^{१५} ॥ ३८३
 उच्चत्थेहिं गेहेहिं संजाए अंसयम्मि पंचमए । जाओ कमेण पुत्तो सब्बाण वि तोससंजणओ ॥ ३८४
 काऊण पूयमउलं देव-गुरूणं पराएँ भत्तीए । सयणाइणं च तहा दाणं दाऊण जहजोगं^{१६} ॥ ३८५
 वत्थाइएहिं तत्तो भूसेउं नयरियं च सब्बत्तो । पंचमहासदेहिं^{१७} वद्धावणयं पवत्तेइ ॥ ३८६
 नच्चंति के वि हिडा अन्ने गायंति महुरझुणिकलिया । शुसिणाइएहिं अन्ने सिंचंति^{१८} परोप्परं मुइया ॥ ३८७
 तंचोलं फुल्लाइं वत्था-उडहरणाइं लेतिं^{१९} अन्नोन्नं । एमाइवहुवियप्पं चिट्ठइ लोओ मणे तुट्ठो ॥ ३८८
 वित्ते वद्धावणए जाए लोयाण सुहु परिओसे^{२०} । गुणसेणो पियवयणो लोयं च विसज्जए कमसो ॥ ३८९
 कइवयदियहेहिं तओ काऊणं सब्बमेव करणिज्जं । जयसेणं इइं पसत्थं^{२१} नामं पि पइडियं तस्स ॥ ३९०

1 C ओहीनाणेण । 2 C मोहं । 3 A it is missing in this Ms. 4 A बहुविहं च । 5 A परिरूढा; C पडिबुद्धा । 6 C एयाओ । 7 C D तु । 8 A विहवं । 9 A it is missing in this Ms. 10 B C अणमिसं । 11 B नो । 12 B it is missing in this Ms. 13 A दंसियं । 14 B अह; C महु । 15 B सिद्ध । 16 A पिच्छह । 17 C भलावइ । 18 C समेओ । 19 A संवेगं । 20 A संपत्ता । 21 B उज्जमणं । 22 A C हहा । 23 C भणियं । 24 C सुहु । 25 A C विज्जाणं । 26 A तेण । 27 A it is missing in this Ms. 28 A जम्मंतरे वि । 29 A गुणवइ । 30 A पुत्तत्तं । 31 C D भावेण । 32 B जोगं । 33 C सहेणं च । 34 A सिंचित्ति । 35 B लेन्ति । 36 A परिओसो । 37 C जयसेणो । 38 C इय । 39 C सत्थं ।

अह जह वड्डइ वालो पइदियहं निम्मलेहिं अंगेहिं । घरलच्छी वि तहचिय सियपक्खे चंदजोण्ह व ॥ ३९१
 अह सो कालक्रमेणं संजाओ अटवरिसिओ जाव । ताव विभूईए जुओ उवणीओ उज्झसांलाए ॥ ३९२
 एसो अणणसरिसो नजइ काऊण निच्छयं एयं । सो चेव य संगहिओ^१ विजाहिं सयंवराहिं^२ व ॥ ३९३
 विज्जाणाइकलाओ तहा तहा तेण तत्थ गहियाओ । नियउज्झाणं^३ पि जहा जाओ सो चेव उज्झाओ ॥ ३९४
 काम-उत्थाणं थाणं जं च निहाणं च सबसत्थाणं । तं तस्स जणमणुन्नं निव्वडियं इत्ति तारुणं ॥ ३९५
 पणओ सबजणेणं^४ पियवयणो सबलोयवच्छलओ । तारुन्नम्मि वि^५ जाए अवियारो सो महासत्तो^६ ॥ ३९६
 अइप्पं पंडिच्चं अमओ विभवो^७ गुणाणुराओ य । तारुणं अवियारं विरलाणं होइ पुत्तेहिं ॥ ३९७

वच्चइ जहिं जहिं चिय दिणम्मि राईय(ए) सो^८ सुहिसंमेओ^९ ।

वालो तरुणो बुद्धो अणुमग्गं सरइ सबो वि ॥

३९८

गमणं वयणं सयणं^{१०} भुंजण-नेवच्छ-रमणमाईयं । सिक्खइ जुवाणसत्थो विसेसओ तरुणिसंघाओ ॥ ३९९
 अन्नं च तस्स रूवं^{११} दट्ठुणं महिलियाण समवाओ । पइवयजुत्तो वि दढं असइत्तं महइ चित्तेण ॥ ४००
 वाला अवला गामेल्लयां य पाएण रूवमाईसु । अवियारियपरिणामा सहसा रत्तंति मोहंधा ॥ १
 कजं पि हु मोत्तूणं जाओ पेच्छंति अलियकोट्टं पि । अच्चंतगुणे ताओ कह वं णं रजंति महिलाओ ॥ २
 तत्थेव य नयरीए सूरु नामेण वाणिओ इव्वो । तस्स य घरिणी^{१२} सीला तीसे धूया य सीलवई ॥ ३
 जयसेणेण समानं^{१३} पाणिग्गहणं च तीए संजायं । अइसुट्टविभूईए अणुरूवंगुणाए^{१४} सुहलगो ॥ ४
 जाए पाणिग्गहणे लोओ जंपेइ सुट्टपरितुट्ठो । अणुरूवो संजोओ दिव्वनियोएणं संजाओ ॥ ५
 मिहुणाणं संजोगो रूवाइविलक्खणाणं^{१५} अइदूरं^{१६} । दुक्खा-उसोहाजणओ उट्ट-वल्लिदाणं व हलम्मि ॥ ६
 अन्नोसिं दिट्ठंतो हर-गोरीणं वं ताण संजोओ । जाओ कमेण सुहओ दोण्ह वि मण-नयणसुहयाणं ॥ ७
 भुंजंताणं ताणं पइदियहं उत्तमं विसयसोक्खं । अन्नोन्नं अणुराओ^{१७} अणुसमयं^{१८} वट्टए अहियं ॥ ८
 चंपाहिवस्स धूया नामेण कंचण ति विक्खाया । तारुन्नं पत्ता वि हु पुरिसे दूसेइ जा निच्चं ॥ ९
 रायगिहासन्नेणं वच्चंतं^{१९} इड्डगोठिपरियरियं^{२०} । जयसेणं दट्ठुणं सा वि हु कामाउरा जायां ॥ ४१०
 अह जंपइ सा कन्ना तग्गयणयणा सहीणं पच्चक्खं । किं होज्जं एसं देवो किं सिद्धो^{२१} अहव गंव्वो ? ॥ ४११
 किं वा रईए^{२२} नाहो अहवां सो चेव एस वइसमणो ? । एवं रूवसमेओ नो^{२३} दीसइ माणुसो जेण ॥ ४१२
 भणियं एगसहीए चित्तं नाऊण रंजियं तीसे । वयणं उदीवणयं^{२४} हियं पइडस्सं कामस्स ॥ ४१३
 सहि एसो गुणनिलओ देवाण वि चित्ततोससंजणओ । गुणसेणसेट्ठिपुत्तो जयसेणो नाम विक्खाओ ॥ ४१४
 चाई दक्खो सूरु सरलो पडिवन्नवच्छलो धीरो । पियवयणो वम्मिट्ठो नाणीं विज्जाण-गुणकल्लिओ^{२५} ॥ ४१५
 दंसणपहवोलीणो जयसेणो जाव रायकन्नाए । ताव य सा उव्वेयं^{२६} चित्ते अइदारुणं धरइ ॥ ४१६
 तं चेव लिहइ चित्ते तं चेव य^{२७} जंपए जणसमक्खं । अन्नं पि तमिव पेच्छइ तं^{२८} चिय सरणं विमग्गेइ ॥ ४१७

1 B जेणं । 2 C लेहं । 3 C निजइ । 4 B C सयं । 5 B C गहिओ । 6 B C वराहि । 7 B C
 व्व । 8 B C चज्झाणं । 9 B C जणेणा । 10 A य । 11 C पत्तो । 12 A विहवो । 13 A it is
 missing in this Ms. 14 A लोयहिं; B सहि । 15 A ससेडं । 16 B C वसणं । 17 A नेवथ ।
 18 B रूवं । 19 A गामिल्लया । 20 B C न । 21 B C वि । 22 A घरणी । 23 A मासणं । 24 C
 सणुरयं । 25 C गुणाय । 26 A लियोपण । 27 A विलक्खणेण । 28 C (फ) रूवं । 29 B वल्लहाण ।
 30 B C च । 31 B दुण्ह । 32 B अणुरावो । 33 C दियहं । 34 C वच्चंतो । 35 B निययं । 36 C
 परियरिओ । 37 C सहोहिं । 38 C एस्स । 39 C होज्ज । 40 C इड्डो । 41 C रंमा । 42 B C न इ ।
 43 B उदीवणयं । 44 C हियइ । 45 B पयट्टस्स । 46 B it is missing in this Ms. 47 B
 कल्लिओ य । 48 B वहं । 49 A उव्वेयं; D उव्वेवो । 50 A C it is missing in this Ms.
 51 A पिच्छइ । 52 A it is missing in this Ms.

गायइ हसइ वियंभइ सयणाइसु णेव ठाई खणमेत्तं । आलिंणइ सहिययणं सुन्नं चिय देइ पडिवयणं ॥ ४१८
 खणि खणि धावइ चाहिं खणि खणि लोलेइ कुट्टिमतलम्मि ।
 खणि खणि रुवइ सदुक्खं खणि खणि मुच्छं च पावेइ ॥ १९
 एवमवत्थं तीसे एगा दट्ठूण ताणं मज्झाओ^१ । नरवइणो गंतूणं हिड्ढां विनिवेयए सिग्घं ॥ ४२०
 न सहंती नामं पि हु पुब्बिं पुरिसाण जा महाराय ! । जयसेणदंसणेणं सा भिन्ना मयणवाणेहिं ॥ २१
 अह तुट्ठो नरनाहो तीसे दाऊण अंगलगं तु । लक्खं च देइ सिग्घं दम्माणं हरिसउल्लसिओ ॥ २२
 सित्तो हं अमएणं एयं वित्तंतयं कहंतीए । सुयणु ! तुमाए अज्जं कज्जं देवाण वि असज्जं ॥ २३
 जयसेणो वियं सुहओ जयसेणो चेवं सुंदरो एत्थ । जयसेणो चेव गुणी कंचणचित्तं हियं जेण ॥ २४
 इय जंपिऊण बहुयं राया सयमेव लोयपरियरिओ । गुणसेणघरे पविसइ कयसम्माणो जणाइण्णो ॥ २५
 काऊणं पडिवत्तिं^७ गुणसेणो रायसम्मुहं^८ भणइ । देव ! पवित्तं जायं मह भवणं तुज्झ चलणेहिं ॥ २६
 नरवइणो मुणिवसहां गुणिणो^{१०} समणा य एत्थ लोयम्मि । धण्णाण घरंगणयं कमंति पायारविंदेहिं^{११} ॥ २७
 नरनाहो गुणसेणं हत्थे गहिऊण जंपए वयणं । दिन्ना मे नियधूया जयसेणस्सऽद्धरज्जं च ॥ २८
 अहं जंपइ गुणसेणो जोडियहत्थो^{१३} चलंतंसिरकमंलो । राय-वणियाण सामिय ! संवंधो लोयहसणिज्जो ॥ २९
 नरवइणा विहुं^{१४} भणियं सुयणु ! म जंपेसि^{१५} एरिसं वयणं । गुणवंताणं जेणं संवंधो सोहमाहवइ ॥ ४३०
 जाईए भिन्नाण वि सगुणाणं सोहमेव संवंधो । आहरणनिविट्ठाणं^{१८} मणीण जह कंचणजुयाणं ॥ ३१
 अन्नं च वन्नभेओ कम्मवसेणं जणाण संजाओ^{१९} । आईए सव्वं पि हु जहं सीसई एगवन्नं तु ॥ ३२
 अहवा जुत्तमज्जत्तं एयं न गणंति पत्थणे गरुया । दिन्नं कन्नेण जओ विट्ठु(ण्हु)स्स सरीरकवयं पि^{२२} ॥ ३३
 पच्छा गुणसेणेणं पडिवत्ते रायसंतिए वयणे । राया पहरिसपुंनो नियभवणं पत्थिओ सहसा ॥ ३४
 तत्तो कमेण जाए पाणिग्गहणम्मि तीए कुमरीए । गय-हय-रहमाईणं^{२४} जयसेणस्सऽद्धयं दिन्नं ॥ ३५
 दोहिं वि भज्जाहिं समं जयसेणो^{२५} भुंजए तहाँ भोए । दोण्ह वि जुवईण जहा अहिययरं अत्तवहुमाणो ॥ ३६
 एयं चिय पंडिच्चं वज्जिज्जइ एत्थ^{२७} लोयमज्झम्मि । चित्तुत्तिन्ने वि जणे वट्ठिज्जइ हिययइहे^{२८} व्वं ॥ ३७
 सुरसेणो पढमाए बीयाए नंदसेणं नामो य । जयसेणसुया जाया गुणगणकलिया महासत्ता ॥ ३८
 पुत्तजुओ जयसेणो मन्नइ दाराण संगहं सहलं । अन्नो वि जणो जंपइ वयणं खलु एरिसं जेण ॥ ३९
 रइ-पुत्तफला भज्जा लच्छी वि हु दाण-भोगफलसारी^{३१} । निव्वइफलो य मित्तो धम्मफलाइं च सत्थाइं ॥ ४४०
 जाव यं^{३२} कमेणं पत्ता दोणिं^{३३} वि पुत्ता उं तस्स तारुन्नं । चंदप्पहो वि देवो ताव य एवं^{३०} विउव्वेइ ॥ ४१
 रूवेण कामदेवो सदेणं तुंवरो^{३४} व गुणनिलओ । नट्टायरिओ सहसा नियपरियणसंजुओ पत्तो ॥ ४२
 गीएण वाइएणं^{३५} बहुविहपत्तेहिं नच्चमाणेहिं । अक्खित्तो सब्बजणो तेणं नयरीए मज्झम्मि ॥ ४३
 राया वि पुहइचंदो^{३६} कोउगभरिओ जणाउ सोऊणं । आणावेउं सिग्घं नट्टायरियं इमं भणइ ॥ ४४४

1 A हाह । 2 A नेय । 3 C मज्झम्मि । 4 C हट्ठा । 5 B चिय; C चिय । 6 A नवर । 7 B पडिवत्ती । 8 C °सम्मुहो । 9 B C °वसभा । 10 B मुणिणो । 11 C °विंदेणं । 12 A D तो । 13 B °हत्था । 14 B चलंतं । 15 C °सिरि° । 16 A य । 17 B C जंपेसु । 18 B °निवट्ठाणं । 19 B संजातो । 20 B C जेण । 21 B C आसी । 22 B ति । 23 C यहरिस । 24 B [रह] देसाणं । 25 A C it is missing in these Mss. 26 B जहा । 27 B इत्थ । 28 B °अट्ठे । 29 B व । 30 B C नंदिसेण । 31 A पुत्त-दाण-भोगफला । 32 C it is missing in this Ms. 33 C D कमेणं । 34 A दोणिह; C दोन्न । 35 A य । 36 BC एयं । 37 A तुंवुरो; B तुंवरो । 38 B वाइएण य । 39 B पुहविचंदो ।

कत्तो तं संपत्तो ? किं ते नामं पि ? किं च नञेसि ? । किं वा पथेसि तुमं ? एयं सव्वं पि मे कहसु ॥ ४४५
 नटायरियो वि लहुं पुहइचंदस्स उत्तरं देइ । कयसम्माणो^१ वीरो^२ जलहरगहिरेणं सदेणं^३ ॥ ४६
 पुक्खवरवरपुब्बे भग्गइयसेणणयरिमज्जाओ । एत्थाहं संपत्तो नामेणं मणियं^४ह्वो ति ॥ ४७
 पियमेलियाए^५ चरियं नच्चामो^६ सयल्लोयरमणीयं । मग्गामि सिद्धिमग्गं कन्नं न वि किंचि^७ अत्तेणं ॥ ४८
 वोल्हइ राया वयणं पेच्छसु जयसेण ! एयमच्छरियं । कम्मं जायगसरिसं सुणितुल्लं निप्पिहत्तं च ॥ ४९
 एवं रायाइया अत्तोन्नं जंपिज्जण अइवहुयं । सब्बे वि मणंति तओ नटायरियं सव्वहुमाणं ॥ ४५०
 पउणं करेह रंगं पत्ते सजेह ठाह सट्ठाणे । गेण्हह आउज्जाइं पेच्छामो तुज्झं पेच्छणयं ॥ ५१
 सोज्जण ताण वयणं नटायरियो वि रंगमज्झमि । कोरेइ नंदिवोसं सव्वणं^८मणाणंदयं^९ ब्रह्मसा ॥ ५२
 अह वारिज्जण रालं वरयं काज्जण दाहिणं^{१०} हत्थं । नटायरियो हट्ठो गाहाकुल्लयं इमं पढइ ॥ ५३
 पडियाणं संसारोवहिम्मि^{११} मवियाण सिद्धिजोग्गाणं । जो वोहिट्ठो सत्थो सिवतीरपराणओ सिग्गं ॥ ५४
 जो तिकखदुक्खसंपीडियाण जीवाण वेज्जओ^{१२} निउणो । जो दोसं नलविज्जावणम्मि वणसत्तिहो निच्चं ॥ ५५
 संसाराडविमज्जे सिवमग्गपणट्टयाण मूढाणं । जो सत्थवाहसरिसो जीवाणं पयणुकम्माणं ॥ ५६
 अइदुक्करं पि कन्नं^{१३} जस्स पमावेणं^{१४} सिज्झइ जणाणं^{१५} । दूरइयं पि लम्भइ हियइट्ठं जेण लोएणं ॥ ५७
 नजंति जत्थ भावा जे^{१६} जहरुवेण संठिया भुवणे^{१७} । पुज्जो य जणो जायइ देवाइणं पि जेणेह ॥ ५८
 नरसोक्खं सुरसोक्खं मुत्तिमुहं जं च उत्तिमं^{१८} पयडं । तं पि जओ पाविज्झइ किं वा चहुएण मणिएणं^{१९} ? ॥ ५९
 जं जिणवम्मं विमलं उव्वेदणयं^{२०} तु गस्यकम्माणं । अविस्सुं सुविसुद्धं पयओ पणमामि मत्तीए ॥ ४६०
 पेच्छउ सब्बो वि जणो मोत्तुं विगहाइयं तु जत्तेण । पियमेलियाए^{२१} चरियं नच्चिजंतं पसाएणं ॥ ६१
 उवओयवज्जियाणं कज्जं अइसुंदरं पि इहलोए । कहियं दंसियमेव य सव्वं पि हु निप्फलं जाण ॥ ६२
 चालत्तं कुमरत्तं पाणिग्गहणं च दमयवित्तं^{२२} । निप्फे^{२३} समणिदंसण चेइयवर पंचमिवयं च ॥ ६३
 पुणरवि नयरिपेसं वयउज्जमणं क्रमेण मरणं च । जयसेणंतं सव्वं वित्थरओ नच्चियं जाव ॥ ६४
 ताव य जंपेइ जणो दूर चिय ताव चरियनच्चणयं । रुवादयो^{२४} वि एसि देवाण वि हिययणंदयरीं ॥ ६५
 एयाण दंसणेणं अम्हं नयणाण अज्ज सहलत्तं । अहवा इह नयणाइं दट्ठवयदंसणफलाइं ॥ ६६
 जयसेणो वि हु सिग्गं जाइं सरिज्जण विम्हिओ सुट्ठु । नटायरियं^{२५} पुच्छइ कत्थेयं चरियमुवल्लं ? ॥ ६७
 एवं^{२६} मणिओ जंपइ नटायरियो जणाण पच्चक्खं । मज्झ पिया मरहवइ^{२७} आसी सेणाए नयरीए ॥ ६८
 तेणेमं^{२८} संरइयं जं जहवत्तं^{२९} विरायसंजणयं । मवियाण वोहणत्थं दट्ठुणं इंदियाल्लसमं ॥ ६९
 मज्झ वि तेणं कहियं एयं^{३०} सव्वं पि जं तए दिट्ठं^{३१} । विज्जा य इमा दिज्जा तइया आगासगामिणिया ॥ ४७०

1 B ति; C वि । 2 B C (५) पवं । 3 B C (५) नृप । 4 B C (५) वि । 5 B कम्माणो ।
 6 C वीरो । 7 B C सदेण । 8 B C गहिरेण । 9 C जेण । 10 A माणि । 11 A C नच्चामो ।
 12 A सव्वं । 13 B D पि । 14 A तुह । 15 B नंद । 16 A सयल्ल । 17 A जणाणंदयं ।
 18 A सस्सुह । 19 C बहिम्मि । 20 C नयरि । 21 B विज्जओ । 22 B देहा । 23 A कम्मं ।
 24 A पदविण । 25 A जणस्स । 26 B C जं । 27 A सुवणा; B सुवणु । 28 B मर । 29 B
 उत्तमं । 30 B मणिपू । 31 B उव्वेदणयं; C उव्वेदणयं । 32 B पियमेलियाय । 33 C उवओयवज्जि ।
 34 A विचं च । 35 A निप्फे; B निप्फाह । 36 B C रुवादयो । 37 B D जंदगया; C जंदगयं ।
 38 C विमिलो । 39 B वारिज्जो । 40 C पयं । 41 B कट्ठे । 42 B देणमं । 43 C विचं । 44 B
 इंदियाल्ल । 45 B C पवं । 46 C नप । 47 C छयं ।

परउवयारनिमित्तं भमिउं सब्बत्थ परियणसमेओ^१ । पयडंतो चरियमिणं एत्थाहं संपयं पत्तो ॥ ४७१
 रायाईणं पुरओ जयसेणो भणइ उच्चसदेणं । सबं पि मए एयं अणुहूयं^२ नत्थि^३ संदेहो ॥ ४७२
 किं तु इहं जं दिट्ठं तं व(वु)ज्झइ बुद्धिमंतलोएहिं । एयं तु महच्छरियं^४ जं चित्तगयं पि इह रइयं ॥ ४७३
 पेच्छह जिणवरधम्मे पच्चक्खं चेव पंचमिवयस्सं^५ । माहप्पं जेणाहं तारिसओ एरिसो जाओ ॥ ४७४
 थोवं^६ पि कयं पुबिं तस्स फलं पावियं मए एयं । जइ पुण कीरइ वहुयं तां लब्भइ इच्छियं नूणं ॥ ४७५
 सब्बन्नुमयं अमयं विसं व मन्नंति मोह-मयमत्ता । अन्ने विसयासत्ता कहंति धम्मं अहम्मं ति^७ ॥ ४७६
 हिंसाईओ^{१०} धम्मो तत्तेणं जइ हवेज्जे इह लोए । तां किं अन्नं पावं एयं मह कहह सब्बे वि ॥ ४७७
 चंदप्पहो वि देवो जइ कह वि हु एज एत्थ समयंमि । तो धम्मपसंसाए करेज मह एत्थ साहेजं ॥ ४७८
 कज्जम्मि^{१५} भन्नमाणे पुरओ लोयाण केण वि जणेणं^{१४} । सप्पुरिसाणुमईए तं सुद्धु पइडियं जेण ॥ ४७९
 एत्थंतरम्मि सहसा आयासे दिव्वरयणचिंचइयं । विमलं रम्मंविमाणं^{१६} सच्चवियं सब्बलोएणं ॥ ४८०
 पच्छा दस वि दिसाओ उज्जोवंतं^{१७} कमेण तं दिव्वं । तत्थेव यं जणठाणे^{१९} संपत्तं सुरज्जुयं ज्झत्ति ॥ ४८१
 चंदप्पहो वि तत्तो अवयरिउं दिव्वरयणनिम्मविए । सिंहासणे^{२०} व(व)इट्ठो^{२१} जयसेणं भणइ नेहेणं ॥ ४८२
 अणुहवसिद्धो पुत्तय ! कीरउ सयमेव जिणमओ धम्मो । अप्पसमं सव्वाण वि को सक्कइ लाइउं भणसु ॥ ४८३
 वंभाइएहिं मणुमाइएहिं मंधत्तमाइराईहिं । जयमेगमयं काउं न सक्किउं^{२२} वहुहिं^{२३} किमणेणं ? ॥ ४८४
 एत्थंतरम्मि कहिओ जसभदो केवली समवइत्तो^{२४} । वणमज्झट्ठिं^{२६} रम्मे चेइयभवणम्मिं सुविसाले ॥ ४८५
 सोऊण इमं मुइया सब्बे गंतुं जिणस्स भवणम्मि । वंदंति जिणवराणं विचाइं परमभत्तीए ॥ ४८६
 जयसेणो वि हुं^{२८} तुट्ठो जम्मंतरपडियवंदणं काउं । जोडियकरोवविट्ठो एयं^{२९} थुइमंगलं पढइ ॥ ४८७
 निहंद-रायवज्जिय ! मोहमहावंधमंजणसमत्थ ! । निह्वा-विगहविवज्जिय ! अट्ठमयट्ठाणनिहलणं ! ॥ ४८८

कोहग्गिनासणीरय ! सत्तभयट्ठाणरहियवरचित्तं ! ।

भुक्ख-पिवांसंविज्जियं ! चित्ता-सरइरहिय ! गुणनिलय ! ॥ ४८९

भववणगहणनिमूलण ! मायादढ्वेल्लिंदप्पनिहलणं ! । लोहंमहासुरनासण ! इंदियचोराण विहवण ! ॥ ४९०
 लोया-डलोयपयासय ! केवलनाणेण नायपरमत्थ ! । तिहुयणमत्थयसेहर ! भवियजणाणंदसंजणय ! ॥ ४९१
 सामिय ! कुणसु पसायं सिवनयरे नेसु मं तुमं सिग्घं । जिणवर ! भवसयभीओ सरणं तुम्हाणमल्लीणो ॥ ४९२
 अह ऊडिऊण तत्तो वंदित्ता मुणिवरं गुणनिहाणं । पुच्छइ अइनिविट्ठो कइया हं मुच्चिहं^{३१} भयवं ! ? ॥ ४९३
 मुणिवसहो^{३३} विहु जंपइवयणमिणं दसणकिरणधवलासो । कले चिय तव दिक्खा केवलनाणं च निव्वाणं ॥ ४९४
 सव्वाण वि परिकहियं सब्बं पि हुं^{३५} पंचमीए फलमेयं । अन्नो वि इमं पावइ जो तं पालेइ भावेणं ॥ ४९५
 वहुएहिं तओ^{४०} गहियं दुविहाए पंचमीए वयमउलं^{४१} । संमत्तं अन्नेहिं दिक्खा इयेरहिं लोएहिं ॥ ४९६

1 A °समेउं; C °समेयं । 2 A अणुहूयं । 3 C न एत्थ । 4 B चज्झइ । 5 A अह चरियं ।
 6 C °वयम्मि । 7 B D थोयं । 8 A तो । 9 B C पि । 10 B हिंसाईयो । 11 B हवियज ।
 12 A तो । 13 B कज्जं पि । 14 B जणेण । 15 B C दिव्वं । 16 B °विमाणे । 17 A उज्जोवंतं ।
 18 C it is missing in this Ms. 19 C °ट्ठाणे । 20 B सीहासणे । 21 B निविट्ठो । 22 B सक्कियं ।
 23 B C वहुइ । 24 B किमणेणं । 25 B समोइत्तो । 26 A °ट्ठियं । 27 C °भुवणम्मि । 28 A य ।
 29 C एवं । 30 A °निहवण ! । 31 B C °परित्त ! । 32 A °पिवासा° । 33 A °वज्जिय ! । 34 B °मह° । 35 B °लिम्महण ! । 36 B मोह° । 37 B C मुच्चिमो । 38 B °वसमो । 39 A य ।
 40 A तवं । 41 C °मूलं ।

अप्पत्थेओ^१ जाओ न य पांवइ कन्नयं विरुवं पि । अत्ताणं अईनिंदइ हीणाण वि हीणओ अहियं^३ ॥ १६
 सरिसे वि हु मणुयत्ते तुल्ले^४ वि हु अवयवाण संखेत्ते । चोक्खा-उचोक्खविभागो केण कओ एस लोयाणं^५ ॥ १७
 सरिसाण वि वंचणयं दुक्खं माणुणयाण संजणइ । एगम्मिं मंचए^६ वि हु दुहसेज्जां कन्न दूमेइ^७ ॥ १८
 एवं दुहसंपत्तो पइदियहं इंदसम्मगेहम्मि । गायंतो दारठिओ भोयणजायं^८ विमग्गेइ ॥ १९
 अइसयणाणी चंदो तीसे नयरीए वाहिरुज्जाणे । अहिणवसीससमेओ कारणओ आगओ तइया ॥ २०
 तस्स समीवे एगो रायसुतो थोवदिवसंपवइओ । कुलमयमुव्वहमाणो न कुणइ साहूण पडिवत्ति ॥ २१
 तस्स मयणासणत्थं बोहत्थं पुप्फदंतमाईणं । सिक्खगजुत्तो चंदो गोयरचरियं पविट्ठो उं ॥ २२
 अह सो कमेण पत्तो विहरंतो इंदसम्मगेहम्मि । पेच्छइ य पुप्फदंतं हीलिज्जंतं गिहिज्जेणं ॥ २३
 अवसरसु रड्डपाविय ! मग्गं^{११} वज्जेसुं सुट्टुदूरेणं । अप्पाणस्सं परस्स य किं न वि जाणेसि रे ! भेयं ? ॥ २४
 जेड्डसुयं महुसम्मं जंपंतं एरिसं खरं वयणं । वारेइ मुणिवरिंदो पियवयणो उच्चसद्देणं ॥ २५
 जम्मं नाणं लच्छि जस्स पसाएण पाविओ तं सि । एयं तं नियजणयं मा ! एवं^{१४} निंद महुसम्म ! ॥ २६
 अह जंपइ महुसम्मो भयवं तुह वयणयं अईविरुद्धं । जाणइ सब्बो वि जणो मह जणयं इंदसम्मं ति ॥ २७
 पंचक्खेण विरुद्धं जंपंतो तं मुणिंद ! लोयम्मि । होहिसि अइहसणिज्जो बालाण वि मंदबुद्धीणं ॥ २८
 अह जंपइ मुणिपवरो जइ तुह मेलेज्ज^{१६} एत्थं अहिनाणं^{१८} । ता एस तुज्झ जणओ सुव्वउ एयस्स वयणं तु ॥ २९
 सोऊण मुणिपलत्तं^{१९} कह एयं हवई चित्तमाणस्स । जायं जाईसरणं झत्ति तओ पुप्फदंतस्स ॥ ३०
 नियघराणि^{२१} महुसम्मं एगते ठाविऊण अइग्गं । संबं पुव्वणुहयं फुड्डकहियं पुप्फदंतेण ॥ ३१
 अह जंपइ महुसम्मो मुणिवइ ! मह एत्थ सुट्टु अच्छरियं । मह ताओ सुइभूओ कह हीणकुलम्मि उववन्नो ? ३२
 अन्नं च जणे सुव्वइ विप्पाईओ य इत्थि पुरिसो वा । जम्मंतरे तहं चियं न हु वीयं अन्नहा जेणं ॥ ३३
 तो जंपइ मुणिचंदो सुव्वउ महुसम्म ! मह इमं वयणं । न हु बाहिरदव्वेणं जायइ सूइत्तणं एत्थं ॥ ३४
 खम-दम-णाण-तवेहिं सुज्झइ जीवो दयाए^{२७} ज्ञाणेणं । तेणं चिय विउसजणो तेसिं चिय आयरं कुणइ ॥ ३५
 जइ पुण अवट्ठिओ चिय जाईभावो हवेज्ज जीवाणं । ता दुट्ठवंभणाणं खरमाइसु कह पुं उववाओ ? ॥ ३६
 समिईसुं जओ भणियं अंगोवंगाई पढियवेयाइं । गहिऊण सुइदाणं होइ खरो वंभणो दुट्ठो ॥ ३७
 चारस जम्माइं खरो सड्ढिं^{३०} जम्माइं सूयरो होइ । तह सत्तिरिं च सुणओ कहमेवमवट्ठियां जाई ? ॥ ३८
 वीयं च एत्थ जीवो सब्बगईणं च सब्बजाईणं । कम्मसमेओ दियवर ! जह नडो^{३३} विविहपत्ताणं ॥ ३९
 कम्मेण भमइ जीवो चउरासीलक्खं^{३४} जोणिं भवगहणे । कम्मेण विणा सिज्झइ तेण सकम्मो य सो वीयं^{३६} ॥ ४०
 अहियं कुलमयमतो तुज्झं^{३७} पिया वंधिऊण वहुं कम्मं । एसो सो हीणकुले उववन्नो पुप्फदंतो त्ति ॥ ४१
 एवं^{३९} सोऊण मणे सव्वाण वि विम्वहओ दढं जाओ । पेच्छह जीवाण गई कम्माण य परिणई चित्ता ॥ ४२
 लोयाण वंदणिज्जो दियवरकुलमंडणो गुणनिहाणो । मरिऊण सो महप्पा कह जाओ दुंवंगेहम्मि ? ॥ ४३
 अह निव्विन्नमणेहिं गहिओ वहुएहिं जिणमतो धम्मो । जहसत्तीए वयाई वि गुरुकम्मा भवए मोत्तुं ॥ ४४

1 A B अप्पं तेओ । 2 A तो । 3 A D अहयं । 4 A C उल्ले । 5 A एक्कम्मि । 6 B मुंचए ।
 7 A दुहसेज्जं । 8 A 'मेत्तं' । 9 A 'दियह' । 10 A य । 11 B दिट्ठी । 12 B मग्गाओ । 13 A अप्पाण
 च । 14 A एयं । 15 B निह । 16 A C मोलेज्ज । 17 C D एस्स । 18 A D सहिनाणं । 19 B 'पलित्तं' ।
 20 B भवइ । 21 B C 'घरणी' । 22 A C फुड्ड । 23 B C उप्पन्नो । 24 A तहिं । 25 A चिय ।
 26 A तत्थ । 27 B दयाइ । 28 A व । 29 C समइसु । 30 B सट्ठी ; D सुट्ठी । 31 A 'मेस्' ।
 32 B 'मवट्ठिया' । 33 A नाडो । 34 A 'जोणि' । 35 A 'लक्ख' । 36 A वीयं । 37 A तुग्ग ।
 38 B C दुहं । 39 A एयं । 40 B दुम्भ ; D दोम्भ । 41 A वयाइं ।

जंपइ य पुप्फदंतो भयवं ! तं चेव वंभवो मज्झं । संसारजलहिपोओ जिणवम्मो देसिओ जेणं ॥ ४५
 सो चिय माया वण्णो सो चेव य वंभवो य मित्तो य । जो वम्मं उवएसइ परलोयमुहावहं लोए ॥ ४६
 जो वम्मं उवएसइ तेणं सव्वं पि दिन्नयं होइ । वम्मेणं चिय जेणं हियइइं लच्चमए एत्थ ॥ ४७
 एत्तियकाले वि गए लद्धो वम्मो य एत्थ सुंदरओ । अहवा सा विसइ चिय जाएइ पहायसमयम्मि ॥ ४८
 कुच्चियकुलकारणयं फिहेजा कद्व णु सामि ! कम्मं पि । तं चिय जाणेमि तुमं अइसयनाणेण संजुत्तो ॥ ४९
 तो जंपइ मुणिनाहो इमाओ जम्माओ पुव्वजम्मम्मि । पावाए^५ खेमणामो पक्कणकुलचेडओ आसि ॥ ५०
 जिणवम्मम्मि पव्वओ सेट्ठिसुओ गुणनिही महं मित्तो । परहियरण तेणं उवदिइं जिणमयं मज्झं ॥ ५१
 तेण समं पइदियहं चेइयगणसाहुवंदणनिमित्तं । गच्छामि तत्थ दूरे निंदंतं अप्पयं ठामि ॥ ५२
 तेणुवइइं काउं वयमउलं^७ पंचमीए महइए । तीए वला उववन्नो उद्विन्ने(त्ते?) खत्तियकुलम्मि ॥ ५३
 वंभायरियसयासे दिक्खं गहिज्जण कम्मविवरेणं । लहिज्जण य वरनाणं तुह वोहत्यं अहं^८ पत्तो ॥ ५४
 तो गिण्हिं तुमं पि इमं पंचमिवयरयणयं कुणं विहीए । मुच्चसि^{११} जेण इमाओ किलिइं कम्माओ नियमेण ॥ ५५
 नियउवयाररणं परउवयारो^{१३} नरेण कायव्वो । तस्सुवयारेण जओ नियउवयारो हवइ सिग्गं ॥ ५६
 अवितहवुद्धीए तओ गिण्हइ सो पंचमिं च अइमुइओ । भत्तीए^{१४} पुप्फदंतो मुणिपयमूलम्मि विहिपुव्वं ॥ ५७
 दट्ठण सिक्खगो वि हु जं^{१५} वित्तं तं तहेव सोज्जणं । कुलमयमइदूरेणं मेळित्तां मुणिगणं नमइं ॥ ५८
 तो वोहिज्जण चंदो अन्नत्तो विहरिउं समाढत्तो । वोहितो भवियजणं पइदियहं बहुपयोरहिं ॥ ५९
 जो जेणं चिय वुज्झइ तस्स तयं चेव होइ दायवं । वोहंतेण नरेण वि वहरुइज्जुत्तम्मि लोयम्मि ॥ ६०
 गीण्ण नच्चिण्ण य सृणं सुहिण्णं चेवं^{१७} लोहेण । दुक्खेण गहिलियाए भूसाइणं च करणेणं ॥ ६१
 गयराय-मच्छरेण वि उचियाणुचियाइं दूरओ मोत्तुं । परउवयाररणं पडिचोहो होइ कायव्वो ॥ ६२
 महुसम्मो वि हु सिग्गं गेहं काज्जण नियघरासन्ने । नेट्ठेण कुणइ सव्वं अणुदियहं पुप्फदंतस्स ॥ ६३
 वरिसाइं पंच काउं सिरिपंचमि उज्जमीयं जहजोगं । अन्नं पि पुप्फदंतो कुणइ तवं मुट्ठु निव्विन्नो ॥ ६४
 एत्थेवं^{१८} सरहवासे दक्खिणदेसम्मि मुट्ठुरम्मम्मि । पयडत्थिं^{१९} नयरि कंची कंची इव पुहइकन्नाए ॥ ६५
 कलिकालो इव दुहओ कयली व विसालओ^{२०} य सव्वत्थ ।

गयराय इवं वहरयणो जो सो पडओ^{२१} व गुणकलिओ^{२२} ॥

सरओ इव विमलासो हरि व कमलासओ इह जणम्मि । मित्तो व विसमआसो जिणवरनाहो व जियराओ ॥ ६७
 तीए^{२३} नयरीए^{२४} राया इक्खवागकुलच्चवो विहू नाम । भज्जा य तस्स चंदा सव्वण वि हिययआणंदा ॥ ६८
 मरिज्जण पुप्फदंतो तीसे गच्चम्मि पुन्नजोएण । उववन्नो वहुपुन्नो कयकोउय-मंगलो सुहओ ॥ ६९
 सुहलंगम्मि पवत्ते पत्ते जोगम्मि निम्मलयरम्मि^{२१} । संपुन्नदोहलां^{२३} अहं^{२३} कमेण सा दारयं जणंइ ॥ ७०
 वित्ते वट्ठावणए दिन्ने दाणम्मि बहुपयारम्मि । विविहम्मि जम्मकम्मे पत्ते तह पुन्नदियहम्मि ॥ ७१
 जाण्ण जेणं नंदइ तम्मि जणो वित्त-वन्नमाइहिं । तेणं चिय तस्स कयं नामं^{२५} पि^{२६} हुं नंदइय गुरुणा ॥ ७२

1 B मज्झं । 2 B जेणं । 3 B तेणं य । 4 B इमं । 5 A पावाय । 6 B मज्झं । 7 A 'महुलं' ।
 8 C इहं । 9 B नेण्ह । 10 A कुल' । 11 C मुंचसि । 12 A किलेट्ठ' । 13 A परोवयारो । 14 B
 भत्तीय; D भत्तीइ । 15 B C तं । 16 B मेळित्ता । 17 B C भणइ । 18 B भणिण्णं । 19 B C
 वुद्धिज्जण । 20 B C it is missing in these Mss. 21 A उज्जुमेवि; D उज्जमेवि । 22 B इत्थेव ।
 23 A पयडत्थि । 24 B C विगारओ । 25 B वइ । 26 C पयडो । 27 B C 'निलओ' । 28 B तीइ ।
 29 B नयरीइ । 30 B C गुण' । 31 A 'वरम्मि' । 32 A 'दोहला' । 33 A वि य । 34 B C जिणइ ।
 35 A नंदो । 36-38 A नामेण ।

वड्ढंति वड्ढमाणे हय-गय-देसा तहेव दविणं च । नंदे लोयाणंदे तह गुणनियरो यं तस्सेव ॥ ७३
 विहुरिर्वं बुहंसंजुत्तो सहइ वि हु नंद तणयपरिकलिओ । वियरंतो पइदियहं सिंघाडय-तिय-चउक्केसु ॥ ७४
 सिक्खइ य सिक्खणीयं विणयजुओ गुरुजणाओं गयगवो । वंदइ य वंदणिजे नंदो निच्चं पि पियवयणो ॥ ७५
 अह परिणैइ कमेणं कन्नाणं रूव-जोव्वणंजुयाणं । वत्तीसं सगुणाणं सो मुइओ अइविभूईए ॥ ७६
 ताहि^१ समं अणुदियहं भुंजंतो विसयसोक्खमणुकूलं । रइसागरम्मि पडिओ गयं पि कालं न याणेइ ॥ ७७
 महुसम्मो वि हु काउं धम्मं जिणदेसियं सुहमणेणं । मरिज्जणं उववन्नो अट्ठमकप्पम्मि सुरपवरो ॥ ७८
 सो य तहिं दइहूणं देवविहूइं^२ मणोरमं पवरं । चिंतइ विम्हियहियओ कस्स फलं मह इमं जायं ? ॥ ७९
 पेच्छइ ओहीए^३ तओ सव्वं पि हु पुव्वजम्ममणुभूयं^४ । जिणधम्मस्स फलेणं विहवो वि हु मह इमो जाओ ॥ ८०
 चिंतइ इमं च हियए पिउणो नेहेण मोहिओ सुट्ठु । मरिज्जण पुप्फदंतो न य नज्जइ कत्थ उववन्नो ॥ ८१
 दिट्ठो कंचीए^५ तओ नंदो विसएहिं सुट्ठु वामूढो । परलोयनिप्पिवासो निच्चं काम-त्थगयचित्तो ॥ ८२
 तप्पडिबोहनिमित्तं सव्वं मोत्तूण कंचिनयरीए । सो सहसा संपत्तो पाहाउयरूवयं काउं ॥ ८३
 नंदसयणीयनियडे रयणीए मज्झिमम्मि^६ भायम्मि । आलविय महुसंजुणिणां एयं तब्बोहयं^{१०} पढइ ॥ ८४
 जह^{११} वोलीणा रयणी तह चेव य आउयं^{१२} पि वोलेइ । जीवाणं पइदियहं तह वि न धम्मे मइ कुणइ^{१३} ॥ ८५
 विसयासत्तो लोओ धम्मं दूरेण वज्जए सुट्ठु । न वि जाणेइ वराओ विसया धम्मेण जायंति ॥ ८६
 पुब्विलं उवभुंजई विटविज्जइ अन्नयं पि जह दविणं । तह पुव्वधम्मसोक्खे भुंजंते जुज्जए धम्मो ॥ ८७
 अद्वावारो दुक्खं पावइ जह पुव्ववित्तंछेयम्मि । तह जीवो वि अहम्मो पुव्वक्कयं धम्मभोएणं ॥ ८८
 धम्मपसाएण नरो लहिज्जणं उत्तमाइं^{१७} सोक्खाइं । तं चेव चयइ दूरे जह व खलो कज्जसिद्धीए ॥ ८९
 महुसम्मपिया वि पुरा कुलमयदोसेण पक्कणकुलम्मि । वाणारिसिनयरीए उप्पन्नो^{१८} पुप्फदंतो त्ति ॥ ९०
 चंपपसंगेण तहिं लहिज्जणं जिणमयं सुहावासं । काज्जण पंचमिवयं लहिज्जणं पुन्नपम्भारं ॥ ९१
 तस्स पहावेणं^{१९} इमो नंदो नामेण इह सुहं पत्तो । अच्छइ विसयासत्तो निल्लज्जो धम्मनिरवेक्खो ॥ ९२
 वीसरइ जस्स बुद्धी विभवमएणं जणस्स इह लोए । सो होइ अदइडवो पावो पावाण संजणओ ॥ ९३
 जो न सरइ अप्पाणं सो कह संभरउं^{२०} अन्नलोयाणं ? । इय नाज्जणं एयं मा रूसहं^{२१} विहवभुल्लाणं ॥ ९४
 विहवेण जो न भुलइ जो न वियारं करेइ तारुत्ते । सो देवाणं वि पुज्जो किमंग पुण मणुयलोयस्सं ? ॥ ९५
 जइ इच्छसि नंद ! तुमं नंदिं आगामियम्मि जम्मम्मि । ता मोत्तूणं विसए जिणधम्मं कुणहं^{२२} भावेणं ॥ ९६
 सव्वम्मि सुए कमसो सहसा नंदस्स रंजियमणस्स । उप्पन्नं लहुकम्मत्तणेण जाईए सरणं तु ॥ ९७
 तक्खणमेत्तेण तओ जाओ भज्जाणमुवरि निरवेक्खो । जंपइ जोडियहत्थो को सि तुमं कहसु मह एयं ॥ ९८
 अह जंपइ सुरकेली महुसम्मो इंदसम्मपुत्तो हं । वाणारिसिनयरीए पडिबुद्धो चंदवयणेणं ॥ ९९
 काज्जण सावयत्तं पत्तो हं अट्ठमम्मि कप्पम्मि । तुह नेहनडियहियओ एत्थाहं आगओ सिग्घं ॥ १००
 दूरमसज्झमकज्जं दुक्खं हाणी तहेव मरणं च । नेहावद्धो लोओ मणयं पि न मन्नए हियए ॥ १
 जुत्ता-उजुत्तवियारो कीरइ जत्थेह हिययइडम्मि । नियकज्जरएण फुडं दिट्ठो सलिलंजली नेहे ॥ १०२

1 B °रिय । 2 A तुह° । 3 B °जुव्वण° । 4 A ताहिं । 5 B D °विभूइं । 6 A °मणुहयं ।
 7 B कंचिइ । 8 A पच्छिमम्मि । 9 B °जुणिणो । 10 A तक्खोभयं; B तच्छोभयं । 11 C अह ।
 12 B आउयं । 13 A C कुणह । 14 A उवभुजइ । 15 B °वुत्त° । 16 A °कय° । 17 A उत्तिमाइं ।
 18 A D उववन्नो । 19 A पभावेण । 20 A संभरओ । 21 A रूसह । 22 B C °नेत्तस्स । 23 A
 C कुणसु ।

कलमल्ल पम्प न भोगो सुविताहो नैव । नेहो वि धम्मरत्ने पंगेनेहे संसारे ॥ १०३ ॥
 कमेय सव तातो धीयं सुग्गादयो गहं तं वि । तुह बोहपानिमित्तं तेणाहं आगओ भद ! ॥ १०४ ॥
 नो वेय द्वादं वेय ओ मोयदं कम्मवेययो नियमा । जो पुण वेयदं तेपं तं सत्तं सुणसु तत्तेपं ॥ १०५ ॥
 नंदो वि भवदं मुदं पत्तं तं आमि मज्झमविवारं । पुत्तो मामी य तओ धम्मावरिओ इयाणि तु ॥ १०६ ॥
 इत्थेयं विण सुग्गाओ पुत्तो मामी य पत्तं लोचम्मि । इह-परलोयमुत्ताहं धम्मावरिओ उं संजणद ॥ १०७ ॥
 इह सज्जनं मुदं मज्झं तं वेय कल्लु परमत्तं । कइया हं पविजा संसारुत्तारणि दिक्खं ? ॥ १०८ ॥
 नो मोयदं सुग्गाओ कल्ले विण पत्तं नयत्थिपेनज्जे । सिरिमदो आवरिओ अववरिओ गुणगणावासो ॥ १०९ ॥
 माममि इओ दिक्खा दिक्खा नय तत्त पातओ" होही । कहे" तुह सुयजम्मो जाणेजसु पययं पयं ॥ ११० ॥
 वत्थउत्त-मज्झदंयं सज्जनं तत्त सुग्गो सुग्गो । संपत्तो नियठाणं गंतुणं रयणिविरमम्मि ॥ १११ ॥
 उद्वयं नओ सो नंदो गंतुम तत्त वपसंउ । अद्विदं सिरिमदं मत्तीणं परिणसंभओ ॥ ११२ ॥
 दाया बोहपदयो उवविटो गहियलम्मि सुग्गुओ । धम्मं पुणेदं पणओ निविटो जम्म-मरणाय ॥ ११३ ॥
 विमुयम्मि वरिं धम्मं सुद्वयं विमयसंक्खनिविटो । पभणदं सूरिं भययं ! इह कीरउ मासकणं तु ॥ ११४ ॥
 मेत्तस पदुत्तमो" पदुत्तमं बोहोउओ तह य । आवरिणं तह विण पडिक्खे" सो गओ नयरिं ॥ ११५ ॥
 पुणंदरिणं जाओ पुत्तो तत्तेयं दिक्खयत्तोओ । कालेय कयं नामं बालस्म वि सुरसेणो ति ॥ ११६ ॥
 गंभादिउत्त विपं बालं परिणयदं तत्त उच्छंओ । काउल गहोपयं विजवरभणणेयु गवेसु ॥ ११७ ॥
 वत्तली-परिणमेय ये संदाविण दुदियमज्झमं च । मोत्तं तणं व लम्बि नीमरिओ नयरिदाराओ ॥ ११८ ॥
 गंतुम सूरिणामे पिण्णदं दिक्खं जणाय पयक्खं । बहुण्णि" समं नंदो कुलउत्तय-मिंतेवग्गेण ॥ ११९ ॥
 वत्तं तत्तं चरियं बहुत्तमं वि निजवरिदग्गम्मि । जायं गणपणिहाणं" जं पयदं पडुओ" लोओ ॥ १२० ॥
 आवरिणं मज्झं सो चट्ठिओ तम्मि नेव दिक्खम्मि" । मयणाज मज्झायोर पय्या दुक्खरा जेणं ॥ १२१ ॥
 मज्झवग्गेयं गओ तद्वयं जेयं दुक्खसंदाओ । तेण नययाय देर पय्या सुद्वियो होइ ॥ १२२ ॥
 सज्जनं बालरियं" चरियं पण्डितं सो सुदं । संनिदियवणु-कमाओ संपत्तो अजुणं कणे ॥ १२३ ॥
 ततो लच्छिज नओ विद्वानं पाविही सुहनिहाणं । नयरं नंदावत्ते नंदो कम्माण विगमेणं ॥ १२४ ॥
 सोउज नंदवरियं सो पाण्ड पंचमीणं वयगमलं" । नो पावदं निवाणं अहवा सुरसंपयं विमलं ॥ १२५ ॥

इति श्रीमदेभ्यराचार्यविरचिते" पञ्चमीमाहात्म्ये" नंदाख्यानकं
 द्वितीयं समाप्तम् ॥

३. भदाकहा

कुलजम्मफलसमेयं चरियं नंदस्स साहियं पुबिं । वाहिविमोक्खेण जुयं संपइ भदाए^१ वोच्छामि ॥ १
 अणमिसनयणा सुरकामिणिं वं देह व भिन्नवहुसोया । माल व तंतुकलिया गहगणचक्रं व वहुउड्डया ॥ २
 वेस व भुयंगजुया कम्माणं परिणइ^३ वं दुत्तारा । गीर्वं वं तरलहारा सुपुरिसहियं वं वहुसत्ता^४ ॥ ३
 कार्लिंदी नाम नई अत्थि पसिद्धा जयम्मि सबम्मि । अहियं गच्छइ नीए जा निचं दुड्डमहिल व ॥ ४
 तीसे^५ पच्छिमंभाए देसो नामेण सूसेणो ति । बहुगाम-नयरं^६ कलिओ जन्नू-सवसोहिओ रम्मो ॥ ५
 अहियं नीरागमणो ठाण्हाणम्मि ठवियवहुसासो । सरसो तह य विरामो देसो सो मुणिजणंसमाणो ॥ ६
 कन्न व लीणचरणा लाडीजुवइ व दीहरच्छीया^७ । सारि व बहुपयारा^८ वहुवन्ना चित्तसालं व ॥ ७
 विहुं^९ व सुगयंसहिया कन्नाहियउं^{१०} वं धरियवरआसा । अडवि व महुरनयरी वहुविहवा तत्थ देसम्मि ॥ ८
 सालि व कोसजुत्तो रुदो सेडी तहिं सुविक्खाओ । रयणि व तारहारा तारा पि य भारिया तस्स ॥ ९
 भुंजंति दो वि भोए अन्नोन्नं रंजणेक्कवरहियया । अहवा नेहजुयाणं एरिसओ चेव सम्भावो ॥ १०
 अह अन्नया कयाई रयणीए पच्छिमम्मि जामम्मि^{११} । पेच्छइ सुमिणं^{१२} तारा तुड्ड-विसन्ना य तुड्डा य ॥ ११
 कंचणवन्नं कंतं पच्छा जालावलीए निहड्डं । पुणरवि कंतिकरालं गिण्हिय पउमावलं दिव्वं ॥ १२
 पक्खिवइ निययकंठे अपु (प्पु?) वं मणिजणं^{१३} अइमुइया । पडिबुद्धा य निवेयइ नियपइणो जं जहादिड्डं ॥ १३
 रुदो वि तओ^{१४} जंपइ ताराए सम्मुहं इमं वयणं । नीरोग-सरोगा रोगवज्जिया जहकमं सुयणु ॥ १४
 होही तव वरधूया सव्वाण वि उत्तमा पुरंधीणं । जइ इहं^{१५} अत्थि^{१६} पमाणं सुमिणफलं^{१७} खा(क्खा)ययं सत्थं ॥ १५
 तद्विसे चिय तीए गम्मे सुह-असुहकम्मपरियरिओ । मरिज्जण को वि जीवो आवन्नो^{१८} इत्थिभावेणं ॥ १६
 मायाईविलसिएणं पुरिसो वि हु इत्थिया इहं होइ । इत्थी वि सरलहियया पुरिसो इहं होइ संसारे ॥ १७
 पसुमाईणं लोभाइएहिं जो कुणइ निहओ^{१९} लोए^{२०} । अंगाईण विघायं वे संबो होइ सो पावो ॥ १८
 अह जाओ डोहलओ^{२१} एरिसओ तीए^{२२} हिययमज्झम्मि । जह करिमो उवयारं दीणाऽ-णाहाण सत्ताणं ॥ १९
 चित्तइ सा डोहलओ अइविसमो मज्झ एस संजाओ । पयईए जओ वणिया हियएणं संकडा होंति ॥ २०
 एवं चित्तंतीए तीए^{२३} सरिरं च जाव परिहाइ । ताव य पभणइ रुदो दुक्खत्तो पेसलं वयणं ॥ २१
 कहसु पिए ! अविसंकं जं दुक्खं तुज्झ संठियं हियए । सामत्थेण धणेण य जेणाहं फेडिमो सिग्घं ॥ २२
 पभणइ तारा सामिय ! अलमिमिणा पुच्छिएण अम्हाणं । जेणासज्झाऽ-णुचियं^{२४} कज्जं चित्तंति इत्थीओ^{२५} ॥ २३
 उचियाऽ-णुचियवियारो जइ महिलाणं हवेज्ज हिययम्मि ।
 ता किं विउसेहिं इमा विसासकज्जेसु परिहरिया ? ॥ २४
 जेणं चिय-एयाणं हियए कजाई ठंति विसमाइं । तेण वियड्ढेहिं इमा मंतम्मि विवज्जिया सुट्ठु ॥ २५
 लज्जा-कुल-जाइ-धणाउलीं वि^{२६} तह नेह-भत्तिकलिया वि । तं कुणइ इत्ति इत्थी जायइ सिरदक्कणं जेण ॥ २६
 उम्मग्गे वि पयट्ठो पुरिसो मइलेइ पिउकुलं चेव । महिला उं अकजरया पिउ-ससुरकुलाई मइलेइ ॥ २७
 लज्जं धम्मं नेहं पडिवन्नं कुलकमं च मज्जायं । सबं ण गणइ इत्थी मोहपिसाएण संगहिया ॥ २८

1 B भदाह । 2 B व । 3 B परिणइ । 4 B व । 5 BC गीवे । 6 BC व । 7 A C D च्व ।
 8 B सुत्ता । 9 A तस्स य । 10 C मज्झिमं । 11 A °नयरि°; D °नगर° । 12 C °गण° । 13 B °रच्छाया । 14 B °पवासा; C °पराया । 15 C °सालि । 16 B विण्डु; D विहु । 17 C सुकय° ।
 18 A °हिययं । 19 A व । 20 B रज्जणेक्क° । 21 C भावग्गि । 22 B सुइणं । 23 A पासिज्जण ।
 24 B तयं । 25 A होइ । 26 A इह । 27 B D °फला° । 28 A अवइत्तो । 29 B मायाए ।
 30 A वि य । 31 C निहयं । 32 A लोओ । 33 B दोहलओ । 34 B तीय । 35 B तीय । 36 A D
 जेण जणासज्झं चिय । 37 A महिलाओ । 38 B C °विउला । 39 B C it is missing in these
 Mss. 40 A C °दक्कणं । 41 A य ।

तम्हा सामि ! न जुज्जइ महिलाण समप्पिऊण अप्पाणं । सुट्ठु विरागजुएहिं उचियं^१ चियं कीरए ताण ॥ २९
 महिला गो साणां वि य नीया तह दुज्जणां य पयईए । अइसम्माणं नीया चढंति सीसेसु सामीणं ॥ ३०
 इयं जंपियम्मि तीए सुट्ठुयरं रंजिएण रुहेणं । तह गाढयरं पुट्ठा जह कहियं तस्स परमत्थं ॥ ३१
 तुट्ठेण तओ भणिया तारा रुहेण किन्नं भणिएणं ? । तं चिय वित्तं सहलं जेण तुमं निवुया होसि ॥ ३२
 वित्तेण हणह वसणं रक्खह वित्तेण तह य भज्जाओ । वित्तेण भज्जाहि य अप्पाणं चेव रक्खेज्जा ॥ ३३
 भंडारं कोट्ठारं उग्घाडेऊण दंसियं सव्वं । देसु पिये ! मा संकसु तुहतणयं सयलमेयं तु ॥ ३४
 नयरिसुहेसु पहेसु य मढ-देवतलाय-कूवमाईसु । अवारियसत्ताइं सिग्घं रुहेण दिन्नाइं ॥ ३५
 दिज्जइ बहुविहदाणं तह कीरइ परियणस्स सम्माणं । राया वि रुदणेहा मेल्लइ चंदीणं संघायं ॥ ३६
 पडिपुत्ते^१ दोहलए ताराए कालपरिणईवसेणं^२ । गुणसंजुत्ते लग्गे स(सं)जाया दारिया विमला ॥ ३७
 जायाए तीए जेणं पइदियहं^३ सव्वमेव भदं ति । तेण कयं से नामं गुरुयणं^४लोएण भद ति ॥ ३८
 नरवइणो वि हु धूया वय-रूवसमाणया जया नाम । जिणवयणभावियमई तीए सहित्तेण संजाया ॥ ३९
 कलगहणं विन्नाणं भोयण-वरकील-मज्जणाईयं । एगत्थ कुणंति सया ताओ नेहाणुवंधाओ^५ ॥ ४०
 अन्नोन्नं गिण्हिज्जइ विलसिज्जइ निच्चमेव^६ एगत्थ । सव्भावेण वलिज्जइ एसो नेहस्स परमत्थो ॥ ४१
 सोऊण मुणिजणाओ माहप्पं पंचमीए भावेणं^७ । गिण्हंति ताओ दो वि हु सद्धा-संवेगकलियाओ ॥ ४२
 अन्नदियहम्मि सहसा सां भदा वाहिपीडिया सुट्ठु । अइविरसं आकंदइ जयाए^८ कंठम्मि परिलग्गा ॥ ४३
 सूलं सासो^९ खासो^{१०} सिरवेयण-दंत-कन्नवियणाओ । एगपए भदाए जायाओ सुट्ठु तिवाओ ॥ ४४
 वेज्जां जाणयलोया सब्बे वि हुं आणिया तहिं तुरिया । नाऊण असज्जं^{११} तं^{१२} सब्बे वि गया यं परिहरिउं^{१३} ॥ ४५
 जंपइ भदा वि तओ गहिऊण सहिं करेण दुक्खत्ता । वहिणिं^{१४} महं अइदुक्खं जं ण वि वयपूरणं जायं ॥ ४६
 तह न तवईं मह वाही जह असमत्ती वयस्स एयस्स । अहवा वाहिदुहाओ अहियं आहीण दुक्खं तु ॥ ४७
 वाहीए तओ भदा कइवयदिवसेहिं तह कया श्रुत्ति । जह कहिया वि न नज्जई एसा सा भदकन्न ति ॥ ४८
 एत्तो जया विचित्तइ वेलां भदाए^{१५} मज्झ अवियारं । समसुह-दुक्खाण जओ भणियं मित्तत्तणं लोए ॥ ४९
 जइ न वि^{१६} गहेइ दुक्खं अह न वि फेडेइ केण वि वलेण । ता मित्त-अमित्ताणं को भेओ एत्थ लोयम्मि^{१७} ॥ ५०
 मित्तो वि भणइ हा हा इयरो इव जई जणस्स पासम्मि । ता नामेणं दट्ठो^{१८} जाओ सो दोणहुल्लो^{१९} ति ॥ ५१
 ता तं करेमि किं पि वि नासेज्जा जेण भददुक्खं तु^{२०} । अह व मरेज्जं सयं चिय एवं सइ मित्तया सहला ॥ ५२
 एवं ठविऊण मणे भणइ जया भदसम्मुहं वयणं । सुयणु ! न कीरइ दुक्खं देवायत्तम्मि कज्जंमि ॥ ५३
 दिव्वं च पुव्वकम्मं तस्सायत्ताइं सोक्खं-दुक्खाइं^{२१} । तं च सयं चिय रइयं रूसिज्जइ कहं तुं अन्नस्स^{२२} ॥ ५४
 जीवो जं किर कम्मं करइ हसंतो वि एत्थ संसारे । तं वेयइ रोयंतो तह य कणंतो ससंतो^{२३} य ॥ ५५
 होइ सरीरं खेत्तं वीयं पुण कम्ममेव पुब्विलं । भुंजंतो निययकिसिं लोओ किं खेयमुव्वहइ ? ॥ ५६

1 A जं । 2 A उचियं । 3 A साणे । 4 B जुज्जणा । 5 B C किमन्न । 6 B C D वंदाण । 7 C D परिपुत्ते । 8 B °परिणय° । 9 B °वसेण । 10 B पयदियहं । 11 A °जण° । 12 C °पर° । 13 B °वद्धाओ । 14 B गेणहेज्जइ । 15 A मेव is missing in this Ms. 16 B D चलिज्जइ । 17 C भावेण । 18 A it is missing in this Ms. 19 A वाहीए । 20 A जायाए । 21 B खासो । 22 B सासो । 23 B D विज्जा । 24 A य । 25 B C असज्ज । 26 B C तं । 27 B ए । 28 A परिहरियं । 29 C वहिनि । 30 B तरइ । 31 मज्जइ । 32 B चेला । 33 B C भदाय । 34 A वि । 35 A न । 36 B C it is missing in these Mss. 37 B C जणवयस्स । 38 A C दट्ठो । 39 A दोणहुल्लो; B दट्ठुल्लो; C देसहुल्लो । 40 A °वाही । 41 A य । 42 A मरिज्ज । 43 A नून । 44 A सोक्खाइं । 45 A व । 46 A C हसंतो ।

विसयासत्तो जीवो तं कम्मं कुणइ किं पि अइरोहं । पावइ जेण दुहाइं भममाणो एत्थ संसारे ॥ ५७
 तम्हा धारसुं हियए निच्चं चिय जिणवरं विगयमोहं । पावसि जेण सुहाइं दुक्खाभावं च नियमेण^१ ॥ ५८
 भदाए पडिवन्नं तीए वयणं पराएँ भत्तीए । अहवा अत्तो सत्तो देवाणं भत्तओ^२ चेवं ॥ ५९
 ण्हाया सियवसणा वि य पुरओ जक्खस्स माणिभइस्स । रइऊणं भूमिसयणं कुणइ जया जाव तेरत्तं ॥ ६०
 ताव य जक्खो तुडो सत्तेणं रंजिओ सुकन्नाए । भणइ वरं वरसु वरे ! जं इहं तुज्झ हिययस्स ॥ ६१
 विज्जं सोहग्गत्तं नीरोगत्तं च रज्जमाइयं । सब्बं पि देमि^३ सिग्घं मग्गसु वाले ! विगयसंका ॥ ६२
 अह भणइ जया वयणं जइ तुडो सच्चयं तुमं मज्झ । ता भदाए रोगं नीसेसं हरसु अंगाणं ॥ ६३
 जंपइ जक्खो मुइओ सुट्ठयरं सुयणु ! तुज्झ तुडो हं । सब्बत्थ वि निरवेक्खा सहिकजे जेण उज्जुत्ता ॥ ६४
 पंचमिवयभत्तीए तीसे रोगं पणइयं^४ चेव । अहयं पि तस्स नासे निमित्तमेत्तं^५ भविस्सामि ॥ ६५
 देवा मंता तंता वंधुयणो तह य भित्तवग्गो य । लोयाणं कजेसुं निमित्तमित्तं चिय हवंति ॥ ६६
 कम्माणं निरविक्खा देवाईया करेज्ज जइ कज्जं । तो दारिदाइयं कस्स वि नं हुं एत्थं जाएजा ॥ ६७
 इय जंपिऊण तेणं दिन्नं गोसीसचंदणं तीसे । भणिया य पुत्ति ! एयं रोगं दूरेण नासेइ ॥ ६८
 गहिऊण जयाएँ^{११} तयं भणिओ जक्खो सुमहुरवाणीए । दावेसु निययरूवं भदाए मज्झ वयणेणं ॥ ६९
 जायइ जेण थिरत्तं तीए हिययस्स धम्मकजेसु । जुत्तं चिय तुम्हं इमं साहम्मियकज्जयं^{१३} भइ ! ॥ ७०
 अत्थि थिरत्तं तीसे तुम्ह पहावेण होइ सविसेसं । पक्खित्तं गुडमज्जे होइ गुडं गुडयरं चेव ॥ ७१
 एवं करेमि भणिउं^{१४} अइसयरूवेण संजुओ दित्तो^{१५} । भदाघरम्मि पत्तो जयसहिओ झत्ति सो जक्खो ॥ ७२
 भणिया जयाएँ^{१६} भदा सणियं गंतूण महुरवाणीए । साहम्मियपडिवत्ती कीरउं^{१७} सहि^{१८} ! आसणाईहिं ॥ ७३
 एसो सहि ! जक्खवई देवो नामेण माणिभदो ति । तुह रोगनासणत्थं इह पत्तो धम्मवुद्धीए ॥ ७४
 साहम्मियउवयारं जो जहसत्तीएँ कुणइं भत्तीए । सो भन्नइ धम्मिदो इयरो पुण नाममेत्तेणं^{२०} ॥ ७५
 भदाएँ^{२१} जया भणिया सहि ! मह वयणे वि^{२२} नत्थि सामत्थं । हियएण कयं सब्बं पढमं चिय जं तए कहियं ७६
 अग्घाईयं दाउं जयाएँ जक्खस्स जंपियं एयं । अहिमंतेसुं^{२३} महायस ! गोसीसं निययहत्थेणं ॥ ७७
 अभिमंतिएणं जाव य तेणं विलित्ताइं सब्बगत्ताइं । ताव य निम्मूलाइं दूरपणट्ठाइं रोगाइं ॥ ७८
 उच्छाहो लावन्नं^{२७} दित्ती^{२८} कंती तहेव बलियत्तं । अप्पुब्बं^{२९} भदाए तक्खणमेत्तेण संजायं ॥ ७९
 भणियं जक्खेण तओ भदे ! पेच्छाहि धम्ममाहप्पं । देवा वि हु मणुयाणं आणाएँ जेण वट्ठंति ॥ ८०
 इहलोइयं च कज्जं पुप्फं चिय जाण धम्मरूक्खस्स । जम्मंतरम्मि जं पुण फलमउलं तं वियाणाहि ॥ ८१
 जम्हा पच्चक्खं चिय दिट्ठेते^{३१} पंचमीएँ^{३२} फलमेयं । तम्हा पुत्ति ! करेज्जसु तं तं सुद्वेण भावेण ॥ ८२
 एकेक्कीएँ दिन्नं तेणं वत्थाण जुवलयं दिव्वं । बहुविहआभरणाइं^{३४} लोयाणं पच्चयनिमित्तं ॥ ८३
 दो वि पुणो वि सरेज्जसु जइ कज्जं किंपि होज्ज तहभूयं । इय जंपिऊण जक्खो अदेदो^{३५} झत्ति संजाओ ॥ ८४
 भदाएँ रोगविगमं वत्थाऽ-भरणाइं^{३६} तह य दिव्वाइं । दइण जणो मिलिओ अच्छरियं मत्तए सुट्ठुं ॥ ८५
 राया रुदो य तओ कन्नाओ गिण्हिऊण उच्छंगे । पुच्छइ लोयसमक्खं पुत्तीओ^{३८} कहसु परमत्थं ॥ ८६

1 B नियमेण । 2 C भदो । 3 A होइ । 4 B रइयम्मि । 5 B देइ । 6 B पणच्छयं । 7 B D 'मित्तं ।
 8-10 A लोए न । 11 A B जयाय । 12 C तुज्झ । 13 B C कज्जओ । 14 B हिययं । 15 B 'दिन्नं ।
 16 B जयाय । 17 A सहि । 18 A कीरउ । 19 B कुणह । 20 A D 'मित्तेणं । 21 B भदाइ । 22 C
 ण । 23 A अभिमंतेसु । 24 B 'हत्थेणं । 25 A अभिमंतिऊण । 26 A तीएँ । 27 A लावन्नं । 28 A
 दित्तिं । 29 A अज्जुत्तं । 30 B आणाते । 31 A दिट्ठेते । 32 B पंचमीय । 33 B एक्किक्कीए । 34 A
 'आहरणाइं । 35 A B D अदेसो । 36 A 'हरणाइं । 37 A गरुयं ; B C सट्ठु । 38 A पुत्तीए ।

ताहिं वि सव्वं कहियं जं जहवत्तं कमेण जणयाणं । मन्तंति ते वि अप्पं सकयत्थं धूयजणणे^१ वि ॥ ८७
 धूया वि गुणसमेया पुत्तो पुत्तफलाइं कुणमाणं^२ । जो चिय वालंइ गावीं^३ सो चेव य अजुणो होइ ॥ ८८
 दट्ठुणं^४ कन्नाओ पंचमिफलसंजुयाओ लोयाणं । जाओ एस वियप्पो पलहुयकम्माण हिययम्मि ॥ ८९
 धम्मफले पच्चक्खे तह वि हु माणंतरं जणो वहइ । हत्थठियं कंकणयं को भण जोएइ आरिसए^५ ॥ ९०
 इय निच्छियं चित्तेहिं गहिया सिरिपंचमी य बहुएहिं । गंतुं जिणिंदभवणे गुरुपामूलम्मि भत्तीए ॥ ९१
 तत्थेव य नयरीए रायसुओ सुंदरो त्ति नामेणं । सेट्टिसुओ वि य कमलो तेसिं दिन्नाओ कन्नाओ ॥ ९२
 अणुवम-वररूवाओ विसयसुहं उत्तमं पभुंजंति । दाणं देति सुणीणं पूयंति जिणिंदचिंवाइं ॥ ९३
 पडिपुन्नम्मि वयम्मि उं उज्जमणं^६ तह कयं तहिं ताहिं । जह लोयाणं जाओ अणुराओ सुट्ठु धम्मम्मि ॥ ९४
 सुंदरमहिला पढमा नाज्जणं सुंदरं जयारत्तं । तं किं पि करइं जोयं जेण जया गहिलिया जाया ॥ ९५
 धावइ वलइं पलोट्टइं वाहिं नीसरइ देइ अहिखेवं^७ । गायइ रोयइं नच्चइं कुणइं गुरुणं पि निंदणयं ॥ ९६
 भद्दा दट्ठुण इमं चितइ अइदुक्खिएण हियएणं । मह उवयाररयाए कह जायं दासुणं वसणं ? ॥ ९७
 उवयारे उवयारो ववहारो चेव एत्थं लोयम्मि । सो वि महं न वि जाओ जयविसए पावकम्माए ॥ ९८
 मह उवयारकएणं मरणं पि जयाए कंखियं तइया । तह वि अहं निल्लज्जा किं पि उवायं न चित्तेमि ॥ ९९
 अह संभरियं तीए वयणं जक्खस्स चित्तमाणीए । अहवा वसणगएहिं^८ सुमरिज्जइ दुक्खनासणओ ॥ १००
 ण्हाया सुक्किलवसणा पूयं काज्जण तस्स जक्खस्स । भद्दा सयणम्मि ठिया पुरओ तस्सेव भूमीए ॥ १
 तइयदिणे रयणीए जक्खो सहस त्ति निम्मलसरीरो । आगंतुं^९ भणइ इमं भदे ! हं कीस संभरियो ? ॥ २
 भद्दाए तस्स कहियं सव्वं पि तयं जयाए वित्तंतं । भणिओ य कुणसु सामिय ! जयाए गहमोक्खणं झत्ति ॥ ३
 तीए सवत्तीए तओ गहिलत्तं लाइज्जण सो जक्खो । आणेइ जयं सत्थं तम्मि पएसम्मि सहस त्ति ॥ ४
 अह देइ ताण तुट्ठो दोणह वि मणिजुवलयं^{१०} गुणविसिद्धं^{११} । जेण न पहवइं किंचि^{१२} वि^{१३} जं दुट्ठं एत्थं संसारे ॥ ५
 पट्टवह जामि अहयं तुम्ह भयं नत्थि एत्थ नियमेणं । अहवा धम्मजुयाणं कह णु भयं होइ लोयाणं ? ॥ ६
 जक्खे गयम्मि संते भणइ जया भद्दसम्मुहं वयणं । सहि ! मज्झकए तुमए मित्तंतं पयडियं^{१४} अज्ज ॥ ७
 इयरह गहगहिया हं नूणं मरिज्जण पावसंजुत्ता । जिणधम्मपोयरहिया संसारे बुड्ढिआ आसि ॥ ८
 अह जायम्मि पहाए लोओ दट्ठुण ताण तं चरियं । अहियं निच्छियं मइओ धम्मम्मि पयट्ठए सुट्ठु ॥ ९
 कालेणं^{१५} यं संजाया ताण धूयाओ तह य पुत्ता य । कज्जाइं^{१६} वि जायाइं संसारियहिययहरणाइं ॥ १०
 कारावियाइं बहुहा चेइयभवणाइं सुट्ठु रम्माइं । साहम्मियाण दाणं दिन्नं च जहिच्छियं ताहिं ॥ ११
 पोत्थाण लिहावणयं आगमसंचद्धयाण भावेणं । पूयं उज्जवणं^{१७} चिय बहुभेयं तहं वि^{१८} निम्मवियं ॥ १२
 जं जं कुणंति ताओ तं तं लोओ वि मग्गओ कुणइ । अहवा विहवजुयाणं सव्वो वि हु लगए मग्गे ॥ १३
 महयाणं चरियाइं होति पमाणाइं जेण इयराणं । तेणं चिय महएहिं सुहमग्गे चेव ठायवं ॥ १४
 जह जह वयपरिहाणी तह तह धम्मम्मि ताण अइत्ति^{१९} । अहवा वयपरिणामे धम्मो चिय जुजए काउं ११५

1 A. °जम्मंमि । 2 B D कुणमाणी । 3 B गावो । 4 C दट्ठुण वि । 5 A अवरिसो । 6 A B °निच्छियं । 7 B वयम्मि; C वयम्मी । 8 A य । 9 C उज्जवणं । 10 A कयं । 11 A चलइ । 12 B पुलोट्टइ । 13 A अक्खेवं । 14 A नच्चइ । 15 A रोवइ । 16 A करइ । 17 B इय । 18 A °नएणं । 19 A आगंतु । 20 C °जुवलयं । 21 A अणग्गेयं; C °विसुद्धं । 22 A हवइ; D पावइ । 23-24 A चित्तं । 25 A किं पि । 26 A पयडियं । 27 A तित्थियं । 28 A कालेणं । 29 A it is missing in this Ms. 30 B कज्जाइ । 31 B D उज्जमणं । 32-33 A नवर; B वह य । 34 B अत्ति ।

अन्भासवसेण पुणो पडिमं एगारसिं पवज्जंति । ताओ कज्जवसेणं चित्तेणं निप्पिहाओ वि ॥ ११६
 सम्मत्तं वयमेव य सामाइय पोसहो य पडिमा य । वंमं सच्चित्तवयं वज्जइ आरंभयं तह य ॥ १७
 पेसणयं उद्धिं वज्जइ तह समणओ व कालेणं । एगारस पडिमाओ सावयलोयाण एयाओ ॥ १८
 देसंति^१ बहुजणाणं धम्मं जिणदेसियं च पइदियहं । भाविति^२ भावणाओ आसंगं निवारणद्वाए ॥ १९
 ज्ञायंति य अणुदियहं धम्मज्झाणं^३ महाणुभावाओ । वीरासणाइयाइं कुणंति तह आसणाइं पि ॥ १२०
 अट्टं रोदं धम्मं सुक्कं ज्ञाणाइं होति चत्तारि । पढमाइं दोन्नि वज्जह अंतेसु य आयरं कुणह ॥ २१
 वीरासण-वज्जासण-गोदोहियमाइयाइं बहुयाइं । दुहियाइं आसणाइं भणियाइं आगमे एत्थ ॥ २२
 संलिहिय ताओ देहं तह य कसायाइं सुद्धु रोद्धाइं । खामित्ता सव्वजणं भत्तं पच्चक्खियं ताहिं ॥ २३
 नवकारेण समाणं मरिज्जणं ताओ तइयकप्पम्मि । देवा भासुररूवा संजाया एगभविआ उ ॥ २४
 भद्दाए अक्खाणं वाहिविमोक्खेण संजुयं सोउं । जो कुणइ पंचमिवयं सो पावइ सासयं ठाणं ॥ १२५

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते^४ पञ्चमीमाहात्म्ये^५ भद्राख्यानकं^६,

तृतीयं समाप्तम् ॥

*

४. वीरकहा

वाहिविमोक्खेण जुयं भद्दाए कहाणयं कहेज्जणं । पियसंगमसंजुत्तं संपइ वीरस्स तं कहिमो ॥ १
 इह चेव भरहवासे दक्खिणअद्धम्मि मज्झखंडम्मि । पुत्रम्मि बहुविहेहिं तित्थेहि^{११} यं लोयं^{१२} सिद्धेहिं ॥ २
 सग्गो व विबुहकलिओ मगहानामेण जणवओ तत्थ । हारो व बहुसरीओ मग्गो इव बहुपयाकंतो ॥ ३
 आगासं व विसालं वयणं पिव रयणसंजुयं रम्मं । नइपुल्लिणं व सरामं^{१४} नयरं तत्थत्थि रायगिहं ॥ ४
 सज्झो व तुंगचित्तो विंशो इव नम्मयाए संजुत्तो । सेट्ठी गुणाण निलओ तत्थ य नामेण वीरो त्ति ॥ ५
 गोरि व सव्वइडा लच्छि व अणंतहिययआवासा । तस्स य सुव्वयनामा भज्जा अइसुद्धु वल्लहिया ॥ ६
 अणुदियहं संगेण वि ताण न तित्ती मणम्मि^{१५} मणयं^{१६} पि^{१७} । अहवा सेविज्जंतो अहिययरं वड्डए कामो ॥ ७
 तं भज्जं सो वीरो जीवं^{१८} पि व रक्खए परजणाओ । तं चिय मन्नइ वित्तं^{१९} तं चेव य सव्वपरमत्थं ॥ ८
 महिलाण वि मिलेणं मन्नइ पुरिसो^{२०} ण एसं मिलिय त्ति । अहवा वल्लहलोए एस चिय होइ परिवाडी ॥ ९
 तित्तं पि मुणइ छुहियं सुत्तं पि हु तह मुयं^{२२} वियाणेइ । तुडं पि गणइ रुडं सो वीरो मोहिओ कंतं ॥ १०
 विरुए कए वि मन्नइ एयाए उत्तमं कयं मज्झ । असियं पि सियं पभणइ तीए परिभासियं^{२३} वीरो ॥ ११
 अगुणं पि गुणं मन्नइ वल्लहलोयस्स मोहवसवत्ती । करजक्खयदुहयाइं^{२४} वि^{२५} कामीणं जेण सुहयंति ॥ १२
 अन्नदियहम्मि वीरो रत्तीए पच्छिमम्मि भायम्मि । संभालइ घरवत्तं^{२६} केत्तियमेत्तं महं वित्तं ? ॥ १३
 घरमज्झट्ठियं^{२७} भुत्तं गलियं दिन्नालयं^{२८} च सव्वं पि । कामासत्तस्स ददं आयविहूणस्स कालेणं ॥ १४

1 B देसिंति । 2 B भावंति । 3 C आसंक° । 4 A धम्मं । 5 A जाणं; D ज्ञाणं । 6 B C °गोदुहियामाइ । 7 C इह । 8-10 B °विरचितं फलसंस्सूचकं सुभद्राख्यानकं; C °विरचितं पंचमिफलसंस्सूचकं भद्राख्यानकं; D °विरचितं पंचमीफलसंस्सूचकं भद्राख्यानकं तृतीयं समाप्तम् ॥ 11 B C तित्थेहिं । 12 B C it is missing in both these Mss. 13 B तिलोय° । 14 B सरासं । 15 B मणं पि । 16 B मणयम्मि । 17 B it is missing in this Ms. 18 C जीयं । 19 B वित्तं । 20 B C D पुरेसा । 21 A एत्थ; D इत्थ । 22 A B सुयं । 23 C परिहासियं । 24 A °दुहयाइं । 25 A it is missing in this Ms. 26 B °वित्तं । 27 A D °ट्ठियं । 28 A च तिहालि; D तिहालियं ।

बहुआओ^१ थोववओ पुरिसो अइउत्तमो इहं लोए । नित्थरइ जेण वसणं दुब्भिक्खं तह य वाहिं च ॥ १५
 समआय-वओ मज्झो होइ जणो एत्थं लोयमज्झम्मि । थोवाओ^२ बहुयवओ निक्किटो चेव पुरिसो त्ति^३ ॥ १६
 आयविहूणो जो पुण वयमेव करेइ निच्चकालं पि । सो वडखप्परहत्यो भिक्खं चिय भमइ अचिरेणं ॥ १७
 एत्तियकालं भुत्तं जं पिउणा अज्जियं मए वित्तं । इण्हिं^४ कह निव्वाहो होही मह पावकम्मस्स ? ॥ १८
 जो ववसायविहूणो भुंजइ पिउसन्तियाइँ दव्वाइँ । सो लग्गइ मायासाडए वि अइनिदिओ धट्ठो^५ ॥ १९
 रंडा वि पुव्ववित्तं भुंजइ काऊण कत्तणाइँयं । अट्ठावारेणं चिय मइ पुण भुत्तं इमं सव्वं ॥ २०
 केण उवाएण पुणो दव्वं अज्जेमि भोयंकारणयं ? । दव्वाभावेण जओ^६ भोयाणं^७ साहणं नत्थि ॥ २१
 दीवन्तरम्मि गंतुं तम्ही^८ विट्ठवेमि पउरदव्वाइँ^९ । पल्लियं^{१०} लुहणेण कत्तो लक्खसहस्साइँ जायंति ? ॥ २२
 इय चित्तिऊण मेलइ कमसो भंडाइँ बहुपयाराइँ । दाऊणं^{११} गेहसारं^{१२} जोग्गाइँ सुवन्नदीवस्स ॥ २३
 अण्णे वि इब्भपुत्ता मिलिऊणं करिय सत्थसंघायं । वीरेण समं चलिया कयकोउय-मंगला सव्वे ॥ २४
 उवगरणेण समेया रंधणए सुव्वया वि अइकुसला । पंथे वि कुणइ निच्चं गेहाओ भोयणं अहियं ॥ २५
 परमत्थेण जणोयं भोयणकळेण कुणइ सव्वं पि । जइ न मणोलं तं पि हु ता जाणह निप्फलं सव्वं ॥ २६
 उववांसे-कासणं-ऊणिमां^{१३} य तहं रुक्खया य मलिणत्तं । धम्मत्थे सहलाइँ इयरस्स दुहं चिय करिति ॥ २७
 सब्बेसिं जहजोगं भोयणकालम्मि सा तयं देइ । सव्वायेरेण तेसिं पइदियहं सुव्वया मुइया ॥ २८
 तत्थ य सत्थे एगो सुव्वयरत्तो धणो त्ति वाणियओ । वीरेण समं मित्तिं करेइ अइनिम्भरं मूढो^{१४} ॥ २९
 भक्खं भोजं मल्लं^{१५} वत्था-उहरणाइँ तह य गंधाइँ । चोक्खाण वि चोक्खाइँ अणुदियहं देइ वीरस्स ॥ ३०
 नियघरिणीए^{१६} विसरिसं जं विच्चइ किं पि सुट्ठु गुज्झं^{१७} पि^{१८} । तं पि हु तस्स कहेइ अविसंको भविय एगंते ॥ ३१
 वीरो वि तस्स चेट्ठं दट्ठुणं तिब्बिनेहपडिचट्ठो । अप्पाणस्सेव दढं वीससिओ सब्बकजेसु ॥ ३२
 नीइकुसलो वि जणो^{१९} वंचिजइ गाढमूढहियएहिं । वयणेणं विणएणं बहुविहदाणेण सरणेणं ॥ ३३
 अह कमसो गंतूणं पत्तो जलहिस्स तीरदेसम्मि । सो सत्थो^{२०} अइसंतो^{२१} आवासइ समविभागेसु^{२२} ॥ ३४
 ठवियाइँ वहणेसु इंधण-सलिलाइँ तह य भंडाइँ । गहिया तह य सहाया दिन्नं सुकं च चरडाणं^{२३} ॥ ३५
 काऊण तओ पूयं रयणायरदेवयाए भावेणं । सव्वे वि हु आरूढा तुंगुव्विहित्थेसु^{२४} रम्मेसुं ॥ ३६
 वट्ठाइँ धयवडाइँ अणुकूलो मारुओ य संजाओ । चलिया झत्ति^{२५} बुहित्थीं^{२६} चिंध-पडायाहिं^{२७} चिंचइया ॥ ३७
 गच्छंतेसु दिण्हेसु इंधण-सलिलाइँ सुट्ठुं^{२८} खीणाइँ । पत्ता अंतरदीवे गच्छंता पुत्तजोएण ॥ ३८
 उत्तरिऊणं तुरियां^{२९} सव्वे^{३०} हिंडंति तत्थ दीवम्मि । इंधण-सलिलकएणं कुसुम-फलाणं च लोभेणं ॥ ३९
 वीरो वि धणसमेओ परिसंतो^{३१} तत्थ एगदेसम्मि । सोवइ जाव णिचिंतो ता चिंतइ सो धणो पावो ॥ ४०
 एसो चिय पत्थावो सुव्वयरणम्मि मज्झ अवियारं । कालंतरिए कजे विग्घाइँ^{३२} जेणं जायंति^{३३} ॥ ४१
 सिग्घं गंतूण तओ धाहावइँ उब्भियाहिं^{३४} वाहाहिं^{३५} । हा ! हा ! झत्ति पलायह पत्ता सवराण धाडि त्ति ॥ ४२

1. B C D 'थाओ । 2. B इत्थ । 3. B D थोयाओ । 4. B त्वि । 5. A D एण्हिं । 6. B धिट्ठो ।
 7. B भोगं । 8. B पुणो । 9. B भोगाणं । 10. B दव्वं । 11. B किं वियारेणं ? । 12. A पेलियं ।
 13. B दाऊण य । 14. B वरसारं । 15. A D उववासो । 16. C असणा; D कयसण । 17. C ऊणिमया;
 D मूणणा । 18. C तह य । 19. C गूढो । 20. A मव्वं । 21. B 'घरिणीय । 22. A 'गरुयं । 23. C
 मि । 24. B निच्चं । 25. B नीइं । 26. B लोओ । 27. B C सरसेण । 28. B सव्वो । 29. B सुविसत्थो;
 C D अइसत्थो । 30. B 'विभूइंसु; C 'विभूमीसु । 31. B तह दाणं । 32. D वरं । 33. A 'वहित्थेसु; B
 वोहित्थे । 34. B सुहावासे । 35. B लहु । 36. B वोहित्था । 37. B 'पओगेहिं । 38. B तत्थ । 39. B
 सव्वे । 40. B तुरिया । 41. B C परिसंठिय । 42-44. B हवंति विग्घाइँ बहुयाइँ । 45. C वाहावइ ।
 46. B उब्भिऊण । 47. B दो वाह ।

मह मित्तो^१ वि हु वीरो णीओ पावेहिं^२ वंधिउं तुरियं । तं दहुं दूराओ पत्तो हं एत्थ सहस त्ति ॥ ४३
 वालेहं^३ पवहणाइं जइ इच्छह जीवियं च दवं च । अन्नह सव्वपणासो होही सव्वान नियमेणं ॥ ४४
 तो तेहिं पवहणाइं वेणं^४ वालियाइं^५ भीएहिं । वीरस्स विओएणं^६ अइगाढं दुक्खियं मणेहिं ॥ ४५
 गंतूणं अइदूरे^७ सज्जसगहिएहिं मिलियसव्वेहिं । भणिया सुव्वयनामा रइऊणं अंजली सीसे ॥ ४६
 तं चेव अम्ह माया भोयणदाणेण नेहकलिएणं । अम्हे वि तुज्ज पुत्ता मा कीरउ एत्थ संदेहो ॥ ४७
 जइ सुचिरेण वि वीरो पुत्तविहाणेण एज्ज अम्हाणं । ता गिण्हइ नियवित्तं को किर पडिवंधओ एत्थ ? ॥ ४८
 संपइ पुण तुहतणयं एयं^८ सव्वं^९ पि नियमओ सुयणु ! । मा चित्तिज्जउ अन्नं अहं अणाह त्ति नाऊणं ॥ ४९
 सा वि स्वयंती^{१०} जंपइ किं^{११} महं दव्वेण वीररहियाए ? । भोगाय जओ दवं न यं^{१२} भोगो वीररहियाए ॥ ५०
 इत्थीण इहं^{१३} भोया भत्तारज्जुयाण सोहयां^{१४} होति । तव्वज्जियाण नियमा ताणं पडणं चिय कुणंति ॥ ५१
 गर्यवइया रंडाओ रिसिणो वि हु भोग-संपयाकलिया । बालाण वि हसणीयां^{१५} किमंग पुण विउसलोयाणं ? ॥ ५२
 तम्हा मज्ज वि वीरो जाव न पावाए मिलइ जीवंतो । तावेगंतरं^{१६} सहियं पारणयं एगदव्वेणं ॥ ५३
 विरएइ वेणिदंडं छोलइ दसणाइं भूसणं मुयइ । निंदइ अइं^{१७} अप्पाणं पिययमविरहेण दुक्खत्ता ॥ ५४
 अह चित्तेइ धणो वि हु जीसे कजेणं^{१८} विरइयं^{१९} पावं । एवं निरवेक्खा सा बहुएहिं यं^{२०} रक्खिया सुट्ठु ॥ ५५
 मित्तो वि मए दुहिओ^{२१} एसा वि यं^{२२} मज्जं नेयं^{२३} संजाया । एसो मह संजाओ पयडो धण-मित्तनासो उं ॥ ५६
 पच्छा ते संपत्तां^{२४} कमेण सव्वे सुवन्नदीवम्मि । दिन्नं निय-नियंभंडं गहिऊण सुवन्न-रयणाइं ॥ ५७
 वीरो वि हु पडिबुद्धो उवविद्धो पेच्छिऊणं^{२५} पासाइं । एकलं^{२६} चिय पेच्छइ अप्पाणं सिद्धजीवो व ॥ ५८
 उट्ठेऊण पहावइ पेच्छइ उदहिस्सं^{२७} सुन्नयं तीरं । चित्तइ य इमं हियं^{२८} किं एयं एत्थ अच्छरियं ? ॥ ५९
 सव्वो वि महं मित्तो सत्थो^{२९} सम्माण-दाणसंगहिओ^{३०} । तेणाहं कह मुक्को एगागीं एत्थ दीवम्मि ? ॥ ६०
 अहवा एगंतठियं सत्थो मं मेळ्णं^{३१} अयाणंतो । कह मेळ्णं^{३२} धणमित्तो^{३३} मज्जं चिय जो ठिओ पासे ? ॥ ६१
 किं सुव्वयाए लोहं^{३४} किं वा दव्वस्सं^{३५} ते गया मज्जं ? । जेणाहं एगागीं अडवीए मेल्हिओ^{३६} तेहिं ॥ ६२
 कह मज्ज विओएणं धरिही पाणे य सुव्वया दुहिया ? । मज्जं यं^{३७} जायं मरणं तीए विओगेण नियमेणं ॥ ६३
 मित्तो वि होइ सत्तू पुरिसाणं पुव्वकम्मदोसेणं । भज्जा वि विरजेज्जा अत्थो वि अणत्थयं जाइ ॥ ६४
 जइ हरियं मह वित्तं विहिणा रुढेण पावकम्मेण । ता किं हरिया कंता जीए^{३८} वसे जीवियं मज्जं ? ॥ ६५
 मणइच्छिएण समयं नूणं दारिदयं पि रमणीयं । रज्जं पि पिएण विणा दुक्खं चिय कुणइ लोयम्मि ॥ ६६
 अज्ज मए विन्नायं नत्थि हु नेहो जयम्मि सयलम्मि । जेणाहं जीवामो सुव्वयविरहे वि^{३९} निल्लो ॥ ६७
 जाया अत्थि य होही भज्जा पुरिसाण एत्थ लोयम्मि । सुव्वयसरिसा यं^{४०} जणे जइ नूणं सुव्वया होइ ॥ ६८
 एवं चित्ताविहुरो^{४१} कामुम्माएण सो दढं गहिओ । सुव्वयभणिरो वियरइ दीवस्स य तस्स मज्जम्मि ॥ ६९
 रुक्खं पि हु दट्ठूणं मणुयायारेण संठियं जत्ति । एसा सा मह भज्जा आलिंगइ इय मणे काउं ॥ ७०

1 B मित्तो । 2 C वाहाहिं । 3 C चालेह । 4 B वेणेणं । 5 B C चालियाइं । 6 B विओगेणं ।
 7 A अइदूरं । 8 A सव्वं । 9 A एअं । 10 A स्वयंती । 11-12 A किमिह । 13 C हि । 14 B एत्थ ।
 15 B सोहणा । 16 B C गइं । 17 B हसणिज्जा । 18 C ता एगंतरं । 19 A सइ । 20 B
 कज्जम्मि । 21 B ववसियं । 22 B वि । 23 A सुहिओ । 24 C हु । 25 C नेय । 26 C मज्ज ।
 27 B त्ति । 28 C पुण पत्ता । 29 A C D निययं । 30 B पिच्छिऊण । 31 B D एकलं । 32 B
 उयहिस्स । 33 B च मणे । 34 A C सव्वो । 35 B परिगहिओ । 36 A मेल्हए । 37 A मेल्हइ ।
 38 B मित्तो । 39 B लोहं । 40 C दविणस्स । 41 B मेल्हिओ । 42 C वि । 43 A B C जस्स ।
 44 C D ण । 45 C हु । 46 B चित्तंतो वि हु ।

धावइ पसुमग्गेणं एसा सा मज्झ पिययमा जाइ । मह पुरओ कह नाससि अवल चियं तं पिए ! जेण ? ॥ ७१
 सोऊण सउणिसइं पडिवयणं देइ उन्नयग्गीवो । कीस पिए ! पोक्कारसि ? एसो हं आगओ सिग्गं ॥ ७२
 उवरिल्लम्मि विलग्गे तरुवरंगहणम्मि मुणइ सो मूढो । गहियं एयं वत्थं नियमा मह हियर्यदइयाए ॥ ७३
 चोलंतस्स लयाए गाढं गुत्तम्मि केसपासम्मि । मन्नइ पियाए^७ धरियो केसेसुं सुट्टु रुडाए ॥ ७४
 पक्खलियं-पडियदेहो चितइ कंताए सुट्टु रुडाए । चलणेसुं अहं पइओ चिरकालाओ अ(इ ?) हं पत्तो ॥ ७५
 किं बहुणा भणिएणं ? सव्वं पि हु दीवयं मुणइ भजं । वीरो मोहियचित्तो हिंढंतो तत्थ अणुदियहं ॥ ७६
 विरहो चिय सेययो^{१०} वल्लहलोएण एत्थ संसारे । जायइ जेण जणाणं तिहुयणमिवं तम्मयं विरहे ॥ ७७
 तच्चोहणाय सहसा अइसयनाणी य चारणो समणो । दीवम्मि तम्मि पत्तो नामेणं चंदगुत्तो त्ति ॥ ७८
 वीरेण भमंतेणं दिट्ठो सो मुणिवरो सुहनिसत्तो । तस्स पभावेण तओ उम्माओ दूरओ नट्ठो ॥ ७९
 तं वंदिऊण वीरो उवविट्ठो महियलम्मि तप्पुरओ । पुच्छइ मुणिवरवसहं^{१२} कत्तो मट्ठारया आया ? ॥ ८०
 अह मुणिवरेण भणियं पत्ता अम्हे सुवन्नदीवाओ । अट्ठावयम्मि चलिया परिसंता एत्थ^{१३} वीसमिया ॥ ८१
 चितइ वीरो मुइओ नूणं नाही पियाए मह एसो । वत्तं जहासरूवं पइगेहं हिंढए जेण ॥ ८२
 चालंजुयपट्ठाई भिक्खयरा देसहिंढिया तह य । सव्वाण वि^{१४} लोयाणं नियमा जाणंति वत्ताओ ॥ ८३
 इय चित्तिऊण पुच्छइ समणं वीरो कहेह मह भयवं ! । दीवम्मि तम्मि दिट्ठो किं सत्थो रायगिहतणओ ? ॥ ८४
 मुणिणा वि सत्थेवत्ता कहिया तह सत्थियाण नामाइं । तेसिं चिय चरियाइं सुव्वयचरियं च वणचरियं ॥ ८५
 इय जंपियम्मि मुणिणा चितइ वीरो मणेण परितुट्ठो । जह जाणियंमिममिणा नाही अन्नं पि तहं चेव ॥ ८६
 भयवं ! कुणसु पसायं कहसु ममं^{२०} सव्वजाणओ तंसि । किं सुव्वयाए^{२१} संगो मह होही ? अहव णेव त्ति ॥ ८७

अह मुणिणा वि थं भणियं तुह संगो तीए^{२३} नियमओ होही ।

तिहिं मासेहिं गएहिं खीणे कम्मे वि वंध्यरे^{२४} ॥

किं इहलोइयमेयं किं वा परलोयसंचियं किं पि^{२५} ? । जस्सं विवागो एसो^{२६} वीरो मुणिसम्महं^{२७} मणइ ॥ ८९
 मणइ मुणी इह भरहे गयउरनयरम्मि पिंगलो नाम । आसि तुमं सेट्ठिसुओ तुह भज्जा नाम चंदवई ॥ ९०

*चित्तिय मणेण एयं (B एवं) गहिया भावेण पंचमी तुमए ।

जम्मंतरे वि विरहो मा मह कंताए सह होजा ॥

अन्नदियहम्मि तुमए मज्जंतेणं^{२९} नईए तीरम्मि । गंतूण सणिय-सणियं गहिया खलु चक्कवाइ त्ति ॥ ९२
 गहियाए ताए विहगो विलवइ गाढं च कलुणसदेणं । उप्पयइ गयणमज्जे निवडइ वेएणं जलमज्जे ॥ ९३
 दट्ठूणं निययंछायं एसा ममं पिययमा^{३३} त्ति^{३४} सहसं^{३५} त्ति । आससइ सुट्टु मुइओ निस्साओ^{३६} मुच्छिओ सुयई ॥ ९४
 इय बहुमेयं दुक्खं अणुहवए^{३७} जाव वारसमुहुत्तं^{३८} । ता तस्स तए मुक्का मिलिया सा पिययमा इत्ति ॥ ९५
 कम्मस्स तस्स उदए विरहो तवं^{३९} पिययमाए संजाओ । वारसमासपमाणो दोसु वि लोएसु दुहजणओ ॥ ९६
 सोऊण इमं वीरो मणइ मुणि नाह ! सुट्टु अच्छरियं । हासो वि कह णु जाओ^{४२} भयवं ! अईदाणविवाओ ॥ ९७

1 A तस्स । 2 B C अवलंघिय । 3 A पुक्कारसि । 4 B तरुवरं । 5 B C नियमं । 6 B C D गोत्तम्मि । 7 B पियाइ । 8 C पक्खुहुयं । 9 B C चलणेण । 10 B C अहिययरो । 11 B मवि । 12 B वसमं । 13 C तत्थ । 14 B C चालं । 15 C य । 16 C तत्थ । 17 B D जाणियं; C जाणाही । 18 B D मिमि; C इमिणा । 19 B तं । 20 C महं । 21 B सुव्वयाइ । 22 C हु । 23 C चाए । 24 B वंध्यरे । 25 B किं वि; C कम्मं । 26 B कम्म । 27 B इय वीरो । 28 B मुणिवरं । * This stanza is not found in A and D. 29 B कज्जंतेणं । 30 B वेणेण । 31 B दट्ठूणं । 32 B नियं । 33 B मे; C मह । 34 B पिययमि । 35 A य । 36 B चित्तं । 37 A नेसासा । 38 A होइ । 39 अणुहवइ । 40 B वीर ! सुसुहुत्तं । 41 B तुह । 42 A जायइ । 43 B कह ।

जो पुण करेज को वि.हु कोहाइवसेण दीहकालं च । तस्स कहं भण मोकखो दुक्खाओ एत्थ संसारे? ॥ ९८
 तम्हा मुणिवर ! मज्झं सरणं तुम्हाण संतिओ धम्मो । होही तस्सं वलेणं संगो मह हिययइडाए ॥ ९९
 दीसइ जस्स पहावो^१ पच्चक्खेणेव एत्थ कज्जमि । सुट्ठु तहिं अणुराओ होइ परोक्खे वि लोयाणं ॥ १००
 सम्मत्तेण समाणा गहिया भावेण पंचमी तेणं । नियमविट्ठणो मणुओ पसुतुल्लो होइ धरणि^२यले ॥ १
 बहुलोयवोहणत्थं करिय विमाणं वलेणं विज्जाए । आरुहियं वीरसहिओ रायगिहं मुणिवरो पत्तो ॥ २
 आयासठियं दट्ठुं रम्मविमाणं जणो जणं भणइ । किं एयं अच्छरियं अदिट्ठ^३पुबं इहं पत्तं ? ॥ ३
 उज्जोयंतं नयरं अवयरियं वीरगेहमज्झमि । पेच्छंताण जणाणं झत्ति विमाणं मणभिरामं ॥ ४
 रायपमुहो य लोओ सब्बो विहु तत्थं आगओ गेहे । दट्ठुण मुणिवरिंदं वंदित्ता महियले विसइ ॥ ५
 मुणिणा कहिए धम्मे पडिबुद्धे तत्थ लोयसंघाए । सब्बजणाणं मज्झे जिणमरग^४पहावणो जाया ॥ ६
 अह मुणिवरो वि तत्तो उप्पइउं जत्थ सुव्वया तत्थ । संपत्तो सहस च्चिय बहुलोयविचोहणडाए ॥ ७
 दट्ठुण मुणिवरिंदं गयणाओ तत्थ आगयं सहसा । अह वंदिऊण पच्छा उवविट्ठा महियले सब्बे ॥ ८
 पुच्छंताण ताणं कहिए सब्बमि^५ मुणिवरिदेणं । अहं चित्तियं मणेणं सुव्वयनामाए एत्थं तु ॥ ९
 जइ एस मुणिवरिदो कहेज्जं तस्सेहं संतियं वत्तं । तो तं करेज्जं नूणं जं एसो अक्खए धम्मं^६ ॥ ११०
 मुणिणा वि तओ कहियं वत्तेउं पंचमीए माहप्पं । सब्बं पि वीरचरियं तीसे नाऊण चित्तगयं ॥ ११
 तुडाए सुव्वयाए सत्थियलोएण तह य सब्बेणं । गहिओ जिणवरधम्मो पंचमिवयसंजुओ विमलो ॥ १२
 उप्पइय मुणिवरिदो विहरइ वसुहं जणं विचोहिंतो^७ । सत्थो वि कमेण गओ रायगिहे निययनयरमि ॥ १३
 दविणाओ अहिययरं संगं^८ वीरेण ते उ मन्नंति । अहवा वल्लहसंगो सब्बाण वि उत्तमो होइ ॥ १४

पियविरहे जं दुक्खं तस्स य मिलणेण जं^९ हवई सोक्खं ।

तं जइ जाणइ सो च्चिय अहवा जो चेव सब्बणू ॥

सुट्ठु पमोओ जाओ नायरलोयाण ताण मिलणेणं^{१०} । अहवा ईसरमिलणे भण कस्स न आयरो होइ ? ॥ १६
 हरिऊण धणं सब्बं नयराओ नीणिओ धणो सिग्घं । अन्नो वि मित्तदोही दुक्खं पावेइ नियमेणं ॥ १७
 सुव्वय-वीराण तहिं भुंजंताणं च विसयसोक्खाइं । जाओ पुन्नवसेणं पुत्तो दामोयरो नाम ॥ १८
 परिणीए तम्मि सुए संजाए घरभरस्स जोग्गमि^{११} । वीरो सुव्वयसहिओ^{१२} धम्मे च्चियं आयरं कुणइ ॥ १९
 देवाण कुणइ पूयं दाणं सब्बाण देइ जहजोग्गं । विसयसुहाओ नियत्तो घरे वि परिसंठिओ निच्चं ॥ १२०
 जइ चित्तं न विसुद्धं ता जाण तवोवणं पि घरसरिसं । सुद्धमि तम्मि नियमा गेहं पि तवोवणं होइ ॥ २१
 जह जह आगमतत्तं भावइ पइदियहमुत्तमं वीरो । तह तह निम्मलचित्तो देहमि वि णिप्पिहो जाओ ॥ २२
 तं^{१३} वल्लहं पि वीरो जणसरिसं सुव्वयं मणे मुणइ । अहवा गयरागाणं एरिसओ चेव सव्भावो ॥ १२३

1 B जस्स । 2 B वसेणं । 3 B पमावो । 4 B तेणं । 5 B निममं । 6 B नियमेण; C धरिय-
 मणो । 7 A खणेण । 8 A आरुहइ । 9 C अट्ठ । 10 A राया । 11 C एत्थ । 12 C (卐) "धम्म" ।
 13 B "पमावणा । 14 B उप्पइओ । 15 B सब्बं पि । 16 C अहिं । 17 B करेज्ज । 18 A तस्सेय;
 D वीरस्स । 19 C करेमि । 20 A कम्मं । 21 C विचोहंतो । 22 A संगो । 23 B होइ । 24 B जं ।
 25 B मिलणमि । 26 B C दामोदरो । 27 B जोगमि । 28 C "सरिसो । 29 B अइ । 30 A जह ।
 31 B होइ । 32 B C तह ।

कालं काऊण तओ सो^१ वीरो^२ आगमाणुसारेणं । पत्तो अञ्चुयकप्पे तेएणं पंचमिवयस्स ॥ १२४
 वीरक्खाणयमेयं सोऊणं^३ जो^४ करेइ पंचमियं^५ । लहिऊण विसयसोक्खं सो पावइ परमनिद्वाणं ॥ १२५
 इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये वीराख्यानकं
 चतुर्थ समाप्तम् ॥

*

५. कमलाकहा ।

पियसंगमेण कलियं भणियं अक्खाणयं च वीरस्स । वंधण-मुयणसमेयं संपइ कमलाए भणिमो हं ॥ १
 चोर्ड^६(डु) व्व हीरयजुओ अग्गीगेहं वं पावयसमेओ । रंड व्व सयखणिओ य अत्थि वरो लाडदेसो त्ति ॥ २
 रन्नं व सावयपियं कामिणिवयणं व सोहणालीयं । नम्मयनईए^७ तीरे नयरं तत्थत्थि भरुयच्छं ॥ ३
 तत्थ य राया मेहो मेहो इव सब्बसस्ससंजणओ । तस्स य घरिणी विमला विमलाणणसोहिया सुयणु ॥ ४
 तेसिं^{१०} धूया कमला कमले^{११} व सुहावहा जणमणाणं । लायन्नस्स निहाणं^{१३} खाणी^{१४} व गुणार्णं^{१५} जो सुहया ॥ ५
 सत्तण्ह भाउयाणं सा लहुया सत्तजुद्धिसंजुत्ता । वड्डइ वड्डियकामा सब्बेसिं रायपुत्ताणं ॥ ६
 रइ-लच्छि-गोरिरायं मयण-जणदण-हरा वि मेल्हंति^{१८} । दट्ठूण तयं कन्नं किं पुण अत्तेसु दोरेसु^{१९} ? ॥ ७
 सा चेव एत्थ सुहया जा इट्ठा इट्ठमहिलकलियाणं । कामेणं तवियाणं रासहि^{२०} यं वि^{२१} अच्छरा होइ^{२३} ॥ ८
 कयसणत्तित्तो वि जहा मणोज्जभोज्जम्मि कुणइ अहिलासं । इयरत्थीजुत्तो^{२४} वि हु तहेव महिलार्णं^{२५} रयणम्मिं ॥ ९
 छुहिए असणं तिसियाणं पाणियं^{२८} कामुयाण संजोओ । होत विसुरो एसो कामो^{२९} उ विसेसिओ^{३०} होइ ॥ १०
 सोपारयम्मि नयरे राया रइवल्लहो सुविक्खाओ । रइवल्लहो वं हियए जो वड्डइ^{३२} सब्बलोयाणं ॥ ११
 चंगत्तणम्मि रेहा दिज्जइ तस्सेव एत्थ लोयम्मि । जो वन्निज्जइ सययं अरिणा वि हु पयडवयणेहिं ॥ १२
 अइउत्तमां^{३४} वि लोए जायंति य सत्तु-मित्त-मज्झत्थीं^{३५} । सब्बेसिं भूयाणं^{३६} वि रिउणो पुव्वंति^{३७} जेणेहं ॥ १३
 मा वहउ कोइ^{३८} गव्वं मह सत्तू नत्थि एत्थ लोयम्मि । मुणिणो वि भिन्नपक्खा हवंति जेणेह नियमेणं ॥ १४
 चंगं सुट्ठु महग्घं वत्था-उडहरणाइयं च पउरंमि^{३९} । मेहस्स रंजणत्थं पेसइ रइवल्लहो सययं ॥ १५
 पडिवज्जावइ सेवं लिहियपयोरेहिं दूयवयणेहिं । पयडावइ गुणनियरं अप्पणयं^{४०} चारणार्हिं ॥ १६
 इड्डं^{४१} पि^{४२} जणं^{४३} मेहं^{४४} निंदंतं भणइ तिक्खवयणेहिं । मेहस्स लेहमाई सीसेण पडिच्छए पणओ ॥ १७
 दाणग्गहणपसंसा अणुकूलत्तं च सब्बकज्जेसु । एएण विलसिएणं मित्तत्तं भयइ सत्तू वि ॥ १८
 चित्तइ मेहो वि इमं गुणगणनियरेण तह य विणएणं । रइवल्लहेण सरिसो अण्णो इह नत्थि रायसुओ ॥ १९
 कमलो वि गुणव्वमहिआ इत्थीलोयाओ एत्थ भुवणम्मि । अणुरूवं^{४५} संजोयं तम्हा एयार्णं करिमो^{४७} हं ॥ २०
 इय चित्तिऊण जंपइ पुरओ मंतीण नीइकुसलाणं । कमलाए वरं जोयह अणुरूवं^{४८} जं जए एत्थं ॥ २१

1 C वीरो । 2 C खलु । 3 B सोऊण । 4 B it is missing । 5 B पंचमी जो उ । * B वीरा-
 ख्यानकं समाप्तम् ; C इति महेश्वरसूरिविरचितं पञ्चमिफलसंसूचकं व्याख्यानकं चतुर्थ समाप्तम् । 6 B चोर्ड ।
 7 C मि । 8 B सिरिनम्मयाए । 9 B नामेण । 10 B तीसे । 11-12 B कमलिन्व । 13 C निहाणा ।
 14-16 B सुहाण खाणी व । 17 A जणं । 18 B मिहंति । 19 C दारासु । 20-22 B जेण खरी ।
 23 A एइ । 24 A °हुंता; D °भोइं । 25 B C महिला । 26 B C परयणम्मि । 27 C तिसिए ।
 28 C वि जं जलं । 29 B कामा । 30 B विसेसओ; C विसेविओ । 31 C त्ति । 32 B वड्डइ । 33 A
 °उत्तिमे । 34 C °मज्झत्थं । 35 A B पूयाण; C भूयाण । 36 A पुव्वंति । 37 A जेणाहं । 38 C को उ ।
 39 B पउरं पि । 40 C अप्पाणं । 41-44 A किन्वन्नसि हयमेहं । 45 B C अणुरूयं । 46 B एयं ।
 47 B करेमो । 48 C अणुरूयं । 49 B तुरियं; D इत्थ ।

मंतीहिं तओ भणियं* जइ वि हु वहवे वि अत्थि इह सगुणा । तह वि हु अम्हाण मणं थक्कं रइवल्लहे चैव ॥ २२
 † चितइ राया वि मणे भणियं मज्जेव सम्मयमिमेहिं । सह वसमाणाण इहं सरिसो चिय बुद्धिपरिणामो ॥ २३
 जइ मंतीण न होंतो विविहो^१ बुद्धीए पयरिसो पयडो । ता किंकर व ताणं रायाणो कीस वट्ठति ? ॥ २४
 परमत्थेणं रज्जं मंतीणं चैव एत्थ लोयम्मि । सब्बो वि जओ कडओ तेसिं चिय कुणइ आणं^२ ति^३ ॥ २५
 जइ मंतिणो न होजा राईणं^४ वसणरक्खयां एत्थ । ता नरवईणं नूणं नामं पि पणइयं होंतं ॥ २६
 वसणम्मि समावडिओ^५ सूर्रो वि हु नरवई दढं भीओ । पुच्छइ किं करणीयं मोत्तूणं सब्बकडयं ति ॥ २७
 नत्थेउं^६ बुद्धीए वंधेउं वयणरज्जुमालाए । मंतियणो^७ हलियसमो रायवइल्लं^८ भमाडेइ ॥ २८
 इय चित्तिऊण मेहो तेसिं जंपेइ सुहु संतुडो । मज्झमणइयमेव य तुम्मेहिं^९ यं मंतियं एयं^{१०} ॥ २९
 तम्हा कन्नं दाउं पेसिज्जइ सिग्घमेव अविचारं । सोपारयम्मि नयरे कुसलो रयवाडिओ^{११} कोइ^{१२} ॥ ३०
 तक्कालुप्पन्नमई परहिययवियाणओ वयणदक्खो । अवधारओ^{१३} निल्लोहो^{१४} भत्तो^{१५} रयवारिओ^{१६} कुसलो ॥ ३१
 दूयायत्तो जेणं संधी तह विग्गहो य लोयम्मि । कज्जम्मि पडविज्जइ कुसलो दूओ^{१७} पयत्तेणं ॥ ३२
 अन्नदियहम्मि सालो दाऊणं पाहुडं बहुपयारं । रइवल्लहस्स पासे दूओ संपेसिओ तेहिं ॥ ३३
 सालेण वि गंतूणं दिन्ना रइवल्लहस्स सा कमला । तेण वि तुट्ठमणेणं सायरतरमिच्छिया कन्ना ॥ ३४
 मणचित्तिं पि कज्जं संपज्जइ एत्थ पुत्रवंताणं । पावजुयाणं^{२१} नूणं करयलपत्तं पि नासेइ ॥ ३५
 रइवल्लहो वि सालं सम्माणिय पडवेइ भरुयच्छे । तेण वि गंतूण तहिं नरवइणो अक्खियं सब्बं ॥ ३६
 कइवयदिवसेहिं तओ पत्तो रइवल्लहो वि भरुयच्छे । परिणेइ य तं कन्नं महांविमूर्ईए सुहलगे ॥ ३७
 करगहणेणं^{२४} यं गहियं अन्नोन्नं हिययमेव दोण्हं पि । दिट्ठीए मिलणेण य वद्धं तं चैव अइगाढं ॥ ३८
 अन्नोन्नं मिहुणजणो दिट्ठिं दाऊण जं नियत्तेइ । वंधेऊणं हिययं तं आणइ अप्पपासम्मि ॥ ३९
 विसमाओ महिलाओ एयं कजेण नज्जए एत्थ । दिट्ठितिहाएणं^{२५} जओ हिययं पुरिसाण वंधंति ॥ ४०
 सब्बं चिय तुच्छत्तं इत्थीणं अत्थि एत्थ लोयम्मि । अइवल्लहे^{२६} वि^{२७} जेणं दिट्ठीए तिहाययं देंति ॥ ४१
 अइवल्लहं पि मेहो दाउं दाएज्जयं विसजेइ । रइवल्लहं सकमलं रयमाणो परियणसमेओ ॥ ४२
 रइवल्लहो कमेणं पत्तो § गंतूण निययनयरम्मि । अप्पाणं मन्नंतो सकयत्थं कमललंभेण ॥ ४३

* The following three quarters are found instead in B and C:—

सोपारयनयरसामिओ भत्ता ।

रइवल्लहो य जुत्तो, अरुहं पडिहाइ कमलाए ॥ २२ ॥

† The following stanza is found instead in B and C:—

राया वि तओ चितइ, मम सम्मयमेव मंतियमिमेहिं ।

सह वसमाणाण इहं सरिसो चिय बुद्धिपरिणामो ॥ २३ ॥

1 B C विहवो । 2-3 B आणत्तिं । 4 B रायाणं । 5 C रक्खणा । 6 B नरवइणा(णो) । 7 B C समावडिए । 8 B नत्थेउं । 9 B जणो । 10 D वइल्ले । 11 B C it is not to be found in these Mss. 12 B वयणं । 13 B रवारिओ; C रइवारिओ; D रयवारिओ । 14 C को वि । 15 B C अवधारिओ । 16 B तिल्लोहो । 17 B तत्तो । 18 C रइवारिओ । 19-20 C D चिय दूयओ तेणं । 21 B C पावेण पुणो । 22 C D सुहु । 23 C गहणेणं । 24 C it is not found in this Ms. 25 B C तिभाएण । 26 B अइवल्लइय । 27 B व ।

§ The following quarters are found in B:—

पत्तो नयरीए परियणसमेओ ।

अप्पाणं मन्नंतो कमलालाभेण कयकिच्चं ॥ ४३ ॥

कमलजुयं गयखेव पविमंतं सह बलेन कयमोहं । कमलाहुनं व हरिं पेच्छइ रइवछइं लोओ ॥ ४४
 चाला तरुणा विद्यां पुरिया अहं इगियओ य नयरन्नु । निव-कमलदंमयसं चडंति उवुडंठोणेसु ॥ ४५
 पुरिया शुभंति गयं इर्याओ पयडमेव कमलं च । मन्ना-कंतलंयं अगहससिण पतिवुडा ॥ ४६
 अन्ना सदा यं जंपइ वया-उड्ढणेहिं यद्विणि ! चंगसं । जइ मन्ना ताई होन्ना ता पम्मा पायवुडि चि ॥ ४७
 एवं पमगइ अन्ना को किर लोयाय पय कोडो चि ? । नियमचारसणादा इयरा वि हु मोहए मदिता ॥ ४८
 लडा वि नतिय हियए पयाए पयासापणयाय । जइ किर वुजइ मयं ता वज्जइ कि गले दइ ? ॥ ४९
 पन्ना सदाय पुरओ जंपइ वयसं सुपेसलं पयडं । सुवं पि हु वम्मकलं जं दीपइ उत्तमं कि पि ॥ ५०
 ता जइ इच्छइ एवं लुगह पयसेन वम्मकडाइ । कोडोमं हल्लंमेलिया न हु वज्जइ पोडि कोडुं ॥ ५१
 इय वहुमेयाओवं जाए लोयाय तयं नयरन्नि । पविमइ कमलासहिओ गयारा रडं च पाळेइ ॥ ५२
 रइवछइ-कमलायं जं मोकडं तय विप्रयनिरयाय । नं जइ सुभंति ते चिय कि वहुणा एर्यं मणिण ॥ ५३
 विप्रयसुइं पमुईदुइं पढमप्रवर्त्ताय जाई दुक्काइ । ताई न जंति केहं हियए पं वरिडंति ॥ ५४
 गिरिये गयसुओ नामेयं किन्निवड्ढो तइया । अहियं इर्यालोले कमलाय सुगिय गुगनियरं ॥ ५५
 जोगंदरनियमिचं लडं मोत्तुग मणइ एगे । जइ कमलायं न मंगो ता मई मरणं फुडं जायं ॥ ५६
 जोगंदरेण मणियं वुविहा मिच्छइ होति वुवइओ । काओ पडवयाओ अन्नाओ मवजगियाओ ॥ ५७
 जइ सा पडवयकलिया ता निक्कलेव तीणं आगयणं । पडवइयाओ जेणं जीयं पि चयंति नहु सीलं ॥ ५८
 अहं किचिद्वड्ढेणं मणियं जोगंदरस्स वयसं तु । आगयणं वव उचियं सेसं मह चेव आयनं ॥ ५९
 अन्नदियहम्मि कमला मुत्ता रयणीए मज्झसमयम्मि । जोगंदरेण नाउं आनीया इत्ति गिरिये ॥ ६०
 मूर्माहरम्मि वन्ने सयणीए अविज्जा तं कमलं । जोगंदरो सयंको तओ पएसाओ निक्खंतो ॥ ६१
 जेय सईओ सुगियो जोगिनि-देवा य सुहु रोसविरी ।

वाहिं अहव उमायं (अहवुम्मायं) मरणं वा इत्ति कुव्वंति ॥

सयणीयवयकलियं मंगलआहरणवारिणिं वड य । ओ किचिद्वड्ढनिवो कमलं वहुण चित्तेइ ॥ ६२
 एवंविहा वि एसा चित्तं कामीण दइ वरमदिता । मूप्पियेवहा नूनं नियसाय वि देवें उम्मायं ॥ ६३
 जइ एवं चिय एसा सुंजिजइ नतिय कामनिस्संदो । उमयागुणयकलियो कामो किर वच्चिओ मय्ये ॥ ६४
 केला दासुम्माओ पंचयथोहिं संजुओ रम्भो । ओ वल्लु कामो मणियो अन्नो पुन रासहो कामो ॥ ६५
 तम्हा वोहिय एयं चित्तं रंजिनि महुवयणेहि । जेय महं संजायइ इमीए मह उत्तमो कामो ॥ ६६
 इय चित्तिज्ज जंपइ कमले ! उडेह तियह मह वयसं । तुज्जाइं देवेहि दिशो मत्ताखुडीए ॥ ६७
 अहं कमला उडेउं वहुणं किचिद्वड्ढं सहसा । चित्तइ मज्झसमगियीं कि एयं मज्झ संजायं ? ॥ ६८
 अन्नं गहं सयसं अन्नो चिय एम दीपए पुरियो । कइ मज्झ अउसाए कम्मविवाणो इमो जाओ ? ॥ ६९

1 B वड्ढो । 2 C वुडा । 3 C वड्ढ । 4 C (三) वड्ढ । 5 A पयडमे; C पयडोय । 6 B चं । 7 B कोहं; C कोडुं । 8 A एसा । 9 B काज । 10 B वयसं । 11 A कोहं; B C कोडुं । 12 B C वड्ढ । 13 A C कोहं । 14 A जेययथो; C जेयवड्ढो । 15 B कोडुंल्लि । 16 C एय । * The following is thus found in C—कमलाय, नियमेहं सुहु रम्भान्नि । † The following is thus found in B—मेषुवड्ढो । 17 A वड्ढ । 18 A वुड्ढ । 19 A वड्ढ । B पड्ढ (न) वं । 20 B कोहं । 21 A C लिलो । 22 B it is not found in this Ms. 23 B निहुले । 24 B मज्झ । 25-26 B अन्ना नयवयाओ । 27 B चं । 28 B कलिया । 29 C ना । 30 A आरुणि । 31 B देह । 32 C कोहं । 33 A सयो । 34 A वल्लो । ‡ D This st. is not found in this Ms. 35 A मेव । 36 A वड्ढो । 37 B हियया । 38 A वड्ढ ।

निवर्तणएणं भणियं मं जाणसु कित्तिवद्धणं सुयणु ! । गिरिनयरसामिसालं तुह भत्तारं अणन्नरयं ॥ ७१
 पडिऊणं पाएसुं एयं^१ पि हु भणइ पेसलं वयणं । मह जीवस्स घरस्स य तं चेवं यं सामिणी नूणं ॥ ७२
 पमणइ कमला पि तयं हा पाव ! अकित्तिवद्धणो तं सि । जं इच्छसि भुजेउं रइवल्लहभारियं कुलयं^२ ॥ ७३
 जइ अचिरेण न पेससि घरिणी रइवल्लहस्सं तं पावं ! । ता तस्स खग्गरयणं निवडेही तुह गले नियमा ॥ ७४
 ताडेऊणं^३ बहुहा निडुरवयणेहिं सो तयं भणइ । तुज्झाहं अइपावे^४ ! अज्ज सइत्तं पणासेमि ॥ ७५
 संजमियं हत्थं-पाए गलसंकलसंजुयं च काऊणं । नरयींयाराए लहुं घल्लेमि^५ पइंसुं गोत्तीए ॥ ७६
 रइवल्लहो वि दहुं सयणीयं^६ सुन्नयं^७ इमं भणइ । सेज्जापाहरियाणं कत्थ गया कहह मह भज्जा ? ॥ ७७
 भणियं च तेहिं सामिय ! रत्तिं जग्गंतयाण अम्हाणं । पयचारेणं देवी न निग्गया ताव नियमेणं ॥ ७८
 सबं पि वा(पा)हिऊणं पमणइ रइवल्लहो जणसमक्खं । विज्जावलेण केण वि^८ हरिया नियमा महं भज्जीं ॥ ७९

*पुरिसाहमं वियाणसु निज्जइ दूरे वि जस्स किर भज्जा ।

उच्छंगठिया वि पुणो निज्जइ जस्सेह किं भणिमो ? ॥ ८० ॥

जो मह कहेज्ज वत्तं भज्जाए को वि^९ कह वि^{१०} ठाणम्मि । रज्जं पि तस्स देमो दविणं च जहिच्छियं चेवं^{११} ॥ ८१
 सोगावन्नस्स तहिं पंचममासम्मि तस्स रायस्स । पत्तो केवलनाणी वणसंडे तस्स नयरस्स ॥ ८२
 सोऊण तओ राया पट्टणलोएण संजुओ सिरधं^{१२} । थोऊणं तं सुसाहुं^{१३} उवविट्ठो भत्तिसंजुत्तो ॥ ८३
 कहिए धम्मसरूवे मुणिवरवसहेण सबलोयाणं । नाऊणं कहंतरियं पुच्छइ रइवल्लहो एयं ॥ ८४

किं जीवइ अहव मुया मह कंता अणह सामि ! गुणकलिया ? ।

कहियं च जहावत्तं मुणिणा वि हु तस्स तं सबं ॥ ८५

कम्मस्स कस्स भयवं ! तीए विवागो यं दास्सो एस ? । किं गोत्तीए मरणं वंधाओ होज्ज मोक्खो वा ? ॥ ८६
 अह जंपइ मुणिवसहो विंशयंनयरम्मि हुज्जओ^{१४} राया । तस्स य घरिणी वंधा आसी सा तुज्झ भज्ज ति ॥ ८७
 कोहाविट्ठमणाए नियचेडी वंधिऊण पक्खित्ता^{१५} । भूमीहरम्मि तइयां तयाए^{१६} अणुकंपरहियाए ॥ ८८
 परियणपसाइयाए मुक्का सा ताए थेवदिवसेहिं^{१७} । तव्वंधणपच्चइयं वद्धं कम्मं च देवीए ॥ ८९
 तस्स फलं भुजेउं कइयं^{१८} बहुयासु चेव जोणीसु । तुह भज्जा संजाया अंतिल्लं^{१९} वंधणं चेयं^{२०} ॥ ९०
 अन्नभवे बद्धाए महइं^{२१} काऊण पंचमीं^{२२} भणियं^{२३} । जम्मंतरे^{२४} वि^{२५} मज्झं वंधणमोक्खो लहुं होज्जा ॥ ९१
 होही तीए मोक्खो तीए पभावेण मासमेत्तेणं^{२६} । तुमए वि समं मिलणं नरवइ ! मा संसयं कुणसु ॥ ९२
 नरवइपमुहाण तहिं जाओ बहुयाणं सुट्ठु पडिचोहो । सो वि मुणी नीसंगो विहरइ अत्तेसु देसेसु ॥ ९३
 गिरिनयरे वि हु पत्तो अइसर्यनाणी महावलो नामं । तस्स पहावेणं लहुं कमलाए वंधणं तुट्ठं ॥ ९४
 अह कित्तिवद्धणो वि हु वेदित्ता मुणिवरं सुणइ धम्मं । बहुयाण चोहणत्थं भणइ मुणी कमलवित्तंतं^{२७} ॥ ९५
 सिरिपंचमिमाहप्पं पेच्छह एत्थेवं^{२८} लोयपच्चक्खं । कमलाए निगडंभंगो पुद्वावत्थाए^{२९} देहस्स ॥ ९६

1 A सुयणं । 2 C एवं । 3-4 C चेविह । 5 B कु(क)मलं । 6 B *वल्लहव्व । 7 B पावं ।
 8 B तो ताडिऊण । 9 B आ पावे ! । 10 B नरगा° । 11 B घल्लेस्ति; C पल्लेस्ति; D पल्लिप्पइ ।
 12 B C तइंसु । 13 B सुज्ज । 14 B सयणीययं । 15 B °इ । 16 C D कंता । * The following
 first half is found in B:—सो खल्ल पुरिसाहम्मो निज्जइ हरिऊण जस्स किर भज्जा । 17 A को ।
 18 A कहिं वि । 19 B पडरं । 20 B बहुणा । 21 B तत्थ । 22 C थोऊणं । 23 C जाहुं । 24 A
 काऊण । 25 A उ । 26 A विंभय°; B विंभय° । 27 B C हुज्जओ । 28 A B परिक्खित्ता । 29 C
 ताए । 30 B °दियहेहिं । 31 A बहुयं । 32 B आइल्लं । 33 C चेव । 34 B C महइं । 35 B
 C पंचमी । 36 C भणइ । 37-38 C जम्मंतरम्मि । 39 A °मित्तेणं । 40 A बहुआण । 41 B नइसइ° ।
 42 A D पभावेण । 43 B °वुत्तंतं । 44 B तत्थेव । 45 C तियल° । 46 A C °वत्थाय ।

सोऊण इमं वयणं विमलमणो कित्तिवद्धणो भीओ । निंदइ निरु अप्पाणं लज्जा-दयपरिगओ अहियं ॥ ९७
 कामासत्तेण मए आढत्तं उभयलोयदुक्खयरं । कमलाए निच्छएणं तं न कयं पुत्तजोएणं ॥ ९८
 अह उड्डिऊण तत्तो कमलं गोत्तीहराओ नीणेउं^१ । खामेइ चलणपडिओ^२ अइनिरु-महुरेहिं वयणेहिं ॥ ९९
 अहड्डवो पावो अहयं लोयम्मि^३ निंदिओ धट्ठो । तुज्झ अपावाए कयं वसणं अइदारुणं जेण ॥ १००
 तं चेव मज्झ वंधू धम्मायरिओ य एत्थ नियमेण । वट्टन्तो य अकल्ले जेणाहं वारिओ^४ तइया ॥ १
 अकरितो वि हु लच्छिं वयणं अइनिट्ठरं पि वोळेंतो^५ । पावाओ नियत्ततो^६ तत्तेण वंधवो भणिओ ॥ २
 वहिणि ! पसाएण तुमं रोसं रइवल्लहस्स अवणेज्जा^७ । वच्चामि तुज्झ नयरे अहमेव तुमाए परिकलिओ ॥ ३
 भरिऊणं^{१०} वहणाइं^{११} रयणाईणं महग्घमोळाणं^{१२} । कमलाए समं चलिओ गिरिनयरनराहिवो^{१३} सहसा ॥ ४
 रइवल्लहो वि रुड्ढो नासत्थं कित्तिवद्धणनिवस्स । सामंतचक्ककलिओ चलिओ^{१४} सहस त्ति नयराओ^{१५} ॥ ५
 एत्थंतरम्मि पत्तो कमलाए लेहवाहओ तर्त्थं । पडिहारेण निउत्तो^{१७} पविसइ रइवल्लहसमीवे ॥ ६
 पणमियं सो वि हु निवइं लेहं अप्पेइ कमललिहियं च । राया वि सयं गिणिहय तं वायइ सुट्ठु परितुड्ढो ॥ ७
 सिरिकमलाए हियए पणमिय रइवल्लहं महारायं^{१९} । रयणायरमज्झाओ कमला विन्नत्तियं कुणइ ॥ ८
 अक्खयसीलसरीरं तुम्ह पसाएण सामि ! अच्छामि । हिययट्ठिएण तुमए जेण सणाही अहं सामि^{२०} ॥ ९

भाया वि मज्झ सामिय ! आगच्छइ कित्तिवद्धणो नाम ।

तुह चलणदंसणत्थं गुणगणकलिओ महासत्तो ॥

११०

चित्तिइ राया वि मणे पेच्छह कमलाए सीलमाहपं । सत्तू वि मज्झ मित्तो जाओ जेण अकिच्छेणं ॥ १
 वट्ठाविओ य राया उत्तिन्ना कित्तिवद्धणसमेया । कमला बहुजणकलियं^१ रयणायरीदेसम्मि ॥ २
 सुट्ठु विमूईए तओ^{२४} गंतूणं कित्तिवद्धणं^{२५} राया । कमलाए समं पेसइ नियनयरे^{२६} हरिसिओ^{२७} रम्मे^{२८} ॥ ३
 रयणाइयं^{३०} च सव्वं अप्पेउं कित्तिवद्धणो तस्स । पडिवज्जाविय सेवं अच्छेउं कइवयदिणाइं ॥ ४
 कयसम्माणो गच्छइ नियनयरे सह चलेण संतुड्ढो^{३१} । रइवल्लहो वि भुंजइ कमलाए समं महामोए ॥ ५
 पुत्तम्मि तओ जाए जोगे^{३२} जणवल्लहम्मि गुणकलिए । दाऊण तस्स रज्जं पूयं काउं^{३३} जिणिदाणं^{३४} ॥ ६
 दाऊणं दाणमउलं खामित्ता सव्वलोयसंघायं । चंदणसूरिसमीवे सुहलग्गे महं विमूईए ॥ ७
 गिण्हंति दोवि दिक्खं नर-नारिजणेणं संजुया पच्छं । मोत्तूण विसयतण्हं मुत्तिसुहाकंखिणो निव्वं ॥ ८
 अज्जा य नंद णामा कमलाए पवित्तिणी सुहा दिन्ना । विहरंति अणिस्साए गामा-उगं^{३९} नगं^{४०} माईसु ॥ ९
 नाणम्मि दंसणम्मि य चरणम्मि तवम्मि तहं थं विरियम्मि^{४३} । पइदियहं वट्ठंता कुणंति ते आयरं परमं ॥ १२०
 दहूण ताण चरियं सोऊणं पंचमीए माहपं । बहुयार्णं वि^{४५} जिणवम्मे सुट्ठुयं आयरो जाओ^{४६} ॥ १२१

1 B गुत्ती^० । 2 C नीणेइ । 3 B °वडिओ । 4 B लोएण । 5 C °धारिओ । 6 A लच्छी ।
 7 C वोळेंतो । 8 A नियत्ततो । 9 C अवणेज्जा । 10 C भरिऊण । 11 C पवहणाइं । 12 B °सुडाइं ।
 13 C °पुराहिवो । 14 C it is not found in this Ms. 15 C this word is followed by
 नीसरिओ । 16 C एत्थ । 17 B नियत्तो । 18 C पणविय । 19 C महाराय । 20 B अक्खंडियवरसीला ।
 21 A D अणाहा । 22 A D इत्थ । * B जेण मेत्तो पुयाए पहावओ जाओ । 23 B °सहिया । † B
 पत्ता रयदायरतडम्मि । 24 B गओ । 25 B °वद्धणो । 26 B °नयरं । 27 B पसुइओ; C पेसिओ ।
 28 B राया । ‡ B रयणाइं पाहुडाइं डोएउं । 29 C रयणाइयं । 30 C it is not found in this Ms.
 31 A D संजुत्तो । 32 B जोगे । 33 B काऊण य । 34 B जिणाणं । 35 B काऊण । 36 B वरं;
 C महा । 37 B °गणेण । 38 B पावा । 39 A °यरं । 40 A °नयरं । 41-43 B वीरिए तह य ।
 44 B बहुयार्णं । 45 B it is missing in this Ms. 46 B जाओ ।

वचतेसु दिनेसु^१ घाइयकम्मेसु सुट्ठुखीणेषु । रइवल्लह-कमलाणं उप्पन्नं केवलं नाणं ॥ १२२
 पडिबोहिऊण वहवे काऊणं केवलीसमुग्घायं । मोत्तूणं इहं^३ देहं पत्तो रइवल्लहो सिद्धिं ॥ ३
 भस्यन्छे गंतूणं पडिबोहिय पियर-माइएँ तत्थ । कमला वि गया मोक्खं सिरिपंचमिकरणवीएणं ॥ ४
 वंधण-मोक्खसमेयं कमलाएँ कहाणयं सुणेऊणं^६ । जो करइ पंचमिवयं सो वि^८ हुं पावेइँ सोक्खाइँ^{११} ॥ १२५

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये कमलाख्यानकं
 पञ्चमं समाप्तम् ॥

*

६. गुणाणुरागकहा

बंधणमोक्खद्वारं भणियं कमलागयं तुं लेसेणं^{१३} । संपइ विहवद्वारं गुणाणुरायस्स वोच्छेहं ॥ १
 एत्थेव भरहवासे नयरि अव(उ)ज्झ त्ति सुट्ठु विक्खाया । लोयाण वंदणिज्जा उत्तिमपुरिसाण ठाणं^{१५} ति^{१६} ॥ २
 विहवेण धणयतुल्लो सेट्ठी नामेण संगओ तत्थ । विहवमएणं मत्तो तिणसरिसं मन्नए अन्नं ॥ ३
 चहुयं पि देइ दाणं गउरवरहियं जणार्णं पयइएँ । इंदं पि मुणइ रकं सो निच्चं माणदोसेणं^{१९} ॥ ४
 एवं सो मयमत्तो, दारिद्वनिबंधणं तु वंधेउं । कम्मं विवायकड्डयं तत्थेव अण्णाहंइन्मस्सं^{२३} ॥ ५
 पुन्नाए घरिणीए मरिउं पुत्तत्तणेण उववन्नो । नामेण वीरचंदो गन्धे चियं^{२४} वित्तनासणओ ॥ ६
 चेयणमचेयणं वा तं जायइँ किं पि गेहमज्झम्मि । दालिहं विहवो वा जायइ जेणेह लोयाणं^{२६} ॥ ७
 केणावि पुणो मरणं वाही तह वंधणं च केणावि । तह तिव्वविडंबणयं जाएणं होइ^{२७} लोयाणं ॥ ८
 जह जह वट्ठइ बालो तह तह दालिहकंदलीओ वि । पसरंति दुक्खजणया पइदियहं ताणं भवणम्मिं^{२९} ॥ ९
 विहडंति कुठाराइँ^{३०} सुन्नं^{३१} सब्बं पि होइ भंडारं । छारं-गारजुयाइँ तह य निहाणाइँ जायाइँ ॥ १०
 दिन्नं पि नेय लन्मइ सब्बे अद्देयणं पि मग्गंति । सब्बाइँ चउपयाइँ मरंति नासंति पइदियहं ॥ ११
 निविडाइँ^{३१} वि गेहाइँ पडंति मूलाओ तह य वीहीओ । उवगरणं पि हु निच्चं दिसोदिसं जाइ सब्बं पि ॥ १२
 अह अन्नया कयाइँ दुक्खियचित्ताण नट्ठपुन्नाणं^{३२} । मग्गंताणं ताणं मरणं^{३३} सरणं^{३४} च संजायं ॥ १३
 इट्ठेणं^{३५} विरहियाणं विहवमुक्काण वाहियाणं^{३६} च । पिसुणेहिं^{३८} पीडियाणं मरणं चिय होइ सरणं^{३९} तु ॥ १४
 एगागी संजाओ कमेण सो वीरचंदकुलउत्तो । जणपरिभूओ हिंडइ नयरीएँ मज्झयारम्मिं ॥ १५
 जं जं करेइ किं पि वि तं तं सब्बं पि निप्पलं तस्स । कम्मविवागेणं पुणो दुक्खं^{४३} वहं-बंधणाइँयं ॥ १६
 ववसाएणं^{४५} ठियाण वि पुन्नविहूणाण एत्थ लोयम्मि । कणयं पि हत्थछित्तं^{४६} नियमा धूलित्तणमुवेइ ॥ १७
 पइदियहं तस्स घरे भुत्तं पीयं च निवसियं जेण । सो वि हु विमुहो जाओ लोओ खलु वीरचंदस्स ॥ १८

1 C दिनेसु य । 2 B मोत्तूणं । 3 B इह; C इमं । 4 C भाइयं । 5 B वीएणं । 6 A सुणेऊण ।
 7 B कुणइ । 8 B it is not found in this Ms. 9 B it is not found in this Ms.
 10 B पावति । 11 B सिद्धिपयमो(सो)क्खं । * B D पंचमिफलसंसूचकं कमलाख्यानकं समाप्तम्; C इति
 महेश्वरसूरिविरचितं पंचमिफलसंसूचकं कमलाख्यानकं समाप्तम् ॥ 12 B it is missing. 13 B समासेणं ।
 14 A उत्तमं । 15-16 B ठायंति । 17 B अत्थि । 18 A D जणेण । 19 B दोसेण । 20 B C य ।
 21 B C इन्मं । 22 B C नाहस्स । 23 B चिय । 24 A D जइ । 25 A D लोयाण । 26 C
 होति । 27 B नाण; C नाहं । 28 C भुवणम्मि । 29 A D कुठाराइँ । 30 B अन्नं । 31 B C
 निवडाइँ । 32 B C नाहपुन्ना । 33 B D सरणं । 34 B मरणं । 35 B इट्ठाण । 36-37 C वाहिक-
 लियाणं । 38 A पिसुणेहि । 39 C सेयं । 40-41 B नयरमज्झम्मि । 42 A D विणासेण । 43 A D
 दुक्खं । 44 A D वहं । 45 B ववसायम्मि । 46 B भुत्तं ।

विने मयने मया साया न सिया न सादे मादेया । नये वि होति विमुहा दादिहकलेकियतनुनं ॥ १९
 उचियं हियं नुमनियं मनियं वयणं वि लच्छिरहियस्त ।
 नेवहयं वि हु नहय होइ दादिदेववेणं ॥ २०
 निवेयसं वि हु वहे दादिहकलेकियं न दारमि । नुहु वि पियस्त सहसा दिज्जइ मसिवहो वयणे ॥ २१
 उदेवज वजाण पदमं देवज वजण लोमो । दादिदेववयणाइ भोयपंलागसी संकाए ॥ २२
 नेमी वि नुहु निदा दादिहदिडवियाण लोणहि ॥ वजिज्जइ दूरेण सुसलिलनं डाल्खुं ॥ २३
 वज्जोए वज्जण वि रंहे दादिहियसं वदेति ॥ परमवयंभवा वि हु दूरेण गसाने भूमि ग ॥ २४
 निम्मलो ॥ वजाण वि मये दूरेण वि नेह लोयस्त । अहवा कजं इहे वंभू पुण नाममेवेयं ॥ २५
 नावन्वज-विजाण विजाणो नुमनं न भीमं ॥ दादिनिवासाणं रावं वि निरुययं होइ ॥ २६
 नुहुं परमवेवसो दादिहं भिय होइ नियमेयं ॥ निम्तो जो ॥ सगुणो ॥ वि हु तणं व लोनाण पछिहाइ ॥ २७
 गज सो वि भीरुवेणो दादिहकराणिओ जणसणहि ॥ निदवंतो निदइ अप्पाणं हियमंमज्जमि ॥ २८
 कि गज जन्मेण इहं पुमिसयविवाज्जण अहलेण ॥ अयगलमणसरिमेण इओ तओ हिउमाणेण ॥ २९
 वेण वि नियवगुणेण जो न वि उच्येइ अप्पणो वेसं । निम्मलकित्तिउयं ॥ कि ननु जम्मेण तसेइ ॥ ३०
 उययोण विहणो ॥ हरिसो जाओ वि पय लोयमि । नियकुलविग्गोवणओ रंदागम्भो ग नियमेयं ॥ ३१
 भा निदिग्गम संका वुज्जइ वनिउं न पय देसमि । तम्हा विणसगमणं करमि अचिरं कि वहुणा ॥ ३२
 नावुरयान वज्जविजाण सहयवज्जण हसियाणं ॥ वुज्जइ विणसगमणं मज्जनिवुइकारणं परमं ॥ ३३
 इय विविज्जय तओ निरुयंतो सो ये दुययसंततो । होति निय दुक्खाइं जम्मणभूमि ॥ सुयंतायं ॥ ३४
 अणुसत्तपेउमहाओ कुन्डियवसणो असंचलो तहं ये ॥ मणं अयागमाणो दुक्खततो अउइ अउइए ॥ ३५
 महा-विम-वाम्भमेहि ॥ मज्जावयो मणेण चित्तेइ । कइ मरणं मह जायं अउवीए पुत्तरहियस ॥ ३६
 सो विग्गम पेणइ बहुविहरण्येहि सोहियं रम्मं । निम्मलसलिलतलायं बहुसत्तनिमंविणं सहसा ॥ ३७
 नेवुर वय भूमिओ उदितं अयगाहिउज्ज आइए । योवं ॥ योवं ॥ पच्छा वीसमिओ पियइ तीरयो ॥ ३८
 पदमेओ पदमं निय नियइ वयो ॥ पाणियं ॥ चं जो ॥ मूढो । सो लहइ पाणहाणि वाहिं वा पय नियमेयं ॥ ३९
 गज सोहियाइं कमणो नायाय्जाइं ॥ पलविसेसाइं । पणपणमि ठिओ ॥ भुज्जइ सरथो जहिन्नाए ॥ ४०
 मज्जवयो जाओ ॥ वा वियरइ तीरस्सगहणेसु । ताव सुणि सो पेणइ वस्तउजाणमि वहेनं ॥ ४१

1 B भाव । 2 B अणुम । 3 B C वि मतिनं । 4 B वयनं । 5-6 B पुमिसय । 7 B दादिह ।
 8 B वज्जो । 9 A दादिहियं । 10 A सावने । 11 B C जणसम । 12 C लोणं । 13 B पछेइ ।
 14-15 A B वज्जण । 16 A दादिहियस । 17 C वज्जि । 18 A C मज्जण । 19 A मज्जणं ।
 20 A B विहणो । 21 C वीरु । 22 A दादिहियं । 23 B लोयनं । 24-25 B वेण वयो, C वेण
 वयो । 26 A B मणं । 27 B योवं ।

The above and the following one are thus found in B:—

कि अयवविणं पुमिमेणं लोयविहियेणं ।

सयेव सज्जणमणं इओ तओ हिउमाणेणं ॥ २९ ॥

कि अहवा अहियं जो न वि उदेइ सज्जणं वेसं ? ।

विमलकित्तिउयं कि पुन जम्मेण तसेइ ? ॥ ३० ॥

1 A विहो । 2 A B वहेइ । 3 C वयसं । 4 B विहियो । 5 B विहियेण । 6 B मज्जिणो ।
 7 मज्जिण । 8 B वु । 9 B मूढो । 10-11 B दंते । 12 B अउवीइ । 13 B दादिहियेहि ।
 14-15 वीरु । 16 मज्जणं । 17-18 C जो वियरइ वज्जि । 19 B वज्जणो । 20 B वयो ।
 21 B वयो । 22 B वयो ।

दहूण तयं मुइओ उवसप्पिय वंदिऊण उवविसेइ । दालिदनासणत्थं किं पि उवायं गवेसेइ ॥ ४२
 उस्सारेउं^१ ज्ञाणं सो वि मुणी अन्नकज्जतल्लिच्छो । दाऊण धम्मलामं^२ पुच्छइ वत्तं सुहनिसन्नो^३ ॥ ४३
 अह भणइ वीरचंदो भयवं ! मह देहं किं पि उवएसं । जम्मंतरे वि जेणं दालिदं नेय पेच्छामो^४ ॥ ४४
 एवं इमस्स बोहो होही इयं जाणिउण मुणिणा वि । महईए पंचमीए कहियं वयमुत्तमं तस्स ॥ ४५
 तेणावि तयं गहियं अवितहमेयं ति भाविउं^५ तत्थ । अलियं न जेण मुणिणो जंपंति ह निप्पिहत्ताओ ॥ ४६
 चिंतइ य वीरचंदो परहियनिरया हवंति नियमेण । समणा जेणं^६ मज्झं वि^७ उवएसो सायरं दिन्नो ॥ ४७
 अह सो मुणिवरवसहो विहरइ अन्नत्थ लोयबोहत्थं । सो वि हु तत्थेव ठिओ चिंतइ एयं तु हियएणं^८ ॥ ४८
 सत्ताण असंताणं^९ यं दोसाणं पयडणम्मि पाएणं । वसणं लोयाण दढं अणुदियहं पावचित्ताणं ॥ ४९
 तम्हा जणवयरहिए रत्ते च्चिय अच्छिउं मह उचियं । जत्थ न वयणं कडुयं फलमाइजहिच्छियं असणं ॥ ५०
 वत्थाइं वक्कलाइं वित्थिन्नसिलायलाइं^{१०} सयणीयं । असणं जत्थ फलाइं तं रत्तं कह न रमणीयं ? ॥ ५१
 अन्नदियहम्मि पेच्छइ जिणायणं^{११} सो यं रत्तमज्झम्मि । तुंगं थिरं विसालं सुपुरिसचित्तं व अइरम्मं ॥ ५२
 आइजिणिंदं दहुं तस्स य मज्झम्मि सुहुरमणीयं । तं^{१२} पेच्छिऊणं तुट्ठो^{१३} उवविसिंयं महीयले^{१४} रम्मे^{१५} ॥ ५३
 चिंतइ मणेण एवं नूणं एयस्स पूयकरणेण । नासइ असुहं^{१६} कम्मं महं निबुइं जेणं चित्तस्सं ॥ ५४
 अणुदियहं पूएउं दाऊण फलाइं बहुपयाराइं । पणमिय जंपइ एयं^{१७} पइदियहं भत्तिसंजुत्तो ॥ ५५

जइ वि न जाणामि अहं तुम्ह गुणे वन्निउं जडसहावो ।

तह वि हु नमामि सामिय ! तुह चलणे सद्धहियएणं ॥

५६

अन्नायगुणं पि जहा रयणं लोयाण विहवसाहणयं । तह भयवं ! मज्झ तुमं हवेज्ज दालिदनासयरो^{१८} ॥ ५७
 पुन्नम्मि वए पच्छा खविए तह अंतराइए कम्मे । मरिऊण पोयणपुरे उववन्नो पुन्नजोएणं ॥ ५८
 पुत्तो गुणाणुराओ नरवइभरहस्स लच्छिवरिणीए^{१९} । नयण-मणाणंदयरो पइदियहं विहववड्डणओ^{२०} ॥ ५९
 तह तेण गुणा गहिया मयं-मार्यं विवज्जिएण अणुदियहं^{२१} । जह सच्चवियं लोए नियनामं पुरिससीहेण ॥ ६०
 तह सो भुंजइ भोए दाणं पि हु देइ अगणियं बहुसो । जह सबो सिरि हायइं इव्वो मज्झो यं हीणो य ॥ ६१
 दित्तस्स वि पइदियहं^{२२} अहिहयरं तस्स वड्डए विहवो । अहवा पुन्नखएणं^{२३} सो तुट्ठइ नेय दाणेणं ॥ ६२
 जं भुत्त-दिन्नसेसं नट्टं पि हु तं^{२४} नं दुक्खसंजणयं । तेहिं^{२५} विहूणं नट्टं दुक्खं पुण दारुणं कुणइ ॥ ६३
 इयं नाऊण सरूवं^{२६} भुंजह तह देह विमलचित्तेणं । केण समं इह विहवो परलोयं पत्थिओ भणह ॥ ६४
 अह अन्नया कयाइ पडिहारो कहइ भरहनरवइणो । सुलसस्स सामि ! चिट्ठइ पुरिसो दारम्मि किं करिमो ? ॥ ६५
 भरहेणं वि^{२७} सो भणिओ पेसह सहसं ति अवसरो एसं । नूणं सो सुहकहओ चिन्हेहिं जाणिमो अहयं ॥ ६६
 फंदइ दाहिणनयणं फुरइ तहा दाहिणं भुयासिहरं^{२८} । तेण मए विन्नायं एसो पियभासओ दूओ ॥ ६७

1 B उवविट्ठो । 2 B उस्सारेउं । 3 B °लाहं । 4 A D °निसन्नं । 5 C देहि । 6 B पेच्छामि ।
 7 C इइ । 8 B भावियुं । 9-11 A D मज्झ वि जेणं । 12 B हियएण । 13 B मसंताणं; C असं-
 ताणं । 14 C it is not found in this Ms. 15 A विच्छिन्नं । 16 B °सिलायं चैव । 17 B
 जिणभवणं । 18 B उ । 19 B सो । 20 C अहिंवदिऊण । 21 C हट्ठो । 22 B उवविट्ठो । 23 B
 तस्स । 24 B पयपुरओ । 25 B नासेइ । 26 B असुहं । 27 C (फ) होइ महं । 28 C (फ) निबुइं ।
 29 C (फ) जेणं; D जणणेण । 30 C it is not found in this Ms. 31 B एवं । 32 C नासणओ ।
 33 A °वरणीए । 34 B °विद्धणओ । 35 A महं; B मइं । 36 B °नाणं; C °माणं । 37 B
 पइदियहं । 38 C हाइं । 39 C व्व । 40 A D अणुदियहं । 41 C °सएण वि । 42-43 C त-
 44 B तेहिं । 45 C सरूयं । 46-47 A D भरहेणं । 48 B एसो । 49 B च भु-
 नाणपंच ६

६८
 ६९
 ७०
 ७१
 ७२
 ७३
 ७४
 ७५
 ७६
 ७७
 ७८
 ७९
 ८०
 ८१
 ८२
 ८३
 ८४
 ८५
 ८६
 ८७
 ८८
 ८९
 ९०
 ९१
 ९२

पिउं-सामिय-मित्ताणं^१ परमत्थं चेव अक्खियं^२ उचियं । तेसिं पयारणेणं पावं चिय जेण अइगस्यं ॥ ९३
 आमरणंतं सव्वं पच्छिमजम्मस्स संतियं कहियं । सव्वानं वि लोयाणं विम्हय-निव्वेयसंजणयं ॥ ९४
 जो पुब्बिं निंदंतो लोओ सो चेव मं पसंसेइ । थोवस्स वि ताय ! तुमो पेच्छह धम्मस्स माहप्पं ॥ ९५
 पंचमिमेत्तवस्स वि जिणधम्मो एरिसं फलं जत्थ । सो पडिपुत्तो चित्तो मोक्खस्स वि साहओ होइ ॥ ९६
 उज्जाणपालएणं कहियं सुलसस्स अवसरे तम्मि । सामिय ! चंदणनामो उज्जाणे केवली पत्तो ॥ ९७
 सव्वे वि तओ गंतुं मुणिवसहं वंदिऊण भावेणं । पुच्छंति सुद्धं तुद्धं निय-नियसंदेहकारणयं ॥ ९८
 वोळ्ळई गुणाणुराओ भयवं ! इच्छामि^३ गिण्हउं^४ दिक्खं । संसारवासंभीओ तुम्हाणं अंतिए अहयं^५ ॥ ९९
 तो मुणिवरेण भणियं अज्ज वि तुह अत्थि पंचमीजणियं । कम्मं च^६ भोगहलियं^७ वरिसाणं जाव चउवीसं ॥ १००
 सुंदरमसुंदरं वा जाव न भुत्तं^८ पुरा इयं कम्मं । ताव न छुट्टइ जीवो नियमेणं कंखमाणो वि ॥ १
 जई इच्छियं पि कज्जं हवेज्ज लोयाण एत्थ संसारे । ता सुहिउ चिय नियमा सव्वो वि हवेज्ज किं बहुणा ? ॥ २
 तम्हा गेन्हसु एयं^९ सावयधम्मं दुवालसंगं पि । पच्छा होही^{१०} दिक्खा तुह नियमा वीरसूरीओ ॥ ३
 अह पणमिऊण भणिओ गुणाणुराएण सो मुणी तइया । गेण्हामि पंचमिवयं तीए पसाओ इमो जेणं ॥ ४
 बहुएहिं समं गहिया अह तेणं पंचमीविहाणेणं । अन्नेहिं सव्वविरई सम्मत्तं चेव इयरेहिं ॥ ५
 तं वंदिऊण सव्वो मज्जे नयरीए पविसए लोओ । अइरंजिओ कमेणं^{११} गुणाणुरायस्स चरिएणं ॥ ६
 सुलसो वि तओ राया सव्वेसु वि निययभुत्तिठाणेसु । चेईहरसंघाणं^{१२} पूयणयं कुणइ भावेणं ॥ ७
 अन्नदियहम्मि वच्चइ पोयणनयरम्मि अइविभूई^{१३} । गहिऊण मियंकसिरिं गुणाणुराओ^{१४} महासत्तो ॥ ८
 भरहो वि सुद्धु मुइओ^{१५} तं कुमरं पेच्छिऊण सकलत्तं । पविसेऊणं नयरे नियरजे ठावए सहसा ॥ ९
 पूएइ जिणवरिंदे दाणाइं^{१६} देइ तह सुपत्ताणं । ज्ञायइ धम्मज्झाणं एगंते संठिओ पायं ॥ १०
 मरिऊण विहाणेणं पत्तो कप्पम्मि बंभलोयम्मि । लेइ अभिग्गहमेयं गुणाणुराओ वि निव्विन्नो ॥ ११
 जम्मि दिणेण सरामो नियचरियं पुव्वजम्मसंवद्धं । दीणारारणं लक्खं धम्मेणं दाहिमो तम्मिं ॥ १२
 सो परिपालई रज्जं इंदो इव सत्तं^{१७} अंगपरिकलियं । भुंजइ भोए वि तहा सव्वानं वि उत्तमे रम्मे ॥ १३
 सामी रट्टं अमच्चो दुग्गं कोसो वलं च मित्तो य । सत्तेव य अंगाइं रज्जस्स हवंति एयाइं ॥ १४
 पइदियहं कुणइ तहा तित्थस्स पभावणं^{१८} च भावेणं । काराविया य तेणं चेइअधरमंडिआ पुहई ॥ १५
 भुंजंतस्स य भोए मियंकसिरिसंजुयस्स नरवइणो । जाया कमेण सुहया तिन्नि सुया सव्वकमणीया ॥ १६
 अन्नदियहम्मि पत्तो वीरायरिओ वि^{१९} तम्मिं^{२०} नयरम्मि । नियसीसेहिं समग्गो वणसंडे संठिओ रम्मे ॥ १७
 सोऊणं^{२१} तं राया गंतूणं वंदिऊण भावेणं । धम्मं सुणेइ पणओ^{२२} निव्विन्नो विसयसोक्खाणं ॥ १८
 अह पविसिऊणं नयरे^{२३} रज्जं दाऊण जेड्डपुत्तस्स । गिण्हइ दिक्खं मुइओ अंते गणहारिणो तस्स ॥ १९
 विहरंतो तेण समं गिण्हइ नाणं च चरणं^{२४} संजुत्तो । सिक्खाए परिकलिओ तवचरणं कुणइ भावेणं ॥ १२०
 तह तेण तवं चिन्नं अविचलचित्तेण कवडरहिणं । जह कहिओ वि न नज्जइ एसो उं^{२५} गुणाणुराओ त्ति ॥ १२१

1 B पियुं । 2 B मित्तेणं । 3 A D अक्खिउं । 4 B मुणी(णि) । 5 B हिट्ठा । 6 B जंपइ ।
 7 B पुच्छामि । 8 B गिण्हियं । 9 C वाहिं । 10 A B अहियं । 11 A B it is missing in
 these Ms. 12 A B हलीयं । 13 B भोत्तं । 14 B जो । 15 C एव । 16 B गिण्हसु । 17 C
 मणेणं । 18 B संवस्स य । 19 A D विहृइए । 20 B गुणाणुरातो । 21 B सुइतो । 22 A दाणाइं ।
 23 C तत्थ । 24 B परिवारइ । 25 B C सव्व । 26 B रोट्ट । 27 B पहावणं । 28 B हरं ।
 29 A य । 30 C तत्थ । 31 C नाऊणं । 32 B पणतो । 33-34 B सो पत्तयदियहे । 35 A D
 विजयं । 36 C हु ।

गेण्हह दुद्धाईयं नेऊणं गुत्तयं च^१ मीसेउं । तस्स य देज्ज जहिच्छं तेणं^२ सो होहिई चलवं ॥ २०
 अह ताएँ^३ तहाँ भणिओ सो भत्ता सुद्धुविणयपउणीए । जह पडिवन्नं तेणं तीएँ तयं निप्पिहेणावि ॥ २१
 पंडिच्चं दक्खत्तं सूरत्तं तह य निप्पिहत्तं च । इत्थीवसपडियाणं सब्बं चियं निप्फलं होइ ॥ २२
 एवं सा पइदियहं गोवीएँ घराउ दुद्धमाणेउं । मीसेउं अइगुत्तं पइणो दुद्धाईयं देइ ॥ २३
 पउमाहेण विनाउं कालेणं^४ तीएँ तारिसं चरियं । अइरुद्धेणं^५ सहसा करछेओ तीएँ निम्मविओ ॥ २४
 आजम्माओ^६ पावे ! सुद्धन्नं खाविओ तए दुड्डे^७ । मह सुद्धी जेणं जणे जायई आहीरियां भणिया ॥ २५
 अवगयकोहो चितइ रइयं अइदारुणं मए कम्मं । लोयाणं अववाओ कह सहियव्वो पहायस्मि ? ॥ २६
 मह उवयारनिमित्तं एयाएँ पवंचियं इमं सब्बं । मइ पुण एयं रइयं छंदसएणं^८ कहं पेच्छ ॥ २७
 अहिमाणगहविमूढो मन्नंतो अन्नलोयमविवेयं । मुक्खाणं^९ सहस्साण वि छंदसलोओ महामुक्खो^{१०} ॥ २८
 उवयारपराए वि हु वट्ठेतेणं च अणुवयारम्मि । सुघरी-मक्कडयाणं सच्चविओ वइयरो एसं ॥ २९
 कोहायत्तो जीवो कज्जं अवियारिऊण तं कुणइ । दोसु वि जम्मेसु दुहं अइरोहं^{११} पावए जेणं ॥ ३०
 अइसंचियं च पुन्नं मित्तं कज्जं च जं च^{१२} इहं लोए । कोहगिसन्निवाए सब्बं छारत्तणमुवेइ ॥ ३१
 किं चित्तिएण बहुणा एयं गहिऊण जामि अन्नत्थ । पालेमि तहा काउं जह चितइ मंगुलं नेसा ॥ ३२
 पडिऊणं चलणेसुं भणइ पिए ! मह तुमं पसेज्जासुं । अज्जप्पभिई भयवइ ! देविं पिव पेच्छिमो अहयं^{१३} ॥ ३३
 गहिऊण तयं सिग्घं पउमाहो नीसरि(री)^{१४} नयराओ । वच्चंतो रयणीए वग्घेणं मारिओ ज्ञत्ति ॥ ३४
 धन्ना भएण नट्टा विलवन्ती पाविऊण उज्जेणी^{१५} । पेच्छइ उज्जाणठियं अइसयनारिणं^{१६} मुणिं^{१७} सुमणं^{१८} ॥ ३५
 कहिऊण तीएँ धम्मं मुणिवरसीहेण अक्खियं एयं । अज्जेव तुज्झ मच्चू कुणसु मणे जिणवरं देवं ॥ ३६
 ज्ञायंती नवकारं खामित्ता सब्बमेव^{१९} जियलोयं । मरिऊणं सा धन्ना उववन्ना असुरकुमरेसु ॥ ३७
 पउमाहो^{२०} मरिऊणं सिरिनयरे करयलेहिं^{२१} परिहीणो । उववन्नो^{२२} तुच्छकुले नामेणं दुंठओ दुहिओ ॥ ३८
 अह वट्ठिओ कमेणं सोलसवरिसो य तत्थ संजाओ^{२३} । अइहीलिओ जणेणं चितइ हियएणं निव्विन्नो ॥ ३९
 अन्नभवे किं पि मए रइयं नियमेण दारुणं कम्मं । मणुयत्तणे वि जेणं नरयायारं दुहं पत्तं ॥ ४०
 एत्थंतरम्मि पत्तं लक्खणसूरिं गुणायरं तत्थ । वंदइ लोएण समं दुंठो^{२४} गंतूण भावेणं ॥ ४१
 कहिए बहुविहधम्मे अक्खाए पंचमीएँ माहप्पे । गहिया जहाविहाणं दुंठेणं^{२५} पंचमी तइयां ॥ ४२
 पुन्नमि वए चितइ जइ सच्चं पंचमीएँ माहप्पं । तो अन्नम्मिं^{२६} जम्मे सोहणपाणी अहं होजा ॥ ४३
 वाणारसिनयरीए तिहुयणं^{२७} सेड्डिस्स संतघरिणीए । विमलो नामेण सुओ दुंठो मरिऊण उववन्नो ॥ ४४
 आवालत्ता सब्बो इत्थी पुरिसो य तीएँ नयरीए । विमलकरेहिं^{२८} छित्तो मन्नइ अमएणं छित्तो हं ॥ ४५
 दट्ठूण वि करज्जुयलं तस्स य कंकलिपल्लवायारं । पोढमहिलाण कामो हियएसु चउग्गुणो होइ ॥ ४६
 तत्थ य सल्लो राया सल्लो इव सेसरायचक्कस्स । विन्नाण-नाणकलिओ रूवेणं कामदेवो^{२९} ध्वं ॥ ४७
 सोऊणं जणपवायं^{३०} विमलं हक्कारिऊण नियभवणे । दट्ठुं करयलज्जुयलं सुकयत्थं^{३१} मुणइ अप्पाणं ॥ ४८

1 B गोत्तं । 2 A B D पंचं । 3 B तेणे । 4 B C तीए । 5 B C तह । 6 C पि हु । 7 B C कालेण वि । 8 A D ताएँ । 9 B रुद्धेणं अह । 10 B आजम्मातो । 11 C दुद्धं । 12 B C नेय । 13 A D जाइ; C जाई । 14 B आसीरिया । 15 C °मएणं । 16 B सुक्खाण । 17 B °मोक्खो । 18 B एसो । 19 A D अइरुद्धं । 20 C it is not to be found in this Ms. 21 C इहं । 22 B D पसिज्जासु । 23 A अहियं । 24 B नीसरेइ; C नीसरीह । 25 B उज्जेणिं । 26 A C D °नाणी । 27 C मुणी । 28 B अणहं; C मणहं । 29 C °लोयं । 30 B पउमाओ । 31 B करतलेहि । 32 B उप्पन्नो । 33 B संजातो । 34 A हियवेण । 35 B दट्ठुं । 36 B दुंठेण वि । 37 A वत्तया । 38 B अन्नम्मि य । 39 A D तिहुणणं । 40 C °करेहि य । 41 C अमिएण । 42-43 B कामदेवस्सं । 44 B सोऊणं । 45 B जणवाचं । 46 B सकयत्थं ।

उब्भेज्जणं हत्थं पभणइ सल्लो मणेण परितुट्ठो । सव्वाण वि लोयाणं पुरओ अइगहिरसदेणं ॥ ४९
 तुच्छे वि हु मणुयत्ते जीविज्जइ एत्तिएण कजेणं । एवंविहेहिं समयं संजोगो जायए जेणं ॥ ५०
 तेणं चिय सह राया अच्छंतो^१ चित्तनिव्वुइं लहइ । देइ पसाएण तहा वत्था-हरणाइयं तस्स ॥ ५१
 नियगेहासन्ने चिय तस्स गिहं कारियं नरिंदेण । दिन्नाइं लिहावेउं हय-गय-गामाणं वंदाइं^२ ॥ ५२
 नियमहिलाओ^३ तेणं भणियाओ एस तुम्हं दियरो^४ ति । कीलहं अणेण समयं मह संकं^५ मा करेज्जासुं ॥ ५३
 अह गब्भेसरिनामो^६ नरवइणो अग्गमहिसिया तत्थं । विमलकरप्फासेणं कामासत्ता निवं भणइ ॥ ५४
 सामिय ! मज्झ सरीरे रोयं^७ अइदारुणं समुप्पन्नं । पुरिसाणं न कहिज्जइ इत्थीणं चेव तं गम्मं ॥ ५५
 एगंतठियाए^८ मए महिलाहिं संजुयाए^९ छम्मासं । तन्नासत्थं किरिया कायद्या अन्नहो मरणं ॥ ५६
 तत्थ ठियाए^{१०} सययं चइयव्वं दंसणं पि पुरिसाणं । तेण तुमं मह गेहं सामिय ! दूरेण वज्जेज्जा^{११} ॥ ५७
 इय वंचिज्जण निवइं जंतं दारम्मि करिय अइगाढं । विमलं चिय चित्तंती सुट्टुरं कामतविअंगी ॥ ५८
 राईए सुरंगाए आणेउं नियघरम्मि तं विमलं । भणइ महं तं नाहो भुंजसु मं किं वं बहुएणं ? ॥ ५९
 विमलो वि^{१०} पायवडिओ भणइ तयं^{२०} मा इमं पयंपेसु । घरिणी सामिस्स तुमं माया इव वंदणिज्जा सि ॥ ६०
 सव्वा वि हु परइत्थी दट्ठवा मायं-वहिणिसरिसेहं^{२१} । किं पुण सामि-गुरूणं मित्ताईणं च जा भणियां ? ॥ ६१
 सल्लो अणंगतुल्लो पाणेहिं वि वल्लहा तुमं तस्स । अहयं च तुम्ह भिच्चो कह सामिणि ! जुज्जए एयं ? ॥ ६२
 सामिं मित्तं च गुरुं भूणं किविणं च तह य वीससियं । जो दुहइ पावकलिओ सो पावइ नारयं दुक्खं ॥ ६३
 भत्तारवंचयाणं महिलाण वि एत्थ अयसमाईणि । परलोयम्मिं थं^{२२} दुक्खं बहुभेयं होइ नियमेणं ॥ ६४
 एयं पि मा मुणिज्जसु गुत्तमकज्जं न नज्जए लोए । पंचउत्थि लोणीपाला सव्वं पि हु जेण पेच्छंति ॥ ६५
 छक्कन्नं पि हु कज्जं जायइ लोयम्मिं पयडयं^{२३} नियमा । जं पुण चोदसकंन्नं कहं अन्नायं तयं^{२४} होज्जा ? ॥ ६६
 तम्हा उप्पहपडियं पुणरवि चित्तं करेह सट्ठाणे । पट्टवह मए माए ! इय भणिज्जणं गओ सिग्घं ॥ ६७
 सा वि विलक्खा चित्तइ संपइ किं एत्थ होइ कायव्वं ? दोण्ह वि गईण चुक्का कह छम्मासं गमिस्सामि ? ॥ ६८
 अह सां कवडसमेया विदारइ नियनहेहिं नियदेहं । ठाज्जण गेहंदारे पुक्कारइं रायपुरिसाणं ॥ ६९
 धावह धावह सिग्घं देवं वोहेह कहह मह वत्तं । अद्धमुया उच्चरियां सीलेणं^{२५} खंडिया अहयं ॥ ७०
 सोज्जण तयं वयणं राया सहस ति आगओ तत्थ । दट्ठं दारियदेहं पुच्छइ केणेयमायरियं ? ॥ ७१
 कहसु पिए ! अइतुरियं तं पुरिसं पावकम्मयं मज्झ । खरकरवालेण अहं तस्स करे छिन्निमो^{२६} जेणं ॥ ७२
 अह रोविज्जण बहुयं जंपइ सा कुणहं सामि^{४१} ! एगंतं । संसिर्जइ घरकज्जं न हु पुरओ सबलोयाणं ॥ ७३
 एगंतठियस्स तओ पभणइ य अणाउलेण सदेण । कुलपुत्तिया वि सामिय ! पइपुरओ कहइ दुक्खाइं ॥ ७४
 तुम्ह सयासाओ मए गंतूणं एगइत्थिंकलियाए । आढत्ता सा किरिया जीए तं नासए रोगं ॥ ७५
 जा सा मह मायंसमा नियगेहे पत्थिया सकजेणं । ता राईए सहसा विमलो वि हु आगओ एत्थं ॥ ७६
 उवविट्ठो सयणीए मं इच्छइ भुंजिउं बला जाव । ताव मए सो भणिओ न हु जुज्जइ एरिसं तुज्जं ॥ ७७

१ B अच्छंतो । २ A °गामाणु । ३ B वंदाइं । ४ B °महिलातो । ५ B देवरो । ६ B तुम्ह । ७ B C लीलह । ८ C संका । ९ A D करेज्जाह । १० B °नामो । ११ B तस्स । १२ C रोगं । १३ B °ठियाह । १४ B संजुयाहिं । १५ C इयरहा । १६ B °द्वियाए । १७ B वज्जिज्जा । १८ B चि । १९ C य । २० C तइ । २१ B माइ । २२ C °सरिसेहिं । २३ B C तणिया । २४ B परलोइयं । २५ B च । २६ B लोयं । २७ B कज्जम्मि । २८ B पायडं । २९ B तं । ३० B कहं । ३१ B साए । ३२ A D वा । ३३ B मेहं । ३४ B पोक्कारइ । ३५ B °पुरिसाणं । ३६ A उच्चरिया; C मुच्चरिया । ३७ A D सीलेण अ । ३८ A D अह । ३९ B छिन्दिमो । ४० B सामि ! । ४१ B कुणह । ४२ A D साहिज्जइ । ४३ A D °एत्थिं । ४४ B माइ । ४५ C तत्थ । ४६ B तुम्ह ।

जेहो किरं तुहं भाया सल्लो तुहं सामिओ त्ति विक्खाओ । तच्चज्जं^४ भुंजंतो^५ कहं न तुमं लज्जिओ^६ पाव ? ॥ ७८
 तह वि न मेल्हेज्जा^७ सो ताव भए कंदिउं^८ समाढत्तं^९ । कुविण तेण पच्छा एसा^{१०} उवत्था कया मज्झ ॥ ७९
 दंसेइ सुरंगमुहं अणेण मग्गेण सो गयो तुरियं^{१०} । अहं पि हु सुहु भीया विलवन्ती निग्गया नाह ! ॥ ८०
 तस्स न दोसो सामिय ! दोसो तुज्जेव नीइरहियस्स । नियअंतेउरसंडो (डे) मुक्को^{११} जेणह सो तुमं^{१२} ॥ ८१
 अट्ठण्हं वरिसाणं उवरिं पुत्तो वि बाहिरो चेव । अंतेउराउ नरवइ ! एसा किर रायनीइ त्ति ॥ ८२
 अइरक्खियं पि सुसइं^{१३} जो मं भोत्तूणं इच्छए पावो । कह ण इमाओ तेणं भुत्ताओ तुज्झ महिलाओ^{१५} ? ॥ ८३
 महिला रक्खिज्जन्ती पुरिसं हीणं पि मुणइं^{१६} हियएणं । किं पुण कामायांरं नियगेहसमागयं एयं^{१७} ॥ ८४
 एत्थंतरम्मि असुरो धन्नाजीवो यं सुललितो^{१९} नामं । विमलस्स देइ सुमिणं बहुवोहणहेउयं सहसा ॥ ८५
 दोन्निं^{२०} वि पुव्वभवाइं दिट्ठाइं सब्बकज्जुत्ताइं । एसो विभवो जाओ^{२१} जिणवरधम्मणेण विमलेणं^{२३} ॥ ८६
 अज्जपहायमिं^{२४} तुहं^{२५} होही करछेयणं च सल्लोओ । धम्मस्स पहावेणं^{२६} पुणरवि होहिति तुह हत्था ॥ ८७
 राया वि सुहु कुविओ खग्गं गहिउण विमलगेहम्मि । गंतूणं इत्ति पत्तो जंपंतो निडुरं वयणं ॥ ८८
 विमलं जोडियहत्थं सयणाओ उट्ठियं^{२७} चं दड्ढूणं । असिणा दोन्नि वि हत्थे नरनाहो तोडए सहसा ॥ ८९
 जइ कहं वि^{३०} नत्थिं^{३१} लज्जा ता नट्ठो किं भओ वि तुह पाव ! ।

मह घरिणी विनडेउं इह चेव परिडिओ^{३२} जेणं^{३३} ॥

९०

रयणिविरमम्मि लोओ मिलिओ वयणं पयंपए एवं । राईणं^{३४} सम्माणो^{३५} मरणंतो होइ नियमेणं ॥ ९१
 राईणं^{३६} सम्माणं^{३७} सिंगिय-पिसुणाण हत्थि-इत्थीणं । जल-अग्गीण य सययं वीसासो नेय कायवो ॥ ९२
 विमलो वि जणसमक्खं हियए ठविउण जिणवरं देवं । पमणइ उज्झियं^{३८} दुट्ठी^{३९} एयं चिय मज्झ दिव्वं तु ॥ ९३
 जइ नत्थि मज्झ दोसो जं राया भणइ कोहं गयचित्तो । तो नीसरंतु हत्था जह पुब्विं होतया आसि ॥ ९४
 अह सहसा सो असुरो लोयाणं बोहणायं जहपुब्विं^{४२} । दोन्नि वि करे करेई दिप्पंते सुहु तेणं ॥ ९५
 होउणं पच्चक्खो लोयाणं सुललितो तहिं भणइ । विमलस्स पुव्वचरियं सबं पि हु जं जहावित्तं ॥ ९६
 पंचमिवयमाहप्यं दिट्ठं तुम्हेहिं^{४३} अज्ज पच्चक्खं । इयरह विमलस्स करा तयं वत्था कह णु जायंति ? ॥ ९७
 नंदउ जिणवरधम्मो जस्स फलं एरिसं तुं पच्चक्खं । जम्मंतरे वि नियमा सुरमुत्तिसुहाइं जायंति ॥ ९८
 राया वि तेण भणिओ कह तुमए एरिसं अकज्जं तु ? । अवियारिउण रइयं दोसु वि लोएसु दुहजणयं^{४६} ॥ ९९
 जो इच्छइ अत्तसुहं सो निवइं दूरएण वजेइ । बहुपिसुणवयणकुविओ सो मारइ नियमओ जेण ॥ १००
 सोउण इमं राया लज्जाए अवणओ दढं जाओ^{४७} । चित्तइ मणेण एयं पावाए वंचिओ कह णु ? ॥ १
 अवियारिउण कज्जं इत्थीवयणेण जो नरो कुणइ । सो होइ दुहावासो जहा अहं संपयं चेव ॥ २
 लद्धपसरा यं महिला नियवसपडियं वियाणिउं पुरिसं । इह किंकरं^{५०} पायं नच्चावइ अंगुलीकरियं^{५१} ॥ ३
 इय चित्तिउण सल्लो पणमिय विमलस्स जंपए एयं^{५२} । खमसु महं दुच्चरियं अवियारियं^{५३} जं कयं तुज्झ ॥ १०४

1 B किल । 2 B it is not to be found in B. 3 B दट्ठो तह; C किर । 4-5 B तं भुंजंतो पच्छा । 6 C लज्जसे । 7 B मेह्जिजा । 8 B कंदिउण । 9 B माढत्तं । 10 C तुरियो । 11 B C मुक्के । 12 A D तुज्झ । 13 A ससुइं; B सुमइं । 14 B भोत्तूण । 15 B महिलातो । 16 B महइ । 17 B वा वि । 18 B वि । 19 B सुललितो । 20 B पहुं । 21 B दोन्नि । 22 B जातो । 23 B विमलेण । 24 B पभायम्मि । 25 B तुमं । 26 A D पहावेणं । 27 A D उट्ठिउं । 28 A स । 29-30 B नत्थि । 31 B कह वि । 32 A D घरेडिओ । 33 A चेव । 34 B रायाणं । 35 B सम्माणं । 36 C रत्तो । 37 C सम्माणणं । 38 B C उज्जियं । 39 A D दुट्ठी । 40 B कोवं । 41 B बोहणत्थ । 42 B जहवत्थे; C जह हत्थे । 43 B तुम्हेहिं । 44 C तहं । 45 B D च । 46 A D जणणं । 47 B जातो । 48 B वि । 49 A किंकरं । 50 A व । 51 A D करिय । 52 B एवं । 53 B अंचवारिय ।

काऊण हत्थिखंधे दिंतो^१ दाणाइं सवलोयस्स । तूराण निग्घो(वो)सेण(णं) विमलं सम्माणए सुट्ठु ॥ १०५
 असुरो वि गओ पच्छा सट्ठाणे^२ विमिहऊण सवे वि । अह जंपइ सव्वजणो जिणवरधम्मो अहो रम्मो ! ॥ ६
 सलेण वि सा देवी निच्छूढा बहुविहं च विणडेउं^३ । पेइयहरम्मि पत्ता अप्पाणं सवइ पइदियहं ॥ ७
 अन्मक्खाणे दिन्ने एत्थं^४ चिर्यं एरिसाइं दुक्खाइं । परला(लो)ए जं होही तं जाणइ जिणवरो चेव ॥ ८
 विमलेण वि गंतूणं जिणवरभवणम्मि सूरिपामूले । बहुलोएण जुएणं गहिया खलु पंचमी पयडा ॥ ९
 सलेण वि सह मुइओ सवत्थ वि कारवेइं भवणाइं^५ । विमलो भत्तिसमेओ जिणवरचंदाण रम्माइं ॥ ११०
 पुव्वकयाणं^६ च तहा पूयं कारेइ सुट्ठु रिद्धीए । सिद्धंतं च सुणेइं^७ संवस्स य पूयणं कुणइ ॥ ११
 धम्मरयाणं^८ ताणं कालो वोलेइ केत्तिओ^९ जाव । ताव य सल्लो गहियो सलेणं^{१०} सुट्ठु तिब्बेणं^{११} ॥ १२
 लोलइ वलइ पलोइइ कंदइ उट्टेइ पडइ भूमीए । आलिंजिऊण विमलं भणइ कहं आगयं मरणं ? ॥ १३
 मंताइं^{१२} तंताइं सव्वाइं निप्फलाइं जायाइं^{१३} । विमलेणं^{१४} तो^{१५} भणिओ मा सामिंयं ! कायरो होहि^{१६} ॥ १४
 आहार-विहारिकयं फिट्ठइ रोगं तु मंत-तंतेहिं । पुव्वकओ पुण वाही मरणाओ चेव तुट्टेइ ॥ १५
 तंहा सुमरसु देवं सव्वं खाभेसु पाणिसंवायं । पावेसि जेण सोक्खं^{१७} जं जं इच्छेसि नियमेणं ॥ १६
 विहवो जिणवरधम्मो रोगाभावो पिण्ण संजोगो । अंते समाहिमरणं पाविज्जइ परंमपुत्तेहिं ॥ १७
 अहिसिंचिऊणं रजे^{१८} पुत्तं^{१९} तह अणसणं चं गिण्हेउं^{२०} । मरिऊण गओ सल्लो माहिंदे देवलोयम्मि ॥ १८
 विमलो वि मणे चित्तइ जाव न एत्थेव^{२१} पाविमो मरणं । गिण्हामि ताव दिक्खं निदलणिं^{२२} सव्वकम्माणं ॥ १९
 संठाविऊण तणए दाणं दाऊण किवणं^{२३} मार्इणं^{२४} । वोसाविऊण अमयं पूयं काऊणं जिणभवणे^{२५} ॥ १२०
 भज्जाहिं समं गंतुं सुणिणो सालस्स नाणकलियस्स । पासे गिण्हइ दिक्खं सीहो इव सो^{२६} महासत्तो ॥ २१
 सीहो सीहो सीहसी(सि)यालो हवइ हु सियालसीहो य ।

तह य सियालसियालो चउभेयो दिक्खिओ पुरिसो ॥

२२

उक्किट्ठो इह पढमो तइओ पुण मज्झिमो समक्खाओ । वीय-चउत्था दोन्नि वि होंति अहम्मा इहं लोए ॥ २३

अहं विहरिऊण बहुयं विमलो नाऊण मरणकालं च । काऊण तवच्चरणं संलिहियसरीरयं पच्छा ॥ २४

दहिऊण कम्मगहणं^{२७} सुक्कज्झाणगिणा निरवसेसं ।

चइऊणं इहं^{२८} देहं^{२९} सिद्धिपयं पाविओ^{३०} विमलो ॥

२५

विमलक्खाणयमेयं कहियं^{३१} भवियारणं बोहणट्ठाए । पलहुयकम्माण मणे निब्बेयं कुणइ निसुयं च ॥ १२६

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये विमलाख्यानकं

सप्तमं समाप्तम् ॥

*

1 A D दंतो । 2 B सट्ठाणं । 3 B सवलं । 4 B विणडेणं । 5 A D एत्थं । 6 A D कियं ।
 7 B जिणहराइं । 8 B कारवेइं । 9 B विवाइं । * In place of this stanza, the following is
 found in B:—पुव्वकयाणं पूयं करावइ [य] सुट्ठु विविहरिद्धीए । सिद्धंतपोत्थयाइं लिहावए पूयए संवं ॥१११॥
 10 C सुणेइं । 11 B निरयाण । 12 B जाव य । 13 B सुहेण । 14 B परवसणो । 15 B तिब्बसुलेण ।
 16 A D मंताइ य । 17 C जायंति । 18 B विमलेण । 19 B तवो । 20 A सामिण ! । 21 B होह ।
 22 B C विचारं । 23 B D सुक्खं । 24 C पवरं । 25 A D आलिंचिऊण । 26 B पुत्तं । 27 B रजे ।
 28 B it is not to be found in this Ms. 29 B गहेऊणं । 30 A अथेव । 31 B निदलणिं ।
 32 B दिणं; C किविणं । 33 B दुहयाणं । 34 B काऊण य । 35 B जिणाणं । 36 B व्व । 37 B
 it is not to be found in this Ms. 38 B सुणो महा । 39 B इह । 40 B रासिं । 41-43 B
 उपपन्नविमलनाणो । 44 B पावित्तो । 45 A D भणियं । 46 B भव्वाण । † B D पञ्चमीफलसंख्यकं
 विमलाख्यानकं सप्तमं समाप्तम्; C इति महेश्वरसूरिविरचितं सप्तमं विमलाख्यानकं समाप्तम् ॥

८. धरणकहा

पाणीण तहाभावं विमलगयं अक्खियं समासेण । चरणाण तहाभावं धरणगयं अक्खिमो एण्हिं ॥ १
 अवरविदेहे रम्मे जंबुद्दीवस्स मज्झयारम्मि । नरवइ इव बहुदारा नयरी करवंदिया नाम ॥ २
 कण्णो व्व सवणजम्मो पडो व्व परगुत्तगोवओ^१ निच्चं । जसवम्मो^२ तत्थ निवो अंजणतणओ व्व हरिनाहो ॥ ३
 अत्थोवायणकुसलो निच्चं चिय रायकज्जतल्लिच्छो । तस्स य सरलो नामं सब्बत्थं य उत्तमो मंती ॥ ४
 इह-परलोयविरुद्धं काउं मित्ताइवंचणं तह य । नरवइरंजणकज्जे दब्बं^५ चिय संचए सो वि^६ ॥ ५
 एयं चं अयाणंतो^७ दोन्नि वि लोयाइं बाह^{१०}ए निच्चं । परकज्जं चिय किज्जइ सब्बपयारेण लोएणं ॥ ६
 पोसंतस्साप्पाणं^{११} पावेणं दोग्गई हवईं सहला । परपोसणं अकज्जो^{१३} दोग्गइगमणं च विहलं^{१४} च ॥ ७
 लहिऊण निओइत्तं^{१५} जो यं विराहेइ परियणं सयलं । सो पावइ अचिरेणं^{१७} वंधण-भरणाइं नियमेणं^{१८} ॥ ८
 न वि अत्थि न वि य होही न वि य गओ को वि सब्बलोयम्मि । जेण निओयठिएणं निवंगेहं बहुकयं एत्थ ॥ ९
 लद्धे वि^{२१} निओइत्ते^{२२} मित्ताइं जो करेइ बहुयाइं । रुद्धे^{२३} वि नरवारिदे निवाहो तस्सं नियमेणं ॥ १०
 इह-परलोइयकज्जं अहियारी जं करेइ विहवम्मि । तं चिय लग्गइ हत्थे इयरह वंदी^{२५} य णरओ य ॥ ११
 तम्हा निओइएहिं कायव्वं उभयलोयं^{२६} अविरुद्धं^{२७} । मोत्तुं रायविरुद्धं वयणाइएहिं निच्चं पि ॥ १२
 तह रक्खइ सो सरलो दब्बं तं चेव सब्बकालं पि । जह लोओ चितेई हरणोवायाइं बहुयाइं ॥ १३
 भंडाराओ एगो रयणाइं चरणलेवमग्गाइं^{२८} । भंडारिओ हरित्तो^{२९} पेसइ देसेसुं^{३०} अन्नेसुं ॥ १४
 अह अन्नया कयाइं पच्चंतनिवेण सरलपासम्मि । बहुवत्थरयणहत्थो दूओ संपेसिओ तत्थ ॥ १५
 कयसम्माणो दूओ अप्पेउं पाहुडं पयंपेइ । सरलस्स वयणमेयं नियसामियकज्जसूयणयं ॥ १६
 मह रज्जं तुहतणयं एयं नाऊण तह करेज्जासु । जसवम्मो^{३२} मह सययं मित्तो चियं जह दढं होइ ॥ १७
 नइसरिसीं रायाणो निज्जंति महंतएहिं वालेउं^{३५} । हवइ अमच्चायत्तं^{३६} रज्जं जेणेह लोयम्मि ॥ १८
 परमत्थेणं^{३७} रज्जं होइ महंताणं^{३८} एत्थ लोयंमि । जम्हा सब्बो लोओ तेसिं चिय कुणइ आणत्तिं ॥ १९
 गेहिणिरहियं गेहं रज्जं च महंतएहिं परिहीणं । देह-मणाणं दुक्खं करेइ सब्बेसु कज्जेसु ॥ २०
 कण्णद्धारिविहीणं^{४०} बोहित्थं जह जलम्मि डोलेइं । सिद्धं-महंतयैरहियं रज्जं पि हु तारिसं होइ ॥ २१
 इयं सोऊणं वयणं सरलो दूयस्स सम्मुहं भणइ । तुह पहुणो नत्थि भयं जाव अहं जीविमो एत्थ ॥ २२
 अन्नं पुच्छामि अहं तुम्हं रयणाइं^{४४} कत्थ एयाइं ? । मह पहुणो चिय गेहे जेणं एयाण अत्थित्तं ॥ २३
 तुम्हं^{४५} चियं नयरीओ^{४७} गएहिं वणिएहिं तत्थ दिन्नाइं । दूएणं परिकहिए सरलो एयं विचितेइ ॥ २४
 हक्कारेउं वणिं सव्वं पुच्छामि साममाईहिं । जेण पउत्तिं लहिमो रयणाणं निग्गमस्सेह ॥ २५
 अह पेसिऊण दूयं वणिंयां हक्कारिऊण सब्बे वि । तह पुच्छइ सो सरलो जह नायं तेण सव्वं पि ॥ २६

१ B इण्हि; C एयं । २ B गोवओ । ३ C धम्मो । ४ B सत्थो । ५ B सब्बस्स । ६ B सज्जं ।
 ७ A D उ । ८-९ B चिययाणंतो । १० C बाहिउं । ११ B *स्तापा । १२ C भवे । १३ B सकज्जं ।
 १४ B अहलं । १५ A D निओयत्तं । १६ B उ । १७ B अइरेणं । १८ C नियमाइं । १९ A D सो य ।
 २० C (५) नियं । २१ A D it is missing in these Mss. । २२ AD निओइयत्ते । २३ A रुद्धे ।
 २४ B नत्थि । २५ B वंधो; C वंधा । २६ A भयलोय; B सब्बहा वि । २७ A D *मविरुद्धं । २८ B C
 *लग्गाइं । २९ B हरेत्ता । ३० A D अन्नेसु । ३१ A D देसेसु । ३२ C जसधम्मो । ३३ A D चिय ।
 ३४ B *सरिसरि । ३५ B चोलेओ; C वालेउं । ३६ B अमच्चायत्तं । ३७ B परमत्थेण य । ३८ B मम
 ३९ B कजाधारं । ४० C विहूणं । ४१ C डोलेइ । ४२ B सिद्धिं । ४३ B *महमच्छं । ४४ A रय
 ४५ A D तुम्ह । ४६ A D चिय । ४७ B नयरीए । ४८ C मणुए । ४९ C

भंडारियस्स नाउं चरणेहिं रयणनिग्गमं^१ सरलो । कुविओ चलणच्छेयं कोरेइ जणाण पच्चक्खं ॥ २७
 अह मरिज्जणं सरलो भमिज्जणं नरय-तिरियजोणीसु । लहिज्जण चरणछेयं सवत्थं वि दुक्खिओ^२ बहुहा ॥ २८
 मणिवइए गुणवणिओ सिरीया नामेण भारिया तस्स । वीरो^३ पुत्तो जाओ कमेण सो सरलजीवो उ ॥ २९
 तस्स य आमूलाओ तत्ते दुद्धम्मि पडिय सहसं^४ ति । दोन्नि वि पाया दट्ठा सडिएहिं^५ य पंगुलो जाओ ॥ ३०
 भमडंतो पड्दियहं पंगुलो तत्थ चेव नयरीए । जाओ जोवणवंतो कमेण सो पुत्तजोएण ॥ ३१
 ताव य तप्पिउभाया समणो नाणी यं आगओ^६ तत्थ^७ । उवसमलद्धिसमेओ चेइयमवणम्मि उवविट्ठो ॥ ३२
 पंगू वि जणेण समं पणमिय गंतूण तं^८ मुणिमुहाओ^९ । पंचमिफलक्कित्तणयं मुणेइ सो मुट्ठु निव्विज्जो ॥ ३३
 सोज्जण बहुपयारं पंचमिफलवन्नणम्मि गयचित्तो । गिण्हइ मुणिणो मूले पंगू सरिपंचमी तइया ॥ ३४
 पुत्ते वयम्मि पच्छा कालकमेणं कोरेइ उज्जवणं । चितइ मणेण एयं चलणाभावेण निव्विज्जो ॥ ३५
 जइ सच्चं किर एयं पंचमिकरणाओ इच्छियं होइ । तो चरणविणासो वि हु तहभावो चेव मे^{१०} होजा ॥ ३६
 एयं काज्जण मणे मरिज्जणं एत्थ भरहमज्झम्मि । कुसुमपुरे नरवइणो कोसलनामस्स गेहम्मि ॥ ३७
 धरणीए^{११} धणवइए^{१२} धरणो नामेण सो सुओ जाओ । वड्ढइ वड्ढियतेओ^{१३} विणयाइसमन्निओ सुहयो ॥ ३८
 अन्ना वि देवमइया कोसलनिवभारिया तया आसि । तीसें य सुओ महणो अणुजेडो धरणकुमरस्स ॥ ३९
 धरणो महणो दो वि हु अन्नोन्नं सुट्ठु नेहपडिवद्धा । सव्वं पि हु करणीयं कुणंति ते एगचित्तेण ॥ ४०
 वयण-पणामाईयं दोण्हं^{१४} वि मायाण दो वि ते पुत्ता । कुव्वंति भत्तिजुत्ता पड्दियहं तत्तजुद्धीए^{१५} ॥ ४१
 उचियं चिय होइ इमं जणणीए पयणं तु संसारे । तीए समाणो जेणं न हु अन्नो हियकरो तेणं^{१६} ॥ ४२
 गन्मड्ढिं^{१७} वि^{१८} तणए माया चित्तेण आउला होई । तवुद्धिरक्खणत्थं सुट्ठु उवाए वि चितेइ ॥ ४३
 चालत्ते वि हु निच्चं रोगाइनिवारणाय मोहेणं । ओसह-तिस-भुक्खाओ सहंति जत्तेण मायाओ ॥ ४४
 चालाणं फेडंती असुईमाईणि कुच्छणिज्जाइं । सकयत्थं चिय मन्नइ जणणी अप्पाणयं सुट्ठु ॥ ४५
 जह जह वड्ढइ तणओ तह तह जणणीए वट्ठ(ट्ठु)ए नेहो^{१९} । तणयाणं पुण थोवो^{२०} ताणं उवरिम्मि सो होइ ॥ ४६
 आगन्माओ दुहयो^{२१} जइ वि हु तारुन्ननासओ तह य । तह वि हु तणओ इडो जुवइणं होइ पयईए ॥ ४७
 माया-पिई^{२२}-गुरूणं^{२३} उवयारो नेय तीरए काउं । विहवेण सरीरेण वि^{२४} किं बहुणा एत्थ मणिणं ? ॥ ४८
 धरण-महणाण दोण्हं^{२५} वि जिणवरधम्मम्मि सुट्ठु रत्ताणं । ईसां^{२६} विमुक्काणं कइवयवरिसाणि^{२७} वोळित्ति ॥ ४९
 अन्नदियहम्मि पत्ते कोसलराया वि लोयपच्चक्खं । जुवरजे^{२८} गुणजुत्तं धरणं अहिसिंचए तुड्डो ॥ ५०
 अहिसित्तं जुवरजे^{२९} धरणं सोज्जण जणवओ सब्बो । वयणं जंपइ एयं अज्ज सणाहा इहं पुहई ॥ ५१
 महणजणणीए हियए चित्ता अइदारुणा इमा जाया । मह तणयस्स न रज्जं सुविणे हु अत्थि मत्ते हं ॥ ५२
 जेणं सहोथरे वि हु रज्जं न हुं^{३०} चित्तयंति^{३१} नरवइणो । मुत्तूणं नियतणयं किं पुण सावत्तं^{३२} अणुए^{३३} ? ॥ ५३
 कारणवसेण धरणो मज्झं तणयंमि^{३४} वलई नेहेण । मा कुणउ एस रुड्डो डिमं^{३५} रज्जस्स कजम्मि ॥ ५४
 उवयारेणं मारइ सत्तुं जो होइ जाणओ^{३६} लोए^{३७} । उवयारमयाण जओ पुण उट्ठाणं फुडं नत्थि ॥ ५५

१ B °निग्गमो । २ A D चरणं ३ B दुक्खितो । ४ A C मुणिवइए । ५ A वीरो । ६ B सहसो-त्ति ।
 ७ B C सडिएहिं य । ८ B °जोतेणं । ९-१० B समागओ । ११ B पयं । १२-१३ B मुणिवरं ताहे ।
 १४ C उज्जमणं । १५ C सह । १६ B धरणीए; C धणवइए । १७ C धरणीए । १८ C °देहो । १९ B
 दोह । २० A D °जुत्तीए । २१ A C D जेणं । २२ B °गए । २३ B वि हु । २४ C मुट्ठु । २५ B
 मोहो । २६ A थोवो । २७ B दुहत्तो । २८ A D °पिट्ठं । २९ A D °गुरूवाणं; C °गुरूवयणं । ३० A
 य । ३१ B दोन्नि । ३२ B इसाय; C इसाइ । ३३ B °वरिसाइ । ३४ C जुवरजे । ३५ C जुवरजे ।
 ३६ A य । ३७ B C दंति । ३८ B सावत्थए । ३९ B जणुत्ते । ४० A तणयमि । ४१ B वल्लय; C D
 वल्लइ । ४२ A D चिचं । ४३ B जाणए । ४४ C कोओ ।

घाएण हणिजं तो हणइ यं सो चेव दिव्वजोएणं । उवयारेणं पहओ हत्थं पि न चालए नियमा ॥ ५६
 सावत्तयाण नेहो कज्जविहूणो^३ न एत्थ नियमेण । जलं-अणलाणं^४ संगो न हु होइ अणंतरो^५ जेणं ॥ ५७
 मह तणओ वि अणेणं तह गहिओ कवड-नेहकलिएणं । जह सुविणे वि न चितइ मणयं^६ पि हु मंगुलमिमस्स^७ ५८
 केणावि उवाएणं धरणं मारेमि जइ वि अन्नाया । नियमा मरेज्ज नेहीं महणो वि हु धरण विरहेण ॥ ५९
 एयाणं च विओए राया वि मरेज्ज एत्थ नियमेण । *तं चिय फिट्ठइ नियमा जं लग्गं नवर पिंजणए ॥ ६०
 तम्हो तं^८ चियं करिमो^९ जेणं वाही इमस्स इह होइ । एवं कयम्मि नियमा मह पुत्तो राणओ होइ ॥ ६१
 इय चित्तिज्ज ताए^{१०} कारेउं जोगपाणहीयाओ । रयणविचित्ताओ^{११} दढं फंसेणं चरणनिहणाओ ॥ ६२
 हक्कारेउं धरणं पभणइ सा पुत्त ! मज्झ एयाओ । केणं वि अन्नाएणं^{१२} नरेण ढोयणिय दिन्नाओ ॥ ६३
 तस्स य तुट्ठाए मए भुंजाविय अंगलित्तयं दिन्नं । दीणाराण य लक्खं दिव्वं तह अस्सजुयलं च ॥ ६४
 एयाओ मए पुत्तय ! तुम्हं चलणाण सोहजणयाओ । अब्बंगाओ^{१३} तं^{१४} चियं धरियाओ सुट्ठु जत्तेणं ॥ ६५
 अन्नं पि पुत्त ! मज्झं जं किं चि^{१५} वि अत्थि गेहमज्झम्मि । लट्ठयरं मणइडं तं तु^{१६} दाऊण इच्छामि ॥ ६६
 मायाए एस पयई जं कत्थइ पावई^{१७} मणोणं तु । तं सब्बं तणयकए संचइ दूरे वि निवसंती ॥ ६७
 अन्नं च पुत्त ! लोए सिंगारो विट्ठयाण हसणिजो^{१८} । तेण इमाणं तुम्हं^{१९} परिभोओ जुज्जए काउं ॥ ६८
 धरणो वि भणइ माए ! किं पडिवज्जाविणं बहुएणं^{२०} ? । तुम्हचं^{२१} अम्हाणं गेणहेउं जुज्जए जेण ॥ ६९
 सुट्ठु वित्तिन्नाण जओ तणयाणं भोयणेहिं बहुएहिं । मायाकवलेण विणा निव्वाणं^{२२} नेयं हिययम्मि ॥ ७०
 परिहेऊणं ताओ जाव य धरणो धरम्मि संपत्तो । ताव यं इत्ति^{२३} विलीणं^{२४} दोन्नि वि चलणा उ जोएणं^{२५} ॥ ७१
 रायाईओ^{२६} लोओ^{२७} मिलिओ सहस त्ति विम्हिओ हियए । दुक्खत्तो भणइ इमं किं एयं दारुणं जायं ? ॥ ७२
 दिट्ठीदोसो एसो भणइ जणो नत्थि एत्थ संदेहो । एरिसियाओ^{२८} जेणं पाणहियाओ न दीसंति ॥ ७३
 देवमइए^{२९} वि भणियं मज्झं दोसेण पावकम्माए । अइदारुणं महंतं वसणं धरणस्स संजायं ॥ ७४
 अन्नो वि जणो^{३०} भणिही^{३१} ईसाए एरिसं कयमणाए । ता पज्जालह जलणं जेणाहं पविसिमो तत्थ ॥ ७५
 उवयारत्थं पि कयं जायं अइसस्स कारणं मज्झं^{३२} । संती वि करंताणं वेयालो उट्ठं^{३३} अहवा ॥ ७६
 अह धरणो भणइ तयं^{३४} अंबे ! मा एरिसं पयं पेसुं । दुप्पुत्तो हवइ जओ कह वि दुमार्यां ण लोयम्मि ॥ ७७
 पुब्वजियं च पावइ सब्बो वि हु माए ! एत्थ लोयम्मि । अन्नस्स देइ दोसं जो होइ अयाणओ^{३५} सुट्ठु ॥ ७८
 धरणाइएहिं एवं मरणाओ नियत्तियाए ताए वि । पाणहियाओ^{३६} लेउं पक्खित्ता जलणमज्झम्मि ॥ ७९
 मारेउं मरइ सयं वसणं दाऊण रोयं^{३७} अलियं^{३८} । इत्थी कवडेण जुया तं नत्थि ह जं न विरएइ ॥ ८०
 इत्थीवीसासेणं वसणं पावेइ नियमओ पुरिसो । चलचित्ता दयरहिया साहसकलिया य जेणेसा ॥ ८१
 अलियं पि सच्चतुल्लं जंपंती कवडसंजुया इत्थी^{३९} । विउसाण वि हिययाइं रंजेइ किमिह अन्नेसिं ? ॥ ८२

1 C हणइ । 2 it is not to be found in this Ms. 3 B C विहीणाण । 4 B C it is not found in these Mss. 5 B अनलं । 6 B जलणं । 7 B अणंतरो । 8 B जेणं । 9 B मणयं । 10 B एसो । * The whole latter half is to be found thus in C:—एवं च तत्थ फिट्ठइ जं किर लग्गं च पिंजणए । 11 B वम्हा । 12 B णं । 13-14 B चियं करिमो । 15 B तीए । 16 ACD केणा । 17 A C D भणाएणं । 18-20 B अन्नवंग्गाओ निचं । 21 C पि । 22 B तह । 23 C पावइ । 24 A D हसणीओ । 25 A D जुज्जं । 26 A पडिवज्जामिएणं; B पडिवज्जाए पयं । 27 B बहुयाए । 28 B तुम्हचं । 29 B न-निव्वाणं । 30 B होइ । 31-32 B इत्ति । 33 B विलीणो । 34 B जोएणं । 35 B सब्बो वि-रायं । 36 B लोओ । 37 B एरिसियाओ । 38 B देवमइयाए । 39 B भणेइ । 40 B जणो । 41 C अयस्स । 42 B मज्झं । 43 B उट्ठो । 44 C इमं । 45 C पयं पेह । 46 A C D इ माया । 47 B अयाणओ । 48 B पाणाहियाओ । 49 A D रोयं । 50 A D अलियं । 51 B विरहेइ । 52 B एत्थ ।

मणइच्छियं पि जायं दोसो वि हु अवणिओ^१ मए ताव । देवमई^२ अइतुडा नियगेहं पाविया पच्छा^३ ॥ ८३
 धरणो वि मणे चितइ जस्स पहावेणं पावियं रज्जं । तं जइ सुकयं सच्चं ता चलणा होतु अचिरेण ॥ ८४
 तं नत्थि जं न सिज्जइ पुत्तेहिं समन्नियाणं जीवाणं^४ । तेणं चिय पुत्ताइं करेति जाणंतया निच्चं ॥ ८५
 हियए वि जं न मायइ जं न वि जुत्तीहिं वडइ लोयम्मि । दूरं जं च असज्जं तं पि हु पुत्तेहिं संपडइ ॥ ८६
 इय चित्तिज्जण बहुयं^५ कुणइ मणे निच्छियं^६ इमं धरणो । जाव न जाया चलणा ताव न भुंजामि असणीयं^७ ॥ ८७
 निच्छयरहियाण जणे कज्जं न हु सिज्जए अणूयं पि । निच्छयजुत्ताणं पुणो गरुयं पि हु सिज्जए कज्जं^८ ॥ ८८
 कइवयदिवसेहिं तओ आउट्टा रायदेवया अहियं । भूमीसयणम्मि ठियं धरणं पइ जंपए एयं ॥ ८९
 कीस तुमं आदन्नो ? तुट्टा हं पुत्त ! तुज्ज सत्तेणं । तुह पाया संजाया अन्नं पि य भणसु जं कज्जं^९ ॥ ९०
 धरणेण वि सा भणिया कुणसु पसायं करेसु मह एयं । काऽसि तुमं वरसामिणि ! कीस पसन्ना महं तं सि^{१०} ॥ ९१
 किं उवचिन्नो^{११} दिन्नो एस वरो अहव इयरहा चेव ? । पाया वि^{१२} मज्ज नट्टा केण वं दोसेण सहस ति^{१३} ॥ ९२
 कुलदेवया तवाहं नियओ साहम्मिओ^{१४} यं तं^{१५} मज्ज । सत्तेण य परिकलिओ^{१६} तेण पसन्ना अहं तुज्ज ॥ ९३
 उवचिन्नो^{१७} चेव तए एस वरो पंचमीए माहणी^{१८} । तेण न किलिडुकम्मो निमित्तमेत्तं^{१९} अहं एत्थ ॥ ९४
 तुह असुहकम्मपरिपेरियाए कवेडण देवमइयाए । जोगियर्पाणहियाहिं चरणाण विणासणं जायं ॥ ९५
 परिपुच्छिज्जण धरणं कहिज्जणं कोसलस्स सच्चं पि । नियटाणं संपत्ता कुलदेवी रयणिविरमम्मि ॥ ९६
 अह जायम्मि पहाए दहुं धरणस्स चरणसच्चावं । लोओ विम्वहयमरिओ अहिययो^{२०} मिलिओ^{२१} कोट्टेण^{२२} ॥ ९७
 जणमज्झगओ^{२३} धरणो जंपइ लोयाण वोहणनिमित्तं^{२४} । वयणं मणाभिरामं सुइसुहजणयं च सद्धानं^{२५} ॥ ९८
 कह न सुओ^{२६} जिणवम्मो जस्स पमावेण एरिसं कज्जं^{२७} ? । पच्चक्खं चिय जायं देवाण वि तोससंजणयं ॥ ९९
 सिरिपंचमीवैलेणं^{२८} सच्चं पि हु पावियं मए एयं^{२९} । पुणरवि करेमि तं चिय पच्चक्खं दिट्ठपच्चइयं ॥ १००
 बहुएहिं समं गहियां पुणरवि धरणेण पंचमी तइया । गंतूणं जिणमवणे सरीणं पायमूलम्मि ॥ १
 कोसलनरवइणा वि हु पूयं काज्जण जिणवरिदाणं । रइयं वट्ठावणयं दिवसाणं जाव मासं तु ॥ २
 वित्ते वट्ठावणए दिन्ने दाणम्मि बहुपयारम्मि । देवमई पट्टविया पिउगेहे विनडिउं^{३०} बहुहो ॥ ३
 अन्नदियहम्मि राया धरणं अहिंसिचिज्जण नियत्ते । जुवरंजे पुण महणं दिक्खं जिणदेसियं लेइ ॥ ४
 धरण-महणार्णं दोण्हं वि रत्तसिरिं तत्थ भुंजमाणाणं । वच्चइ कालो बहुओ कलियाणं धूय-पुत्तेहिं ॥ ५
 देवमइया वि तत्तो अट्ट-दुह-ट्टेहिं संजुया पावा । मरिज्जणं उववन्ना अइरुदा वाणमंतरिया ॥ ६
 कोसलमुणिं च दहुं एगंते ज्ञाणसंठियं संतं^{३१} । चित्तइ रोसाविट्ठा इण्हं^{३२} विनडेमि एयं पि ॥ ७
 पावेण इमेण अहं विनडेउं सबलोयपच्चक्खं । नीसारिया अयंटे निदयहियएण रुट्टेण ॥ ८
 अगणिय निययं दोसं मुणिणो उवरिं करेइ सा रोसं । अहवा पाएण जणो एरिसओ चेव संसारे ॥ ९
 काउं षणवइरुयं^{३३} आगंतुं कोसलस्स पामूले । मणइ रुयंती एयं पुत्तेहिं निसारिया अहयं ॥ ११०
 अणुकूलय-इयोहिं उवसग्गेहिं न सक्किओ जाव । खोहेउं^{३४} मुणिवसहो^{३५} ताव य खग्गेण सो डिन्नो ॥ १११

1 B अवणितो । 2 B देवमता । 3 B पमावेण । 4 B समन्नियस्स । 5 B लोयम्मि । 6 B सुचित्ति ।
 7 A निच्छियं । 8 B सज्जणइ । 9 A निच्छियं । 10 B सहायाण । 11 C एयं । 12 B किं नि । 13 B उवचित्तो । 14 A य । 15 B य । 16 B साहम्मितो । 17 B it is not to be found in this Ms. 18 B नुनं । 19 B पत्तकलितो । 20 A उवचित्तो । 21 B माहणी । 22 B चित्तं । 23 B जोगियं । 24 B पमाए । 25 B it is not in this Ms. 26 C मिलि । 27 B कोट्टेण; C इट्टेण । 28 B गतो । 29 B ट्टाए । 30 B लोकाणं । 31 B न । 32 B सुहो । 33 B जायं । 34 B पंचमी । 35 B करणेणं । 36 B एयं । 37 B दिट्ठि । 38 B वरिया । 39 B विनडियं । 40 B बहुयं । 41 C दुव । 42 B महणेण । 43 A दोहि । 44 C ता वि । 45 A एहिं । 46 A रुयं । 47 B D सोनेट 48 B वसतो ।

अहियासितस्स दहं खीणे कम्ममि कोसलमुणिस्सं । जायं केवलनाणं निव्वाणं तह य सहस ति ॥ १२
 अन्नदियहम्मि नयरे केवलनाणी दिवायरं नाम । दट्ठूण समोसरियं धरणो महणो य वंदंति ॥ १३
 नारय-तिरिय-नराऽ-मरभवाण जं कारणं इहं किं पि । तं सच्चं चियं तेणं कहियं भोएहिं संजुत्तं ॥ १४
 *रोहेणं नरयगई अट्ठेणं तिरियसंभवो होइ । मज्झिमगुणेहिं मणुया धम्मेणं देवजाईओ^४ ॥ १५
 सुक्कज्जाणेण पुणो^५ सिद्धिगई होइ कम्मरहियाणं । संखेवेणं कहियं मए वि गइकारणं एयं ॥ १६
 कोसलचरियं सोउं केवलिवयणाओ^६ धरण-महणेहिं । अईनिव्विन्नमणेहिं गंतूणं निययगेहेसु ॥ १७
 दाऊण विविहदाणं काऊणं जिणवरारं पूयं च । खामेऊणं लोयं^७ रज्जं दाऊणं तणयाणं^{१०} ॥ १८
 गंतूण जिणिंदघरे^{११} वंदित्ता जिणवराण बिंवाइ । उवविसिय ताण पुरओ^{१२} पढंति गाहाण जुयलं च ॥ १९
 जय सत्ततत्तेदेसय ! जय सामिय ! पुन्न-पावपरिहीण ! ।

जय असरीर ! निरामय ! जय जिणवर ! पवरनाणहु ! ॥

१२०

तुम्ह पसाएण म्हं दिक्खागहणं च तह य निव्वाणं^{१३} । आमरणंतं जायउ समाहिमरणं च अंतम्मि ॥ २१
 अह उट्ठिऊण तत्तो वंदित्ता मुणिवरं महासत्तं । गिण्हंति दो वि दिक्खं निव्विन्ना भवकडिल्लाओ^{१४} ॥ २२
 विहरंता यं कमेणं पत्ता सत्तुंजयम्मि^{१५} गिरिपवरे । संलिहिऊणं देहं अणसणयं तत्थ पडिवत्ता^{१६} ॥ २३
 चइऊण देहगोत्तिं^{१८} तोडेउं कम्मबंधणं निविडं । दुग्गं भयं^{१९} परिहीणं सिवनयरिं^{२०} पाविया दोवि ॥ २४
 धरणक्खाणयमेयं सोऊणं जो करेइ पंचमियं । सो नर-सुरसोक्खाइं भुंजेउं^{२१} लहइ मोक्खं^{२२} पि^{२३} ॥ २५

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये धरणाख्यानकं
 अष्टमं समाप्तम् ॥

*

९. देवीकहा ।

धरणस्स कहा कहिया चरणतहाभाँवसंजुया जाँव । अच्छितहाभावजुयं देवीएँ अक्खिमो एण्हि ॥ १
 रामकहेव ससीओ^१ कामिणिहियओ^२ व पुँरिसवद्धासो । कंतारो व ससाही उत्तरदेसो इहं अत्थि ॥ २
 तत्थ यं पुह्वीतिलया देवत्थाणी व जंतउँवसिया । अत्थि पुरी अइरम्मा तक्खसिला नाम विक्खाया ॥ ३
 अयलो व बहुपहाणो राया नामेण सीयलो तत्थ । पिसुणो व पयडअलिया संतिमई भारिया तस्स ॥ ४
 ईसावसेण तीए सेससवत्तीण तत्थ जोएणं । अच्छीणं निम्महणं निद्वयहिययाएँ निम्मवियं ॥ ५
 पडिवज्जावइ एवं^३ तुम्हं वसणेण मज्झ बहिणीओ । निद्दा वि णट्ठपाया दूरे चिय भुक्खमाईयाँ ॥ ६
 असणाईयं ताणं पइदियहं देइ अप्पणाँ चैव । ण्हावइ मलइ विलेवइ नियदोसनिवारणट्ठाए ॥ ७
 दट्ठूण तीएँ चरियं राया विणएण रंजिओ सुट्ठु । सब्बेसु वि कल्लेसु तं चिय अग्गेसरिं^४ कुणइ ॥ ८
 सुहकजरएण जओ^५ नयणविट्ठुणाण दंसणं पढमं । परिहरियव्वं सययं जत्तेणं बुद्धिकलिएणं ॥ ९

1-2 B घणघाइ चाउसु कम्मेसु । 3 C पि हु । * The following first half is found in B:—
 अट्ठेणं तिरियगई रोहेणं होति नरयदुक्खाइ । 4 B लोगो ति । † B केवलनाणेण सासयसुहाइ । 5 B °वव-
 णाड । 6 B सइ । 7 C °राइ । 8 B सच्चं । 9 B च सुयाण । 10 B दाऊण । 11 B °हरे । 12 B
 पुरतो । 13 C निव्वहणं । 14 B °कडिल्लातो; C °कुडिल्लानो । 15 A ण । 16 A सत्तुजयम्मि । 17 B
 C पडिवक्खं । 18 A D °गुत्ति । 19 C भव । 20 B सिद्धिपुरी । 21 B भोत्तूणं । 22-23 B नेव्वाणं ।
 † B D पंचमीफलसंस्चकं धरणाख्यानकम् ॥; C °विरचितं पञ्चमीफलसंस्चकं धरणां ॥ 24 A D °जहा ।
 25 A D ताव । 26 C देवीओ । 27 C सहीओ । 28 B हिययं । 29 B व । 30 A D बि । 31 A
 °भोवसिया । 32 C इयं । 33 C °माईयं । 34 A अप्पणो । 35 B C अंतेउरिं । 36 B जतो ।

अंधो कुट्टी पंगू छिन्नोद्धो छिन्नकन्न-नासो यं । पढमं चिय चलिणं वजेयथा पयत्तेणं ॥ १०
 तुद्धं पडिपुंनंगे निम्मलवसणे यं इट्ठभणिणं य । दिट्ठे य कज्जसिद्धी नियमा पुरिसाइ होइ ॥ ११
 संगो य अंधएहिं हरइ वलं नियमओ मणुस्साणं । सव्वाणं पि गहाणं अंधगहो दारुणो जेणं ॥ १२
 इय चित्तिजण राया ताए चिय संगमं कुणइ पायं । सा वि मणे परितुट्ठा मन्नइ अप्पाणयं छेयं ॥ १३
 पावं पि हु काऊणं वंचेउं मित्तमाइयं तह य । अत्ताणे^१ बहुनेहो^२ होइ ददं पावकलियाणं ॥ १४
 पावेणं^३ जा लच्छी लच्छिनिहा^४ चैव सा अहं मन्ने । परिणामे दुहजणया भुत्तं च विसुइयाहेउं ॥ १५
 स चिय मन्नइ लच्छी दोसु वि लोएसु जा सुहं जणइ । नियमित्तं वंधुभोजा इयरा पुण नाममित्तेणं ॥ १६
 भोत्तूणं विसयसुहं संतिमई अह कमेण गरिजणं । नारय-तिरियगईसुं अंधत्तं पावए दुहिया ॥ १७
 इह चैव भरहवासे चंदउरे वउल्लेसेट्ठिघरिणीए । संतिमईए जीवो उववन्नो धूयभावेणं ॥ १८
 नाभेणं^५ इंदुमइयां तीए सही आसि पउमिया नाम । सा वि य सावयधूया जिणवरमयरंजियमईया ॥ १९
 उववासइ पंचमियं वंदइ विंवाइं जिणवरिदाणं । पत्तार्णं देइ दाणं अणुदियहं सुणइ धम्मकहं ॥ २०
 उवरोहेणं तीए इंदुमईया वि जाइ जिणभंवेणे । कुणइ पणामाईयं जिणवरमाईणं एमेव ॥ २१
 उवरोहेणं लोओ कुणइ बहुं^६ नवरि एत्थ पाएणं । परमत्थठियाणं जओ सीयंति हु सव्वकजाइ ॥ २२
 निरवेक्खया जईणं वि^७ कालाइविभागओ^८ इहं भणिया । सेसाणं पुण कजे जुज्जइ सोवेक्खया चैव ॥ २३
 असमत्थो वि हु जायइ कालवसेणं समत्थओ जेणं । निरवेक्खयाण जुज्जइ काऊणं तेण लोयम्मिं ॥ २४
 जाए पाणिग्गहणे दोण्ह वि कुमरीण ताण कालेणं । इंदुमईए नयणा केण वि दोसेण निच्छूढा ॥ २५
 अह पउमियाए भणियं वहिणि ! इमं^९ तुज्झ संतियं नूणं । उट्ठिन्नं अइरोदं जम्मंतरसंचियं^{१०} कम्मं ॥ २६
 संतं पि जेण कम्मं देइ फलं सव्वजीवरासीणं । ददं खेत्तं कालं भवं च भावं च संपप्प ॥ २७
 जम्मंतरम्मिं कस्स वि दिन्नं अंधत्तणं तए सुयणुं ! तस्स फलं नूणमिणं एहिं^{११} संपावियं तुमए ॥ २८
 जं पि हु कीरइ केण वि कस्स वि^{१२} जीवस्स दुक्खमिह लोए ।
 तं पि हु किर पाविज्जइ एत्थं जहन्नेण दसगुणियं ॥ २९
 कम्मं च पुव्वरइयं अणुभवियव्वं च नियमओ चैवं^{१३} । तवसा वा सोसिज्जइ केण वि पुत्तेहिं कलिणं ॥ ३०
 तम्हा तुमं^{१४} पि^{१५} वहिणी ! भावेणं लेसुं पंचमी महई । जम्मंतरे वि जेणं अंधत्तं दूरओ जाइ ॥ ३१
 तद्वयणेणं ताए गहिया सिरिपंचमी विहाणेणं । गंतूण जिणिंदघरे भावेणं दुक्खभीयाए ॥ ३२
 अइविसयासत्ताण वि दुक्खेहिं विडंविआण जीवाणं । धम्मम्मि मई जायइ गुरुकम्मं पाणिणं मोत्तुं ॥ ३३
 गुरुकम्मा जेण इहं वाहिजंता वि तिक्खदुक्खेहिं । अहिययरं पावं चिय कुणंति तं^{१६} अट्ठ-रोदेहिं^{१७} ॥ ३४
 अट्ठं रोदं^{१८} ज्ञाणं नियमा पावाण होइ^{१९} कारणं^{२०} । तेणं चिय विउसजणो एसिं वज्जणं कुणइ ॥ ३५
 चित्तेणं चिय वंधइ पुन्नं पावं च जीवसंघाओ^{२१} । उवओगवज्जियाणं थेवं चिय वंधणं जेणं ॥ ३६
 पउमं^{२२} वि हु पइदियहं इंदुमईए जिणिंदधम्मम्मि । कुणइ थिरत्तं तइया देसण-दारप्पयारोहिं^{२३} ॥ ३७
 इंदुमइया वि पच्छा जिणवरधम्मम्मि निचला जाया । काऊण इमं हियए मित्तो न हु वंचओ^{२४} होइ ॥ ३८

1. C उ । 2. A हेट्ठे; D हिट्ठे । 3. C परि । 4. B इ । 5. B अत्ताणो । 6. B माणो । 7. B पाणेउं ।
 8. B निभा । 9. B मेत्तं । 10. B मेत्तेण । 11. B धवलं । 12. C नामेण । 13. A C इंदुमई । 14. B साहूण । 15. A जिणवरं । 16. B विंवाण । 17. A D लहुं । 18. C विआण । 19-20. A D जईणं ।
 21. A D विहागओ । 22. A D यं जणे वि; C विउसेहिं । 23. C महं । 24. B संतियं । 25. B तरेवि ।
 26. A सुयण । 27. B इण्ह । 28. A व । 29. B इत्थ । 30. B जेण । 31. B जोसिज्जइ । 32. A D तुमा ।
 33. A वि । 34. A तेसु । 35. B तीए । 36. C ते । 37. B रुहेणं । 38. B रुहं । 39. B कारणं । 40. B होइ । 41. B संघातो । 42. B चैव । 43. B पउमी । 44. B प्पयारेण । 45. B वंधिओ ।

पुन्नम्मि वए चितइ इंदुमई उज्जमीय एणं । नयणाई होंतु मज्झं अन्नभवे सव्वअहियाइ ॥ ३९
 नयणाणं चंगत्ते सव्वं पि हु चंगयं इहं अंगं । मुह-वन्नं भल्लिमाए अन्नार्णं वि भल्लिमा जेणं ॥ ४०
 अन्नेण नरो बद्धो छुट्ठेज्ज कयाइ दिव्वजोएणं । दिट्ठीए पुण बद्धो सययं पि न छुट्ठइ कया वि ॥ ४१
 सव्वान वि दूईणं दिट्ठि चिय एत्थ दूइया निउणा । इट्ठा-उणिट्ठविहायं जेणं सा चेव वंजेई ॥ ४२
 जं नयणाण न भावइ हिययं दूरेण तं फुडं चयइ । तेणं चिय नयणाणं माहप्पं सव्वकज्जेसु ॥ ४३
 अह अन्नया कयाई इहई^७ भरहस्स मज्झखंडम्मि । अहिच्छत्तनामियाए नयरीए माहवनिवस्स ॥ ४४
 लीलावइवरिणीए मरिउणं कम्मपरिणइवसेणं । इंदुमईए जीवो उववन्नो कुच्छिमज्झम्मि ॥ ४५
 पडिपुत्तेसु दिणेसुं सोहणलग्गम्मि संपवत्तम्मि । उत्तत्तकणयवन्ना जाया तीसे सुहा कन्ना ॥ ४६
 जायाए जेण तइया दिप्पइ सव्वो वि जणवओ ताव^८ । देवि त्ति नाम तीसे ठवियं जणणीए तेणेव ॥ ४७
 वड्ढंतीए तीए वड्ढइ तारुन्नयं सलावन्नं^९ । तरुणाणं तावकरं अणंगसत्थं व अंगमयं^{१०} ॥ ४८
 सीसे वि तीए धरिया पिट्ठि^{११} चियं ठंति केसया निच्चं । अहवा कसिणसहावां पहुणो दिट्ठिं विवज्जंति ॥ ४९
 सरलो वि कुडिलरूवो तीए निडालम्मि कुडिलसंचाओ । अहवा अलियपसंगे सरला वि हु कुडिलया होंति^{१२} ५०
 किन्हाओ कुडिलाओ भमुहाओ दो^{१३} वि^{१४} तीए^{१५} रायंति । लोयणवाणजुयाओ^{१६} मयणस्स व चावलहीओ^{१७} ५१
 सवणंतं पत्ताइं निम्मल-कसिणाई^{१८} तीए नयणाइं । विउसाणं व मणाइं कस्स व^{१९} हिययं न मोहंति^{२०} ? ॥ ५२
 किं वन्निण वहुणा ? सव्वं पि हु तीए अंगसंठाणं । इयरतरुणीण दिट्ठं मसिवट्ठं देइ वयणेसुं ॥ ५३
 कुलकमवसेण तीए धम्मो वि हु जिणमओ मओ निच्चं । नर-सुरसुहसंजणओ मोक्खस्स पसाहओ^{२१} तह या ॥ ५४
 कुलकमओ वि हु पत्तो मेळिज्जई^{२२} दोससंजुओ धम्मो । दालिंदं पिव दुहओ कलिउणं विउसलोएणं ॥ ५५
 पउमा वि समाहीए मरिउणं लच्छिसुंदरो देवो । माहिंदे वरकप्पे उववन्नो पुन्नजोएणं ॥ ५६
 ओहिन्नाणवसेणं देवि दट्ठूण णेहवसवत्ती । सो सहसा संपत्तो अहिच्छत्तं रयणिसमयम्मि ॥ ५७
 इंदुमईए रूवं काउणं नयणवज्जियं तत्थ । पउमी^{२३} कट्ठियं-कलियं दंसेई ज्जत्ति गायंती^{२४} ॥ ५८
 जम्मंतरचरियाइं जह जह गायंति ताओ^{२५} जुवईओ । तह तह देवीहिययं करुणाए समाउलं जायं ॥ ५९
 दट्ठूण वि^{२६} जुवईओ स्यमाणं विडजणं पि सहस त्ति । कुव्वंति अंसुवायं जाईए पच्चयवसेणं ॥ ६०
 अह जायम्मि पहाई^{२७} दट्ठुं^{२८} रूवं^{२९} च^{३०} ताणं सी^{३१} देवी^{३२} । ठाणं जाई^{३३} कज्जं^{३४} सव्वं पि हु पुच्छई^{३५} कमेणं^{३६} ॥ ६१
 ताहिं^{३७} वि सव्वं कहियं जं जहवत्तं च अन्नजम्मम्मि । तं सोउं देवीए जायं जाईए संभरणं^{३८} ॥ ६२
 अह मुच्छिउण सहसा निवडीया आसणाओ भूमीए । पच्छा रायाईया दुहचित्ता तत्थ सम्मिलिया ॥ ६३
 सलिलेणं अनिलेणं आसत्था उट्ठिउण सा देवी । आलिंगिउण पउमीं दुहिया अइनिम्भरं स्यई^{३९} ॥ ६४
 अबला वाला नीया दुक्खं रुइएण उवसमं नेति^{४०} । तविरहियाण ताणं मरणं चिय जायए जेणं ॥ ६५
 संठविउणं ताओ उवविसिउं आसणेसु सव्वे वि । अहियं विम्हियचित्ता पुच्छंति यं कारणं तत्थ ॥ ६६

1 B उज्जमाय । 2 A होंति; D हुतु । 3 B °पुन्न° । 4 A C पन्नाण । 5 B °विभाय° । 6 A D विजेइ । 7 B इहेव । 8 B तीए । 9 B डयरम्मि । 10 B सुहादिणे चेव । 11 B उत्तड° । 12 C ताए । 13 B सहाययं । 14 B °गयं । 15 B पिट्ठं । 16 B चिय । 17 B °सभावा । 18 B हुंति । 19-20 B तीए । 21 B दो वि । 22 B °जुयातो । 23 C °किन्हाइ । 24 B वि । 25 A D मोहंति । 26 B C नयणेसु । 27 B य साहओ । 28 B मेळिज्जइ । 29 B °कोएणं । 30 B पउमा । 31 B कट्ठिय° । 32 B गायंतं । 33 B ताव । 34 A दट्ठूणं । 35 A it is not found in this Ms. 36 B रभाए । 37-42 A दट्ठूणं रूवयं च देवीए । 43 A B जाई । 44 A कम्मं । 45 B पुच्छइ । 46 B जेण । 47 B तेहिं । 48 B संसरणं । 49 A C पउमी । 50 B मणइ । 51 B C नेइ । 52 C हु ।

अह लच्छिसुंदरेण वि नियरूचं पयडिऊणं अइरम्मं । निवमाईणं पुरओ^१ कहियं सव्वं पि तुत्तंतं ॥ ६७
 कहियम्मिं तम्मि पच्छा जाओ बहुआण धम्मपडिबोहो । पच्चयओ चिय पायं कजेसु पयट्टए लोओ ॥ ६८
 दाऊणं देवीए वत्था-ऽऽभरणाई^२ बहुपयाराइं । सुयणु ! सरेजसु वसणे भणिऊण अदंसणो जाओ ॥ ६९
 सुरलोयगए देवे विम्हयभरिओ जणो वि विक्खिरिओ । देवी वि धम्मकज्जे अहिययरं उज्जमं कुणइ ॥ ७०
 राया वि मणे चितइ कस्सेयं कन्नयं पयच्छामि ? । अणुरूवो मीणं^३ वरो विरलो चिय एत्थ लोयम्मिं ॥ ७१
 अहवा किं बहुएणं ? विरएमि सयंवरणं मंडवयं । जेण वरेइ सयं चिय एस चिय रोइयं^४ पुरिसं ॥ ७२
 कारावियं च वाहिं नयरीए सरिसभूमिमायम्मि । मंडवयं अइविउलं^५ मंचेहिं समन्नियं रुइरं ॥ ७३
 आहूया रायाणो जे के वि हु दसदिसासु वट्ठंति । दिन्नाई^६ अ वासाइं^७ सयणाऽऽ-सणमाइकलियाइं ॥ ७४
 अन्नदियहम्मि जाए कन्नाए सयंवरस्स जोगम्मि । सवे^८ वि^९ यं नरवइणो मंचेसु पइड्डिया कमसो ॥ ७५
 देवी^{१०} वि भूसियंगी चडिऊण रहम्मि जुत्ततुरयम्मि । पविसइ मंडवमज्जे खोहंती^{११} निवइचित्ताइं ॥ ७६
 दइण तयं इतिं सवे वि हु नियमणम्मि चितंति^{१२} । सो चिय पुरिसो सुहओ^{१३} जस्सेसा वडिही मालं ॥ ७७
 अफा(प्फा)लियम्मि तूरे तह य पढेतेहिं वंदिण सएहिं । नियपडिहारी कमसो दंसेइ नराहिवे सवे ॥ ७८
 सवे वि हु मोत्तूणं देवी वरमालियं गुणदुस्स । कंठम्मि विलेवेई कायंदीनयरिनाहस्स ॥ ७९
 एत्थंतरम्मि कुविया नरवइणो वयणयं पयंपंति । अवमाणं अम्ह कयं सव्वाण वि पेच्छ एयाए ॥ ८०
 रूवाइएहिं कलिए सवे वि हु मेल्हिऊणं निवतणए । सव्वाण अहम्मयेरे पात्राए वड्डिया माला ॥ ८१
 अहवा जाइवसेणं^{१४} सरियाओ तह य दंष्ट्रमहिलाओ । मोत्तूणं उच्चाईं^{१५} नीयं चिय जंति पाएण ॥ ८२
 अन्नो पुण भणइ इमं दोसो मणयं पि नत्थि एयाए । नयणाण चरियमेयं ताणं चिय निग्गहं कुणिमो ॥ ८३
 गहिऊण तओ चावं लोहमइं गोलियं च वलेउं^{१६} । निच्छोलइ नयणाइं देवीए लाहवगुणेणं ॥ ८४
 आकंदिऊण पडिया धरणीए निययलोयपरियरिया । देवी सरेइ हियए अह लच्छीसुंदरं देवं ॥ ८५
 वसणम्मि समावडिए इत्ति उवायस्स चितणं^{१७} उचियं^{१८} । इयरह वट्टइ दुक्खं समयं चिय निसुणमाणेणं ॥ ८६
 उज्जोयंतो गयणं विमाणरयणेहिं सो सुरो सहसा । संपत्तो नेहवसा लोयाण विचोहणहाए ॥ ८७
 थंभेऊणं सयले^{१९} निवतणए जंपए इमं वयणं । उव्वहह पुरिसनामं^{२०} ववहारं नेयं जाणेह ॥ ८८
 एक्को चिय परिणैई कन्नं किर जाणए जणो सव्वो । तां तम्हे^{२१} इह खुहिया कहह महं केण कजेणं ? ॥ ८९
 जम्मंतरसंजणिओ संजोओ जेण एत्थं मिहुणाणं । रूवाइया तेणं नेहस्स न कारणं होति ॥ ९०
 अह गिण्हिऊण देविं^{२२} फंसेउं करयलेहिं अच्छीणि । सव्वाण वि पच्चक्खं भणइ इमं पेसलं वयणं ॥ ९१
 जम्मंतरम्मि तुमए सुयणु ! कया पंचमी सुभत्तीए । तस्सं पभावेणं तुहं नयणाइं होतुं पउणाइं ॥ ९२
 तक्खणमेत्तेणं तओ नयणाइं तीए^{२३} सुट्ठं रम्माइं । जायाइं लोयाणं जिणधम्मे पच्चयकराइं ॥ ९३
 भणिया य सुरेण इमं नरवइणो देविछायजणणत्थं । जइ इइं नियजीयं ता देविं नमहं उडेउं ॥ ९४
 ते वि हु मरणभएणं मेल्हितां जाइमाइअहिमाणं । सब्बजणाणं पुरओ^{२४} नमंति देवीए पयकमलं ॥ ९५

1 B पइडिऊण । 2 B पुरओ । 3 B कहियं पि । 4 A D °ssहरणाई । 5 A C D इमीए । 6 B
 लोगम्मि । 7 B रोइउं । 8 B °रम्मं । 9 B रुइयं । 10 B दिन्ना । 11 B it is not to be found in
 this Ms. 12 B आवासातो । 13 B सव्वं । 14-15 B चिय । 16 B कुमरी । 17 B लोभंती । 18
 B चितंति । 19 B धम्मो । 20 B मेल्हिऊण । 21 B °वसेसं । 22 B D दइ । 23 B उच्चाई । 24 B
 वलेवि । 25 A चितउं । 26 A उचिउं । 27 B सव्वे । 28 A D °माणं । 29 B नेग । 30 A तो ।
 31 A तुज्जे । 32 B इय्य । 33 B देवी । 34 B °मंतरे वि । 35 B तीए । 36 B पहावेण । 37 A
 होति ; D हुंति । 38 B °मित्तेण । 39 B सुट्ठ । 40 B तीए । 41 B °धोच° । 42 A D नमहु । 43 B
 मिच्छिता । 44 B पुरतो ।

इत्थी वा पुरिसो वा पणमिज्जइ नेर्य एत्थं लोयम्मिं । होति गुण चिय पुज्जा तुम्हा मा दुक्खिया होह ॥ ९६
 देवीए सुरो भणियो पव्वजं लेमि निम्मलं अहयं । जम्मंतरे वि जेणं^१ दुक्खाण न भायणं होमि ॥ ९७
 तेणावि हु सा भणिया अज्ज वि तुह अत्थि भोइयं कम्मं । पच्छा लहिहिसि दिक्खं नाणं चरणं च निव्वाणं ॥ ९८
 अह खामिऊण सव्वे^२ वत्तेउं जिणमयस्स माहप्पं । गंतूणं सुरलोएँ सो भुंजइ उत्तमे भोए ॥ ९९
 सव्वेहिं पि निवेहिं गुणङ्क-देवीण नेहकलिएहिं । सुहलग्गम्मि पवत्ते पाणिग्गहणं विणिम्मवियं ॥ १००
 हय-गय-देसाइयं दिनं सव्वेहिं तत्थ देवीए । एयं तं संजायं चुणणगया चुंटिया आया ॥ १
 एकसहावं वत्थुं नत्थि इहं सच्चयं^{१०} जिणाभिहियं । सत्तूण वि जेण इमं मित्तत्तं पयडयं दिट्ठं ॥ २
 सत्तू वि होइ मित्तो मित्तो वि हु सत्तुसन्निहो चेव । तम्हा रोस-पमोए दोसु वि अनियामिएँ चेव ॥ ३
 माहवनिवेण पच्छा सम्माणेऊण सव्वनरवड्ढो । संपेसिया कमेणं निय-नियनयरेसु सव्वे वि ॥ ४
 देवी वि गुणङ्कजुया विसयसुहं उत्तमं पि^{१२} भुंजंती । दिक्खं जिणवरभणियं हियएणं वंछए निच्चं ॥ ५
 भुंजंताणं भोए देवी-गुणङ्काण परिणइवसेणं^{१३} । जाया दो वरपुत्ता गुणचंद-गुणायरा नामं ॥ ६
 सव्वं पि तेहि नायं जं किं पि वि पयरएँ इहं लोए । अहवा रायसुयाणं एयं चिय मंडणं होइ ॥ ७
 विन्नाणाइविहीणो राया सव्वाण चेव लोयाणं । होइ सया हसणीओ जुत्ता-उजुत्तं अयाणंतो ॥ ८
 राया समणो मंती दूओ तह चेव धम्मअहिगारी । नियसत्थेण विहीणा कयं पि कज्जं विणासेति^{१०} ॥ ९
 मुक्खो राया लुद्धो मित्तो दुट्ठा य महिलिया लोएँ । थोवेण वि कालेणं मूलस्स विनासया होति ॥ ११०
 जायं पाणिग्गहणं बहुविहकज्जाहिं^{१८} ताणं कुमराणं^{२०} । धम्मे य मई निउणा अकहियपुट्ठा वि संजाया ॥ ११
 उवएस-निसग्गाणं होइ निसग्गं च उत्तमं ताव । नइसग्गियाण जम्हा न हु जायइ अन्नहा बुद्धी ॥ १२
 अह अन्नया कयाई गुणङ्करायस्स तिबवाहीए । पाणा इत्ति पण्डा पवणेणं दीवी(वि)यसिह व ॥ १३
 तस्स कए करणीए लोएणं^{२१} सुट्ठु दुक्खियमणेणं । काऊण सोरगं नासं गुणचंद-गुणायराणं पि ॥ १४
 सोहणदिणम्मि जाए गुणचंदो ठाविओ निवपयम्मि । जुव्वरजे अहिसित्तो गुणायरो विउल्लगुणकलिओ ॥ १५
 दो वि^{२५} यं तणया भणिया देवीए निहियतत्तहिययाए । मेल्हहं पुत्तां ! तुम्हे^{२०} पव्वजं गिण्हमो^{२०} जेणं^{२१} ॥ १६
 तेहिं वि भणिया देवी खयम्मि मा खिवसु खारयं माँएँ ! । पिय-दुक्खियाण अम्हं हिययविसामो तुमं चेव ॥ १७
 देवीएँ तओ भणियं वीसामो को वि नत्थि जीवाणं । मोत्तूण दुक्खरहियं सिद्धिपयं सासयं पुत्त ! ॥ १८
 चित्तं जत्थ निवेसइ जीवो इह कज्ज-कारणवसेण । सो चेव होइ सत्तू अहवा मरणेण वोच्छेओ^{२९} ॥ १९
 भत्तारवज्जियाणं^{३४} गिहम्मि^{३५} नारीण भोय्यरहियाणं । वावारेसु रयाणं न य घरवासो पव्वज्जा ॥ १२०
 तम्हा नियमेण मए पव्वज्जा चेव^{३७} पुत्त ! कायव्वा । एवं भणिए मुक्का पव्वजं गिण्हए देवी ॥ २१
 धम्म-उत्थपयट्ठाणं आलवणमेत्तमेव सयणाइं । न^{३९} हु^{४०} निच्छयहिययाणं इह होइ निवारओ को वि^{४१} ॥ २२
 काऊण तवच्चरणं खविऊणं^{४२} तह य घाइकम्माइं । उप्पाडियं कमेणं केवलनाणं च देवीए ॥ २३
 पडिवज्जिय सेलेसिं नाऊणं आउयं च अइथोवं । खविऊणकम्मसेसं मोक्खं^{४४} पि^{४५} हु पावियं^{४६} सुहयं^{४७} ॥ १२४

१ B एत्थ । २ B नेय । ३ B लोयंति । ४ B पुज्जो । ५ C तम्हा । ६ B जिणं । ७ A D सव्वं ।
 ८ A D °लोयं । ९ C जाया । १० B सव्वयं । ११ B अनियामियं । १२ B हु । १३ B °वसेणं । १४ C
 चेव । १५ B पहरए; C पडरए । १६ B विणासंति । १७ B चेव । १८ B °प्ययारेण; C °कत्ताण । १९ C
 तह । २० B कुसरीणं; C कुमाराणं । २१ B सोएणं । २२ B सोय° । २३ B जुय° । २४ B विमल° ।
 २५-२६ B चिय; C वि हु । २७ B मेल्हह । २८ B पुत्तय ! । २९ B तुम्हे । ३०-३१ B जेण नेण्हामि ।
 ३२ B अम्मो ! । ३३ B विच्छाहो । ३४ B °विरहियाणं । ३५ B गिहं पि । ३६ B भोग° । ३७ B पुत्त
 ३८ B चेव । ३९-४० B अह । ४१ A कोइ । ४२ B खविऊण य । ४३-४७. ~~विपत्ता~~ परमतिव्वाणं
 नाणपंच ८

देवीएँ कहं एयं सोऊणं जो करेइ पंचमियं । सवेसिं पि सुहाणं सो वि हु खलु भायणं^१ होइ ॥ १२५
इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये देव्याख्यानकं
नवमं समाप्तम् ॥

*

१०. भविस्सयत्तकहा ।

लोयणतहभावजुयं वित्तंतं देविसंतियं भणियं । दीवंतैरसोक्खजुयं भविस्सदत्तस्स वोच्छामि ॥ १
मुणिवइ इव बहुविजओ सायर इव दोणिपोयपरिकलिओ । जंबुदीवो रम्मो दीव-समुदाण मज्झगओ ॥ २
तस्सं यं दाहिणभरहे^३ मज्झिमखंडम्मि तित्थपुत्तम्मि । वम्मम्मि य पइदियहं सुहरसकलिए विसालम्मि ॥ ३
सग्गो^४ व सुसमेओ सुगओ इव अजसत्तपन्नवओ । चंदो व नहालीणो चक्कं पिव बहुपयावासो ॥ ४
उवहि व विविहरयणो दिवससमूहो व भदियसमाणो । हत्थि व पउरपमओ^५ कुरुदेसो अत्थि रमणीओ ॥ ५
हंसो^६ व सुप्यारं नयरं नामेण गयउरं तत्थ । सरओ^७ व सुद्धकंटं^{१०} दिगयरविं व बहुउदयं ॥ ६
कामो व सयाणंगो इंदो इव सुरगणेहिं कयसोहो । कउरववंसप्यभवो भूपालो नाम तन्नाहो^{११} ॥ ७
दुद्धा-उदुद्धसमावं पुहइं^{१२} कोहाइवजियमणेणं । पालंतेणं सययं^{१३} नियनामं तेण सच्चवियं ॥ ८
जो चिय पालइ पुहइं^{१४} सो चेव य एत्थ होइ भूपालो । जो पुण अन्नायरओ सो चरडो अहव लुंटाओ ॥ ९
तत्थेव य वरनयेर धणवइनामेण वाणिओ तइया । सव्वाण वि लोयाणं^{१५} विहवेणं^{१६} उत्तमो आसि ॥ १०
भूपालस्स वि पूओ^{१७} विहवेणं सो दहं^{१८} तहिं^{१९} जाओ^{२०} । सब्बजणाणं^{२१} उवरिं सेट्ठियं पावँएँ तह य ॥ ११
विहवेणं गरुयत्तं विहवेणं^{२२} सयणपरियणाइयं । विहवेणं सुहभावो विहवेणं वसणपरिहाणी ॥ १२
गुणिणो मुणिणो^{२३} धीरां जाइ-कुलाहिं भूसिया अहियं । धणवइणो घरदारे पइदियहं सेवया जंति ॥ १३
तम्हा जह तह जुअइ विहवस्सुप्पायणं इहं लोए । विहवरहियाण जेणं सबो वि परम्महो होइ ॥ १४
कमलसिरी सिरितुल्ला तस्स य सेट्ठिस्सं वल्लहा भज्जा । अणुदियहं पइमत्ता अणुकूला सब्बकज्जेसु ॥ १५
सा चेव हवइ भज्जा पइइहं जा करेइ अणुदियहं^{२४} । इयरा चंडसहावा वरिणीरुवेण वइरिणिया ॥ १६
घरिणीकुसलत्तेणं सोहं पावेइं^{२५} इह जणे पुरिसो^{२६} । अइकुसलो वि हु जेणं पुरिसो किं हंडियं^{२७} लेइं^{२८} ? ॥ १७
विसयसुहं सेवंती कमलसिरी अह कमेण संजाया । गन्मवईं^{२९} सुहसुविण्णीं वहमाणी हिययआणंदं ॥ १८
कुलया कंतसरुवा विहवजुया वल्लहा य नियपइणो । गन्मविहूणीं नारी अकयत्थं मुणइ अप्पाणं ॥ १९
जह जह वइइ गन्मो तह तह तीए वि वड्डए अंगं । अहवा उदरपवट्ठीं^{३०} जणणीए कुणइ वट्ठ(हु)त्तं^{३१} ॥ २०
दोहलए पडिपुण्णे कालेणं^{३२} तीएँ दारओ^{३३} जाओ । नयण-मणाणंदयरो जणणीए तह य लोयाणं ॥ २१
चालचरियाइँ दड्डु अन्नाण वि होइ नेहसंवंधो । जणणीएँ पुणो नेहं जणणि चिय जाणए तणए ॥ २२
पिउ-माईसुं नेहो नासइ इत्थीण तेत्तिओ^{३४} नियमा । तणयाणं जम्मेणं वत्थूण सहावओ एत्थं ॥ २३
वित्ते वद्धावणए दिन्ने दाणम्मि विविहलोयाणं । कालेण कयं नामं भविस्सदत्तो त्ति पियेरेहिं ॥ २४

१ B भायणो । * B पञ्चमीफलसंस्मृचकं देवी(व्या)ख्यानकं समाप्तं नवमम् ।; C महेश्वरसूरिविरचितं पञ्चमीफलसंस्मृचकं देव्याख्यानकं समाप्तं नवमम् । २ C दिव्वं । ३-५ B दाहिणभरहे वत्तस्स य । ६ B सग्गु । ७ B ° पडमो । ८ B हंसु । ९ B सरठ । १० A D ° कट्टं । ११ B नरनाहो । १२ B पुहवो । १३ B सन्नं । १४ C पुहइं । १५ B वणिजाणं । १६ B विहवाणं; C विहवेण य । १७ B पुरओ । १८ B तहिं । १९ B दहो । २० B जातो । २१ A C D ° जणेणं । २२ B पावियं । २३ B विहवेण य । २४ A D मुणओ । २५ A वीरा । २६ C चित्तस्स । २७ C पइदियहं । २८ B C पावंति । २९ B C पुरिसा । ३० C हंडिओ । ३१ C लोए । ३२-३३ B तदमं वइइ सुहेणं । ३४ B ° विहीणा । ३५ B ° वड्ड । ३६ B D A वड्डत्तं । ३७ B समएणं । ३८ B दारतो । ३९ B तित्तिओ ।

अहुवरिसो य तो^१ सो^२ उवणीओ उज्झयाण पढणत्थं । अचिरेणमधीयाओ^३ विज्जाओ तेण सच्चाओ ॥ २५
जिणधम्मस्स वि तत्तं विन्नायं तेण विणयपउणेणं^४ । लोयस्स वि ववहारो तेण जओ एत्थ निच्चाओ ॥ २६
मुत्तुं^५ जणववहारं तत्तं चिय जो करेइ निरवेक्खो । सो वज्जिज्जइ लोए धम्मस्स य हीलणं होइ ॥ २७
संजर्मजुत्तो वि जई हीलावंतो जिणस्स मग्गं तु । मिच्छादिट्ठिजणाओ हीणयरो सो इहं नेओ^६ ॥ २८
दोसेण दुगुंछाए समाहिगुत्तस्स मुणिवरिंदस्स । धणवइणो कमलसिरी सहस चिय अप्पिया जाया ॥ २९
भणिया सा धणवइणा मा पुरओ ठासु मज्झनयणाणं । अचिरेणं चिय वच्चसु नियपिउगेहम्मि किं बहुणा^७ ॥ ३०
कमलसिरीए भणियं नाह ! म जंपेसुं एरिसं वयणं । निक्कारणरोसणयं^{१०} डिंभाण वि जेणं हसणीयं^{११} ॥ ३१
गहिऊण तओ कंठे निस्सारइ नियगेहदाराओ । एगाणिणी रुयंती^{१३} कमलसिरी सो दढं कुविओ ॥ ३२
नायं ताओ अणाए रुद्धो नियमेण एस मह अज्ज । एयारिसं अणेणं कइया वि न चिट्ठियं^{१४} जेण ॥ ३३
तत्थेव य वरनयरे पिउंगेहे सा गया सुविच्छाया । दहुं च तइ इतिं पिउलोओ दुक्खिओ जाओ ॥ ३४
रुयमाणिं संठविउं^{१६} पुच्छंति य^{१७} कारणं च आगमणे । सा वि हु साहइ तेसिं सबं पिय भत्तुणो चरियं ॥ ३५
एत्थंतरम्मि पत्तो भविस्सदत्तो वि णायवुत्तंतो । कमलसिरीए भणिओ पुत्त ! न जुत्तं कयं तुमए ॥ ३६
तुह पिउणा पुत्त ! अहं केण वि दोसेण जइ वि निच्छूढा । तह वि हु तुह तं गेहं मोत्तूण न जुज्जए कह वि ॥ ३७
जंपइ भविस्सदत्तो न हु जुत्तं अंवि ! एरिसं वयणं । जणणीविरहे जम्हा जणओ खलु पित्तिओ^{१८} होइ ॥ ३८
तत्थेव य अच्छंतो वाणिज्जं चेव कुणइ सो कुमरो । सब्बकलासुं वि^{२०} कुसलो सब्बाण वि तोससंजणओ ॥ ३९
तत्थेव य वरदत्तो तस्स य घरिणी मणोरमी नाम । ताण य नागसरूवा धूया वररूवसंपन्ना ॥ ४०
सा परिणीया पच्छा धणवइणा मग्गिऊण वरदत्तं । तीसे जाओ पुत्तो नामेणं बंधुदत्तो त्ति ॥ ४१
कालेणं संपत्तो^{२२} तारुन्नं जाव रम्मयं सुहु । ताव वयसेहिं इमो भणिओ काऊण एगंते ॥ ४२
जो तरुणत्ते^{२३} दब्बं विढवेइ न नियवलेणं केणावि । सो विद्धत्ते सोयंइ^{२४} *कजेसु विसूरमाणेसु ॥ ४३
पुब्बवए दिवसम्मि अह्हिं मासेहिं एत्थ लोएण । तं किं पि हु कायबं जेणंते^{२६} सोक्खयं^{२७} होइ ॥ ४४
पुब्बजियदब्बाइ जो भुंजइ महिलिय ब घरमज्जे । सो पुरिसनामधारी^{२८} कह न वि लजेइ लोयम्मि ? ॥ ४५
विढवेऊणं दब्बं जो न वि वियरेइ सयणमाईसु । पुरिसायारो य फुडं सो निवसंइ महिलिया गेहे ॥ ४६
तम्हा सुवन्नभूमिं गंतूणं अज्जिमो महादब्बं । जेण जणाणं मज्जे पुरिसत्ते पाविमो लीहं ॥ ४७
जंपइ य बंधुदत्तो जुत्तं तुम्हेहिं जंपियं एयं । एरिसयं पुब्बं चिय मज्झ वि हियं^{२९} हियं चेव ॥ ४८
गंतूण पिउसयासे पभणइ एवं च बंधुदत्तो वि^{३१} ! ताय ! अहं वच्चामो सुवन्नदीवम्मि दविणत्थं ॥ ४९
धणवइणा वि य^{३२} भणियं जुज्जइ वणियाण एरिसं काउं । किं तु तुमं एगो चिय अम्हं चक्खू इहं पुत्तं ! ॥ ५०
देसंतरं च गरुयं सावायं तह य जलहिउत्तरणं । दविणं च^{३४} अत्थि तुम्हं भुंजंतं जं न निट्ठेइ^{३५} ॥ ५१
तह वि न मेल्हइ जाहे अइगाहं^{३६} कह वि बंधुदत्तो वि । ताहे सोऽणुन्नाओ पिउणा मायाए^{३७} किच्छेणं ॥ ५२
घोसावियं च नयरे सुवन्नदीव^{३८} च^{३९} जो वयइ को वि । तस्साहं वट्टेमो^{४०} सब्बेसु वि कज्जजाएसु ॥ ५३

1-2 B जाओ । 3 B °अधीयाओ । 4 A D °पढणेण । 5 B मोत्तुं । 6 A संयम° । 7 A होइ ।
8 C °सिरीय वि । 9 B जंपेह । 10 B °रूसणयं । 11 B होइ । 12 B हसणिज्जं । 13 A D रुयंती ।
14 B चेट्ठियं । 15 A पिउणो । 16 B संठवियं । 17 C हु । 18 B पित्तो । 19 C °कलाहिं ।
20 C it is not found in this Ms. 21 B C मणोरहा । 22 C सो पत्तो । 23 B तारुन्ने । 24 C
मियचलण । 25 A C सोवइ । * In B following quarter is found:-धम्मविहीणो जहा जीओ ।
26 B जेणं चिय । 27 B सोक्खमिह । 28 B °धारो । 29 B न विसइ । 30 B C हियय° ।
31 B त्ति । 32 C हु । 33 B चेव । 34 C पि । 35 A C D निट्ठाइ । 36 C अइगाहं । 37 B
मायाइ । 38 C °दीवम्मि । 39 C it is not found in this Ms. 40 B वट्टेमो ।

तं सोऊणं भणियं भविस्सदत्तेण वंधुदत्तस्स । जामि अहं चियं भाउय ! तुम्हं सत्थेण जइ भणह ॥ ५४
तुहत्तणओ चिय सत्थो पभणइ विणएण वंधुदत्तो वि^१ । जइ वच्चइ भाय ! तुमे ता मम सच्चं पि संपच्चं ॥ ५५
जणओ भाया वणिओ^२ जइ सत्थे होइ कह वि^३ पुत्तेहिं । ता जाण विएसो वि हु नियगेहं नत्थि संदेहो ॥ ५६
सच्चं पि कयं पिउणं *दीवंतरजोगयं च सच्चेहिं । पंचसयारणं यं सामी सत्थियपुरिसाण सो जाओ ॥ ५७
भणिओ य वंधुदत्तो मायाए डवियं सुट्ठु एगंते । तहं पुत्त ! कोरज तुमं भविस्सदत्तो जह न एइ ॥ ५८
इयरह एसो जेडो पिउविरहे सामिओ इहं होही । अहवा अद्धग्गाही पुत्तय ! इह संसओ नत्थि ॥ ५९
अन्नदियहम्मि सत्थो चलिओ सच्चो वि सो जणसमेओ । पत्तो कमेण गंतुं तीरे उदहिस्सं रुदस्स ॥ ६०
उवही^४ वि सत्थपुरओ उडइ इव^५ तुंगतरलकल्लो । अहवा गिहपत्ताणं कुणंति गरुया वि उट्ठाणं ॥ ६१
भरिऊण पवहणाइं सच्चे वि हु निययभंडजायस्स । चलिया मंगलपुवं सुवन्नदीवस्स मग्गेणं ॥ ६२
गच्छंताण कमेणं तुट्ठे सच्चानं^६ इंधणाईए । मग्गन्नुएहिं^७ सहसा नीया मयणायदीवम्मि ॥ ६३
तत्थ य उत्तरिऊणं गेण्हंति^८ फलाइयाइं सच्चे वि । वच्चंति य सच्चं^९ पि^{१०} हु पेच्छंति य पेच्छणिज्जाइं ॥ ६४
सच्चे वि तहिं पत्ता भविस्सदत्तेण वल्लिया जाव । ताव य चालइं पोए वेएणं वंधुदत्तो वि ॥ ६५
अह सत्थिएहिं भणियं भविस्सदत्तो न दीसए एत्थ । मोत्तूण कीस चलिया ? सत्थस्स न जुज्जए एयं ॥ ६६
अहं भणइं वंधुदत्तो एकस्सं कए न नासिमो सच्चे^{११} । न्हाया तडम्मि तुम्हे गुण-दोसा पुण महं एत्थ ॥ ६७
नाऊण तस्स चित्तं सच्चे वि^{१२} हु^{१३} संठिया^{१४} मणे^{१५} दुहिया^{१६} । पत्तो य तप्पएसे भविस्सदत्तो विचिंतेइ ॥ ६८
किं मं मोत्तूण गया ? किं वा सो चेव न हु इमो देसो ? । अहवा दीसइ चिण्हं तम्हा लोभेण^{१७} मुक्को हं ॥ ६९
इय चित्तिऊण तत्तो सो पुण वलिऊण हिंडए दीवं । कयलीहरम्मि रम्मे रयणी^{१८} वोलेइ ठाऊणं ॥ ७०
जाए पहायसमं^{१९} भमडित्ती गिरिवरस्स कडयम्मि^{२०} । पेच्छइ विवराभिमुहं^{२१} पुराणसोवार्णपंतीयं^{२२} ॥ ७१
चित्तइ मणेण एयं नूणं केणावि दिव्वपुरिसेणं । रइया सुवाणपंती कस्स वि ठाणस्स कजेणं ॥ ७२
अह चडइ तत्थ सणियं हियए काऊण निच्छयं एयं । सुपुरिसमग्गम्मि ठिओ पुरिसो पावेइ कल्लणं ॥ ७३
नीसरिओ विवराओ पेच्छइ नयणाभिरामयं^{२३} पुरओ । उववणगणसोहिल्लं अमरपुरीसरिसयं नयरं^{२४} ॥ ७४
उत्तुंगकणयसालं^{२५} तोरणकलसेहिं सोहियसुपारं^{२६} । अइग्गहिरपरिहिकलियं जणवरहियं च दट्ठूणं ॥ ७५
पविसइ विम्हियचित्तो पेच्छंतो वीहि-गेहपंतीओ । कंचण-रयणमयाओ देवारणं वि^{२७} तोसजणयाओ ॥ ७६
थेवंतरं च गंतुं पेच्छइ बहुभेयठाणपरिकलियं । कंचण-रयणसंभूसं आसणमाईहिं परिकलियं ॥ ७७
रायगिहं दट्ठूणं नीसरिउं^{२८} पेच्छए मणभिरामं । चंदप्पहजिणभवणं बहुविहरयणेहिं चिंचइयं ॥ ७८
काऊण कायसुद्धिं गहिऊणं^{२९} सुरंहि-गंधं-कुसुमाइं^{३०} । पविसियं दट्ठूण तहिं चंदप्पहसामियं^{३१} परमं^{३२} ॥ ७९

1 C पि उ । 2 A त्ति । 3 A ठणिओ । 4 B व । * B जोमं जं चिय सुवन्नदीवस्स । 5 C सयारणं । 6 C it is not found in this Ms. 7-8 B ठाविऊण । 9 B तुह । 10 A D उवहिस्स । 11 B उदही । 12 B इह । 13 B सच्चम्मि । 14 B मग्गन्नुएहिं । 15 B गिण्हंति । 16 B सच्चे । 17 B वि । 18 B चालइ । 19-20 C पभणइ य । 21 B एकस्स । 22 B सच्चं । 23-27 B मणदूमिया परंपत्ति । 28 B लोएण । 29 C रयणि । 30 B य पहासमए । 31 B उट्ठिता । 32 A कयडम्मि ; B मज्झम्मि । 33 B °हिमुहं । 34 B °सोयाणं । 35 C °पंतीओ । 36 A D °हिरामयं । 37 B एयं । 38 B °मालं । 39 B °दुयारं ; C सुयारं । 40 A D °परिहं । 41 B देवारणं । 42 B it is not to be found in this Ms. 43 C नीहरिउं । 44 B गहिऊण य । 45 B सुरभिं । 46 B °कुसुमं । 47 B °गंधाई । 48 C पविसइ । 49-50 B °सामिजिणपडिमं ।

- (a) पूणं भत्तीए अभिवंदिय देवए य अणुपुब्बि । उवविट्ठो पढइ इमे कुल्यं हरिसेण संजुत्तो ॥ ८०
 चउरासीलक्खपरिद्धियाण जीवाण सुट्ठु भीयाण । अभयं देसि तुमं चिय (b) अन्नो पुण नाममेत्तेणं ॥ ८१
 (c) संसारोयहिनिच्चुड्डयाण जंतूण अहियदुहियाण । हत्थालंबो परमो होसि तुमं चेव मन्ने हं ॥ ८२
 (d) कम्मरिवग्गपरिवेद्धियाण भवियाण ताससहियाणं । होसि जयम्मि सहाओ तं चेव य नत्थि संदेहो ॥ ८३
 (e) कोहाइतावसंतावियाण अइरित्तं-सिद्धिलगत्ताणं । धम्मोदयसेएणं तं चेव य कुणसि नेव्वाणं ॥ ८४
 दालिहं कंदनिरुं कंदियाण अवमाणकंदलिंजुयाणं । (f) तं चेव माणजणओ^१ सब्बोत्तमविहवदाणेणं ॥ ८५
 अइरोदवाहिपरिपीडियाण (g) किंछेहिं कह वि मुक्काण । नीरोगत्तं परमं तं (h) चेव य कुणसि लोयाणं ॥ ८६
 इह चंदप्पहसामिय ! नाऊणं^२ तुम्ह सरणमल्लीणो । अहमंवि भवभयभीओ तम्हा मह (i) भवखयं कुणसु ॥ ८७
 पुब्बविदेहे काउं केवलमहिमं जसोहरजइस्स । पुच्छित्ता वित्तं^३ भविस्सदत्तस्स जं भावि ॥ ८८
 अचुयकप्पमहिंदो^४ भविस्सदत्तस्स पुब्बनेहेण । सिरिचंदप्पहभवणे दिव्वक्खरपंतियं लिहइ ॥ ८९
 अह तत्तो उट्ठेउं भविस्सदत्तो वि बाहिरुद्धेसे । पेच्छइ वरभत्तीए रुद्धक्खरपंतियं लिहियं ॥ ९०
 एत्तो पंचमगेहे बहुविहरयणेहिं भूसियदुवारे । कन्ना भविस्सरूवा अच्छइ वररूवसंजुत्ता ॥ ९१
 तीए होही भत्ता भविस्सदत्तो ति^{१०} नत्थि संदेहो । धणवइणो^{११} घरिणीए कमलसिरीए सुओ सुहओ ॥ ९२
 पुणरुत्तं भावितो अत्थं तत्थं^{१२} क्खराण लिहियाणं । चित्तइ भविस्सदत्तो विम्हियचित्तो य तुट्ठो य ॥ ९३
 विण्णाण^{१३} पणओ पिउ-जणणीणं च नामगहणाओ । केण वि मज्झ निमित्तं लिहिया वन्नावली नियमो ॥ ९४
 इय निच्छिऊण हियए पत्तो गंतूण तत्थ गेहम्मि । गहिऊण तीए नामं सो जंपइ अतिहि वारि^{१६} ति^{१०} ॥ ९५
 सोऊण तस्स सद्धं सा वि मणे चित्तवेइ अइभीया । मणुयाणं इह^{१८} भावो न वि विज्जइ ताव नियमेण ॥ ९६
 असुरो को वि हु पत्तो मज्झ विणासाय नत्थि संदेहो । इयरह पुण मह नामं को जाणइ माणुसो एत्थ ? ॥ ९७
 इय चिंतंती तुट्ठी^{१९} जोयंती जाव पेच्छए कन्ना । ताव सयं^{२०} चिय दारं उग्घडियं^{२१} तस्स पुत्तेहिं ॥ ९८
 दट्ठूण तयं एतं निम्मलवररूवसंजुयं सोम्मं । हरिस-भएहिं समेया उडित्ता आसणं देइ ॥ ९९

(a) The following stanza is found in B in its place:-

पूणं भत्तीए सम्मं तह वंदिऊण भावेणं ।

उवविट्ठो जिणपुरओ भत्तिपरो थुणइ जिणइदं ॥ ८० ॥

(b) B संसारपिसायभीयाणं ॥ ८१ ॥

(c) In its place, the following stanza is found in B:-

भवजलं हिं बुड्डमाणं नाह ! तिरि-नरयदुक्खभीयाणं ।

अभयं देसि तुमं चिय को अन्नो तारणसमत्थो ? ॥ ८२ ॥

(d) The following stanza is found in B in its place:-

कम्मरिउत्तावियाणं भवदुक्खत्ताणं भवसत्ताणं ।

परमपयमग्गदेसय ! परमं ताणं तुमं एगो ॥ ८३ ॥

(e) The following stanza is found in its place in B:-

कोहाइकसायत्तायाणं बहुदुक्खतावतवियाणं ।

सिंचयसि तेसि देहं धम्मामयसीयलज्जलेण ॥ ८४ ॥

- 1 C अइमेत्तं । 2 B दारिदं । 3 C कंदियं । (f) The following latter half is found in B:-
 तं चिय माणुद्धरणं करेसि नियवयणविहवेण ॥ ८५ ॥ 4 A चेव य । 5 A D जओ । (g) B बहुदुक्ख-
 तत्तदेहाणं । (h) B छेण नवरि मुयाणं । 6 A माऊणं । (i) B व कुणेसि भव्वाणं । 7 B वुत्तं ।
 8 A D महिद्धी । 9 A D भविस्सणुं ; B भविस्सणुं । 10 B वि । 11 B वयणो । 12 B तस्सं ।
 13 A D विण्णाण-नाणं । 14 B एसा । 15 B वारं । 16 B ति । 17 A B मणुवाण ; मणुयाणं । 18 B
 इह ; C इह अ । 19 C नज्जइ । 20 A C तट्ठा । 21 B C ता । 22 B C पढमं । 23 B उघाडियं ।

सो उवविट्ठो संतो दट्ठुणं^१ तं जुवाणियं कन्नं । नियनयणाणं मन्नइ सफलत्तं^२ तद्धिणे चेव ॥ १००
 दोण्हं पि हुं अन्नोन्नं हिययवियण्णो य एरिसो जाओ । जई पुन्नपहावेणं^३ अम्हाणं होज्ज संवंधो ॥ १
 एत्थंतरम्मि जंपइ सहसा अह खेतदेवया तत्थ । तुम्हाण होउ पुत्तय ! संवंधो मज्झ वयणेणं ॥ २
 न्हाया भुत्तं-विलित्ता दो वि जणा जाव तत्थ अच्छंति । ताव य पत्तो असुरो नामेणं असणिवेगो त्ति ॥ ३
 चित्तइ सो वि मणेणं दीसइ मणुयणं मिहुणयं एत्थ । तां घळेमि समुद्धे गहिज्जणं निययहत्येहिं ॥ ४
 ताव य खणेण जाओ अहिअयरं सोऽसुरो पसन्नमणो । जाणइ ओहिवसेणं मह मित्तो एस पुव्विल्लो ॥ ५
 पच्छा भविस्सदत्तो भणिओ असुरेण नेहकलिण्ण । वरमित्त ! तुमं दिट्ठो चिरकालाओ इहं^{१०} अज्ज ॥ ६
 जम्मंतरवित्तंते कहिए असुरेण तस्स कुमरस्स । जाया मणम्मि तुट्ठी मिलियं चित्तं च अन्नोन्नं ॥ ७
 दोण्ह वि ताण खणेणं सुट्ठुविभूईए पाणिगहणं च । असुरेण समणुरूवं^{११} निम्मवियं जह य जणएणं ॥ ८
 भणिओ य तुमं राया एत्थ पुरे तह य सयलदीवम्मि । रयण-सुवन्नाईयं सव्वं चियं तुह कयं एयं ॥ ९
 इय जंपिज्जण वयणं^{१२} नियठाणं खामिज्जण सो पत्तो ।

ते वि हु दोन्नि वि पच्छा विसयसुहं तत्थ भुंजंति ॥

११०

अह अन्नया कयाई भविस्सदत्तेण पुच्छिया भज्जा । नियवुत्तंतं अक्खइ जं जहवित्तं च दुहं कलियाँ ॥ ११
 नयरं च दीवतिलयं^{१३} एयं राया जसोहरो एत्थं । भवदत्तो मह जणओ जणणी वि हु नागसेण त्ति ॥ १२
 अन्नो वि आसि लोओ बहुविहलोएण संजुओ सुइओ । विन्नाण-नाणकलिओ देवसमूहो व इह नाह ! ॥ १३
 केणावि हु सहस चिय सव्वो वि हु रायसंजुओ लोओ । रयणायरम्मि खित्तो अहमेव य मुक्किया एक्का ॥ १४
 मह जणणी-जणएहिं निय-नियरूवं^{१४} च कारियं पुव्विं । पेच्छंतीए इमाइं मए वि कालो इहं गमिओ ॥ १५
 तप्पभिइं भुंजंता विसयसुहं दो वि तत्थ नयरम्मि । अन्नोन्नं पडिचद्धा गयं पि कालं न याणंति ॥ १६
 कमलसिरी वि ससोया सुव्वयअज्जाए नाणकलियाए । कहइ रुयंती^{१५} दुक्खं नियतणयविओइया पणया ॥ १७
 अवणीय तीए^{२०} वहुयं सोयं सा समणिया सुवयणेहिं । गिण्हावइ पंचमियं वन्नित्ती तीइ^{२२} फलभावं ॥ १८
 कहियाइं ताइ^{२३} तीए^{२४} संवच्छर-मास-पक्ख-दियहाइं । होही जेसु इमाए भविस्सदत्तेण मेलावो ॥ १९
 तव्वयणसत्थहियया कमलसिरी सुव्वयाए पामूले । जिणसाहुपूयणरया अच्छइ ओहिं विचित्तेती^{२५} ॥ १२०
 आसा रक्खइ जीयं सुट्ठु वि दुहियाण एत्थ संसारे । होइ निरासाण जओ तक्खणमित्तेण मरणं पि ॥ २१
 अन्नदियहम्मि भणिओ भविस्सदत्तो वि निययकंताए । सामिय ! कहेसु मज्झं अप्पणयं ठाणमाईयं ॥ २२
 कहियं च तेण सव्वं जं जहवित्तं च^{२०} दीवपज्जंतं । सरिज्जण निययजणणिं पच्छा सो दुम्मणो जाओ^{२७} ॥ २३
 भणिओ य तीए सामिय ! कीस तुमं ज्झत्ति दुम्मणो जाओ ? । तुह विमणत्तं दट्ठुं मज्झं^{२८} दुहं^{२९} दारुणं होइ^{३०} ॥ २४
 अणुमाणेणं नज्जइ हियए इट्ठेण इट्ठसंतीयं^{३१} । सोक्खं जइ वा दुक्खं संकंतं वयणछायाए ॥ २५
 पभणइ भविस्सदत्तो पावो हं निट्ठुरो पिए ! सुट्ठु । तहवच्छलं पि जणणिं पेच्छामि न जेण गंतूणं ॥ २६
 गहिज्जण सारभूयं वच्चामो ताव जलहितीरम्मि^{३३} । तत्थ ठियाणं होही को वि हु अणुगामिओ सत्थो ॥ २७
 पभणइ सा वि हु सामिय ! जं तुह चित्तस्स किं पि पडिहाइ । तं कीरइ अचिरेणं अहं पि अणुकूलिया तत्थ ॥ २८
 अह पणमिज्जण चलणे दो वि हु चंदप्पहस्स भावेणं । संचारित्ति^{३३} कमेणं जं जं चित्तस्स पडिहाइ ॥ १२९

१ B दट्ठुण य । २ A D साफलं । ३ B य । ४-६ B पुत्ताणुभावओ जइ । ७ B सुत्तु ।
 ८ B मिहुणाण । ९ A तो । १० A D मए । ११ B रूयं । १२ C पि हु । १३ B एयं । १४ B सुहं ।
 १५ C कलियं । १६ B कलियं । १७ B इत्थ; C तत्थ । १८ B रूयं । १९ A रुवंती । २० A तीइ ।
 २१ B विन्नत्ता । २२ B तीए । २३ A तीइ । २४ A ताए । २५ B विचित्तंती । २६ B खु । २७ B जाओ ।
 २८ B मह । २९ B दुक्खं । ३० B जायं । ३१ C संतीयं । ३२ C पासम्मि । ३३ B संचारंति ।

अच्छंति तीरदेसे कइवयदिवसाई जाव सुहठाणे । ताव य पत्तो सत्थो संबधुदत्तो तहिं चेव ॥ १३०
उत्तरिजणं पुरिसा भमडंता पेच्छिजण तं मिहुणं । गंतूण सुहु मुइया कहंति ते बंधुदत्तस्स ॥ १३१
सो वि हु उत्तरिजणं जाव य पावेई तं पएसं तु । पेच्छइ भविस्सदत्तं ताव य अइलज्जिओ जाओ ॥ १३२
दहूण बंधुदत्तं भविस्सदत्तो वि उट्ठिउं सहसा । आलिंगइ नेहेणं मिलियं बहुयाओ कालाओ ॥ १३३
अह भणइ बंधुदत्तो पावो हं सिद्धंदं सणअजोगो^१ । तुज्झ अपावस्स मए पावं परिचितियं जेण ॥ १३४
दवस्स लोभयाएँ एगागी तं मए इहं मुक्को । मह पावं चिय जायं अहिययरा तुह पुणो लच्छी ॥ १३५
दुज्जणजणचिन्तवियं वसणं पि हु लच्छिकारणं होइ । पुन्नकलियाण नियमा अयसो पावं च पिसुणाणं ॥ १३६
पमणइ भविस्सदत्तो सबं पि हु तुज्झ संतियं एयं । तुज्झ कयं पि हु मज्झं मा चित्तसु किं पि पुब्विलं ॥ १३७
इय जंपिजण सबे ण्हावेउं भोइया जहिच्छाए । तह पुच्छिया य वत्तं गइ-आगईसंतियं पच्छी^{१०} ॥ १३८
भणिओ य बंधुदत्तो एयं सबं तहेव भाउज्जं । निययवहणेसु^{१२} निज्झइ गच्छामो जेण नियनयरं ॥ १३९
अणुमन्निय तव्वयणं चित्तइ हियएण बंधुदत्तो वि । सबं पि अणन्नसमं कह मज्झं होसए एयं ? ॥ १४०
अहवा मह पुत्तेहिं एयं नियमेण आणियमणेण । इयरह को^{१३} भेलावो समयं एएण अम्हाणं ? ॥ १४१
तो वंचिजण एयं सबं गहिजण वच्चिमो सिग्घं । पच्छा मरिही एसो मुक्को वि हु एत्थ दीवम्मि ॥ १४२
इय चित्तिजण भणियं पेसह भाउज्जयं तहिं ताव । जेण इमं परिरक्खइ सबं पि हु पयइलोयाओ^{१४} ॥ १४३
देसं^{१५} पि^{१६} अहं पि तहिं जत्थ इमं कीरण य तव दव्वं । एत्थेव तुमं अच्छं^{१७} जा सबं तत्थ संचरई^{१८} ॥ १४४
काज्जण इमं ठाए अहमेव य सयल्लोयपरियरिओ । धेत्तूण तुमं चडिमो गहिजण जलाइयं पउरं ॥ १४५
मोत्तुं भविस्सदत्तं ठवियं नियपवहणम्मि सबं पि । सत्तेउं कम्मयरे चालावइ वहणए सबे ॥ १४६
चित्तइ भविस्सदत्तो अज्ज वि न हु एइ सो महं भाया । तम्हाँ लहेमि वत्तं उट्ठित्ता आसणा चेव ॥ १४७
गंतूण तीरदेसे दहूणं सुन्नयं तयं सबं । चित्तइ मणेण दुहिओ नूनमहं वंचिओ तेण ॥ १४८
पेच्छह पावस्स तहा विणओ वयणं च सुहु रमणीयं । आयरणं पुण एयं वीसंभो कीरण कत्थ ? ॥ १४९
अहवा वंचयलोओ एरिसओ चेव होइ नियमेण । न हु वंचिज्झइ को वि हु फुड-वियडंपहासिणीं जेण ? ॥ १५०
दुक्खं न दव्वतणयं कंत चिय सल्लए महं हियए । मज्झ विओए जेणं दुक्खं सा धारिही जीयं ॥ ५१
ता किं बहुएण इहं वच्चाओ तत्थ चेव नयरम्मि । चंदप्पहभवणठिओ उभयहियं पाविमो जेण ॥ ५२
गंतूण तओ नयरं पविसिय गेहम्मि तत्थ निययम्मि । दहुं कंतविहूणं^{१८} अहिययरं दुक्खिओ जाओ ॥ ५३
नीसरिजणं तत्तो पत्तो चंदप्पहस्स भवणम्मि । अहिवंदिजण देवे जाओ दुहवज्जिओ किं पि ॥ ५४
भविसणुरूवा वि तहिं हीरंतं नाणिज्जण अप्पाणं । चित्तइ हियएण इमं पेच्छह एयस्स चरियं तु ॥ ५५
दविणं चिय जइ गिण्हई महतणयं एस पाविओ दुट्ठो । *जीवंतीएँ महं पुण सीलं न वि खंडए नूणं ॥ ५६
जइ मह कंतेण समं भेलावो नत्थि एत्थ जम्मम्मि^{१५} । ता भुंजामि न सययं आहारं जावजीवं पि ॥ ५७
उवयरइ बहुपयारं तीए विणएण बंधुदत्तो वि । सा पुण निप्पिहहियया मणयं पि न वीहए तस्स ॥ ५८
कुविएण तेण ताहे वलिवट्टीं चेव काउमाढत्तीं । ताव य तीएँ पहावा देवीए एरिसं रइयं ॥ १५९

1 B जाइ । 2 A D °सु । 3 C पासेइ । 4 B य । 5 A उट्ठिओ । 6 B सुहु । 7 B °अजोगो । 8 B छोहयाए । 9 B C °रागइ° । 10 B सत्था; C सत्तं । 11 A D निय° । 12 A D °पवहणेसु; C °वहणेसुं । 13 B कह । 14 B °कोयाणं । 15-16 B C दंसेमि । 17 B अक्खसु । 18 C संचरए । 19 C सत्तं° । 20 B C जम्हा । 21 C °वयण° । 22 B °पयासिणा; C °पभासिणा । 23 B °विहूणो । 24 B नेणहइ । * B जीवंतीएँ य महं य खंडए पुण इमं सीलं ; C जीवंतीएँ मह भणं सीलं न हु खंडए नूणं । 25 C जीयम्मि । 26 B °दंढा । 27 B °भारद्वा ।

वायंति तिबवाया उवरिं गजंति जलहरा गहिरा । डोलंति^१ पवहणाइं जलकल्लोलहिं^२ खित्ताइं^३ ॥ १६०
 सवे वि जणा भीया तीए चलणेसु सुट्टु पडिलग्गा । खामितिं^४ महरवयणा विणिवारिय वंधुदत्तं तु ॥ ६१
 रक्खंति तइं^५ सवे गंजिजंतिं^६ च^७ वंधुदत्तेण । एस सई अभिमया सव्वं पि हु मा विणासेउ ॥ ६२
 सुत्ताएँ रयणिसमएँ सुविणे देवीएँ^८ अक्खियं तीए । मिलिही तुह वर इत्तो गयउरपत्ताएँ मासेण ॥ ६३
 अह सा सत्था जाया किं पि वि भुंजेइ पाणधारणयं । इयरह सुयाण संगो कह होउ पियेण समयं तु ? ॥ ६४
 असहायाण वि कह वि हु इहयं^९ मणुयाण सीलकलियाणं । अच्छंतु ताव अत्ते देवा वि हु किंकरा होति ॥ ६५
 पत्तो कमेण गंतुं सो सत्थो गयउरस्स वैहिदेसे । नरवइणा वि हु सिग्गं आदत्तं नयरमूसणयं ॥ ६६
 तक्खणमेत्तेणं तथो^{१०} वत्थाइंविमूसियं तयं^{११} नयरं^{१२} । अइरम्मं संजायं अमरपुरीसत्तिहं^{१३} परमं^{१४} ॥ ६७
 तो राय-पउरलोओ गंतूणं सम्मुहं सवहुमाणं । पेसई सवंधुदत्तं तं सत्थं निम्मलच्छायं ॥ ६८
 मिलियाण वंधुदत्तो नरवइमाइणं कहइ पच्चक्खं । एयं कत्तारयणं पत्तं अम्हेहिं तत्थेव ॥ ६९
 एत्थेव य परिणयणं होही एयाएँ सोहणद्रिणम्मि । मउणाइयं इमीए गहियं जा पाणिगहणं तु ॥ १७०
 दाऊण जहाजोग्गं दाणं सबो वि तोसियो लोओ । नरवइपमुहा पच्छीं निय-नियठाणेसु संपत्ता ॥ ७१
 सबो वि जणो जंपइ धन्नो इह धणवई जणवयम्मि । जस्स सुओ अइवहुयं विट्ठवित्तां आगओ दविणं ॥ ७२
 सा वि^{१५} भविस्सणुरुवां मोणेणं चेव चिट्ठए तत्थ । मलिणीं मोक्कलंकेसा थोवाहारा य विमणा य ॥ ७३
 कमलसिरी वि य सिग्गं सोऊणं सत्थमागयं तुरियां । सवे वि हु परिपुट्ठी वत्तं तणयस्स न कहंति^{१६} ॥ ७४
 जाणंता वि हु विउसा कस्स वि नाऊण दुक्खउत्पत्तिं । इह-परलोयविरुद्धं जंपंति न कज्जविरहेण ॥ ७५
 ताहे जाइ सदुक्खा विलवंती सुवयाएँ पासम्मि । सा सुवयाएँ मणिया किं ओही तुज्ज वीसरियो^{१७} ? ॥ ७६
 सोऊण वि सा एवं तह वि हु चित्तेण दुक्खमावहइ । सबो वि जणो पत्तो कह सो एगल्लओ थक्को ? ॥ ७७
 गंतूणं विणएणं कमलसिरिं मणइ वंधुदत्तो वि । अच्छइ भविस्सदत्तो माए ! न हु एत्थ संदेहो ॥ ७८
 बहुलोभयाएँ पत्तो^{१८} गंतूणं रयणदीवयं सो उ । एही कुसलेणं चिय मा दुक्खं कुणसु हिययम्मि ॥ ७९
 इय जंपिऊण तीसे नियगेहं पाविओ महापावो । सा वि य^{१९} किं पि विसत्था संजाया तस्स वयणेणं ॥ १८०
 जक्खो वि माणिमदो सरिऊणं सामियस्स आणत्ति । चंदप्पहजिणगेहे^{२०} संपत्तो दीवतिलयम्मि ॥ ८१
 पड्डिय वंदिय देवे भविस्सदत्तेण आमणे दिन्ने । अहिंवंदिय उवविट्ठो जंपइ तेणेव परिपुट्ठो ॥ ८२
 नामेण माणिमदो जक्खो हं सुयणुं ! एत्थं संपत्तो । जिणवंदणानिमित्तं^{२१} तुज्ज मएँ अक्खियं एयं ॥ ८३
 कत्तो तुमं पि इहइ एगागी कीस मणमुं संपत्तो ? । पायं मणुयविहीणं^{२२} सम्मतपरायणो तं सि ॥ ८४
 तेणं वि सव्वं कहियं जं जहवित्तं च निययवित्तंतं । आईओ जा अंतं जक्खाणं सामिणो तस्स ॥ ८५
 तेणावि यं सो मणिओ कल्ले^{२३} वि हु तुज्जं संगमं^{२४} कुणिमो । जणणीमाइजणेणं तम्हा भेल्लेसु मणदुक्खं ॥ ८६
 पमणइ भविस्सदत्तो तुट्ठो हियएण महुरझुणिकलियो । जक्खाहिवस्स पुरओ हियइच्छियसंगसुणणेणं ॥ १८७

1 B डोलंति । 2-3 B C कल्लोलालितियत्तणूणि । 4 B खामंति । 5 B वत्तो । 6 B C गंजिजंति । 7 B C च । 8 C रयणीए । 9 B दंतोएँ । 10 B इहइ । 11 B बहु । 12 B मित्तेण । 13 B वत्तो । 14 B वत्थेहिं । 15 B इमं । 16 B नयरं । 17 B सत्तिमं । 18 B पवरं ; C रम्मं । 19 C पेच्छइ । 20 B पत्ता । 21 B विट्ठेत्ता । 22 C वि य । 23 B सणुरुवा ; C भविस्सरुवा । 24 B मलिणा । 25 B मोक्कलं । 26 B तुरियं ; C तइया । 27 B तुट्ठा । 28 B कहंति । 29 B वीसरिइ । 30 C पत्तो । 31 C हु । 32 B भवणे । 33 A एत्थ । 34 A सुमणु ! । 35 B वंदणे(ण) कए पुट्ठु । 36 C कए । 37 B भवणं । 38 B C विहीणो । 39 C हु । 40 C कहि । 41-42 C चिय । 43 C करिमो । 44 B मिट्ठेषु ।

जो उवयारसमत्थो दुक्खं तस्सेव होइ कहणीयं । जो वा सोउं दुहिओ अन्नस्स न किं पि कहिएण ॥ १८८
जो पुण दुक्खं पयडइ पुरओ लोयाण कुडिलचित्ताणं । सो ताणं हसणीओ एयं दुक्खं च अहिययरं ॥ ८९
जक्खाहिवेण भणियं किं सावय ! जंपिएणं बहुएणं ? । कजेण फुडं होही मह वयणं रयणिसमयम्मिं ॥ १९०
वयणं कज्जविहूणं धम्मविहूणं च माणुसं जम्मं । निरवच्चं च कलत्तं तिन्नि वि लोए ण अग्घंति ॥ ९१
वोलीणे तम्मि दिणे भविस्सदत्तम्मि पाविए निहं । रइयं दिव्विमाणं जक्खाहिवमाणिभेदेणं ॥ ९२
वहुरयणेहिं समेयं ठविय विमाणम्मि कमलसिरितणयं । संपत्तो सहस चिय सो जक्खो हत्थिणपुरम्मि ॥ ९३
कमलसिरीघरदारे दडूण विमाणयं च अवयरियं । नायं च सुव्याए भविस्सदत्तस्स आगमणं ॥ ९४
कहियं कमलसिरीए तीए सयमेव तत्थ सच्चवियं । पडिबुद्धेण य नायं भविस्सदत्तेण नियनयरं ॥ ९५
पुच्छिय भविस्सदत्तं सो जक्खो जाइ निययठाणम्मि । सो वि हु उडेऊणं पणमइ नियजणपियकमलं ॥ ९६
सव्वं पि हु ठविऊणं गुत्तं तं रयणमाइयं सो उ । अन्नाउ चिय अच्छइ वारेउं जणणिमाइयं ॥ ९७
कहियं कमलसिरीए पुत्तय ! तुह भाउणा इहाणीयं । पत्तं कन्नारयणं कत्थं वि दीवम्मि अइरम्मं ॥ ९८
ण्हाणु-वट्टणरहिया सवेणिदंडा य मोणवयकलिया । थोवांसणा वि कन्नो केण वि कजेण सा पुत्त ! ॥ ९९
होही पाणिग्गहणं तीए किर पंचमम्मि दियहम्मि । सोऊण कन्नचरियं भविस्सदत्तो वि परितुडो ॥ २००
जाए पभायसमए गहिऊणं रयण-वत्थमाइयं । दिट्ठो भूपालनिवो तेण य गंतूण विणएणं ॥ १
दिन्नासणेण भणियं सामिय ! तुह पालणं मुणेऊण । तुह पाय-छायसेव काउं दूराओ पत्तो^{१०} हं^{१०} ॥ २
भूपालेण^{११} वि^{१२} भणिओ अच्छसु तुह संतियं इमं नयरं । धन्नं चिय मह रज्जं तुह सरिसा जत्थ निवसंति ॥ ३
नियगेहे संपत्तो भणिओ जणणीए पुत्त ! किं करिमो ? । तत्थं वि विवाहकजे हक्कारइ बंधुदत्तो त्ति ॥ ४
चित्तिइ भविस्सदत्तो अन्नाउं^{१४} मज्झ आगमं सा^{१५} उ^{१६} । कंता अइदुहियमणा चएज्ज जीयं पि हु कयाइ ॥ ५
तज्जीणणानिमित्तं तम्हा पेसेमि जणणियं^{१७} तत्थ । इय चित्तिऊण तेणं संकेयं कारिया जणणी ॥ ६
माए ! मह सा कन्नो मज्झागमणं कहेसु तं तीए । एयं च नाममुदं तीसे हत्थम्मि देजासु ॥ ७
तत्थ गया कमलसिरी पविसइ जा निम्मलेण वेसेणं । ताव य धणवइणा वि हु एयं खलु चित्तियं हियए ॥ ८
घिरकालपमुक्का वि हु पइणा पुत्तेण तह वि सच्छाया । कमलसिरी इह दीसइ ता पुण किं कारणं एत्थ ? ॥ ९
कमलसिरी संपत्ता भविसणुरूवाए^{२१} अंतियं जाव । ताव य जाणियवत्ता सा तीए कुणइ पडिवत्ती ॥ २१०
भणिया य मज्झ पुत्तो तुह भत्ता एत्थ आगओ नियमा । एसा य नाममुद्धा साभिन्नाणं च तुह सुयणु ! ॥ २१
संठावेऊण तयं^{२३} गंतूणं कहइ निययपुत्तस्स । सो वि हु पुणरवि पुत्तो गंतूणं रायगेहम्मि ॥ २२
भणिओ य तेण राया सामिय^{२४} ! जोए^{२५} भविउ^{२६} मज्झत्थो । धणवइपुत्तेण समं अत्थि विवाओ महं गरुओ ॥ २३
भूपालेण वि सिग्घं धणवइपमुहा य तत्थ आणीया । तेसिं कहेइ वत्तं भविस्सदत्तो वि जहवत्तं ॥ २४
दडुं भविस्सदत्तं लज्जियभीओ य^{२७} बंधुदत्तो वि । जणयस्स कन्नमूले सव्वं पि^{२८} य^{२९} अक्खए कज्जं ॥ २५
सक्खीहिं तओ कहियं सामिय ! नियमेण सच्चयं एयं । जं तुम्हं परिकहियं सव्वं पि भविस्सदत्तेणं ॥ २६
नरवइणा वि^{३०} य^{३१} सिग्घं^{३२} पुत्त-कलत्ताइसंजुओ तइया । छुद्धो^{३३} गुत्तीहरए धणवइसेडी वि कुवियेणं ॥ २१७

१ C बोल्लिएण । २ C °विरय (म) ण्मि । ३ B स° । ४ C तीए वि । ५ C कस्स । ६ B थोया° ।
७ B C °सन्ना । ८ B C कंत° । ९ A पत्ता । १० A उ । ११-१२ A D भूपालेणं । १३ B कत्थइ ;
C कत्थ । १४ B अन्नायं । १५-१६ B सोउं । १७ B चइज्ज । १८ C ता । १९ D जणणिजं । २० B C
कंता । २१ B दिजासु । २२ B भविसणुरूवाय ; C भविस्सरूवा । २३ C तओ । २४ B सामि ! । २५ B
निजोडेसु । २६ B भविय । २७ B C वि । २८-२९ B चिय । ३०-३२ B अओ वि हु । ३३ B छुद्धो ।
नाणपंच ९

अन्नो वि हु धरविहवो भविस्सदत्तस्स संतिओ जाओ । एयं संखनिहाणं संजायं वंधुदत्तस्स ॥ २१८
 अन्नविहत्तं पि^१ धणं^२ अप्पणयं होइ पुन्नकलियाणं । अप्पणयं पि परायं संजायइ पावकलियाणं ॥ २१९
 सिंगारेउं अहियं भविस्सदत्तस्स भारियं राया । अंतेउरि^३ नियावई नियमहिलापत्थिओ^४ सहसा ॥ २२०
 दइण तयं लोयो^५ हरिसेण पूरितो संतो । न हु एरिसयं रूवं दिहं अम्हेहिं कइया वि ॥ २१
 तुट्ठेणं नरवइणा समयं रज्जाइएणं अट्ठेण । दुहिया सुतारनामा दिन्ना य भविस्सदत्तस्स ॥ २२
 भणियं कमलसिरीए पुत्त ! न उचियं चं एरिसं तुज्ज । पिउ-माइ-भाउयाणं परिणयणं वंधणगयाणं ॥ २३
 विन्नविउं नरनाहं छोहेउं^६ वंधणाओ नियपियरं । ठविऊण हत्थिखंधे नियगेहे नेइ सो पणओ ॥ २४
 दाऊण गाममेगं नियमाइसमाणयं च मेलेउं^७ । देसस्स अंतेभाए ठवेइ सो वंधुदत्तं पि ॥ २५
 वित्ते विवाहकजे ठविउं सीहासणम्मि नरवइणा । विहिओ रज्जहिसेओ भविस्सदत्तस्स मुइएणं ॥ २६
 सुट्ठु विभूईए तओ पूयं विरएइ जिणवरिंदाणं । सहिओ कमलसिरीए संवस्स य कुणइ बहुमाणं ॥ २७
 दोहिं वि पियाहिं सहिओ^८ भुंजइ भोए सुरो व सो जाव । पढमाए ताव गम्भो संजाओ सब्बतोसकरो ॥ २८
 दोहल^९ संजाए किसियाइं वहइ सा वि अंगाइ । कहइ निवंधे^{१०} य कए भविस्सदत्तस्स दोहलयं^{११} ॥ २९
 नियजम्मणभूमीए चंदप्पहसामियं च पूएउं । वियरामि जहिच्छाए एसो मह दोहलो^{१२} दुसहो ॥ २३०
 सोऊण इमं दुहिओ भविस्सदत्तो वि अच्छए जाव । ताव य दिव्वविमाणं गयाणाओ ज्जित्ति अवयरियं ॥ ३१
 उत्तरिऊणं तत्तो निम्मलपुरिसो पयंपए एयं । गुरवो तुम्हे अम्हं आएसह जं मए कज्जं ॥ ३२
 कहियं च तस्स सब्बं भविस्सदत्तेण दोहल^{१३}सरूवं^{१४} । तेण वि भणियं एयं केत्तियमेत्तं^{१५} इमं कज्जं ? ॥ ३३
 दोहिं^{१६} वि भज्जाहिं^{१७} समं तत्थ विमाणम्मि कमलसिरित्ठणयं ।

ठविऊण पुराभिमुहो^{१८} मणवेगो चलिओ सहसा ॥

चलंताणं ताणं चलंतं सब्बमेव पडिहाइ । अहवा अप्पेण समं सब्बो वि हु मन्नए अन्नं ॥ ३५
 पत्तं कमेण गंतुं दीवत्तिलयम्मि^{१९} तं वरविमाणं । उत्तरिया सब्बे वि हु चंदप्पहमवणं^{२०}मज्झम्मि ॥ ३६
 ण्हाउणं पउमसरे गहिऊणं पंचवन्नकुसुमाइ । न्हविय-विलित्तं देवं पच्छा भत्तीए पूयंति^{२१} ॥ ३७
 काऊण वलिविहाणं धर्म्मवियारेहिं फलपयारेहिं । चित्ते सुद्धिसमेया देवे वंदंति सब्बे वि ॥ ३८
 पणमिय भविस्सदत्तो उवविट्ठो महियलम्मि भावेणं । चंदप्पहसामिड्डियं गुणजायं किं पि पयडेइ ॥ ३९
 नियकित्तीए समाणा तुम्हं छाया वि जेण देहस्स । तेणं चिय सामि ! तुमं चंदप्पहनामओ जाओ ॥ २४०

सरिओ वि जेण सामिय ! तिमिरं नासेसि हिययनिहियं पि ।

होसि सरिच्छो सामिय ! तेण तुमं कह णु चंदेण ? ॥

खत्थो^{२२} मयपडिकलिओ दोसासंगेण संजुओ^{२३} पायं । एवं पि तुज्ज तुल्लो कह चंदो होउं^{२४} वरदेवं ? ॥ ४२
 नासेसि जह महायस ! देहस्स पहाए वाहिरं तिमिरं । चंदप्पह ! तह नाससु हिययड्डियं पि हु तयं मज्झ ॥ ४३
 अह उट्ठिऊण तत्तो तं नयरं परियडंति सब्बे वि । आणंद-विसायजुया अन्नोन्नं कहियनयरगुणा ॥ ४४
 ठाणे ठाणे लग्गई^{२५} तेसिं दिट्ठी वि दीहिंदारु व । अहवा गुणवंतेसुं वंका खुप्पंति को दोसो ? ॥ २४५

1-2 C दविणं । 3 A D अंतेउरे । 4 B C आणावइ । 5 A D °पत्थिवो । 6 B लोओ । 7 B °याण । 8 B तु । 9 B छोहेउं । 10 B मेलेइ । 11 A अंति° । 12 B सहियं; C समयं । 13 B दोह-लए । 14 B निवंधेण । 15 B दोहलयं । 16 B दोहलो । 17 B दोहल° । 18 B °सरूवं । 19 B °मित्तं । 20 B दोहि । 21 B भज्जाहि । 22 B °हिसुहो । 23 B दीवयत्तिलयम्मि । 24 B °मुवण° । 25 B पूइंति । 26 A B वन्न°; C अन्न° । 27 B चंदो; C संढो° । 28 D संजुतो । 29-30 B उवरदे-वस्स; C होइ वरदेव ! । 31 B लग्गति । 32 C विदेह° ।

अणुहूयं पि अउव्वं भावइ हिययम्मि तस्स मिहुणस्स । अहवा रमणीयत्ते एसो चिय होइ सम्भावो ॥ २४६
परिभमिज्जणं नयरं पुणरवि पत्ता जिणस्स भवणम्मि । पेच्छंति साहुजुयलं उवविट्ठं^१ एगदेसम्मि ॥ ४७
अहिंवदिज्जणं सव्वे उवविट्ठा महियलम्मि अईमुइया । ते वि हु पियवणणेणं^२ धम्मासीसं पयच्छंति ॥ ४८
तत्थ जयणंदनामं^३ केवलनाणेण संजुयं साहुं^४ । पुच्छइ भविस्सदत्तो विज्झाहरआगमं पणओ ॥ ४९
अह भणइ जयाणंदो कंपिलं अत्थि^५ पुरवरं^६ एत्थि^७ । तत्थ य राया णंदो आसी सुयणाण आणंदो ॥ २५०
उवरोहिओ^८ वि^९ तस्स वि^{१०} नामेणं वासवो तहिं आसि । तस्स य मणवल्लहिया नामेण सुकेसिया भज्जा ॥ ५१
तीए य दोन्नि पुत्ता सुवक्क-दुवक्क^{११}नामयां तइयां । दुहिया वि य संतिमई अग्गीमित्तो य तीए पई ॥ ५२
सो पेसिज्जइ सययं नरवइगेहेसु णंदनाहेण । पाहुडणयणाणयणं अविणासी एस नाऊणं ॥ ५३
अह अन्नया कयाई सिंघलदीवम्मि पाहुडं दाउं । अन्ने वि हु बहुरयणे^{१२} सो विप्पो पेसिओ तेण ॥ ५४
नेऊणं तस्स^{१३} सव्वं सिंघलवइणो^{१४} तहां समप्पेइ । तह सव्वं पि हु अक्खइ जं जं नंदेण आइडं ॥ ५५
दिन्नं सिंघलवइणा बहुदव्वं तस्स पाहुडनिमित्तं । अद्धपहे चिय तेणं तं दविणं^{१५} विलसियं सव्वं ॥ ५६
नाऊण चिरायंतं^{१६} अवसेरिं^{१७} कुणइ तस्स नरनाहो । पुणरवि संठवइ मणं दूरपएसो त्ति काऊणं ॥ ५७
मंती सुगुत्तमंतो जोइससत्थस्स^{१८} गहियपरमत्थो । वायम्मि सुवक्केणं पराजिओ लोयमज्झम्मि ॥ ५८
सो जोयइ छिदाइं वासवलोयाण निच्चकालं पि । अहवा विवायकुविओ मरणं पि हु देइ कालेण ॥ ५९
सुक्कच्छायविवाया धम्मविवाओ^{१९} य तिन्नि सव्वे वि । दोन्नि अहम्मा पढमा सोहणओ तत्थ अंतिलो ॥ २६०
दोण्हं चिय अन्नोन्नं सुक्कच्छाओ इहं विणिद्धिओ । होइ सहायविवाओ दुण्हं^{२०} अहिणेस^{२१} जुत्ताणं^{२२} ॥ ६१
अन्नोन्नं धम्मीणं उवसमजुत्ताण पक्खरहियाणं । सत्थवियारो सत्थो सो भन्नइ धम्मवाओ^{२३} त्ति ॥ ६२
नाऊणं चारिंजणा नरवइणो जहं^{२४} कहेति^{२५} अहिययरं । पच्छा कुविओ राया अग्गीमित्तस्स उवरिम्मि^{२६} ॥ ६३
अन्नदियहम्मि पत्तो निद्धणं^{२७}चंगो तिवेइ^{२८}भत्तारो । नरवइवंचणकज्जे देइ इमं उत्तरं दीणो ॥ ६४
पहियं सिंघलवइणा तुम्हं कए उत्तमं च बहुदव्वं । अद्धपहे चोरेहिं गहियं अम्हाण पासाओ ॥ ६५
एत्तियकालं सामिय ! अहं पि गोत्तीए^{२९} धल्लिउं धरिओ । दंडकए दुट्ठेहिं छलेण अहं^{३०} निग्गओ एण्हि^{३१} ॥ ६६
राया वि णायतत्तो अहिययरं तस्स उवरि आरुट्ठो^{३२} । गोत्तीहरम्मि रोदे इत्ति सभज्जं धरावेइ ॥ ६७
दोनयणो वंचिज्जइ जणेण कुसलेण नत्थि संदेहो । नरवइ पुण सहसक्खी कह तीरइ वंचिउं ? मणह ॥ ६८
वासवपमुहा सव्वे दइणं अग्गिमित्तवित्तंतं । निय-नियचारेण गया गंजण-मरणाण अइभीया ॥ ६९
गहिया सुकेसिणीए तम्भयसुक्काए देसविरइ त्ति । तीए^{३३} बलेणं जणणी रविपहनामो सुरो जाओ ॥ २७०
सो चविज्जणं तत्तो उववन्नो तुज्झ धरिणिगन्भम्मि^{३४} । मरिज्जण सुवक्को वि हु उववन्नो सुरवरो ताव ॥ ७१
पच्छा चविज्जणं तओ मणवेगो विज्जं^{३५}धारओ एस । जाईसरणवसेणं जणणीनेहेण इह पत्तो ॥ ७२
दुवक्को वि हु मरिउं संसारे भमडिज्जण अइवहुयं । एण्हि अमरगिरिवरे उववन्नो अयगरो घोरो ॥ २७३

1 B उवविट्ठा । 2 B फासुयपएसे । 3 B अभि° । 4 A D तो । 5 B °वयणाणं । 6-7 B C य
अयनंदणयं । 8 B सुसुणिं । 9-11 B नाम पुरवरं अत्थि । 12 B उवरोहिओ; C उवरोहियओ । 13 B
य; C it is not to be found in this Ms. 14 B य । 15-17 B तह दुवक्कनामानो [?] ।
18 A D °रयणा । 19 B नेऊणो य । 20 B तं । 21 B सिंहल° । 22 B °वाइणो य । 23 B तं ।
24 B सिंहल° । 25 B दिन्नं; C दव्वं । 26 A D चिरावेंतं । 27 B अवसेरी । 28 B °सत्थत्थ ।
29 B सुधम्मवाओ; C धम्मावाओ । 30 B C दुण्ह । 31 A अहिणे । 32 A ससुत्ताणं । 33 B
°वाइ । 34 B चारि° । 35 C तह । 36 C कहेइ । 37 B उवरिम्मि । 38 A निद्धवण° । 39 B
विवेइ° । 40 C गुत्तीए° । 41 C अहि° । 42 B इण्हि । 43 A °याविट्ठो; D आविट्ठो । 44 B तीय ।
45 B °कुच्छीए । 46 B वज्ज° ।

अग्गीमित्त-तिवेई^१ भमिऊणं बहुयतिरियजोणीसु । जायं तावसमिहुणं पच्छा मरिऊण कालेण ॥ २७४
जाओ य माणिभदो अग्गीमित्तस्स एस सो जीवो । तस्सं वरिणी यं तिवेई मरिऊणं अग्गमहिंसि त्ति ॥ ७५
मणुयाणं पंच गई तिरियाणं चेव होंति^२ चत्तारि । नारय-देवाण तहा दो चेव होंति^३ इह (हं) भेया ॥ ७६
मणुओ मणुओ तिरिओ^४ मणुओ^५ वि य एत्थ देव नेरइयो । मणुओ य तहा सिद्धो^६ एयं^७ मणुयाण पंचावि ॥ ७७
तिरिओ तिरिओ तिरिओ मणुओ देवो य होइ तह तिरिओ । तिरिओ नेरइओ तह एवं तिरियाण चत्तारि ॥ ७८
नारय-देवा दो वि हु चविऊणं जंति तिरिय-मणुएसु । दो चियं ताण गईओ तम्हा इइ सत्थभणियाओ ॥ ७९
गइवज्जिया य^८ नियमा सिद्ध चिय हुंति कम्ममलरहियां^९ । तम्हा कीरउ सहसा कम्मस्स विणासणं चेव ॥ २८०
जाव सकम्मो जीवो ताव दुहं एत्थ चेव संसारे । कम्मकवयम्मि सुक्के सोक्खं चिय केवलं तस्स ॥ ८१
इयं नाऊणं एवं लच्छीमाईसु^{१०} चयसुं पडिवंधं । सव्वं पि जओ मोत्तुं^{११} एगो^{१२} चिय वच्चए जीवो ॥ ८२
सोउणं इमं^{१३} सव्वे संसारासारयं बहुपयारं । जिणवरधम्मणुरायं कुणंति हिययम्मि^{१४} अहिययरं ॥ ८३
पुणरवि वंदिय देवे मुणिवरवसहे य कम्मगइकुसले । आरुहिऊण विमाणे हत्थिणनयरं गया सव्वे ॥ ८४
वन्नइ सव्वो वि जणो भविस्सदत्तस्स सुट्टु माहणं । सुरमाइया वि जेणं आणं एयस्स कुवंति ॥ ८५
परमत्थेणं राया एसो^{१५} चिय एत्थं पुहइमज्जम्मि । अन्ने पुण नरवइणो नूणं एयस्स कम्मयरा ॥ ८६
एयं चिय^{१६} नियमेणं धम्मस्स पुराइयस्स माहणं । तम्हा सो^{१७} चिय कीरउ किं इह भणिणं बहुएणं ? ॥ ८७
सम्माणिऊण पहिओ^{१८} नियनयेरे सो^{१९} वि^{२०} तेणं^{२१} मणवेगो ।

नियमारियाहिं सहिओ सो वि तहिं अच्छए मुइओ ॥

अह अन्नया कयाई जाए समयम्मि सुट्टु सुहयम्मि । जाओ सुप्पहनामो पुत्तो भज्जाए^{२२} पढमाए ॥ ८८
सोउण पुत्तजम्मं दूरे^{२३} चिय ताव जणय-माईणं^{२४} । अन्नाण य परिओसो हियएसु न माइओ चेव ॥ २९०
जम्मेण वि पुत्ताणं लोओ हिययम्मि वहइ परिओसं । अहवा उदयाओ^{२५} चिय कुणइ रवी पउमपडिवोहं ॥ ९१
वद्धावणयम्मि कंए^{२६} वद्धइ लोयाण पहरिसो अहियं^{२७} । अहवा विम्हयं^{२८} वसओ सव्वो वि हु होइ अहिययरो ॥ ९२
वज्जे नट्टं गेयं अइरम्मं तह य गंधमाईयं । हरइ मणं^{२९} च^{३०} मुणीणं^{३१} किं पुण इहइं सरागाणं ? ॥ ९३
वरजुवइविलसिएणं गंधवेणं च एत्थ लोयम्मि । जस्स न हीरइ हिययं सो पसुओ अहव पुण देवो ॥ ९४
अन्ने व^{३२} धूय-पुत्ता जाया कालेण तस्स नरवइणो । राया वि वसे जार्यां रजं पि य^{३३} परिणयं^{३४} तस्स ॥ ९५
अह अन्नया कयाई भविस्सदत्तस्स विसयखुत्तस्स । उज्जाणपालएणं कहियं एयं च सहस त्ति ॥ ९६
उज्जाणे उज्जाणे उज्जाणे देव ! तुम्हतणयम्मि । मुणिवसहाँ मुणिवसहाँ मुणिवसहाँ आगया दोन्नि^{३५} ॥ ९७
गयसंगे गयसंगे गयसंगे पिच्छिऊण तत्थ मए । तुह कहियं तुह कहियं तुह कहियं कुणसु जं जोगं^{३६} ॥ ९८
चलिओ भविस्सदत्तो दाऊणं पारिओसियं तस्स । परियरिओ लोएहिं पाएहिं चेव भत्तीए ॥ ९९
गंतूणं तहिं पत्तो तस-थावरवज्जियम्मि ठाणम्मि । उवविइं नयणसुहं पिच्छइं साहूण सो जुयलं ॥ ३००

1 B °तिवेई । 2 B सत्ति°; C तिरि° । 3 A वरिणीयं; C वरिणीए । 4 B °तिवेई । 5 B हुंति ।
6 B हुंति । 7 B C मणुओ । 8 B C तिरिओ । 9 A C विद्धो । 10 C एवं । 11 A D त्ति य ।
12 B ण । 13 B °सुक्का । 14 B °माईण । 15 C सुयसु । 16 B सुत्तुं । 17 B एगु । 18 B सोऊणं ।
19 A D इहं; B इह । 20 B धम्मम्मि । 21 B एसु । 22 B इत्थ । 23 C पि हु । 24 B सु ।
25 C अन्नेण । 26 C मणिओ । 27 A D तेण । 28 A D सो । 29 A D वि । 30 C जायाए ।
31 B दूरे । 32 B C °माईया । 33 B उदयाट । 34 C वद्धावणम्मि । 35 C जाए । 36 C वद्धइ ।
37 B निचं । 38 B विम्हिय° । 39 C मुणीणं । 40 C पि । 41 C मणं । 42 B वि । 43 B जाओ ।
44 C हु । 45 B परिणयं । 46 B °वसभा । 47 B °वसभा । 48 B °वसभा । 49 B दुन्नि । 50 B
जोगं । 51 A पेच्छइ ।

दोण्ह वि जईण कमसो नमिउणं पायपंकयं सो उ । उवविडो भूवीडे^१ सहिओ सयलेणं लोएणं ॥ ३०१
 अह सो भविस्सदत्तो अइसयनाणेण संजुयं^४ साहुं । नामेण विमलबुद्धिं पुच्छइ एयं च विणएणं ॥ २
 भयवं ! को वि हु वाई पच्चक्खे^५ चैव भन्नए संतं । सेसं च असंतं चिय इहं वायविणासओ^६ चैवं ॥ ३
 कालाइविवहियं जं तं नूणं नत्थि^९ एत्थ^{१०} लोयम्मि । इंदियगहणाभावां सवं पि हु ससविसाणं व ॥ ४
 आया वि नत्थि नियमा पंचभूयाइरित्तो^{११} कोइ^{१२} । चैयन्नं पुण इहइं भूयाणं मज्झ^{१३} सत्ति व ॥ ५
 उववासमाइयाणं फलं च अज्जिण्णनासणं चैव । दिक्खा वि बालिसाणं भिक्खुइ चैव निदिडा ॥ ६
 देवाणं^{१३} करावणं समाहिकरणं^{१४} च सत्थपढणं च । उक्कडं-निहूडणमाई लक्खिज्जइ बालकीड व ॥ ७
 परलोइणो अभावा एयं नियमेण नत्थि परलोओ^{१६} । तम्हा दाणाइयं सवं पि निरत्थयं चैव ॥ ८
 अत्थित्ते वि हु भन्नइ किं सो मुत्तो व अहव इयरो^{१७} ति । पच्चक्खो वि य पढमो इयरो पुण जुज्जए कह णु ॥ ९
 किं वा मुत्तस्स कहं संबंधो घडइ कम्मणो^{१८} एत्थं ? । कम्मविहूणो^{१९} य कहं गच्छइ लोयंतियं ठाणं ॥ ३१०
 इय नाउणं एयं सोक्खेणं धरह देहपंजरयं । छारीभूयस्स जओ पुणरागमणं इहं नत्थि ॥ ३१
 सोऊण इमं सामिय ! सुहु वि विउसाण हिययमज्झम्मि ।

जायइ खलु नाहितं किं पुण सुक्खाणं पुरिसाणं ? ॥ ३२
 तम्हा कहेसुं सामिय ! एयविवक्खं^{२३} च जं^{२४} इहं किं पि । अम्हारिसाण जेणं चित्तं धम्मे थिरं होइ ॥ ३३
 अह भणइ मुणिवरिंदो एयं लोयाइयं मयं^{२५} पावं । *पच्चक्खाइविरुद्धं कह विउसाणं मणं हरउ ? ॥ ३४
 पच्चक्खेणं दिडो अत्थो सब्बो वि अत्थि जइ सच्चं^{२६} । ता मियतण्हियसलिलं ण्हाणाइयं पसाहेउ ॥ ३५
 करणं^{२७} विसयत्तेणं जइ भावो नत्थि एत्थ भावेणं^{२८} । जच्चंघाइअवेक्खं^{२९} रूवाइया वि ता नत्थि ॥ ३६
 जइ देसविवहियाणं होइ अभावो इहं पयत्थाणं । लोयाइववहारो ता जाओ निप्फलो सब्बो^{३०} ॥ ३७
 कालेण वि अंतरिया सब्बे दीसंति एत्थ लोयम्मि । गहणाइया सब्बे आगमिया साविया पयडा ॥ ३८
 जे वि सभावंतरिया ते वि हु विज्जंति^{३१} नत्थि संदेहो । भूय-पिसाईया [ओ] वयणा इय कज्जदंसणओ ॥ ३९
 आया वि इहं विज्जइ सुहिओ हं एवमाइ गम्भो ति । पुबं पि जायमेत्ते यणाहिलासे उ सम्भावो^{३२} ॥ ३२०
 †आगमियं^{३३} पि य जम्मं विज्जइ नियमेण एत्थ संसारे । दीसंति मया जेणं भूय-पिसायाइरूवेण ॥ २१
 भूएहिं अइरित्तं चैयन्नं चैव भन्नए आया । तयंभेए तवक्कं भवेज्जं भूएहिं मरणे वि ॥ २२
 मुत्तो न ताव जीवो होइ अमुत्तो वि कम्मसंबंधो । आयासे^{३७} भूएहिं व^{३८} तम्हा दाणाइयं सहलं ॥ २३
 सुक्केरंडफलस्स व उद्धगइसहावओ य जीवाणं । सुक्कस्स सिद्धिठाणे गमणं पि हु होइ को दोसो ? ॥ २४
 पमणइ भविस्सदत्तो जाओ अम्हाण निच्छओ एत्थं^{३९} । मह पुबजम्मचरियं संपइ भयवं ! परिकहेह ॥ २५
 अह जंपइ मुणिपवरो लोयाणं बोहणाए सुपयासं^{४१} । जंबुदीवेरवए नामेणं अरिपुरं अत्थि ॥ २६
 तत्थ पमंजणनामो राया लोयाण जणियपरिओसो^{४३} । मंती वि वज्जसेणो तस्स य भज्जा थं सिरिकंता ॥ ३२७

1 A. D भूपीडे । 2 B लोएण । 3 B सयणेण । 4 B संजुयं । 5 B चि । 6 B इहइं । 7-8 B अवधारणाविसओ; C चैवऽवधारणाविसओ । 9 A एत्थ । 10 A नत्थि । 11 A को वि । 12 B C मज्जं । 13 C देवाइं । 14 C मरणं । 15 A D उक्कडं । 16 B परलोओ । 17 A उयरो । 18 B कम्मणो । 19 B इत्थ । 20 C विमुक्को । 21 C सुक्खाइं । 22 A D करेसु । 23 A D विपक्खं । 24 C जइ । 25 B महं । * From this onwards, some eight stanzas are not found in B as the page 194 is missing. 26 A सच्चं । 27 C करणे । 28 C भावाणं । 29 C अवेक्खो । 30 C सो वि । 31 A वज्जंति । 32 C तम्भावो । † From this onwards the stanzas are to be found in B. 33 C आगमियं । 34 D भूयं । 35 B तहं । 36 B भएज्ज । 37 B C आयारो । 38 B य । 39 B इत्थ । 40 B बोहणाइ । 41 C सुपयासं । 42 B अम्हाणो । 43 C उ ।

तीसे^१ य आसि धूया नामेणं तत्थं कित्तिमेण त्ति । तीसे भत्ता यं कटो^२ विहवाइसमन्निओ सुह्यो ॥ ३२८
 तत्थेव^३ पुरे इन्मो धणदत्तो नाम सुट्टु विक्खाओ । मजा य नंदिमद्दा धणमित्तो दारओ ताणं ॥ ३२९
 तत्थेव नंदिदत्तो सेट्ठी लोयाणसम्मओ निच्चं । तस्स य मजा मद्दा पुत्तो पुण नंदिमित्तो त्ति ॥ ३३०
 धणमित्त-नंदिमित्ता दोन्नि वि कीडंति तत्थ नेहेण । धणमित्तो^४ जिणधम्मो ठवियो खलु नंदिमित्तेण ॥ ३३१
 तत्थेव गुत्तदेसे समाहिगुत्तेण मुणिवेणावि । पत्ते पाउसकाले जोगगहणं कयं झत्ति ॥ ३३२
 गिम्हे सहंति तावं सिसिरे सीयं च साहवो जुत्तं । पाउसकालम्मि पुणो गुत्ते चियं ठंति नियमेण ॥ ३३३
 सुट्टु महुरत्तणेणं लग्गा देहम्मि झत्ति विवयंति । आउक्काइयजीवा आगमओ एरिसं नेयं ॥ ३३४
 नीरस्स पसंगेणं^५ पुट्ठीकाओ सचेयणो सुट्टु । अत्ते यं हरियमाई^६ वायर-सुट्टुमां यं^७ को गणइ ? ॥ ३३५
 कह वच्चउ छउमरथो वाहिरदेसम्मि संठिओ सो^८ उ ? । तम्हा पाउसकाले साहूणं गुत्तयं ठाणं ॥ ३३६
 रिउवद्धे वि हु काले अइवाए^९ वासयम्मि महियाए । गुत्तम्मि ठंति मुणिणो पाणीणं रक्खणद्दाए ॥ ३३७
 गरुओ^{१०} वि तणुकिलेसो संजमरहियस्स पावसंजणओ । थोओ वि संजमजुओ सुत्तीए साहवो सो उ^{११} ॥ ३३८
 तम्हा जुजइ काउं संजमकजेसु उज्जमो सययं । संजमजुत्तो असट्ठो कायकिलेसं पि^{१२} सेवेजा ॥ ३३९
 तत्थेव सन्निवेसे वालत्तवद्धो य कोसियो आसि । निंदइ समाहिगुत्तं अत्ताणं मच्चए बहुयं ॥ ३३१०
 वित्ते पाउसकाले समाहिगुत्तस्स साहुणो तस्सं । अइसुट्टु कया पूया भत्तीए वज्जसेणेण ॥ ३३११
 दद्वूण तयं पूयं कोसियनामो^{१३} वि वज्जसेणस्स । कुवियो मरिज्जण तओ जाओ सो असणिवेयंसुरो ॥ ३३१२
 पूयपभावेण तहा मरिज्जणं वज्जसेणमंती वि । दीवतिलयम्मि नयरे उववत्तो नरवई परमो ॥ ३३१३
 धणदत्तमाइएहिं पूयं सक्कारयं च काज्जणं । साहुस्स तस्स तइया समन्नियं कम्ममइसुहयं ॥ ३३१४
 साहुं समाहिगुत्तं पडिलाहेज्जण तत्थ धणमित्तो । वंधइ कम्मं मुइओ जम्मंतरमोयसंजणयं ॥ ३३१५
 धणभजा वि हु तइया पासित्ता मल्लियं तयं साहुं । हसइ कोइ दुगुंछं कारणयं असुहकम्मस्स ॥ ३३१६
 नूणं कया दुगुंछा अण्णेसु वि सुट्टु दुक्खसंजणया । किं पुण जइमाईसुं निच्चं पि हु वम्मनिरएसु ? ॥ ३३१७
 हील्लिजंता मुणिणो हीलं जम्मंतरेसु बहुएसु । देति फलं^{१४} जंतूणं तम्हा मा हीलणं कुणसु ॥ ३३१८
 वसणेणं अभिभूओ दूरे देसंतरम्मि संपत्तो । अइडुसहो^{१५} सो य कटो मोत्तूणं सयणमाईयं ॥ ३३१९
 *जणणिं जम्मणभूमिं सयणाईयं च दूरओ चयइ । वसणासत्तो पुरिसो माणवणो नरिय संदेहो ॥ ३३२०
 कम्मवसा मल्लित्ते संजाए झत्तिं^{१६} माणिणो पुरिसा । जइ वि न चयंति जीयं नियदेसं^{१७} तह वि मेल्हंति^{१८} ॥ ३३२१
 वसणे^{१९} विहवामावे मालिन्ने तह य वाहिसंजोए । माणुजयपुरिसाणं परदेसो सुंदरो होइ ॥ ३३२२
 गुणगणजुत्तो वि जणो^{२०} पावइ वसणाइयं तयं किं पि । निदिज्जइ जेण इहं परलोए दारुणं दुक्खं ॥ ३३२३
 कम्मं सुट्टु विरुद्धं तं किं^{२१} पि^{२२} हुं कुणइ नार्णकलियो वि । पावइ जेण दुहाइ दोसु वि लोएसु गरुयाइं ॥ ३३२४
 एयं पि मा मुणिज्जसु गरुयाण न होइ निंदियं कम्मं । सक्को वि अहिंल्लरओ मगअंकं पावियो जेण ॥ ३३२५
 पंचमसिरकट्टणयं मुक्कपवाहं^{२३} च दिट्ठिमित्ते^{२४} वि । रंमा-नोरीण तहा धंमेण वि पावियं चेव^{२५} ॥ ३३२६

1 B भत्ता; C D ज्ञं च । 2 B तस्स । 3 C it is not to be found in this Ms. 4 C कटो । 5 B इत्थेव । 6 A D धणदत्तो । 7 B य संगेणं । 8 C वि । 9 B *माइ को । 10 B *सुट्टुमाइ । 11 B it is not found in this Ms. 12 B ते । 13 A अहवाए । 14 A D *सुसदो; 15 B वि । 16 B च । 17 C तत्थ । 18 A *नामा । 19 B *वेण । 20 C कुट्टं । 21 A D *सुसदो; 22 C *सुसदो । * This stanza is not found in C. 23 A D नासि । 24 A *देहं । 25 B निहंति । 26 A वसणे । 27 B नरो । 27-29 B पि हु किं । 30 B नाज । 31 B D अहल्ल; C विहल्ल । 32 C *यवाहं । 33 C दिट्ठं । 34 A D चेयं; B तह य ।

पारासराइएहिं केवट्टीमाइसंगमेणेहं । तव-नाणसुडिएहिं वि किं न कयं विगयज्जलेहिं ? ॥ ३५७
इय गस्याण वि जायइ मालिन्नं पुब्वकम्मदोसेण । तम्हा मा भणह तुमं गस्याण न जायए दोसो ॥ ५८
पिउणा तेण विमुक्का अइदुहिया तत्थ कित्तिसेणा वि । समयं कोइ मेत्तिं पइदियहं नंदिभदाए ॥ ५९
काऊण पंचमिवयं उज्जवणं जा कोइ अइगस्यं । भत्तीए नंदिभदा कढजाया चित्तए ताव ॥ ३६०
धन्ना खु इमा रामा जीसे सबं पि इच्छियं मिलइ । मह पुण पावाए मुहा जम्मं इह निम्मियं विहिणा ॥ ६१
इय चित्तिऊण जंपइ सा पुरओ तीए एरिसं वयणं । तव-दाणाइविहिणा कह होहामो हले ! अहयं ॥ ६२
जइ वि न पुज्जइ दाणं तह वि उवासेमि पंचमी ताव । जम्मंतरे वि जेणं एरिसया न वि अहं होज्जा ॥ ६३
गहिऊण गुरुसयासे काऊण पंचमिं च भावेण । मरिऊण दीवतिलए भवदत्तघरम्मि पुत्तेहिं ॥ ६४
कुच्छीए उववन्ना नामेणं नागसेणघरिणीए । भविसणुरूवा कन्ना तुह घरिणी जा इमा एण्हि ॥ ६५
भुंजंतो विसयसुहं जा अच्छइ दीवतिलयनाहो वि । तो उव(य)हिम्मि सलोओ पक्खित्तो असणिवेगेणं ॥ ६६
तुट्ठा रुढां य^{११} तहाँ देवा वि हु रोस-तोसफलजणया । कालेण होंति^{१३} नियमा भोयगकम्मेहिं पडिबद्धा ॥ ६७
मरिऊण नंदिभदा पुत्तेहिं विमाणिएसु उववन्ना । अच्चुयइंदो जाओ मरिऊणं नंदिमित्तो वि ॥ ६८
धणदत्तो वि हु तत्तो तुज्झं पिया एस धणवई जाओ । धणभर्जा वि हु एसा कमलसिरी तुज्झ जणणि त्ति ॥ ६९
धणमित्तो मरिऊणं पंचमिवयजणियधम्मनिवहेण । एयाण तुमं पुत्तो भविस्सदत्तो त्ति संजाओ ॥ ३७०
पभणइ भविस्सदत्तो को अन्नो एरिसं जहावत्तं । वत्तेउं इह सककइ मोत्तूणं नाणिणो^{१७} तुम्हे^{१८} ? ॥ ७१
जइ इहइं न वि होज्जा नाणपईवा तुमेहिं सारिच्छा । ता मोहपउरलोए धम्माइपयासणं कह णु ? ॥ ७२
एयं सोऊण महं सामिय ! जाओ मणम्मि निव्वेओ । इच्छामि वयं गहिउं तुम्हाणं^{२०} पायमूलम्मि ॥ ७३
अह गंतूणं नयरे हक्कारेऊण सबलोयं च । जेइसुयं अहिसिंचइ नियरज्जे परमबुद्धीए ॥ ७४
दाऊण तओ दाणं काऊणं जिणवराण महिमं^{२३} च^{२४} । गंतूण मुणिसयासे दिक्खं भावेण सो लेइ ॥ ७५
कमलसिरीपमुहेहिं गहिया दिक्खा महानुभावेहिं । केहिं पि देसविरई अन्नेहिं वि^{२५} दंसणं चेव ॥ ७६
काऊण तवच्चरणं उववन्नो सत्तमम्मि कप्पम्मि । हेमंगयनामधरो भविस्सदत्तो य सुरपवरो ॥ ७७
तत्थेव य कमलसिरी संजाओ सुरवरो पहाचूलो । भविसणुरूवा वि तहा संजायां रयणचूलो त्ति ॥ ७८
दोण्ह वि पडाण मज्जे सुट्ठु सुगंधाण तह य मउयाण । पढमं चिय उववज्जइ देवो पुत्ताणुभावेण ॥ ७९
अंतमुहुत्तेण तओ^{२७} वीसई वरिसो व निद्विगमम्मि । उट्ठइ उम्मुट्ठेउं नयण-मणाणंदणो सहसा ॥ ३८०
चउसु वि दिसासु पेच्छइ सो सबं सुट्ठु तत्थं रमणीयं । पच्छा मणेण चित्तइ को एसो गुणमओ देसो ? ॥ ८१
एवं चित्तेमाणो ओहीनाणेण^{३१} पेच्छए सबं । नयणेणं^{३२} पिव पयडं कम्मंतरसंचियं चरियं ॥ ८२
खीरोदयभरियाए सुवन्नवावीए रयणखचियाए^{३४} । किंकरदंसियंमग्गो^{३६} मज्जनयं कुणइ पविसेउं ॥ ८३
उत्तरिऊणं पच्छा चेइयभवणम्मि पणमिउं देवे । वायइ पोत्थयरयणं सीहासणंसंठिओ विहिणा ॥ ८४
तत्थ य अच्छइ लिहियं अणेण अत्थेण संजुयं^{३८} पढमं । धम्मेण इमं लब्भइ तम्हा^{३९} धम्मे^{४०} मइ कुणह ॥ ३८५

1 A नेह । 2 B मित्ति । 3 C निंदइ । 4 B न । 5 B वि । 6 A पंच । 7 B °सगासे । 8 C भविसाणुरूव । 9 B इण्हि । 10-12 A य तहा रुढा । 13 B हुंति । 14 A D पडिबद्धा । 15 B मज्झ । 16 B °भदा । 17 A माणिणो । 18 B तुम्हे । 19 B हुज्जा । 20 A C D तुम्हं । 21 A C D पायाण । 22 B जिट्ठो । 23-24 B महिमाओ । 25 C it is not found in this Ms. 26 C संजाओ । 27 B पुणो । 28 A पणुवीह; B तीसइ । 29 A तत्थ । 30 A सुट्ठु । 31 A ओहिनाणेण । 32 B निय-नामं । 33 B जम्मं । 34 C °चित्ताए । 35 A D °देसियं । 36 B °मग्गं । 37 B C सिंहासणं । 38 B संजुयं । 39 A धम्मे । 40 A तम्हा ।

दोत्ति^१ वि^२ य^३ वद्धमाणां तोसं वड्ढंति लोय^४हिययाणं । पावाण काम-अत्था इयराणं धम्म-भोक्खा^५ वां ॥ ४११
 भोत्तूणं चक्कहरो विसयसुहं उत्तमं जहिच्छाए । हियएणं निरहिलासो तक्खणमित्तेण संजाओ ॥ ४१२
 केणावि कारणेण होइ अ भुक्खा तहेव मरणंता । तह उत्तममणुयाणं विसयासंसा निवत्तेइ ॥ ४१३
 दाऊण महादाणं^६ रज्जमि वसुंधरं च ठविऊणं । तणमिव मोत्तूण सिरिं गिण्हइ दिक्खं महासत्तो ॥ ४१४
 संतं पि महापुरिसा मेल्हंति तणं व धम्मबुद्धीए । तुच्छाण असंते^७ वि^८ हुं पडिवंधो होइ अहिययरो ॥ ४१५
 भुंजंति ताव विसए^९ पच्छा मेल्हंति^{१०} सव्वहा धत्तां । इयरे पुण पावरया दोणहं वि लोयाण चुक्कंति ॥ ४१६
 उत्तमसोक्खपसत्ताजे न वि मेल्हंति^{११} विसयसोक्खाइं । ताणं वि इह सुहियाणं सहलच्चियदोग्गई^{१२} होइ ॥ ४१७
 *विसए य अप्पसोक्खे आसत्ता नेय धम्मकज्जेसु । वड्ढंति महामुक्खा विहलच्चियदोग्गई^{१३} ताण ॥ ४१८
 दिक्खं गए वि तम्मिउ छम्मासं जाव रयणमाईयं । सव्वं ठाइ तह चिय पुब्बज्जियधम्मतेएण ॥ ४१९
 भण्णइ ताण पहुत्तं^{१४} जाण परोक्खे वि कज्जसंसिद्धी । दाढी^{१५} पावियलज्जा बहुयाण विवज्जए जेण ॥ ४२०
 अह अन्नया कयाई सरए सरं^{१६} व बहलगंधम्मि । अहियं उम्मायकरे वड्ढंते^{१७} सव्वपाणीणं ॥ ४२१
 वायायणे विसाले सुमईए समाणयं समासीणो । कुणइ वसुंधरराया सव्वदिसालोयणं गयणे^{१८} ॥ ४२२
 धवलियआसा-कासा बहुविहवणराइसोहियपएसा । निम्मलजलठाणाइं नरवइचित्तं विणोयंति ॥ ४२३
 मणइ वसुंधरराया बुद्धिवियासो जणम्मि जेणेह । चित्तविणोयणकज्जे सत्थिवियारं तयं करिमो ॥ ४२४
 को किर गयमयजणओ ? को वा सोईहिं गरहिओ अहियं ? ।

को असिहत्थो कुसलो ? को दिवसो धूसरो भणह ? ॥

२५

एगालावयजाई एसो पण्होत्तरो पिए ! तत्तो । विहसियं जंपइ सुमई^{१९} पिययम ! नायं मए सरओ ॥ ४२६
 नरवइणा वि यं^{२०} भणियं भिन्नं पण्होत्तरं इमं तुमए । एयं अन्नं भणिमो वत्थंसमत्थं^{२१} चं जाईए ॥ ४२७
 को आगासे^{२२} गच्छइ ? किं इडं चक्कवायमिहुणस्स ? । को दुक्खाणं दाया मिहुणाणं^{२३} ? भणं पिए ! तत्तो^{२४} ॥ ४२८
 अह सुमई भणइ इमं एयं पिय ! जाणियं मए विरहो । भणइ वसुंधरराया विंदुच्चुययं इमं सुणसु ॥ ४२९
 चिन्तंती ओहिदिणं नज्जइ लिहियाहिं^{२५} कुड्डलेहाहिं^{२६} । गयं वइया खलु नारी दूराओ आगएहिं पि ॥ ४३०
 पभणइ सुमई^{२७} हिड्डा चिंतंती विंदुओ मए नाओ । संपइ पभणसु सामिय ! अड्ढंगाई निमित्तस्स ॥ ४३१
 दिव्वं च अंतरिक्खं भोमं अंगं च सरयवज्जणयं । लक्खणपसत्थं^{२८} भणइ निवो अड्ड एयाणि^{२९} ॥ ४३२
 एत्थंतरम्मि पेच्छइ आयासे सुडुरम्मयं अब्भं । सेयं गइंदसरिसं नरनाहो उम्मुहो^{३०} मुइओ ॥ ४३३
 तक्खणमेत्तेणं तओ पेच्छंतस्सेव तस्स नरवइणो । वायनिवायवसेणं खंडविहंडीकओ मेहो ॥ ४३४
 दट्ठूणं तयं^{३१} राया निबिन्नो सुहु कामभोएसु । पभणई नियधैरिणीं^{३२} सो एवं कंते ! चलं सयलं ॥ ४३५
 अथिरे विहवाईए जे^{३३} थिरबुद्धिं करेति गयनाणां । ते मायण्हियतोयं पिवंति तिसिया जहिच्छाए ॥ ४३६

1 B दुत्ति । 2 C it is not found in this Ms. 3 B it is not found in this Ms. 4 A य वद्धमाणा; B C पवद्धमाणा । 5 B लोअ^० । 6 A D °भोक्खं । 7 A D च । 8 B हिअएण । 9 A °दानं । 10 B C असंतेसु । 11 B C it is not found in these Mss. 12 B भोए । 13 B मिहंति । 14 A धम्मा । 15 B दुण्ह । 16 B °सुक्खं । 17 B मिहंति । 18 B तान । 19 B दुग्गई । * In B this quarter is thus found:-जे विय विसयपसत्ता; and in C as under:-जे वि य विसयासोक्खे । 20 B दुग्गई । 21 A D विहुत्तं । 22 C दाहिय । 23 B C सरय । 24 C वड्ढंते । 25 C तइया । 26 C अत्थं । 27 B वियसिय । 28 B सुसुई । 29 C हु । 30 C वच्छं । 31 C समच्छं । 32 B व । 33 B आयासे । 34 C दुक्खीणं । 35-36-37 B को पि वाति तजो ? 38-39 C लेहाहिं कुड्डलिहियाहिं । 40 B गइं । 41 B सुसुई । 42 C °वत्थुसं । 43 C एयाइं । 44 A उम्महो । 45 B °मित्तेण । 46 C दट्ठूणं । 47 C तं । 48 B भणइ । 49 B नियं । 50 C धरिणिं । 51 A जं । 52 B अन्नाणा ।

भत्तीए वंदित्ता तं समणं सुद्ध लोयपरिकलिया । सुद्धम्मि महीवीढे उवविट्ठा दो वि तप्पुरओ ॥ ४६५
तेण वि कहिओ धम्मो हिंसाइविवक्खसूयओ परमो^१ । छिन्नाइं^२ संसयाइं लोयाणं वोहणट्ठाए ॥ ४६

सिरिवद्धणो वि पुच्छइ भयवं ! लोयस्स केत्तियं माणं ? ।

कइ भेया ? कह व ठिई ? केरिसओ^३ चेव विसओ त्ति ? ॥ ४७

अह जंपइ मुणिवसहो बहुओ लोयस्स एत्थं वित्थारो । लेसेणं अक्खिज्जइ किं पि वि तुम्हाण तव्विसओ ॥ ४८

चोदसरंजुपमाणो ओहेणं उड्ड-अहयलोओ^४ त्ति^५ । उड्डं तिरियं च अहं भेया वि हु तस्स तिन्नेव ॥ ४९

वइसाहठाणकलिओ कडिहत्ययसंजुओ जहाँ पुरिसो । संठाणं भणियमिणं सब्बस्स वि चेव लोयस्स ॥ ४७०

उड्डम्मि होति देवा तिरियं देवा य तिरिय-मणुया य । देवा नेरइया वि हु होति^६ अहे एस विसओ त्ति ॥ ७१

उड्डम्मि सत्तं रज्जू सत्तेव य तह य अहयलोयम्मि । अट्टारस य सयाइं जोयणमाणेण तिरियं च ॥ ७२

तिरियं च रज्जुमाणं दो दीवा अद्धयं च मणुलोओ । सब्बे वि तत्थ नेया दीव-समुद्धा असंखेज्जा ॥ ७३

अन्नं च तेहिं पुट्टं^७ नियचरियं पुव्वजम्मपडिवद्धं । तेण वि कहियं सब्बं जं जहवित्तं च सविसेसं ॥ ७४

सोऊण निययचरियं जाईसरणं च ताण संजायं । पच्छा मणम्मि जाओ संवेओ सुद्ध विसएसु ॥ ७५

भणियं च तेहिं सामिय ! तुम्ह समीवम्मि गिण्हिमो दिक्खं । जम्मंतरे वि जेणं दुक्खाण न भायणं होमो ७६

भणियं च मुणिवरेणं विज्जइ अज्जावि जाव छम्मासं^८ । भोगाणं कारणयं कम्मं चारित्तवारणयं ॥ ७७

पच्छा होही दिक्खा दोण्हं वि तुम्हाण तह य मोक्खो वि । तम्हा गमेसुं कालं कज्जं^९ परिणामओ जेणं ॥ ७८

नमिऊण तयं दो वि हु नियनयरं पाविया सह बलेणं । जिणवरसंघाईणं पूयं वियरंति^{१०} भावेणं ॥ ७९

अन्नदियहम्मि पत्तो सो चेव य मुणिवरो तहिं ठाणे । राईणं^{११} अन्नाण य उवयाररओ महाभागो ॥ ४८०

नरवइपमुहो लोओ सुणिऊणं मुणिवरं^{१२} तहिं पत्तं । गंतूण भत्तिकलिओ विणएणं वंदए तुट्ठो ॥ ८१

सिरिवद्धणेण भणियं भयवं ! पुन्नाइं अम्ह दियहाइं^{१३} । दिज्जउ संपइं दिक्खं^{१४} सुद्ध पसाएण अम्हाणं ॥ ८२

सम्मं विणएण तओ दिक्खं घेत्तूणं पायमूलम्मि^{१५} । सिक्खंति सिक्खणीयं^{१६} तवं च कुव्वंति बहुभेयं ॥ ८३

एवं कुणमाणणं खीणे सब्बम्मि घाइकम्मम्मि । लोया-उलोयपयासं उप्पन्नं केवलं नाणं ॥ ८४

पच्छा मोत्तूणं इहं^{१७} देहं कालेण सब्बमलमुक्का । सिरिवद्धणमाईयां मोक्खपयं पाविया वहवे ॥ ८५

कहिय भविस्साइयं भविस्सदत्तस्स भणियं^{१८} मक्खाणं । लेसेण मए एयं पंचमिफलसंजुयं दसमं ॥ ८६

इय सोऊणं^{१९} एयं माहप्पं पंचमीए पयडं तु । कुणउ तयं^{२०} भवियजणो संसयरहिण चित्तेण ॥ ८७

अह सणियाणं एयं तवचरणं पंचमीए संबद्धं । संसारपवड्डणयं काऊणं जुज्जए कह णु ? ॥ ८८

एवं पि हु अजुत्तं^{२१} जं भणियं सुद्ध दुट्ठं-रुडेहिं । जम्हा पवित्तिहेउं निद्धिं एवमाईयं ॥ ८९

पढमं सणियाणाओ वयाओ जेणेत्य होइ लोयाणं । सब्बपवित्ती धम्मे पाएणं तेण न हु दोसो^{२२} ॥ ४९०

सणियाणं पि हु सेयं तवचरणं भावसुद्धिसंजणयं । पारंपरेण भणियं सुद्धत्तमिमस्स वि^{२३} सुयम्मि^{२४} ॥ ९१

सुद्धत्तणेण लोओ सणियाणं ताव चेव पडिवले^{२५} ।

सत्थाइवड्डणेहिं^{२६} को वि हु तत्तं पि^{२७} पच्छाओ (?) ॥ ४९२

1 B रम्मो । 2 A B छिन्नेइं । 3 B C केसिं सो । 4 B इत्थ । 5 B चुइसं । 6-7 B °लोगग्गिं;
C °लोयं ति । 8 A D महा°; C तहा । 9 B हुंति । 10 A D तस्स । 11 B पुट्ठा । 12 A D छम्मासा;
B छम्मासे । 13 B हुण्ह । 14 C गमेह । 15 A कम्मं । 16 C विरयंति । 17 B भावेणं । 18 C रायाणं ।
19 B मुणिवरो । 20 A D दिवसाइं; B दीहाइं । 21 B दिक्खा । 22 B संपइ । 23 B गहिऊण । 24 B
साहुपयमूले । 25 A D सिक्खिऊणं । 26 B सुत्तण । 27 B इमं । 28 B सिरिवद्धमाणमाइं । 29 B कहियं ।
30 B सोऊण य । 31 C तइं । 32 B अजुत्तं । 33 C °दुट्ठं । 34 C होइ । 35 A दोसा । 36 C it is not
found in this Ms. 37 C सुधियम्मि । 38 A पडियत्ते । 39 A °वड्डणेहिं; B °वद्धणेहिं । 40 C ति ।

सबं पि जेण एयं सरयवभसमाणयं सरुवेण । तेण सयाणा कथ वि पडिवंधं नेय कुवन्ति ॥ ४३७
 इहे दुहिय-विणहे दुक्खं नियमेण होइ लोयाण । तम्हा नाऊण इमं इहे दूरेण वजेह ॥ ४३८
 चेयणमचेयणं वा सबं पि असारयं अणिच्चं च । मण-तणुदुहसंजणयं तम्मि निवंधं^९ तओ मुयसु ॥ ४३९
 देहम्मि वि पडिवंधो कुणइ दुहाइ^४ न एत्थ संदेहो । तम्हा तं कायवंधं देहविमोक्खो हवइ जेण ॥ ४४०
 देहाभावे जाए पडिवंधो नेय सबभावेसु । छिन्नम्मि इहं विरोहे^९ कलहाभावो सवत्तीण ॥ ४४१
 तम्हा गेणहामि अहं पव्वजं सबदुक्खनिदलणं । निंदामि य गरिहामि य इयरह वंधो^९ ममं^९ होज्जा ॥ ४४२
 अन्नदियहम्मि राया अत्थाणे संठिओ जणं भणइ । मज्झ खमेज्जसु दुक्कयं तवगहणे संठिओ अहयं ॥ ४४३
 अहिसिंचिऊण रजे पुत्तं सिरिवद्धणं जणसमक्खं । जुंवरजे य कणिट्ठं पव्वजं गिण्हए राया ॥ ४४४
 छड-डम-दसम-दुवालसेहिं^९ मास-द्धमासखमणेहिं^९ । सोसंतो^{१०} नियदेहं नाण-ज्झाणाइं^{११} सिक्खेइ ॥ ४४५
 पच्छा ज्ञाणवसेणं खविऊणं कम्मसंचयं^{१२} सबं । पावइ सो तं ठाणं जत्थ न दुक्खाइं नज्जंति ॥ ४४६
 सिरिवद्धणो वि रज्जं पालइ तह लोहवज्जिओ सोमो । जह लोयाण मणेसुं सो चेव य ठाइ अणुदियहं ॥ ४४७
 सिरिवद्धणं नमेउं^{१३} विन्नवई नंदिवद्धणो एयं^{१४} । देव ! भमिज्जइ पुहई दीसइ दड्वयं तत्थ ॥ ४४८
 एगट्ठाणठियाणं गउरवभावो न होइ नियमेण । अइपरिचयाओ सत्थे सुट्ठु अवन्ना जओ भणिया ॥ ४४९
 अइवलहं पि पुरिसं चुल्लीए^{१५} रक्खवालयं सययं । नियमज्जा वि हु भन्नइ इत्थीओ^{१६} वावि^{१७} हीणयरं^{१८} ॥ ४५०
 भासाऽऽयारविसेसो नज्जइ देसेसु विविहलोयाणं । उक्कंठा य पियाणं तम्हा देसंतरं जुत्तं^{१९} ॥ ४५१
 कागा कापुरिसा वि थं^{१९} इत्थीओ तह य गामकुक्कडया । एगट्ठाणे वि ठिया मरणं पावेति अइवहुही^{२०} ॥ ४५२
 पुहई पया वि जाणइ एसो मह सामिउ त्ति पच्चक्खं । खग्गाइ परिणीया महिला इव इयरहा लोओ^{२१} ॥ ४५३
 सिरिवद्धणो वि जंपइ आलिंगिय नंदिवद्धणं तुटो । किं भाउय ! चहुएणं ? तुह वयणं चेव कायवंधं ॥ ४५४
 लहुभाउयस्स हिययं जइ ण वि रंजेइ भायरो^{२३} जेडो । ता तस्स जेडभावो^{२४} विहलो चिय होइ नियमेण ॥ ४५५
 अन्नदियहम्मि तेहिं सधं काऊण पउणयं कडयं । दावाविया थं^{२५} भेरी पयाणसंसुइय्यां सहसा ॥ ४५६
 चउरंगवलसमेया गइंदखंधम्मि संठिया दो वि । उन्भियसियायवत्ता पंचमहासदनिग्घोसा ॥ ४५७
 जेट्ठाणं पणमंता दिता दाणाइं चारणाइं । पूयंता देवगणे नयराओ निग्गया दो वि ॥ ४५८
 गामे थं^{२७} नयरदारे^{२८} गिहवयणो रायसन्निहे तह य । पेच्छंतो^{२९} नरनाहो अप्पाणं मन्नए गरुयं ॥ ४५९
 नरवइणा अणुदियहं जणवयं^{३०} रिद्धीए होइ जइयवंधं । खीणम्मि जओ लोए खिज्जइ राया वि नियमेण ॥ ४६०
 नइ-क्व-तलायाइं^{३१} देउलरम्माइं पव्वय-वणाइं । पेच्छंतो^{३२} पइदियहं दो वि हु वियरंति^{३३} महिवेढं^{३४} ॥ ४६१
 वणमिव धरियअसोयं सीय-मणोहरयं^{३५} धरियंवरवयणं । वयणमयंकंससोहं सोहणं^{३६} जणंसेवियं परमं ॥ ४६२
 परमगुणाण निहाणं निहाणलाहे^{४०} वि लोहंपरिहीणं । हीणे वि धम्मकहयं हयसव्वकसायपसरं च ॥ ४६३
 केवलनाणसमेयं मुणिवसहं रयणसेहरं नाम । पेच्छंति^{४२} दो वि मुइया उवविडं पायवतलम्मि ॥ ४६४

1 B वज्जिजा । 2 B तम्मि य । 3 B वंधं । 4 B दुहाइ । 5-6 A जण करत्ते; C उ करकटे । 7 C सव्वं । 8 C इमं । 9 C खवणेहिं । 10 A सोसंतो; D सोसितो । 11 A ज्झाणाहिं; B ज्झयणाइं । 12 B वंधणं । 13 A D पि नमिउं । 14 B एवं । 15 B चुलाए । 16 A इत्थी वा; C इत्थीतो । 17 A विही; BC पाविही । 18 A नयरं; B नयरं; C नवरं । 19 B वजे । 20 A अ । 21 B वहुयं; C वहुया । 22 A C साओ । 23 B भायरं । 24 B भायजिहे । 25 A वि । 26 C संसूतिया । 27 B C it is not found in these Mss. 28 B नयरारारे; C नयरारारे । 29 B पिच्छंतो; C पिच्छंता । 30 B वइ । 31 B वडागाइं । 32 B पिच्छंता । 33 C विहरंति । 34 B वीढं । 35 B C हर [य]° । 36 B C भणिय° । 37 B भियंक° । 38-39 B सोहं जण । 40 A D लामे । 41 A D लोभ° । 42 B पिच्छंति ।

भत्तीए वंदित्ता तं समणं सुद्ध लोयपरिकलिया । सुद्धम्मि महीवीढे उवविट्ठा दो वि तप्पुरओ ॥ ४६५
तेण वि कहिओ धम्मो हिंसाइविवक्खसूयओ परमो^१ । छिन्नाइं^२ संसयाइं लोयाणं वोहणडाए ॥ ४६

सिरिवद्धणो वि पुच्छइ भयवं ! लोयस्स केत्तियं माणं ? ।

कइ भेया ? कह व ठिई ? केरिसओ^३ चेव विसओ त्ति ? ॥ ४७

अह जंपइ मुणिवसहो बहुओ लोयस्स एत्थं वित्थारो । लेसेणं अक्खिज्जइ किं पि वि तुम्हाण तव्विसओ ॥ ४८

चोदसंरज्जुपमाणो ओहेण उद्ध-अहयलोओ^४ त्ति^५ । उद्धं तिरियं च अहं भेया वि हु तस्स तिन्नेव ॥ ४९

वइसाहठाणकलिओ कडिहत्थयसंजुओ जहाँ पुरिसो । संठाणं भणियमिणं सब्बस्स वि चेव लोयस्स ॥ ४७०

उद्धम्मि होंति देवा तिरियं देवा य तिरिय-मणुया य । देवा नेरइया वि हु होंति^६ अहे एस विसओ त्ति ॥ ७१

उद्धम्मि सत्तं रज्जू सत्तेव य तह य अहयलोयम्मि । अट्टारस य सयाइं जोयणमाणेण तिरियं च ॥ ७२

तिरियं च रज्जुमाणं दो दीवा अद्धयं च मणुलोओ । सब्बे वि तत्थ नेया दीव-समुद्धा असंखेज्जा ॥ ७३

अन्नं च तेहिं पुट्ठं^७ नियचरियं पुव्वजम्मपडिवद्धं । तेण वि कहियं सब्बं जं जहवित्तं च सविसेसं ॥ ७४

सोऊण निययचरियं जाईसरणं च ताण संजायं । पच्छा मणम्मि जाओ संवेओ सुद्ध विसएसु ॥ ७५

भणियं च तेहिं सामिय ! तुम्ह समीवम्मि गिण्हिमो दिक्खं । जम्मंतरे वि जेणं दुक्खाण न भायणं होमो ७६

भणियं च मुणिवरेणं विज्जइ अज्जावि जाव छम्मासं^८ । भोगाणं कारणयं कम्मं चारित्तवारणयं ॥ ७७

पच्छा होही दिक्खा दोण्हं^९ वि तुम्हाण तह य मोक्खो वि । तम्हा गमेसुं^{१०} कालं कज्जं^{११} परिणामओ जेणं ॥ ७८

नमिऊण तयं दो वि हु नियनयरं पाविया सह बलेणं । जिणवरसंघाईणं पूयं वियरंति^{१२} भावेणं ॥ ७९

अन्नदियहम्मि पत्तो सो चेव य मुणिवरो तहिं ठाणे । राईणं^{१३} अन्नाण य उवयाररओ महाभागो ॥ ४८०

नरवइपमुहो लोओ सुणिऊणं मुणिवरं^{१४} तहिं पत्तं । गंतूण भत्तिकलिओ विणएणं वंदए तुट्ठो ॥ ८१

सिरिवद्धणेण भणियं भयवं ! पुन्नाइं अम्ह दियहाइं^{१५} । दिज्जउ संपइं^{१६} दिक्खं सुद्ध पसाएण अम्हाणं ॥ ८२

सम्मं विणएण तओ दिक्खं धेत्तूणं^{१७} पायमूलम्मि^{१८} । सिक्खंति सिक्खणीयं^{१९} तवं च कुव्वंति बहुभेयं ॥ ८३

एवं कुणमाणानं खीणे सब्बम्मि घाइकम्मम्मि । लोया-उलोयपयासं उप्पन्नं केवलं नाणं ॥ ८४

पच्छा मोत्तूणं इहं^{२०} देहं कालेण सब्बमलमुक्का । सिरिवद्धणमाईयां^{२१} मोक्खपयं पाविया बहवे ॥ ८५

कहिय भविस्साईयं भविस्सदत्तस्स भणियं^{२२} मक्खाणं । लेसेण मए एयं पंचमिफलसंजुयं दसमं ॥ ८६

इय सोऊणं^{२३} एयं माहप्पं पंचमीए पयडं तु । कुणउ तयं^{२४} भवियजणो संसयरहिण चित्तेण ॥ ८७

अह सणियाणं एयं तवचरणं पंचमीए संबद्धं । संसारपवड्डणयं काऊणं जुज्जए कह णु ? ॥ ८८

एवं पि हु अजुत्तं^{२५} जं भणियं सुद्ध दुट्ठं-रुडेहिं । जम्हा पवित्तिहेउं निदिडं एवमाईयं ॥ ८९

पढमं सणियाणाओ वयाओ जेणेत्य होइ लोयाणं । सब्बपविच्ची धम्मे पाएणं तेण न हु दोसो^{२६} ॥ ४९०

सणियाणं पि हु सेयं तवचरणं भावसुद्धिसंजणयं । पारंपरेण भणियं सुद्धत्तमिमस्स वि^{२७} सुयम्मि^{२८} ॥ ९१

सुद्धत्तणेण लोओ सणियाणं ताव चेव पडिवजे^{२९} ।

सत्थाइवड्डणेहिं^{३०} को वि हु तत्तं पि^{३१} पच्छाओ (?) ॥ ४९२

1 B रम्मो । 2 A B छिन्नेइं । 3 B C केत्तिं सो । 4 B इत्थं । 5 B चुद्धं । 6-7 B °लोगमिं; C °लोयं त्ति । 8 A D महा°; C तहा । 9 B हुंति । 10 A D तस्स । 11 B पुट्ठा । 12 A D छम्मासा; B छम्मासे । 13 B दुण्ह । 14 C गमेह । 15 A कम्मं । 16 C विरयंति । 17 B भावेणं । 18 C रायाणं । 19 B मुणिवरो । 20 A D दिवसाइं; B दीहाइं । 21 B दिक्खा । 22 B संपइ । 23 B गहिऊण । 24 B साहुपयमूले । 25 A D सिद्धिऊणं । 26 B सुत्तूणं । 27 B इमं । 28 B सिरिवद्धमाणमाइं । 29 B कहियं । 30 B सोऊण य । 31 C तइं । 32 B अजुत्तं । 33 C °दुट्ठं । 34 C होइ । 35 A दोसा । 36 C it is not found in this Ms. 37 C सुधियम्मि । 38 A पडियत्ते । 39 A °वड्डणेहिं; B °वद्धणेहिं । 40 C त्ति ।

अन्नेसु वि कजेसुं पाएणं सुद्धओ^१ इहं लोओ । अङ्गहणम्मि विचित्ते किं पुण धम्मस्स कज्जम्मि ? ॥ ४९३
 इय नाऊणं एयं अवमन्नियं दुवियहुवयणाइं । कायवा खलु एसा पंचमिया सुद्धभावेणं ॥ ४९४
 अन्नं पि हु तवचरणं जं जह भणियं च एत्थ समयम्मि । तं तह कायवं चिय सुहमगं एच्छमाणेणं ॥ ४९५
 दोपक्खुओयकरो दोसासंगेण वज्जिओ अमओ । सिरिसङ्गणउज्जाओ अउवचंदो व अक्खत्थो^२ ॥ ४९६
 सीसेण तस्स कहिया दस वि^३ कहाणा इमे उ पंचमिए । सूरि म हे सर एणं भवियाणं वोहणट्टाए ॥ ४९७
 सहगयं अत्थगयं जं किं पि^४ वि दूसणं मए रइयं । तं सवं विउसेहिं खमियवं सोहियवं च ॥ ४९८
 विरयंतेणं^५ एयं जं^६ कम्मं अजियं मए सुहयं । तेण जणो मल्लरहिओ सबो वि महेश्वरो होउ ॥ ४९९
 मिलियाणं च दसाण वि एत्थं कहाणाण होइ विन्नेयं । गाहाणं माणेणं दोणिं सहस्साइं गंयगं ॥ ५००

इति श्रीमहेश्वरसूरिविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये भविष्यदत्ताख्यानकं
 दशमं समाप्तम् । समाप्तोऽयं दशाख्यानकसंवद्धः
 पञ्चमीमाहात्म्यनामा ग्रन्थः ॥

*

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचितं पञ्चमीमाहात्म्यं समाप्तम् । विक्रमादित्यसंवत्सरात् १००९

वर्षलिखितताडपत्रीयपुस्तकात् जेसलमेरुमहादुर्गे संवत् १६५१ वर्षे आपादशुद्ध

३ सोमवारे पुष्यनक्षत्रे तपागच्छाविराजभट्टारक श्री श्री ५ श्री श्री

आनंदविमलसूरीश्वरपंडित श्री श्री ५ विजयविमलगणि-

शिष्यशिरोमणिपंडितश्री आनंदविजयगणिसिष्यबुद्धि-

विमलेन लिखितमिदं पुस्तकम् । भद्रं भूयात् ।

श्रीसंघस्य कल्याणमस्तु । श्रीरस्तु ॥ ६ ॥

1 A D सुद्धओ । 2 B अवमन्निय । 3 C सुद्ध । 4 B इच्छमाणेण । 5 C अक्खत्थो । 6 B च ।
 7 B वि । 8 B विरयंतेण च । 9 A चं । 10 B इय । 11 B इति । * B it is not to be found in
 this Ms; C the last page is defaced but from the last line which is somewhat
 legible it can be made out that it contained this; D इति महेश्वरसूरिविरचितं पञ्चमीमाहात्म्य-
 सूचकं भविष्यदत्ताख्यानकं समाप्तम् ॥ अंयात्रं २००० इति पञ्चमीमाहात्म्यं समाप्तं लेखकवाचकयोः ॥ शुभं भवतु ॥

ग्रन्थगतसुभाषितानां-पादसूची

विषयानुक्रमेण वर्णानुक्रमेण च

N. B. The first figure denotes the number of the Canto and the second, the number of the Stauza.

अधर्म		ज्योतिष्	
कुलकमलो वि हु पत्तो	९;५५	संगो व अंधर्हि	९;१२
अनुपकार		तृषा	
उवयारपराए वि हु	७;२९	तिक्खेहिं दुक्खेहिं	१;९४
अशुद्धि		दान	
आहारासुदीए	७;८	जम्मंतरम्मि दिन्नं	१;९७
आशा		तं गेहं सो विहवो	१;३१८
आसा रक्खइ जीयं	१०;१२१	दितस्स वि पइदियहं	६;६२
उपकार		दारिद्र्य	
उवयारेण विहुणो	६;३१	एकवसिओं सिनेहो	१;७२
जो उवयारसमत्थो	१०;१८८	दुकलत्तं दालिहं	७;६
नियउवयाररणं	२;५६	नाण-कला-विज्जाणं	६;२६
पुत्त-कलत्ताईणं	२;१३	मित्तो सयणो धूया	६;१९
एकान्तदोष		दुर्गति	
नवजुवईणं वईणं	१;८६	पोसंतस्साप्पाणं	८;७
कन्या		दुष्कलत्र	
उप्पण्णाए सोगो	१;८८	दुकलत्तं दालिहं	७;६
एकवसिओं सिनेहो	१;७२	दुःखकरवंस्तूनि (मानिनाम्)	
ता वरि मा संभूया	१;९०	अवभक्खाणमकज्जं	१;९२
दुकलत्तं दालिहं	७;६	दुर्भाग्य	
कर्मन्		दोहग्गेणं कलिओ	१;३८१
कम्मं च पुव्वरइयं	९;३०	द्रव्य	
वीर्यं च एत्थ जीवो	२;३९	केण उवाएण पुणो	४;२१
कला		घरमज्झट्टिय भुत्तं	४;१४
वज्जं नट्टं गेयं	१०;२९३	जो ववसायविहुणो	४;१९
काम		वहुआओ थोववओ	४;१५
अणुदियहं संगेण	४;७	स चिय भन्नइ लच्छी	९;१६
केली हासुम्मीसो	५;६६	समभाय-वओ मज्झो	४;१६
छुहिए असणं तिसियाण	५;१०	धर्म	
सा चेव एत्थ सुहया	५;८	जह जह वयपरिहाणी	३;११५
गुण		जो धम्मं उवएसइ	२;४७
इत्थी वा पुरिसो वा	९;९६	धम्मफले पच्चक्खे	३;९०
सो चिय जायइ राया	६;७४	सो चिय माया वप्पो	२;४६
गृहवास			
जेण तहिं विलसिज्जइ	१;४५		
निहंदो घरवासो	१;४६		

धर्माचार्य

इहलोप चिय सुहो

२;१०७

नरक

एकवसिओं सिनेहो

१;७२

नारी

अवियारिऊण कजं

७;१०२

इत्थिचं चेव दुहं

१;२९९

गृहाइं वि कजाइं

७;१८

जणओ कुमारभावे

१;१७९

तम्हा तुम्हे नेउं

१;२४७

पंडिचं दुक्खत्तं

७;२२

पिट-माइसुं नेहो

१०;२३

भत्तारवज्जियाणं

९;१२०

महिलाणाहिविसहिओ

१;३१२

मायाइविलसिणं

३;१७

मारेउं मरइ सयं

८;८०

लजा-कुल-जाइ-धणाटला

३;२६

लजा वि नत्थि हियए

५;२९

लजं धम्मं नेहं

३;२८

लद्धपसरा य महिला

७;१०३

विसमाओ महिलाओ

५;२०

सन्नं चिय तुच्छत्तं

५;४१

निद्रा

तिक्खेहिं दुक्खेहिं

१;९४

निमित्त

देवा भंता तंता

३;६६

पुरिसत्स दाहिणंगं

६;६८

फंदइ दाहिणनयणं

६;६७

नियम

सम्मत्तेण समाणा

४;१०१

निश्चय

निच्छयरहियाण जणे

८;८८

पाण्डित्य

पुयं चिय पंडिचं

१;२३७

पितृ

जणओ तह उवणेया

६;९२

माया-पिडे-गुरूणं

८;२८

पूज्यता

विहवेण जो न सुद्ध

२;९५

पुण्य

अन्नविदत्तं पि धणं

१०;२१९

तं नत्थि जं न सिज्जइ

८;८५

मणच्चित्तियं पि कजं

५;३५

ववसाणुण ठियाण वि

६;१७

विहवो जिणवरधम्मो

७;११७

पुत्र

इहलोप चिय सुहो

२;१०७

धूया वि गुणसमेया

३;८८

पुत्री

धूया वि गुणसमेया

३;८८

पुरुष

धन्ना ता महिलाओ

१;७१

बंधू सयणो मित्तो

१;२७२

मायाइविलसिणं

३;१७

प्रकीर्ण

अट्टत्तमा वि लोए

५;१३

अट्टण्हं वरिसाणं

७;८२

अत्थि यिरत्तं तांसे

३;७१

अवला चाला नीया

९;६५

अलियम्मि वि सच्चम्मि

१;३५१

अह सुंदरीए मणियं

१;२५४

इंसरधूयसरूवा

१;२८६

उन्हेण जलेण जओ

१;३३६

उववासो य अकम्मो

१;१९

एकसहावं वरयुं

९;१०२

किचीए मच्छरेण य

१;१२

को वि दु दुक्खनिविओ

१;२५०

खलिओ वि जहा सुहो

१;८

गयवइया रंडाओ

४;५२

गुणिओ मुणिओ घीरा

१०;१३

गेहिगिरहियं गेहं

८;२०

चेयणमचेयणं वा

६;७

छक्कं पि दु कजं

७;६६

जेण सइओ मुणिओ

५;६२

जो नाउं सत्थाइं

२;६

दाणग्गहणपसंसा

५;१८

दीसइ जत्स पहावो

४;१५०

दोनयणो वंचिजइ

१०;२६८

नरवइणो मुणिवसहा

१;२२२

पडिवज्जिऊण धम्मं

१;२४९

पुब्बवए दिवसम्मि

१०;४४

वालजुयपव्वाइं
वालत्ते तारुजे
वालाणं तरुणाणं
वंभाइएहिं मणुमाइएहिं
महिलाण वंभणाण
महिला गो साणा वि य
मुक्खो राया लुद्धो
रइ-पुत्तफला भजा
राइणं सम्माणं
राया समणो मंती
लहुइय वि किरियाए
वयणं कज्जविहूणं
वसणे विहवाभावे
रगुणो वि हु अइवहुअं
सच्चं चिय लोगाणं
सरलो वि कुडिलरुवो
सव्वा वि हु परइत्थी
सामिं मित्तं च गुरुं
सावत्तयाण नेहो

प्रणय

एकवसिओं सिनेहो
किंचूणो वि हु पणओ
जाईए भिक्खाण वि
जुत्ताजुत्तवियारो
दूरमसज्जमकज्जं
निकित्तिमो न नेहो
नेहो वंधणमूलं
मणइच्छिण समयं
मिहुणाणं किर लोए
वरि मा जाओ नेहो

प्रत्यक्षनरक

हुकलत्तं दालिइं

प्रव्रज्या

भायरिएण समानं
जंपंति विद्धमुणिणो
सयणपमोए राओ

प्रार्थना

अहवा जुत्तमजुत्तं

बुभुक्षा

तिक्खेहिं दुक्खेहिं

भर्तृ

वरि हलिओ त्रि हु भत्ता

४;९७

१;२४३

१;२४४

१;४८४

१;३२२

३;३०

९;११०

१;४४०

७;९२

९;१०९

१;११

१०;१९१

१०;३५२

७;११

१;२७८

९;५०

७;६१

७;६३

८;५७

१;७२

१;६७

१;४३१

१;२३२

२;१०१

१;७३

१;७५

४;६६

१;२९१

१;६८

७;६

२;१२१

१;५०१

२;१२२

१;४३३

१;९४

१;३९

चिरपव्वजा नाणं
जइ वित्तं न विसुद्धं

इको वि मओ धरिओ
बहुहा विज्जइ समओ
समओ दोसासंगी

महयाणं चरियाइं

अह धरणो भणइ तयं
उचियं चिय होइ इमं
सुहु वित्तिनाण जओ

सरिसाण वि वंचणयं
उइए रविणो विंवे
जइ न वि गहेइ दुक्खं
सो चेव हवइ बंधू

जइ मंतीण न होंतो
नइसरिसो रायाणं
नत्थेउं बुद्धीए

तेणावि तयं गहियं

अप्पाणस्स परस्स य

गवभत्थं जम्मंतं

हुद्धं गवभो तूरं

उवयारेणं मारइं

कण्णद्वारविहीणं

तम्हा निओइएहिं

सामी रट्ट भमच्चो

बाला अवला गामेछया

भाव

मद

महापुरुष

मातृ

मान

मन्त्रिन्

मुनि

मूढ

यमराज

शुचतीप्रियाणि

राजनीति

राज्याङ्गानि

रूपप्रशंसा

१;५०२

४;१२१

१;५१

१;५२

१;५३

३;११४

८;७७

८;४२

८;७०

२;१८

१;१२२

३;५०

२;१०५

५;२४

८;१८

५;२८

६;४६

१;१६३

१;२४२

१;६४

८;५५

८;२१

८;१२

६;११४

१६;४०१

लोक		व्युत्पन्न	
निर्दोषं वि ह्यु लोको	१:२५२	पेक्षार्थं न मीलो	१:२३
वर्णमैत्र		व्याधि	
अथ व वृत्तेषु	१:२६२	दुष्कृतं दार्ढ्यं	७:६
विदेशागमन		दार्ढ्य	
मातृव्याग घनवर्जितान	६:२३	अंशे कृती पंगु	९:१०
विफलवस्तुनि (आत्मनस्तुत्याम्)		दृष्टे पदितुल्यं	९:१३
रचनां वंशुपलो	१:११२	अथ न वि गच्छेत् दुष्कृतं	३:५०
विभव		सो वेद दृष्टं वंशु	९:१५
अं वं कुर्वन्ति वाचो	२:११२		
विद्वेजं गत्यन्तं	१०:१२	अथवाप्य वि दृष्टं वि	३:१६५
वियोग		सपत्नी	
पृथक्त्वो लोके	१:५२	वर्त गच्छन्ति विद्वेजो	१:२०
विरलवस्तुनि		सम्यग्दृष्टि	
अल्पं परिषं	१:३५७	विद्वेजं न वि मच्छ	१०:२६२
विरलवस्तुनि (विदातुपनाम्)		संयोग (मिथुनाम्)	
निद्रा लुप्ता कृती	१:१०८	मिथुनां संयोगो	१:२६६
वैद्यक		सुदयदासुदयदा	
अद्वैतो पदं विव	६:६९	अद्वैते वि ह्यु मत्तुवन्ते	९:१७
वैद्यन्य		आत्मिन्	
पृथक्त्वो लोके	१:५२	इहलोके विव सुद्वैतो	२:१०७

ग्रन्थगतविशेषनाम्नां वर्णानुक्रमसारिणी सूची ।

N. B. Figures in black indicate the numbers of the Cantos
and the remaining figures, those of the stanzas.

अग्नीमित्र १०; २५२, २६३, २६९, २७४
अक्षयईद १०; ३६८
अक्षयकण्ठ २; १२३; ४; १२४; १०; ८९
अजुण ३; ८८
अरिपुर १०; ३२६
अवज्ज्ञ ६; २, ७०, ७९
असणिवेग १०; १०३, ३४२, ३६६
अहिच्छत्त ९; ४४, ५७
अहिछा १०; ३५५

इंदर १; १६०
इंदसम्म २; २, १९, २३, २७, ९९
इंदुमह्या १; ३७, ३३३; ९; १९, २१, २५, ३७,
३८, ३९, ४५, ५८

उज्जणी ७; ३५

कंचण १; ४०९, ४२४
कंची २; ६५, ८२, ८३
कंपिल १०; २५०

कठ १०; ३२८, ३४९, ३६०
कमल ३; ९२

कमलसिरि १०; १५, १८, २९, ३१, ३२, ३६, ९२,
११७, १२०, १७४, १७८, १९३, १९४, १९५,
१९८, २०८, २०९, २१०, २२३, २२७, २३२,
३६९, ३७६, ३७८

कमला १; ३१; ५; १, ५, २०, २१, ३४, ४२, ४४,
४५, ४६, ५२, ५३, ५६, ६०, ६१, ६३, ६८,
६९, ७३, ९४, ९५, ९६, ९८, ९९, १०२,
१०६, १०७, १०८, १११, ११२, ११३, ११५,
११९, १२२, १२४, १२५; ६; १

कायंदी ९; ७९

कालिंदी ३; ४

कितिवद्धण ५; ५५, ५९, ६३, ६९, ७१, ९५, ९७,
१०५, ११०, ११२, ११३, ११४

कित्सिसेणा १०; ३२८, ३५९

कुंननयर १; १५६

कुलचंद १; ६०, ६५, २०७, २१५, २२६, २२८, २३१,
२३७, २६०

नागपं ११

कुसुमपुर ८; ३७

केवट्टी १०; ३५७

कोसल ८; ३७, ५०, ९६, १०२, १०७, ११०, ११२,
११७

कोसिअ १०; ३४०, ३४२

कोसिय (वि० ना०) १; १९१

खेत्तदेवया १०; १०२

खेम २; ५०

गंधवपुर १०; ३९९

गंधवसेण १०; ४०१

गंधारी १०; ४०७

गव्मेसरी ७; ५४

गयडर ४; ९०; १०; ६, १६३, १६६

गिरिनयर ५; ५५, ६०, ७१, ९४

गुणचंद १; १५४; ९; १०६, ११४, ११५

गुणह ९; ७९, १००, १०५, १०६, ११३

गुणमाला (वि० ना०) १; १६०, २५८

गुणवह १; ३८३

गुणसेण १; ३८३, ३८९, ४१४, ४२५, ४२६, ४२८,
४२९, ४३४

गुणाणुराज १; ३१.

गुणाणुराय ६; १, ५९, ७१, ७८, ७९, ८२, ९९, १०४,
१०६, १११, १२१, १२३, १२४; ७; १

गुणायर ९; १०६, ११४, ११५

चंद २; २०, २२, ३२, ५२, ९९

चंदर ९; १८

चंदकंता १; १५६, १७७, १८०, १८३, १९५

चंदगुत्त ४; ७८

चंदपह १; २५३, ३०३, ३६१, ४४१, ४४८, ४८२,
५००; १०; ७८, ७९, ८०, ८२, १२१, १५२,
१५४, १८१, २३०, २३६, २३९, २४०, २४३

चंदवह ४; ९०

चंडा २; ६८

चंन (चं) २; ९३

चंरा १; ३८३

जयसेण १; ३१, ३९०, ४०४, ४१०, ४१४, ४१६,
४२१, ४२४, ४२८, ४३५, ४३६, ४३८, ४३९,
४४९, ४६४, ४६७, ४७२, ४८२, ४८७, ४९८,
५०३, ५०४

जया ३; ३९, ४३, ४९, ६३, ६९, ७२, ७३, ७६, ७७,
९५, ९८, ९९, १०३, १०४, १०७

जयाणंद १०; २४९, २५०

जसभद्र १; ४८५, ४९८

जसवर्म ८; ३, १७

जसोहर १०; ८८, ११२

जोगंधर ५; ५६, ५७, ५९, ६०, ६१

हुंठल ७; ३८, ४१, ४४

णंद १०; २५०, २५३, २५५

तंकलसिला ९; ३

तारा ३; ९, १४, ३२

तिवेष्ट १०; २६४, २७४, २७५

दमल, दमग, दमय १; २७६, २७७, २७९, २८०,
२९३, २९८, ३०४, ३१७, ३४५, ३४६, ३४७,
३५७, ४६३

दामोचर ४; ११८

दाहिणदेस १; ३४

दीवतिलय १०; ११२, २३६, ३४३, ३६४, ३६६

दुग्धक १०; २५२, २७३

देवमह ८; ३९, ७४, ८३, ९५, १०३, १०६

देवसूरि १; १९६

देवी १; ३१; ९; १, ४७, ५७, ५९, ६१, ६४, ६९, ७०,
७६, ७९, ८४, ८५, ९४, ९५, ९७, १००, १०१,
१०५, १०६, ११६, ११७, ११८, १२१, १२५

दोणहुल ३; ५१

धन ४; २९, ४०, ५५, ५६, ८५, ११७

धनदत्त १०; ३२९, ३४४, ३६९

धनमज्जा १०; ३६९

धनमित्त १०; ३२९, ३३१, ३४५, ३७०

धनवह १०; १०, १३, २९, ३०, ४१, ५०, ९२, १७२,
२०८, २१३, २१४, २१७, ३६९

धनवह ८; ३८

धन ७; ४, १५, ३५, ३७, ८५

धम्म (विशेषनाम) १; १५५

धरण १; ३१; ८; १, ३८, ३९, ४०, ४९, ५०, ५१,
५४, ५९, ६३, ६९, ७१, ७४, ७७, ७९, ८४,

८७, ८९, ९१, ९६, ९७, ९८, १०१, १०४,
१०५, ११३, ११७, १२५; ९; १

नंद १; ३१, २; १, ७२, ७३, ७४, ७५, ८२, ८४,
९२, ९६, ९७, १०६, ११२, ११९, १२४, १२५;
३; १; ५; ११९

नंदसेण १; ४३८

नंदावत्त २; १२४

नंदिदत्त १०; ३३०

नंदिभद्रा १०; ३२९, ३६०, ३६८

नंदिमित्त १०; ३३०, ३३१, ३६८

नंदीवद्दण १०; ४१०, ४४८, ४५४

नम्मया ५; ३

नागसेणा १०; ११२, ३६५

पटमाभ ७; ३, २४, ३४, ३८

पटमावह १; ५९

पटमिया ९; १९, २६, ३७, ५६, ५८, ६४

पंचमी १; २, ३४०, ३४३, ३६४, ३८२, ४३३,
४७४, ४९५, ४९६; ३; ४२, ६५, ८२, ८९,
९१, १२५; ४; ९१, १०१, १११, ११२, १२४,
१२५; ६; ४५, ९६, १००, १०४, १०५, १२३;
७; ४२, ४३, ९७, १०९; ८; ३३, ३४, ३६,
९४, १०८, १०१, १२५; ९; २०, ३१, ३२,
९२, १२५; १०; ११८, ३६०, ३६३, ३६४,
३७०, ४८७, ४८८, ४९४, ४९७

पंचमी (महती) १; ६, १०; २; ५३, ५५, ५७, ६४,
९१, १२५; ५; ९१, ९६, १२१, १२४, १२५

पंचमी (लहुइया) १; ६

पमंजण १०; ३२७

पहाचूल १०; ३७८, ४०७

पियमेठिया १; २२७, २६१, २७९, २८०, २९८, ३१०,
३१६, ३२५, ३३१, ३३५, ३३९, ३४७, ३४८,
३५०, ३५३, ३६१, ३७१, ३७३, ४४८, ४६१

पियार्जदा १; १५४

पुक्खरदीव १; ५५

पुष्पदंत २; १५, २२, २३, ३०, ३१, ४१, ४५, ५३,
६३, ६४, ६९, ८१, ९०

पुहइचंद १; ४४४, ४४६

पोयणपुर ६; ५८, १०८

चउल ९; १८

चंडुदत्त १०; ४१, ४८, ४९, ५२, ५४, ५५, ५८, ६५,
१३०, १३१, १३३, १३९, १४०, १५८, १६१;

१६२, १६८, १६९, १७८, २०४, २१५, २१८, २२५
 भद्रा १; ३१; ३; १, ३८, ४३, ४४, ४६, ४८, ४९, ५२, ५३, ५९, ६३, ६९, ७२, ७६, ७९, ८०, ८५, ९७, १०१, १०२, १०३, १०७, १२५; ४; १; १०; ३३०
 भरह १; ५५; ६; ५९, ६६, ७२, १०९
 भरहवास १; ३४
 भरुयच्छ ५; ३, ३६, ३७, १२४
 भवदत्त १०; ११२, ३६४
 भविस्सदत्त १; ३१; १०; १, २४, ३६, ३८, ५४, ५८, ६५, ६६, ८८, ८९, ९०, ९२, ९३, १०६, १११, ११९, १२२, १२६, १३२, १३३, १३४, १३७, १४६, १४७, १७८, १८२, १८७, १९२, १९४, १९५, १९६, २००, २०४, २१४, २१५, २१६, २१८, २२०, २२२, २२६, २२९, २३१, २३३, २३९, २४९, २८५, २९६, २९९, ३०२, ३२५, ३७०, ३७१, ३७७, ४८६
 भविस्सरूपा १०; ९१, १५५, १७३, २१०, ३६५, ३७८
 भीम (वि० ना०) १; १५०, १६१, १७२
 भूपाल १०; ७, ११, २०१, २०३, २१४
 मणवेग १०; २३४, २७२, २८८
 मणियरूव १; ४४७
 मणिवह ८; २९
 मणोरमा १०; ४०
 मयणायदीव १०; ६३
 महण ८; ३९, ४०, ४९, ५२, ५९, १०४, १०५, ११३, ११७
 महसम्म २; २७, ३१, ३२, ६३, ७८, ९०, ९९
 महेश्वर १; २, ५०४; १०; ४९७, ४९९
 माणिभद्र ३; ६०, ७४; १०; १८१, १८३, १९२, २७५
 माहव ९; ४४, १०४
 माहिंद ७; ११८; ९; ५६
 मियंकसिरी ६; ७०, ८२, १०८, ११६
 मेह ५; ४, १५, १७, १९
 रद्वलह ५; ११, १५, १९, २२, ३३, ३४, ३६, ३७, ४२, ४३, ४४, ५३, ७३, ७४, ७७, ७९, ८४, १०३, १०५, १०६, १०८, ११५, १२२, १२३
 रयणचूल १०; ३७८, ४१०
 रयणसेहर १०; ४६४
 रविपह १०; २७०

रुद्र १; १६३; ३; ९, १४, २१, ३१, ३२, ३५, ३६, ८६
 लक्खणसूरि ७; ४१
 लच्छिसुंदर ९; ५६, ६७, ८५
 लच्छी ९; १५, १६
 लाहदेस ५; २
 लीलावई ९; ४५
 वज्जसेण १०; ३२७, ३४१, ३४२, ३४३
 वरदत्त १०; ४०, ४१
 वसुंधर १०; ४०७, ४१४, ४२२, ४२४
 वाणारसि २; २, ९०, ९९
 वाणारसी ७; ४४
 वासव १०; २५१, २५९, २६९
 विंझ ५; ८७
 विहु ३; ८
 विणहु ७; ११
 विमल १; ३१; ७; १, ४४, ४५, ४८, ५४, ५८, ६०, ७६, ८५, ८८, ८९, ९६, ९७, १०४, १०५, १०९, ११०, ११३, ११४, ११९, १२४, १२५, १२६; ८; १
 विमलखुद्धि १०; ३०२
 विमला ५; ४
 विहु २; ६८
 वीर १; २११, २६५, २६६, २७५, २७९, २८८, २९५, २९६, ३४५, ३४८, ३५०, ३५२, ३६६; ४; १, ५, १०, ११, १३, २४, २९, ३०, ३२, ४०, ४३, ४५, ४८, ५०, ५३, ५८, ७६, ७९, ८०, ८२, ८४, ८६, ८९, ९७, १०२, १०४, १११, ११४, ११८, ११९, १२२, १२३, १२४, १२५; ५; १; ६; १०३, ११७; ८; २९
 वीरचंद ६; ६, १५, १८, २८, ४४, ४७
 संगल ६; ३
 संता ७; ४४
 संतिमई ९; ४, १७, १८; १०; २५२
 सक १०; ३५५
 सज्जन १०; ४९६
 सलुंजय ८; १२३
 समाहिगुत्त १०; २९, ३३२, ३४०, ३४५
 सरल ८; ४, १३, १५, १६, २२, २४, २६, २७, २८, २९
 सल ७; ४७, ४९, ६२, ७८, ८७, १०४, १०७, ११०, ११२, ११८
 सिंघलदीव १; ३६; १०; २५४

सिंघलवह १०; २५५, २५६, २६५

सिरिकंठा १०; ३२७

सिरिनयर ७; ३८

सिरिमह २; १०९, ११२

सिरिया ८; २९

सिरिवद्धण १०; ४०९, ४४४, ४४७, ४४८, ४५४,
४६७, ४८२, ४८५

सीलवह १; ४०३

सीला १; ४०३

सीह (विशेषनाम) १; १५५, १५८, १६१, १६५,
१७१, १७२, १७७

सुंदर ३; ९२, ९५

सुंदरी १; ६०, ६२, ६३, ६५, ६६, १००, १०९,
११०, १२३, १४६, १५३, १५४, १९८,
२००, २०२, २०३, २१०, २११, २१४, २१५,
२२०, २२२, २२८, २२९, २३४, २३८, २४१,
२५४, २५९, ३६१

सुकेसिया १०; २५१, २७०

सुगुत्तमंत १०; २५८

सुतारा १०; २२२

सुप्पह १०; २८९

सुमह १०; ४०८, ४२२, ४२६, ४२९, ४३१

सुलस ६; ६५, ७०, ७३, ७६, ७९, ८९, ९०, ९१,
९७, १०७

सुवक्क १०; २५२, २५८, २७१

सुव्वया ४; ६, १५, २८, २९, ४६, ६२, ६३, ६७,
६८, ६९, ८५, ८७, १०७, १०९, ११२, ११८,
११९, १२३; १०; ११७, १२०, १७६, १३४

सूर १; ४०३

सूरसेण १; ४३८; २; ११६; ३; ५

सोपारय ५; ११, ३०

सोहम्म १; २५९

हेमंगय १०; ३७७, ४०९

ग्रन्थगतावश्यकशब्दानां वर्णानुक्रमसारिणी सूची

N. B. Figures in black indicate the numbers of the cantos
and the remaining figures, those of the stanzas.

अहगाह १०; ५२
अंग (रजस्त) ६; ११४
अंगछित्तय ८; ६४
अधगह ९; १२
अविलीया १; १८३
अकर्मियमास १; १८
अर्दग १०; ४३१
अणुसद्धि १; २५,
अष्टेष्ट ३; ८४
अफलिय ९; ७८
अभक्त्वाण १; ९२; ७; १०८
अभिगाह ६; १११
अमच्च ८; १८
अमय १; १०५
अमित्त ३; ५०
अयगलथण ६; २९
अवसेरि १०; २५७
अव्वंग ८; ६५
अव्वारिय ३; १५
असंत १०; ३०३
असदभाव १; ७; ११
असुरकुमर ७; ३७
अहिणेत १०; २६१

आइजिणिद ६; ५३
आया १०; ३०५
आरिसभ ३; ९०
आस १; १०५
आसण ३; १२०, १२२
आसा १०; १२१

इत्थी ८; ८०-८२

उकडनिहूडण १०; ३०७
उजवण १; २, २०-२३
उज्झसाला १; ३९२
उत्ताल १; १९५
उवणस ९; ११२
उवओग ९; ३६
उवणेय ६; ९२

उवयार १; २६९; ३; ९८; ६; ३१;
८; ४८, ५५-५६; १०; १८८

उववास १०; ३०६
उवसम ८; ३२
उवसय १; ३२९, ३३०
उववूहण १; २५

ऊणिमा ४; २७

एगभविय ३; १२४
एगालावयजाह १०; ४२६

ओसह १; १०१

कंकणय ३; ९०
कम्म ९; २७, ३० (अंतराह) ६;
५८ (घाह) ९; १२३ (भोइय)
९; ९८ (भोगहलिय) ६; १००

कम्ममास १; १७. Also see
कंमियमास

कंमियमास १; १८ Also see
कम्ममास

कट्टिय ९; ५८
कडिल्ल १; २९०
कडिल्ला ८; १२२

कज्जा १; २४४

कर १; ११९

✓ करकरकर १; ११८

करवंदिया ८; २

काम ४; ७; ५; १०, ६५, ६६, ६७
काल १; २

कुलजम्म १; २८; ३; १

कुलमभ २; १०, २१, ४१, ९०; २; १

केवलीसमुग्घाय ५; १२३

कोड्ड १; ४०२; ५; ५१; ८; ९७

खत्थ १०; २४२

✓ खुंखुव १; १०३

✓ खुपंति १०; २४५

खेड्ड १; ३०४

खोज्ज १; ४४

खोह ९; ७६

गइ १०; २७६, २८०

गडुरिय १; १३६

गव्वम १; ६४

गलतालुअनाय १; ३८

गहण १; २

गहणविहाण (जेट्टाप पंचमीए) १; १६

गहणविहाण (लहुईए पंचमीए) १;
१३, १६

गामकुक्कडय १०; ४५२

गामेळय १; ४०१

गावी ३; ८८

गिहिधम्म १; १७०

गुण ९; ९६

गुत्तीहर १०; २१७

गोत्ती १०; २६६

घग्घर १; ३२७

घर १; १६८, १६९, १७०

घरवास ९; १२०

✓ घल्ल ९; ७७; १०; १०४

बल्लिउं १०; २६६

घुसिण १; ६४.

चउत्थवय १; ९

चंदण ६; ९७

चरड १०; ९

चिचइय १०; ७८

चुंवियगल्ल १; १३९

चुंकिंति १०; ४१६

चुली १०; ४५०

चुड्डुचुड्डु १; ११८

चेइय ३; १११; ८; ३२

चेइमघर ६; ११५

चेईहर ६; १०७

चेयन्न १०; ३०५

चोइसकन्न ७; ६६

छुमत्थ १०; ३३६

छफल ७; ६६

✓ छह १; १९०, २५१

✓ छुट १; २८६; ९; ४१

छुड १०; २१७

छेली १; ४२.

छोहुरे १०; २२४

✓ छोछ ४; ५४

जउला १; ३१२

जडिभ १; १३९

जमराया १; २४२

जिणधम्म १; २३०, २३३, ३७६,

४६०, ४७४, ४८३; ६; ९६;

९; ९३; १०; २६

जिणमभ ९; ५४

जिणमय ९; ९९

जिणवरधम्म १०; २८३

जिणवरपूया १०; ४७९

जोइससत्थ १०; २५८

जोगपाणहीया ८; ६२, ७३, ७९, ९५,

झाड १; १७४

झाण १; ४९९; ३; १२१; ६; ११०;

८; ११६; ९; ३५

झुणि १०; १८७

✓ झर १; १५१

डिभ ८; ५४

डुंवकुल २; १४

डुंवगेह २; ४३

✓ डोछ ८; २१

डोहल ३; १९, २०

ढकण ३; २६

✓ डुक १; ११४

ढोयणिय ८; ६३

णियाण १०; ४८८, ४९०, ४९१, ४९२

णीइमग्ग १; ५७.

तंवचूड १; ११७

तत्तवियारणा १०; ३०३, ३२४

तहभाव (अच्छीण) १; २८.

,, (कर-चरणाण) १; २८

तहाभाव (चरणाण) ८; १

,, (पाणीण) ८; १

तिंसा १; ६४

तिहुयण ७; ४४

तुंयवण ७; २

✓ तुट ६; ६२; ७; ११५

✓ तोड ७; ८९

तोडेउं ८; १२४

थंछि १; ९६

थणाहिलास १०; ३२०

थेरी १; २४९

दम्म १; ४२२

दव्व ४; २१; १०; ४३, ४६

दाढी १०; ४२०

दणाइयं १०; ३०८

दार १; ३१.

दारगाहा १; २९.

दावण १; १४५

दिक्खा १०; ३०६

दिजालय ४; १४

दिवायर ८; ११३

दीणार ६; ११२; ८; ६४

दुड १; ६४

देव (तस्य व्याख्या) १; १३०, १३२

देवजम्मवणण १०; ३७९, ३८५

देसविरह १; २०८; १०; २७०, ३७६

दोहग्ग १; ३८०, ३८१

दोहलभ ३; ३७; १०; २१

धम्म २; ४५, ४७, ८५, ८९; ३;

१०६; ११५, ११९; ६; ९५; ९;

५५; १०; ४६६

धम्मिभ (तस्य व्याख्या) १; १३८

धाडि ४; ४२

नरय ७; ६

नराहिव १; ३६

नाण १; १

नाणाहत्तिय १; २४

नाममुदा १०; २०७, २११

नाहत्त १०; ३१२

निच्छय ८; ८८

✓ निच्छोल ९; ८४

✓ निट्ट १०; ५१

निदा १; ९४

निद्धणचंग १०; २६४

निप्पिडिउं १; २९५

निमित्त १०; ४३१

निसग्ग ९; ११२

नीरास १; १०५

नेसप्प १०; ४०४

नेह २; १०१, १०३; ३; ४१; ९; ९०

पंचगुण १; १६

पंडुयभ १०; ४०४

पडिमा ३; ११६, ११७, ११८

परदेस १०; ३०८, ३५२

परिग्गह ७; १४

पवित्तिणी ५; ११९

पव्वज्जा २; १२१, १२२; ६; १२२;

१०; १२०

पसव १; १४२

पाभ १; १९५

पाइभकच्चपसंसा १; ३, ५

पाडिया १; ३८

पामूल १; १९६; ३; ९१; ७; १०९;

८; ११०

पियर ६; ९२

पियसंगम ४; १; ५; १

पियसंजोग १; २८

✓ पुक्कार ७; ६९

पुच्छवाड १; ३३३

पुत्त ८; ८५, ८६

पुत्ता ६; ६

पुरिस १; २

,, (दिक्खिय) ७; १२२

✓ पोक्कार ४; ७२

पोट्ट ५; ५१

फल १; २

✓ फिट्ट १; २१९; २; ४९, ७; ११५

✓ फेक्कार १; १०३

✓ फेड ३; २२, ५०

फेडंती ८; ४५

वहल ५; २८

वंधणमुयण १; २८; ५; १, १२५

वंधणमोक्ख ६; १

बंभलोय ६; १११
बलिबट्ट १०; १५९
विंदुचुयय १०; ४२९
बुडिया ३; १०८
बोरी १; २८६
✓ घोछ ६; ९९
बोछंत ४; ७४

भगर्जक १०; ३५५
भज्जा १०; १६
भट्टारभ ४; ८०
भलाविय १; ३७१
भलिमा ९; ४०
भाउज्ज १०; १३९, १४३
भावणा ३; ११९
भुक्खा १; ९४

भभ १; ५१
मंगुल ७; ३२; ८; ५८
मंड १; ७८
मकडय ७; २९
मय (अट्ट) १; ५०
मयण १; १६३
मरण १; १४२-१४४
मसिपट्टभ ६; २१
मसिवट्ट ९; ५३.
महिला ७; १०३; ९; ८२
माह्णिहया १; ३५८
मायण्हिय १०; ४३६
माया ८; ४२-४८
मायासाडभ ४; १९
मालवभ १; ७८
मित्त ३; ५०; ९; १०३
मित्तत्त ५; १८
मियत्तण्हिय १०; ३१५
मुत्त १०; ३०९
✓ मेछ १; २९४
✓ मेल्ह ५; ७; ७; ७९; ९; ५५
मेल्हभ ४; ६२
मेल्हेड १०; २२५

मोक्कलकेसा १०; ७३
मोक्ख १; २९

रज्ज ८; १८-२१
रहुपाविय २; २४
रणरणभो १; २६०
रत्तंवरधारभ १; १३९
रयणातिग १; १०९
रायनीह ७; ८२
✓ रल १; ११७

लच्छी ६; ५९
लद्धि ८; ३२
ललिआ ६; ८५
लाहवगुण ९; ८४
लोयवित्थार १०; ४६९-४७२
लोयावाभ १; ९१

वच्छल १; २५
वत्थसमत्थ १०; ४२७
वाडलि १; १०३
वाणमंतरिया ८; १०६
वाहिविमोक्ख १; २८; ३; १, १२५;
४; १
विज्जाठाण २; ४-५
विणडेडं ७; १०७
वित्त ४; ८
विनडिडं ८; १०३, १०८
विनडेडं ७; ९०
विरह १०; ४२९
विवाय १०; २६०
विहव १; २८; ३; ११३; ६; १, ६२,
६४; १०; १२
विहाण १; २
वीयराम ६; १२४
वेयाल ८; १६

संघ ६; १०७; १०; २२७
पसंसा १; २३, २७
पूया १; २५७; १०; ४७९
संत १०; ३०३

सकयकत्व १; ३
सच्चवियं १०; १९५
सत्तु ९; १०३
सत्थाम १; ११७
समभ १; १०५
सम्मत्त ६; १०५
सम्महिदी १०; ९३, ९४
सरभ १०; ४२६
सव्वट्टसिद्धि १; ३६९
सव्वविरह १; २०८; ६; १०५
ससविसाण १०; ३०४
सामाह्य ३; ११७
सावत्त ८; ५३, ५७
सावयधम्म ६; १०३
साहम्मिभ ८; ९३
साहम्मिय ३; ७०, ७३, ७५, १११
सीयल ९; ४
सीलायरिय १; २५७, २५८
सुंक ४; ३५
सुंसुमार १; २९१
सुघरी ७; २९
सुमिण १; ११५, ११६; ३; ११,
१५; ७; ८५
सुरंगा ७; ५९, ८०
सेणा १; २२२, २२४, ४४७, ४६८
सेयंबरि १; ३२३
सेलेसि ९; १२४
सोक्ख (दीवंतरम्मि) १; २९
,, (मणुय-सुरा-सुराणं) १; २९
सोहगा १; २८
सोहगादार १; ३३

हंडिय १०; १७
हक्कारेडं ८; २५
हक्कारिऊण ८; २६
हरिचंदउरी १; ३५८
हलिभ १; ३९
हलिय ५; २८
हिंड ४; ८२; ६; ८०
होंतय ७; ९४